

LIBRORUM
DE
RE DIPLOMATICA
SUPPLEMENTUM.

IN QUO ARCHETYPA IN HIS LIBRIS pro regulis proposita, ipsæque regulæ denuo confirmantur, novisque speciminibus & argumentis asseruntur & illustrantur.

Opera & studio Domni JOHANNIS MABILLON, *presbyteri & monachi Ordinis S. Benedicti è Congregatione S. Mauri.*

LUTECIÆ-PARISIORUM,
Sumtibus CAROLI ROBUSTEL, via Jacobea, ad insigne arboris Palmæ.

M DCC IV.

CUM PRIVILEGIO REGIS ET SUPERIORUM FACULTATE.

IN SUPPLEMENTUM LIBRORUM DE RE DIPLOMATICA

PRÆFATIO.

NON una tantum ratione exſpectationem meam fefellit Operis de re Diplomatica ſucceſſus. Principio, cum hoc Opus aggreſſus ſum, vix in animum inducere poteram, fore ut aliquando imprimeretur, ob varias ſcilicet difficultates, quas ejuſmodi argumenti qualitas ingerebat: at, vixdum utcumque elaboratum erat, cum præter ſpem, Deo favente, his ſublatis incommodis mira ſucceſſit facilitas, Operis editionem flagitantibus iis ipſis, quos in primis ei contrarios & repugnantes futuros ſuſpicabar; nec expenſas, haud ſane leviſſimas, refugientibus, immo ultro offerentibus Bibliopolis, quos dubii lucri periculum ab hoc propoſito avertere debere videbatur.

His acceſſit publicus in editum Opus favor, qualem nec ſperare poteram; immo, quod magis mirere, ingenua gratulatio illius ipſius, quem hoc in Opere præ ceteris refellere inſtitueram. Nemo neſcit hunc eſſe R. P. Danielem Papebrochium, eruditiſſimum Soc. Jeſu preſbyterum, cujus regulas, quas ad vera diplomata à falſis ſecernenda in Propylæo ad ſecundum tomum Aprilis propoſuerat, in libris de re Diplomatica excutiendas & refellendas ſuſceperam, nulla ejus impugnandi prurigine, ſed in primis vindicandi archivi Dionyſiani cauſa, cujus *æſtimationem*, ut ejus verbis utar, *læſiſſe videbatur, ſecutus Launoii judicium.* Enimvero, lectis hac de re commentariis noſtris, vir candidus ac ſinceri amans, ſcriptis ad me litteris ſignificavit, ſe regulis à me præſtitutis manus dare, iis revocatis, quas ipſe excogitaverat; fecitque mihi poteſtatem utendi pro libito iis litteris, quas ad me hac de re ſcribebat. Eas tamen ad hoc uſque tempus penes me retinui, ne viri cordati civilitate & facilitate præmature abuti viderer. At cum nuperrime ſeſe obtuliſſet occaſio, eas in tomo primo noſtrorum Annalium vulgare viſum eſt; eaſdemque in hoc Supplemento denuo, ut in loco, exhibendas putavi, non magis ad Operis noſtri, quam ad ſinceri

ejus animi commendationem. Nam quo rarior, in viris præsertim litteratis, eo laude dignior est ingenua, nec extorta proprii errati confessio.

Jam vero cum paucissima, & fere nulla superessent hujus Operis exemplaria, nec præsentium temporum status, ut novis committeretur typis, facile pati videretur; unus ex celebrioribus Hollandiæ bibliopolis Franciscus Halma me admonuit, se ad novam illam editionem omnino comparatum esse, si modo correctiones & additiones meas ei communicare vellem; novæque istius editionis præclarum specimen ad me misit. Id ubi intellexit illustrissimus Abbas Bignonius, qui rei litterariæ, ut est omnigena eruditione præditus, sub illustrissimi Cancellarii auctoritate curam habet; novam illam editionem apud exteros fieri haud passus, eam hac in urbe Parisiaca fieri satius duxit, ob idque amplissimum Carolo Robustello Bibliopolæ nostro privilegium concedendum curavit, ut quam primum novam hanc editionem aggrederetur.

Verum, rebus in tota Europa omnino turbatis, cum liberi commercii restituendi non ita promta spes affulgeret, in opportunius tempus dilata editio est. Interim flagitantibus amicis meis, ut saltem ejus Supplementum, quod typis paratum me habere sciebant, in antecessum proferrem in lucem; obtemperandum existimavi, ut, qui jam prioris editionis exemplaria habent, seorsim hoc Supplementum comparare possint. In eo autem variæ continentur observationes, quæ post primam editionem mihi aliud agenti occurrerunt; nova item Specimina veterum authenticorum, quæ postmodum recuperavi : in quibus principem locum obtinet Charta Plenariæ-securitatis, principatu Justiniani imperatoris edita, quam cum interlineari lectione in æs incisam nobis communicari voluit ex Bibliotheca Regia illustrissimus abbas Camillus Tellerius *de Louvois*, ejusdem Bibliothecæ præfectus.

Hæc Specimina subsequentur variæ formulæ veterum diplomatum & instrumentorum ad faciendam fidem regulis à me præstitutis : in quibus primas tenent antiquissimæ Formulæ Andegavenses, à nobis olim repertæ in monasterio Weingartensi apud Suevos. Etsi enim hæ Formulæ jam à me editæ sint in tomo quarto Analectorum; sane tam belle congruunt Observationibus nostris diplomaticis, ut hoc in Supplemento locum eis dare visum fuerit: maxime quod Marculfianis, si non antiquiores, saltem haud multum posteriores sint, utpote Childeberti regis principatu collectæ, primi vel tertii, ut suo loco videbimus; & quod multa contineant ad priscos Francorum mores illustrandos. His succedent alia vetera monumenta, quorum indicem huic præfationi subjeci: in quibus postremum locum obtinebunt authenticæ litteræ, quæ regiæ STUARTORUM stirpis, in majori Britannia regnantis, veram ac legitimam originem demonstrant, in frequenti eruditorum consessu apud nos inspectæ, diligenter examinatæ, ac publico eorumdem testimonio approbatæ : quibus nihil luculentius efficaciusve ad refellenda eorum commenta, qui sequiorem de regiæ & inclytæ illius stirpis origine opinionem in vulgus sparserant.

Ceterum nemo existimet, me intactam prorsus reliquisse primam Operis nostri editionem, immo vero multa in ea novis præsidiis auxi & confirmavi; non pauca etiam correxi & emendavi, tum ex meis, tum ex amicorum observationibus, salva tamen auctoritate eorum archetyporum, quibus

quibus usus eram ad veri & falsi regulas indagandas. Absit enim vero à me ea confidentia, ut nihil in tam vasto Opere correctione dignum à me admissum putem, vel nihil ex eo mutare velim, quod multis ante annis non sensissem modo, verum etiam approbassem. Sane ut longe me ab illius artis perfectione abesse sentio, ita non sustineo errata dissimulare mea in illo Opere, quod ad rei litterariæ utilitatem componere aggressus sum; vel studiosos fraudare novis inventis, quæ ad illustrandam hanc artem possint conducere. Certe *supervacuus foret in studiis labor, si nihil liceret melius invenire præteritis.* Quantum vero à prima nostri Operis editione profecerim, probabit secunda ejus editio, si eam aliquando, rebus tandem serenatis, obtinere mereatur.

Optandum esset, ut ad absolutam rei Diplomaticæ commentationem novum opus ederetur de diplomatibus & chartis, quæ à tempore sancti Ludovici ad nostrum usque sæculum conditæ sunt. Verum hunc laborem, sane difficilem & fere immensum, nec patitur affecta hæc mea ætas, nec otium, quod aliis scriptis, non minus forte utilibus, & proposito meo magis congruis impendere debeo. Huic autem labori eo lubentius supersedeo, quod à clarissimo viro, in rebus cancellariæ maxime versato, occupatum sit istud argumentum, cujus specimen vir humanissimus mecum olim communicare dignatus est. At vereor, ut ejus occupationes & valetudo pati possint, ut id exsequatur.

Antequam ulterius progrediar, exhibenda est R. P. Danielis Papebrochii mox laudata epistola ad me scripta, quæ Parisios anno MDCLXXXIII. perlata est, dum Germaniæ bibliothecas perlustraremus. Sic autem habet.

Tandem Parisios pervenit sarcina, cui ante menses aliquot commiseram vitam sancti Gerardi Broniensis, petitam à reverentia vestra: quam licet audiam nunc peregrinari, postquam tamen utcumque evolvi Opus vestrum de re Diplomatica, non possum tamen celare fructum, quem inde retuli. Fructus autem hic est, quod mihi in mea de eodem argumento octo foliorum lucubratiuncula, nihil jam amplius placeat, nisi hoc unum, quod tam præclaro Operi & omnibus numeris absoluto, occasionem dederit. Idque his ipsis fere verbis profitebor in præfatione ad Conatum meum chronico-historicum de Romanis pontificibus, qui cras ad prælum dabitur. Quod facere nolui, priusquam ex vestro libro notassem, quid corrigere circa ipsorum bullas deberem, ad restituendam San-Dionysiano archivio æstimationem suam, quam læsisse videor, secutus Launoii judicium. Ceterum non possum satis mirari, quomodo res tanta à vobis potuerit tam brevi tempore confici, quantulum ab edito Aprili nostro ad annum millesimum sexcentesimum octogesimum primum fluxit. In uno alterove puncto non videor satis fuisse intellectus, vel potius ipse locutus obscurius. Nam neque absolute dicere volui, In nomine Patris & Filii, *inchoari omnia Caroli & decessorum regum diplomata; sed ea solum, quæ invocationem habent; aliud scilicet nihil tunc curans, quam ut ab antiquioribus, quale prætendebatur esse Horreense, amolirer invocationem sanctæ & individuæ Trinitatis. Secundo nec per somnium quidem cogitavi negare usum diuturniorem Ægyptiæ papyri, jam pridem persuasus, chartam lineam à Gallis & Belgis, ipsisque Germanis, non alia ex causa vocari* papier, *quam quia Ægyptiæ papyro successerit. Lineam autem sciebam recentioris esse inventionis: sed illam posse vocari* escorce d'arbre, *& à Doubleto sic vocari, peregrinum valde mihi accidit. Verum quid hæc*

ad tam multa, in quibus me recte accusat & corrigit reverentia vestra? cui hoc nomine magis quam unquam antea obligor: tantum abest ut quidquam ægre feram. Initio quidem lectionis, fateor, patiebar humanum aliquid: sed mox ita me rapuit ex utilissimo, solidissimeque tractato argumento proveniens oblectatio, & gratus emicantis ubique veritatis fulgor, cum admiratione tot rerum hactenus mihi ignotarum, ut continere me non potuerim, quin reperti boni participem statim facerem socium meum patrem Baertium. Tu porro, quoties res tulerit, audacter testare, quam totus in tuam sententiam iverim, meque, ut facis, perge diligere, qui quod doctus non sum, doceri saltem cupio.

Hactenus viri modestissimi & eruditissimi epistola, Antuerpiæ die XX. Julii, anno M DC LXXXIII. scripta, statim atque ad ejus manus Opus nostrum recens impressum pervenerat.

Ceterum quæcumque hactenus, sive in libris sex de re Diplomatica, sive in hoc Supplemento à me dicta sunt, non sic accipi velim, ut jam pridem monui, quasi in omnibus veritatem penitus me assecutum putem. Sunt in omnibus rebus certa & indubitata, sunt dubia quædam. Quæ mihi certa & explorata visa sunt, affirmate dixi; quæ dubia & veri similia, dubitanter.

Hæc admonitio maxime locum habet in assignandis ac definiendis regni annis regum Francorum primæ stirpis, conciliandisque cum annis vulgaris æræ christianæ. His illustrandis operam non mediocrem me adhibuisse non diffiteor: at scopum in omnibus præcise me attigisse polliceri nolim. Satis mihi fuerit præter-propter in quibusdam verum calculum attigisse. Si quis certiora doceat, quod amicum quemdam meum, virum, si quis alius, ad ejusmodi calculos idoneum, meditari intelligo; si quis, inquam, sive ille, seu quivis alius, certiora doceat, ultro ac perlibenter ea amplectar, & refellere sine pertinacia, & refelli sine iracundia paratus. Si quis autem rixas & contentiones persequi & ingerere amet, nihil responsi à me exspectet. Ut enim ab ejusmodi cavillationibus semper abhorruit animus; ita, nunc maxime, his tricis confici puderet reliquum hoc ætatis meæ ac temporis, quod melioribus studiis occupari decet.

SUMMA CONTENTORUM
IN HOC SUPPLEMENTO.

APPENDICIS PARS PRIMA.

Veteres Formulæ Andegavenses.

APPENDICIS PARS SECUNDA,

Varia diplomata & instrumenta continens.

APPENDICIS PARS TERTIA,

In qua exhibentur chartæ authenticæ pro legitima origine regiæ STUARTORUM stirpis in majori Britannia, ex editione Parisiensi.

APPROBATIO.

VEu & approuvé le Manuscrit cy-joint, intitulé, *Librorum de Re Diplomatica Supplementum*, du R. Pere Dom Mabillon. A Paris ce 7 Juin 1704.

LA MARQUE TILLADET.

PRIVLEGIUM.

LOUIS par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre : A nos amez & feaux Conseillers les gens tenans nos Cours de Parlement, Maistres des Requestes ordinaires de notre Hôtel, Grand-Conseil, Prevost de Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Lieutenans Civils, & autres nos Justiciers qu'il appartiendra, SALUT. Notre bien-amé CHARLES ROBUSTEL nous ayant fait remontrer que le livre du Pere MABILLON *De Re Diplomatica* étant devenu rare, & le Public le demandant avec empressement, il desireroit en donner une nouvelle Edition revûe & augmentée, s'il Nous plaisoit luy accorder nos Lettres de Privilege sur ce necessaires : Avec permission de réimprimer aussi *Les Sermons du P. Loriot de l'Oratoire, sur les plus importantes matieres de la Morale Chrétienne ; Et les Prieres Chrétiennes en forme de Méditations, avec des Exercices de pieté, par le P. Quesnel*; Nous luy avons permis & accordé, permettons & accordons par ces presentes de réimprimer ou faire réimprimer par tel Libraire ou Imprimeur qu'il voudra choisir *le Livre du Pere Mabillon De Re Diplomatica*, revû & augmenté pour une nouvelle édition, *Les Sermons du Pere Loriot de l'Oratoire sur les plus importantes matieres de la Morale Chrétienne*; & *les Prieres Chrétiennes en forme de Méditations, avec des Exercices de pieté, par le Pere Quesnel*; en telle forme, marge, caractere, & autant de fois que bon luy semblera, pendant le temps de *quinze* années consecutives, à compter du jour de la datte des presentes, & de les vendre ou faire vendre & distribuer par tout notre Royaume ; faisant défenses à tous Libraires, Imprimeurs & autres, d'imprimer, faire imprimer, vendre & distribuer lesdits Livres, sous quelque prétexte que ce soit, même d'impression étrangere & autrement sans le consentement de l'Exposant ou de ses ayans cause, sur peine de confiscation des exemplaires contrefaits, de trois mille livres d'amende contre chacun des contrevenans, applicable un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel Dieu de Paris, l'autre audit Exposant, & de tous dépens, dommages & interests ; à la charge de mettre deux exemplaires de chacun desdits livres en notre Bibliotheque publique, un dans le cabinet des livres de notre Château du Louvre, & un en celle de notre tres-cher & feal Chevalier Chancelier de France le Sieur Phelypeaux Comte de Pontchartrain, Commandeur de nos Ordres, avant de l'exposer en vente ; de faire imprimer lesdits Livres dans notre Royaume & non ailleurs, en beau caractere & papier, suivant ce qui est porté par les Reglemens de 1618. & 1686. & de faire enregistrer les presentes és Registres de la Communauté des Marchands Libraires de nôtre bonne Ville de Paris ; le tout à peine de nullité d'icelles, du contenu desquelles Nous vous mandons & enjoignons de faire jouir l'Exposant ou ses ayans cause pleinement & paisiblement, cessant & faisant cesser tous troubles & empeschemens contraires. VOULONS que la copie ou extrait desdites presentes qui sera au commencement ou à la fin desdits Livres soit tenue pour duement signifiée, & qu'aux copies collationnées par l'un de nos amez & feaux Conseillers Secretaires foy soit ajoutée comme à l'original : Commandons au premier notre Huissier ou Sergent de faire pour l'execution des presentes toutes significations, défenses, saisies & autres actes requis & necessaires, sans demander autre permission, & nonobstant clameur de Haro, Charte Normande & lettres à ce contraires. CAR tel est notre plaisir. Donné à Versailles le premier jour de May l'an de grace mil sept cent un, & de notre Regne le cinquante-huitiéme ; Par le Roy en son Conseil, LE COMTE.

Registré sur le Livre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires, conformément aux Reglemens. A Paris le premier May 1701.
C. BALARD, *Syndic.*

LIBRORUM

LIBRORUM
DE RE DIPLOMATICA
SUPPLEMENTUM.

CAPUT PRIMUM.

I. *Veterum Diplomatum & instrumentorum utilitas.* II. *Artis diplomaticæ necessitas ad discernenda vera à falsis.* III. *Non ex quibusdam circumstantiis seorsim sumtis, sed ex omnium complexu hoc discrimen internosci, sed maxime experientia.* IV. *In his vitandum præceps judicium, maxime ab imperitis.*

I. QUI veterum diplomatum & instrumentorum fidem atque auctoritatem elevare moliuntur, cum grandem rei litterariæ perniciem inferunt, tum jus publicum, nedum privatum violare ac pervertere mihi videntur. His quippe tabulis suum unicuique jus asseritur: absque his nulla in rebus civilibus fides. Si vero historiam spectes, nutabit & mutila erit rerum mediæ ætatis & subsequentium temporum cognitio, nisi his subsidiis fulciatur & coalescat. Enimvero quorsum evadent, quæso, Gallia Christiana, Italia sacra, Sicilia sacra, aliæque similes historiæ; quorsum Annales historici Francorum, ne dicam Baroniani, si hæc monumenta detrahas & reseces? Hæc omnia perinde erunt atque male consuta nominum & quorumdam factorum series, uno verbo non secus ac quædam compages nudis ossibus male cohærens. Idem dicendum de Historia Bearnensi, idem de Marca Hispanica illustrissimi Petri de Marca, quo nemo melius ejusmodi instrumentorum utilitatem ac necessitatem intelligebat. Neque vero ecclesiarum dumtaxat historiæ his adminiculis opus habent; sed etiam nobilium quarumcumque familiarum antiquitas, series & dignitas absque his probationibus evanescent. Id luce clarius patet ex genealogicis nobilium familiarum libris Andreæ Chesnii, viri hoc in genere incomparabilis, & aliorum, quorum probationes fere omnes ex archivis ecclesiarum, monasteriorum, & propriæ cujusque domus, id est ex vetustis chartis & instrumentis, depromtæ sunt. Ex his nemo non videt, quanti sit momenti & ponderis hujus argumenti tractatio. In eo enim agitur causa non modo rei litterariæ & antiquariæ, sed etiam ecclesiarum, monasteriorum, necnon virorum nobilium, denique fortuna universorum ac singulorum. Unde qui veterum id genus monumentorum fidem & auctoritatem vel universim, vel maxima ex parte ob levissimas ratiunculas & difficultates elevare contendunt, næ illi maximam toti rei publicæ injuriam & perniciem importunt.

II. At falsa sunt, inquis, vel saltem adulterata plurima ejusmodi instrumenta, quæ

CAPUT I. suspectam omnino reddunt aliorum omnium fidem. Primo pernego tam multa esse, ut adversarii criminantur, falsa vel interpolata ecclesiarum seu monasteriorum instrumenta. Immo Petrus Franciscus Chiffletius Soc. Jesu apud Bollandi[a] continuatores testatur, sibi plurimarum ecclesiarum archiva revolventi *perraro* interpolata diplomata occurrisse. Ego vero quædam falsa esse, quædam interpolata, non diffiteor: at non ideo rejicienda omnia, sed quasdam regulas adinvenire & tradere necesse est ad discernendas genuinas chartas à falsis & interpolatis. Et hoc quidem mihi propositum fuit in libris de re Diplomatica: quod an quodam saltem modo assecutus sim, penes æquos, sinceros, & eruditos arbitros judicium esto. Certe, si quid ex præcepto hactenus plurimorum favore conjicere licet, mihi videtur hoc opus eis non improbatum, immo acceptum fuisse. Ceterum, quod citra jactantiam affirmare possum, non defuit mihi diligentia in difficili hoc & minime trito argumento. Neque enim solo proprii ingenii ac judicii ductu, non fortuita quorumdam instrumentorum inspectione, non temerario præcipitive examine, non denique paucorum dierum lectione id operis aggressus sum; sed longo usu & diuturna experientia, post annorum scilicet fere viginti spatium, quam revolvendis & perscrutandis antiquis codicibus & archivis, legendisque veterum instrumentorum editis collectaneis operam & studium contulissem. Deinde non unius dumtaxat ecclesiæ aut monasterii, nec unius tantum provinciæ, sed multarum ecclesiarum ac regionum veteres libros, chartularia & authentica monumenta perlustravi, & alia cum aliis contuli & expendi, quo non levem tantum ac tenuem, sed quam accuratissimam & peritissimam obscuri antehac argumenti notitiam comparare possem.

a *Junii t. 1. p. 656. col. 2.*

Ad hæc, quia sancti Dionysii regalis monasterii archivum, quo nullum, saltem in Gallia, insignius ac locupletius esse puto, magis obvium & in promtu erat; non meis solum credidi oculis, nec judicio tantum meo; sed viros hujus Galliæ metropolis doctissimos rogavi, ut authentica sacri istius loci diplomata, præcipuaque instrumenta, quibus hoc in opere uti volebam, diligenter & accurate inspicerent, & suam de illis sententiam sincere & absque fuco mihi aperirent. qui omnes ea indubitata & authentica habenda esse, meque eis, tamquam legitimis & authenticis, ad alia examinanda & discutienda uti posse censuerunt. Ex his unus superest V. C L. Stephanus Baluzius, in his studiis, uti omnes norunt, versatissimus, qui me vera dicere non diffitebitur. Alii fuere Carolus Fresnius-Cangius, Antonius Herovallius, Johannes-Baptista Cotelerius, quorum eruditionem & in his rebus auctoritatem nemo, nisi litterarum expers, ignorat. Horum judicio fretus, Opus difficile quidem, sed, ut mihi videbatur, necessarium, aggressus sum; idque, Deo favente, ante annos viginti-duos absolvi; jamque secundis curis recognitum denuo edidissem, nisi temporum conditio id in aliud tempus magis opportunum differre coëgisset.

III. Occurrat hic forte aliquis, & dicat, nulla certa ratione, nullove indubitato argumento discerni posse genuina instrumenta à falsis; adeoque nullum eorum usum in rebus historicis certum & erroris expertem esse posse. ceterum non magni pendendum ejusmodi chartarum defectum, qui ex aliis monumentis, scilicet veterum scriptis, abunde suppleri possit. Et certe, inquies, quænam indicia certa & explorata afferri possunt ad illud discrimen statuendum? Non charta, sive Ægyptiaca, sive vulgaris, nec membranæ; non scripturæ forma, non stilus, non chronicæ notæ, non subscriptiones, non sigilla, non denique alia quævis indicia: cum nulla sint, quæ à perito falsario & impostore effingi non possint.

Verum, ut horum singula imitando exprimi queant, non ex illis seorsim sumtis, sed ex toto omnium illorum complexu constat veterum instrumentorum veritas ac fides. Quæ rerum congeries à nullo, quantumvis perito falsario ita confingi potest, ut non aliquod subsit falsi indicium, quod à perito & experto antiquario non animadvertatur. Inest veris & genuinis instrumentis antiquis nescio qua veritatis impressa species, quæ non raro primo conspectu oculos peritorum rapit. Quemadmodum periti aurifices aurum sincerum à falso nonnumquam solo tactu discernunt: ut pictores prima tabellarum exemplaria à secundis; numismatum denique cognitores genuina à spuriis solo passim adspectu distinguunt. Quod si aliqua erunt ita perite efficta, ut veritatem propius men-

tiantur, diligens accedat examen, & falſitas tandem à cognitoribus detegetur. Id vero non tam argumentis ac ratione, quam experientia comprehenditur. Hic eſt lydius lapis, quo aurifices verum aurum probant, quo quis deſtitutus facile in errorem inducitur. Inſpice colorem, nihil auro ſimilius: vide faciem Principis, nihil melius ejus habitum ac formam refert: attende inſcriptionem, ipſa eſt quæ genuinis imprimitur nummis. Adhibeat aurifex lydium lapidem, & tunc demum fucum agnoſcet. Sic in diſcernendis authenticis inſtrumentis à falſis experientia neceſſaria eſt, quæ ingenii ac rationis ſola ſagacitate ſuppleri non poteſt. Si rationem exigas cur iſta probem, illa rejiciam: reſpondeo hæc à me probari, quod ſcripturæ forma, ſtilus, ceteraque omnia id mihi perſuadeant, & quod nihil in eis occurrat hiſtoricæ veritati contrarium: illa contra improbari, quod aliquid eorum deſit. Si rurſus inquirere pergas, cur illam ſcripturæ formam, illum ſtilum præ alio approbem; id ex longo uſu & multorum ejuſmodi inſtrumentorum cujuſvis ætatis ac loci comparatione me didiciſſe reponam. Hac experientia qui præditus fuerit, ſingulas rei objectæ circumſtantias uno intuitu percipiet, itáque affectus erit, ut de ea continuo rectum judicium ferat. At contra novitius & inexpertus tiro ad ſingula hærebit, ſuſpenſurus aſſenſum, ſi prudens fuerit; ſi vero præceps & audaculus, de iis quæ non bene capit, temere judicaturus. Sic contingit novitio logico, qui propoſita argumentatione ad ſingulas propoſitiones hæret incertus: qui vero peritus eſt, propoſiti argumenti veritatem aut falſitatem ſtatim percipit.

Idem eſto judicium de arte diſcernendi ſincera diplomata à falſis vel interpolatis: idem quoque de arte diſtinguendæ veterum codicum ætatis, quam nonniſi multorum codicum, qui certam temporis notam præferant, collatione cum aliis facta comparari omnes periti conſentient. Qui codices quadratam formam præferunt, antiquos eſſe conſtat. Rationem quære: non aliam quam experientiæ cauſam afferret vel ipſe Sirmundus, cui ejuſmodi forma codicum maxime placebat.

Neque vero potior eſt conditio veterum cujuſvis argumenti ſcriptionum. Nullum quippe genus ſcriptorum eſt, in quo falſa ac ſpuria veris ac genuinis opera permiſta non occurrant. Non hiſtorica opera, non ſcripta Patrum, non epiſtolæ decretales, non Concilia, non denique Sanctorum vitæ, ut de libris ſacris reverentiæ cauſa taceam, ab hac labe fuere immunes. Quo pacto falſa à veris diſcernes? Non alio ſane quam veterum teſtimonio, comparatione ſuſpectorum cum genuinis, denique quodam guſtu, qui ex aſſidua germanorum cujuſque auctoris operum lectione percipitur. Hac enim ratione ſincera Patrum opera à ſuppoſititiis, veræ epiſtolæ decretales à ſpuriis, vera martyrum aliorumque ſanctorum acta à non ſinceris ſecernuntur.

At, inquis, ut ex propoſitorum authenticorum comparatione aliorum veritas, falſitaſve innoteſcere queat, prius illorum authenticorum veritas probari & conſtare debet, ut ex his certum de aliis judicium ferri poſſit. Neque vero ſufficit, ut eorum falſitas nullis ſe manifeſtis indiciis prodat: ſed inſuper opus eſt, ut certa ratione demonſtretur ejuſmodi chartas, quas pro authenticis habeo, eſſe ab omni ſuſpicione immunes. Atqui archetyporum, ſaltem Merovingici & Carolini temporis, veritas certis argumentis demonſtrari non poteſt. Unde enim argumenta illa peterentur? Ex ſcripturæ forma, ſtilo, ſigillis, chirographis? At iſthæc omnia falſariorum arte effingi poſſunt. adeoque nullum proferri poteſt illorum temporum archetypum, cujus αὐθεντία certis argumentis demonſtrari queat. Saltem adduci debuiſſent archetypa illa ex locis minime ſuſpectis, puta ex archivis publicis, quæ contra falſariorum perfidiam ſemper munita fuerint.

Verum, ſi hæc argutandi ratio admittatur, actum eſt de quorumlibet diplomatum & inſtrumentorum auctoritate, ſive ad antiquiora retro tempora, ſive ad poſteriora & recentiora pertineant. Enimvero qua ratione, quove argumento cujuſvis archetypi veritas & αὐθεντία demonſtrari poſſit? Ex ejus comparatione, inquies, cum genuino & indubitato authentico. At dato quovis authentico, pari ratione ejus αὐθεντίας certo & indubitato argumento demonſtrari exiges. Idem de tertio, quarto, aliiſque erit judicium. Sicque res in infinitum procedet, ſiquidem nullum afferri poteſt, quod à perito falſario confingi non poſſit. Nullum itaque authenticum inſtrumentum pro ſincero & indubitato agnoſcetur, non modo Merovingicæ & Carolinæ, ſed etiam Capetianæ ætatis, ne quidem recentioris.

CAPUT I. Neque hæc infitiandi ratio locum habebit tantum in re diplomatica, sed etiam in discernendis veterum scriptis sinceris à nothis & spuriis. Ad hoc enim discrimen certo statuendum, unum cum altero comparari debebit, quorum alia pro indubitato auctoris fetu habeantur præ aliis. Atque ut exemplo res clarior fiat, affero epistolas Romanorum Pontificum, in quibus falsas non paucas haberi constat apud omnes. Quibus argumentis unas ab alteris distinguas? An comparatione? at primum de genuinis statuendum est, ut ex earum comparatione aliæ ab aliis discernantur. Da rationem cur has ab illis secernas. Non aliam, ut puto, allaturus es, quam quia hæ stilum moresque illius pontificis, cujus nomen præferunt, omnino repræsentent, non vero illæ. At quid prohibet falsarium quempiam ita peritum fuisse, ut illius pontificis stilum omnino assecutus sit? Idem dicendum de Ignatianis epistolis; idem de plerisque sanctorum Patrum scriptis, quorum legitimos partus non alia passim ratione investigare licet. Non me fugit, præter has probationes, quæ intrinsecæ dici possunt, alias esse extrinsecas, quæ ab aliorum auctorum testimonio petuntur. Verum ejusmodi argutatores ab his se facile expedituri sunt, caussaturi, hæc testimonia vel ex auctoribus minus idoneis repetita esse, vel in textum illorum auctorum intrusa; immo forte dicturi sunt hos auctores suppositititios: sicque omnia in pyrrhonismum abibunt.

Verum suspecta sunt, ais, archiva, ex quibus archetypa nostra desumta sunt: quæ sane pro legitimis haberentur, si ex archivis publicis depromta essent, quæ falsariis impervia semper fuerint.

Omitto istud argumentandi genus omnino inofficiosum, & liberali homine parum dignum esse. Omitto etiam vix alia olim archiva fuisse, quam ecclesiarum & monasteriorum, ex quibus authentica nostra depromta sunt. Erat quidem olim apud Francos archivum palatii; habenturque etiam nunc archiva tum Cameræ-computorum, tum Thesauri, ut vocant, Regalis: sed hæc duo recentiora sunt; illud vero antiquius jam dudum esse desiit, nec ullum inde archetypum recuperari potest. Verum, etsi qua recuperari possent, quid morosos illos censores prohiberet, quo minus hæc saltem aliunde istuc invecta vel intrusa (nam & id exemplis forte probarent) proindeque sibi suspecta, vel etiam conficta dicerent? Certe charta plenariæ-securitatis in museo regio Fontis-Blaudi olim, nunc vero in regia bibliotheca asservatur: & tamen ejus auctoritatem nonnulli convellere non dubitant. Adeo nihil tam sacrum est, quod eorum censuram effugiat. At vereor ut ullum assignari possit publicum archivum, in quo quædam falsa vel interpolata diplomata sinceris ac genuinis permista non fuerint. Verum his non immoror, ne in idem vitium, quod in aliis carpo, incidere videar.

Non alia itaque ratio à me exigenda est, cur proposita à me diplomata & instrumenta pro authenticis habeam, quam quia scripturæ forma, stilus, ceteraque omnia illorum temporum, quibus subnotantur, certissimas notas præferant. Ita non solum mihi, sed etiam viris hac in arte versatissimis visum fuit. Uno verbo ad discrimen ejusmodi statuendum non exigenda ratio seu demonstratio metaphysica, sed moralis, qualis in his rebus haberi potest, non minus in suo genere certa, quam metaphysica. In ipsis enim, uti & in moralibus, falsitati & errori, sicut veritati locus est. Porro hæc moralis certitudo comparari non potest, nisi post longam & diuturnam observationem omnium accidentium & circumstantiarum, quæ ad veritatem assequendam conducere possunt. Hac potissimum ratione veterum monumentorum veritas, falsitasve demonstrari potest; constatque senatus-consultis, omniumque recte sentientium judicio, ea sincera & legitima esse reputanda, quorum falsitas nullis certis, indubitatisque argumentis evinci potest; multaque pecuniaria in eos sancita, qui vetera instrumenta falsi temere postulaverint. Viderint alii quid mereantur illi, qui omnibus vetustis monumentis pro libito abrogant fidem. Quod nemo nisi in re antiquaria minus exercitatus, nisi prorsus hospes tentaverit, quippe cui non satis perspecta & ipso usu comperta sit ejusmodi monumentorum in re litteraria, immo etiam in re publica utilitas ac necessitas.

IV. Quam ob rem qui veterum diplomatum censoriam artem informare volent; non temere, nec imparato animo hanc sibi provinciam arrogare debebunt. Nam si de uno singulari instrumento decretorium ferre judicium difficile est homini in hoc argumenti genere

genere minus verſato : quanto magis de univerſis ſtatuere arduum & periculoſum, ſi non adſit ea experientia, quæ nonniſi longo hujuſmodi monumentorum uſu comparari poteſt? Nec ſufficiunt ad hoc judicium humaniores artes, orationis politioris ſtudium, nec denique lectio aſſidua melioris litteraturæ auctorum : immo hæc ſtudia ad id plurimum obſunt, ſi eadem dicendi elegantia vel puritas in vetuſtis illis inſtrumentis exigatur. Ad hæc enim improbanda & rejicienda ſuopte marte ducitur animus politioribus illis imbutus auctoribus, quorum leges aliquo modo dediſcendæ erunt, ut his infimæ latinitatis monumentis animus aſſueſcat. Et tamen plerumque accidit, ut, qui illis ſtudiis imbuti ſunt, de his quoque ſummo jure judicandi poteſtatem uſurpent, rideantque alios qui ſecus ſentiant. Quapropter qui ſe rei diplomaticæ arbitros profiteri volent, de his idem exigendum eſt, quod de pædagogis exigebat Quintilianus[a] : nimirum, *ut aut ſint eruditi plane, aut ſe non eruditos eſſe ſciant.*

CAPUT I.

a *Quintil. lib. 1. c. 1.*

CAPUT II.

I. *Archivorum quanta cura.* II. *Pauca tamen integra reſtant.* III. *Nullum in Gallia magis integrum quam Dionyſianum.* IV. *Dubia quædam proponuntur & diſſolvuntur.* V. *Quid de Anonymo Dionyſiano,* VI. *quid de Dubleto ſentiendum.*

I. MAgna fuit apud majores noſtros archivorum cura, utpote quibus tota rei familiaris fortuna continebatur. Et quia maximum eis ab igne periculum erat, locus eis deputatus fornice lapideo inſtructus eſſe ſolebat, ad quem nonniſi per cratem ferream, quandoque duplicem, patebat aditus. In illa porro archiva non facilis, ipſis etiam domeſticis, ingreſſus permittebatur. Hinc Hariulfus monachus Centulenſes ſuos alloquens, ait ſe hiſtoriam ſuam in eorum gratiam ſcripſiſſe, ex domeſticis monumentis concinnatam :

*Quam puto vos latuiſſe diu, nec * veſtra tenere*
Condita ſecretis armaria clavibus arcent.

* f. *quòd*

Poſt ignem maxime timendum erat, non tam à barbaris aut prædonibus incurſantibus, qui chartas & membranas minime curare ſolent; ſed à laïcis & ſæcularibus hominibus, qui eccleſiarum ac monaſteriorum poſſeſſionibus inhiantes, titulos & inſtrumenta, quibus ea revindicari poſſent, vel ſubripiebant, vel flammis aquiſve tradebant. Talis fuit peſſimus ille Gaidulfus Italus, à Pippino rege abbatia Glannafolienſi donatus, qui, monachis inde fugatis, *teſtamenta,* ut vocabant, omnia, quibus prædiorum donationes conſtabant, partim cremavit, partim in Ligerim projecit, ne qua repetendæ ſubſtantiæ ſpes aut facultas monachis ſupereſſet. Jam vero in hæc tempora devenimus, ut plus timendum ſit ab impetigine quorumdam hominum, qui, quod ignis, barbari, ac tempus edax rerum intactum reliquerunt, quaſi conjuratione facta perdere, aut pervertere moliuntur.

II. Verum quantalibet cura fuerit in tuendis eccleſiarum ac monaſteriorum archivis, pauca tamen integra reſtant in antiquioribus locis, ſive ea bellorum turbo diſſipaverit, ſive igne, aliove caſu, ſive denique cuſtodum indiligentia perierint. nam non eamdem ubique in iis conſervandis diligentiam fuiſſe fatendum eſt. Ex plurimis quæ perluſtravi archivis rara admodum inveni, in quibus authentica diplomata, aliave primaria inſtrumenta ſæculo octavo ſuperiora reſtent; ſed longe plura, quæ ſæculo nono & ſubſequentibus condita ſunt. In Ravennenſi tamen eccleſia ſuperſunt monumenta non pauca in phylira exarata principatu Juſtiniani, & in Luccenſi itidem multa diplomata membranea regum Langobardorum, uti & in Ambroſiana, ut ſequenti capite videbimus.

III. At vero in Gallia plurima reperias Carolini ævi authentica inſtrumenta, ſed non ita multa Merovingici, præterquam in archivo Dionyſiano, ubi major eorum copia, quam alibi uſpiam, hactenus aſſervatur. Ex illis in æs incidi curavimus ſpecimina quatuordecim, relata in libro quinto de re Diplomatica ; ex quibus duo ſunt integra,

CAP. II. unum Dagoberti ſenioris, alterum Chlodovei junioris ejus filii; alia non integra, nempe unum ejuſdem Chlodovei; aliud Chlotharii ejus fratris potius quam ipſius Chlodovei; duo Theoderici eorum fratris; unum Chlodovei tertii; duo Childeberti ejus fratris; unum Chilperici ſecundi, & unum Childerici tertii ultimi Meroveadum regis: cetera ſunt teſtamenta hominum privatorum. Præter ea in hoc Supplemento quædam alia ejuſdem temporis ex eodem archivo adjicimus, de quibus poſtea fuſius diſſeremus.

IV. At quî fieri potuit, inquis, ut tam fragilis materia, charta Ægyptiaca, membranæ, quæ ſitu, mucore, aliiſque modis tam facile conſumi poſſunt, ad nos uſque pervenerint? Deinde quis putet per tot bellorum procellas, per tot clades, tot incendia, quibus expoſita fuere in primis Pariſiorum ſuburbana, ejuſmodi documenta incorrupta fuiſſe præ marmoreis æreiſve monumentis, quibus non pepercit Nortmannorum furor? Ad hæc, quomodo ea diplomata, quæ Dagobertum ſpectant, effugêre Anonymi Dionyſiani oculos, qui Dagoberti facta & litteras recenſens, ea prætermiſit? immo non ille tantum, ſed etiam Dubletus, qui ſuperiori ſæculo ſancti Dionyſii chartas omnes revolvit, & in unum corpus collegit?

Verum de quæſtione facti hic agitur. Factum conſtat. Reſtant hæc diplomata, hæ chartæ. Fruſtra de impoſſibilitate cauſaris. Oculis tantum hic opus eſt. Sed oculos volo peritos, minime malignos, nullo affectos præjudicio, quales fuere eorum virorum, eruditione & auctoritate præſtantium, quorum oculis ac cenſuræ hæc inſtrumenta ante annos viginti expoſuimus. Deinde non minus fragilis eſt librorum materia, qui in membranis & phylira ante annos mille exarati ſunt, quales tamen multos ſupereſſe ex capite proximo conſtabit. Porro illi, cum ſæpe lecti ac manibus triti fuerint, ad hoc uſque tempus durant, laceri quidem, ut hæc ſancti Dionyſii authenticæ chartæ: quæ omnino periiſſent, niſi alia charta vel linteo ſuppoſito ſervatæ fuiſſent.

Ut vero è cladibus illis Nortmannicis ſalvæ & incolumes evaſerint, id multis modis fieri potuit. In primis nullo veterum teſtimonio probari poteſt, ſancti Dionyſii monaſterium à Nortmannis incendio conſumtum fuiſſe. Immo vero ex [a] Aimoino Pratenſi monacho ejus temporis diſcimus, Carolo Calvo id in primis curæ fuiſſe, ut *jam dicti ſancti martyris monaſterium defenderet, eo quod divæ memoriæ genitor illius eum, cum eſſet parvulus, eidem ſancto ſpeciali traditione commendaſſet.* Fatendum eſt tamen, Nortmannos [b] anno DCCC LXV. iſtuc ingreſſos XIII. Kal. Novembris, ibidem viginti circiter diebus perſtitiſſe, & quotidie prædam inde ad ſuas naves tranſportaſſe, & poſt multam demum deprædationem ad caſtra ſua revertiſſe. At nullum chartis periculum erat ab illorum barbarorum manibus, qui gazas, non membranas aut cortices quærebant. Jam vero quid vetat ejuſmodi chartas ante occultatas fuiſſe, (nam jam ab annis minimum viginti Nortmanni per has oras graſſabantur) vel alio tranſlatas fuiſſe cum ſancti Dionyſii, ejuſque ſociorum reliquiis, quæ ad Superiorem-curtem*, & ad civitatem Remorum tunc tranſlatæ ſunt? Id autem nullo negotio fieri potuit, cum res facile mobiles ſint, non vero ærea vel marmorea, ſi qua tunc apud nos fuerint, monumenta, quæ cum in bellicis tumultibus ægre transferri queant, barbarorum manibus, incendiis, aliiſve modis facile violari potuere. Denique ſi in Pratenſi ſancti Germani monaſterio, quod tertium uſque incendio obnoxium fuit, non pauca nihilo minus ſuperſunt volumina librorum & chartarum, quale eſt ipſius ſancti Germani Pſalterium, uncialibus litteris aureis & argenteis ſcriptum in membranis purpureis; qualis Conciliorum codex ſæculo ſexto exaratus; qualis etiam inſignis beati Pauli epiſtolarum codex, aliique ſcripti ſæculo ſeptimo; qualis denique cenſualis codex Irminonis abbatis, ſcriptus principatu Caroli Magni; diplomata quoque Childeberti regis & ipſius Caroli M. quidni idem contingere potuit in ſancti Dionyſii monaſterio, ut ejus diplomata præcipua illis cladibus ſubtracta, ad nos uſque pervenerint? Certe Corbeïenſe monaſterium ante ſæculum undecimum ter everſum ac deſtructum fuit. & tamen quot venerandæ antiquitatis codices ad noſtra uſque tempora illic reſervati ſint, norunt quotquot ſunt in hac Urbe viri eruditi, qui eis huc tranſportatis uſi ſunt; ne quid dicam de inſigni illo Benedicti III diplomate ibidem aſſervato, ſcripto in charta Ægyptiaca, quæ pedum amplius viginti in longum habet.

Porro ſi quid valeret contra Dionyſii archivi vetera inſtrumenta petitum à bellis &

[a] *Aimoin. l. 1. de miraculis S. Germ. c. 2.*

[b] *Annal. Bertin.*

* *Conſevreux.*

incendiis argumentum, æque militaret contra omnes totius Galliæ, ne dicam Europæ, ecclesias, privatasque familias. nullum enim feré sæculum invenias intestinorum bellorum, nullum incendiorum expers. Ergone nullæ superesse dicendæ sunt ecclesiarum & familiarum litteræ, quibus sua bona & decora tueri possint? Quoties Turonum civitas capta, direpta, vastata fuit à Nortmannis, aliisque? & tamen quot restant in basilica sancti Martini vetera monumenta & diplomata Carolini temporis, immo etiam Merovingici? Idem asserere licet de multis aliis tum Galliarum, tum aliarum regionum ecclesiis, ut de Æduensi, cujus plurima restant ævi Carolini diplomata; & de Ravennate & de Luccensi, quarum hæc Langobardorum regum multa authentica etiam nunc servat: illa vero, id est Ravennensis, non pauca à tempore Justiniani, ut capite sequenti videbimus: tametsi omnes illæ ecclesiæ variis cladibus expositæ fuerint, non secus ac Dionysiana. CAP. II.

V. Qui gesta Dagoberti regis scripsit Dionysianus monachus anonymus, non videtur multo ante illas Nortmannicas strages vixisse, tum quia fabellas quasdam suæ narrationi inserit, quæ in mentem hominis æqualis aut supparis non venissent: tum quia de privilegio basilicæ Dionysianæ à rege & pontificibus Gallicanis concesso agens, inter eos ait [a] *nonnullos exstitisse pontifices, quos hodie sancta Ecclesia sanctissimos esse non dubitat, eo quod ad eorum venerabilia sepulcra virtutes non modicas usque in præsens Dominus operetur.* quæ verba non obscure demonstrant, hunc scriptorem longe post illa tempora vixisse. Idem vero Anonymus ad contexendam Dagoberti historiam quasdam ipsius regis donationes occasione data commemorat: at singulas enumerare haud quaquam ejus propositum fuit, ut ipse [b] diserte testatur, nimis longum fore, inquiens, omnia enarrare, quæ rex ditandis sanctorum cœnobiis impendit; ideoque à se prætermissa dicit *ob fastidientium lectorum vitandum tædium.* Frustra itaque nonnemo hujus auctoris silentio abuteretur ad elevandam quorumdam Dagoberti diplomatum, quæ auctor ille non commemorasset, auctoritatem: cum ille non diplomata ipsa referat, sed ea tantum paucis attingat, quæ ad Dagoberti commendationem amplius facere ipsi videbantur.

a *Gesta Dagob. c. 1.*

b *Ibid. c. 33.*

Erit forte qui hunc locum interpretetur de aliis à Dionysiano monasteriis, non vero de ipso monasterio Dionysiano, cujus Anonymus ille monachus erat; adeoque ipsius intererat omnia commemorare beneficia, quæ sacro isti loco Dagobertus contulerat.

Ita sit sane, ut ejus propositum fuerit benefacta Dionysianis collata commemorare: at ea tantum recensuit, quæ vel ipsi in memoriam scribenti venerant, vel quæ ille insigniora existimavit. Forte ejus loci archivum haud diligenter revolverat, homo alias parum accuratus, & falsus in multis: forte nec Dagobertina illa diplomata legere valebat, utpote ducentis minimum annis posterior: forte nec ipsi aditus in archivum, dum hæc scriberet, facile patebat. quod ex præmissis initio hujus capitis colligere licet. Denique auctor ille Dagobertum hoc libro posteris commendare sibi proposuerat: & tamen multa, quæ in ejus laudem cederent, de industria reticet. quidni etiam quædam Dagoberti diplomata, si quidem ipsi nota fuerint, consulto omiserit, quæ minutiora putaverit?

VI. Longe plausibilior videretur ratio, ducta ex Dionysiana historia Jacobi Dubleti Dionysiani cœnobitæ, superiori sæculo edita, si hic generalem & accuratam omnium sancti Dionysii chartarum collectionem fecisset, aut facere voluisset. Verum ne decimam quidem earum partem in suam historiam transtulit: sed pro suo captu delectum fecit eorum diplomatum, quæ illustrandæ sancti Dionysii basilicæ amplius conducere posse existimavit: usus transsumtis antea factis, (neque enim antiquiora illa authentica legere potuisset vir bonus) usus etiam uno alterove chartulario è multis, in quibus monasterii sui instrumenta per partes descripta sunt. Hæc porro chartularia apud Dionysianos minime supersunt omnia, sed distracta sunt in varias manus, ex quibus unum servatur in bibliotheca Colbertina. Neque enim fieri posset, ut omnia instrumenta uno aut altero continerentur. Unde apud Cluniacenses singuli abbates singula sua chartularia confici curabant, id est collectionem omnium chartarum, quæ sub unoquoque abbate factæ erant. At sive chartulariis usus sit Dubletus, sive ipsis archetypis, sive eorum exemplis; non mirum si multa Merovingicorum & Carolidum regum diplomata non retulit, quorum authentica vel legere non potuit vir bonus, vel suo proposito non satis convenire censuit. qualia

CAP. II. sunt testamenta Chrothildis matronæ & Vandemiris optimatis, necnon Agiradi Carnutensis episcopi privilegium, quorum specimina ex authenticis in æs incidi curavimus in libro quinto de re Diplomatica; quale etiam diploma Theoderici regis pro Chramlino Ebredunensi episcopo, ex authentico à me relatum in libro sexto, aliaque id genus non pauca, quæ parum aut nihil ad Dionysianam historiam attinent: sed tanto majoris momenti erant ad exhibendam tum scripturam, tum formulam veterum ejus temporis instrumentorum, quanto magis constabat nullam fingi posse rationem, ob quam à Dionysianis supponi potuissent. Si quis vero eo audaciæ deveniat, ut ea post Dubletum conficta dicere vel suspicari pergat, propterea quod in ejus collectione locum non habeant; hunc tamquam insignis calumniæ reum ad æquos judices provocamus. Næ ille pari modo supposita dicere posset alia posterorum temporum, quæ apud Dubletum non exstant, diplomata & instrumenta, ex quibus tamen complura volumina præter Dubletianum confici possent.

Non tamen insuper habenda hæc Dubleti collectio, ex qua non mediocrem historiæ lucem attulere Carolus Cointius, Girardus à Bosco, aliique eruditi viri, qui res Francicas commentariis illustrarunt. Neque enim viri prudentes existimarunt, propter paucula, id est quinque aut sex interpolata instrumenta, denegandam ceteris fidem, uti nec propter falsas quasdam decretales rejicimus ceteras, nec propter acta spuria vel interpolata martyrum, aliorumque sanctorum, omnia alia reprobamus. Unde violatæ æquitatis omnino rei censendi sunt, qui ob levia quædam quarumdam chartarum errata, quæ vel ad rem explicandam, vel ad figendas chronicas notas in veteres tabulas invecta sunt, sacrum locum, Regum nostrorum donis ac cineribus venerabilem, temere falsi crimine infamant, quasi officina sit falsariorum ac falsorum diplomatum; nulla reverentia Regum ac Principum, qui sacrum hunc locum præ ceteris honorarunt, & beneficiis, privilegiisque cumularunt; nullo respectu religiosorum virorum, qui locum istum virtute ac pietate sua olim illustrarunt, illustrantque etiam nunc. At viderint illi quo pacto calumniam suam apud Deum & homines diluant: nobis sat erit ad defensionem innocentiæ conscientia, & hominum longe æquiorum testimonium.

CAPUT III.

I. *Membranarum & chartæ Ægyptiacæ durabilitas.* II. *Scripturæ Merovingicæ seu Franco-gallicæ antiquitas asserta.* III. *Orthographia veterum instrumentorum,* IV. *& stilus.* V. *Vitiosæ orthographiæ & latinitatis exempla.*

I. QUin membranæ sint maxime durabiles, nemo nisi prorsus rei antiquariæ expers infitiari potest, cum infiniti supersint sæculi sexti ac septimi, immo & nonnulli superioris ævi codices, quibus ejus error aut pertinacia revincatur. Huc sufficeret proferre Virgilium bibliothecæ Vaticanæ, qui sæculum quartum videtur superare; & alium regiæ bibliothecæ paullo inferioris ætatis; necnon ejusdem bibliothecæ Prudentium, qui ad eam ætatem accedit. His adde veteres illos nostræ bibliothecæ codices, superius commemoratos, nimirum Psalterium ipsum sancti Germani, librum Conciliorum, & alios, omnes in membranis exaratos; quibus non paucos addere possem, si in re omnibus rei antiquariæ peritis omnino comperta hærere liceret.

De charta Ægyptiaca, utpote magis caduca & fragili, fundatior potest esse difficultas: sed tamen non desunt antiquissimi libri, quibus ejus, ut ita dicam, durabilitas adstruatur. Et ne longius exempla petam, exstat in bibliotheca regia veterrimus codex in phylira scriptus, Aviti episcopi Viennensis homilias continens, ille ipse scilicet, quo usus est claræ memoriæ Jacobus Sirmundus in iis evulgandis. Vidimus & alios duos ejusdem materiæ codices, ex bibliotheca Petaviana & Phimarconiana, quosdam sancti Augustini sermones continentes, qui ambo annos centum supra mille peritorum judicio attingunt. Ejusdem generis est insignis ac vetustissimus codex Ambrosianæ bibliothecæ, mutilus quidem

quidem, ſed multis chartæ Ægyptiacæ foliis conſtans, quæ quaſdam particulas Judaicæ Joſephi hiſtoriæ continent. Et hæc quidem exempla ſufficiunt ad demonſtrandam chartæ Ægyptiacæ durabilitatem in vetuſtis libris. Cap. III.

Non diſpar ratio eſt de antiquis inſtrumentis, quæ nec tam ſæpe teri ſolent, quam libri; & curioſius paſſim ſervantur, quo res familiaris pleriſque magis cordi eſſe ſolet, quam libri. Iniquior proinde foret, ſi quis Dionyſiani archivi authentica Meroveadum regum, aliorumque ejuſdem ævi inſtrumenta in phylira exarata falſi poſtularet, ea ſcilicet ratione, quod in materia fragili & minime durabili ſcripta ſint. Neque vero in ſolo hoc archivo ejus generis monumenta ſuperſunt. Vidimus quippe in Ravennate eccleſia chartas non paucas, in phylira ſcriptas ævo Juſtiniani imperatoris: vidimus & alias Veronæ in muſeo illuſtriſſimi Moſcardi, ex quibus unum eſt vetuſtiſſimum omnium, quæ quidem umquam in manus noſtras venerint, authenticum inſtrumentum, conſulatu Theodoſii junioris & Albini, id eſt anno CCCC XLIV. confectum in gratiam cujuſdam Siſinnii, cui res ſuæ à Tranquillo extortæ fuerant, ſed per Pyrrhum tribunum juſſu imperatoris reſtitutæ. In eodem muſeo tria exſtant imperatoris hac de re commonitoria, in cortice itidem exarata; ſed magis lacera & mutila, quam primum illud inſtrumentum, cujus exemplum, quale ex fugientibus litteris excipere nobis licuit, in hujus Supplementi Appendice referam. His adde chartam plenariæ ſecuritatis, principatu Juſtiniani in phylira itidem ſcriptam, & in bibliotheca regia aſſervatam, cujus ſpecimen in Appendice exhibendum; adde etiam Vindobonenſem ejuſdem temporis & materiæ, à me poſt Lambecium in fine libri quinti de re Diplomatica in æs inciſam: quas, uti & præcedentes, ſi quis pro authenticis non habeat, indignus eſt qui audiatur, ubi agitur de re antiquaria. Multa alia ejus generis aliis in locis ſupereſſe non dubito: qualis eſt index reliquiarum Romanarum à Gregorio M. ad Theodelindam reginam miſſus, à V. C. Muratorio nuper editus, quem Mediolani in Septalino muſeo vidimus.

Hic præterire non poſſum inſigne fragmentum chryſobuli, ſeu græcæ epiſtolæ cujuſdam Græci imperatoris in phylira exaratæ. Præclarum hoc monumentum in archivo Dionyſiano hactenus ſervatur, ſed mutilum, quod temerarius quidam nebulo alteri chartæ itidem Ægyptiacæ pro fultura olim ſuppoſuit, præciſis undique particulis, ut eam alteri ſuperpoſitæ & agglutinatæ aptaret. Charta, excepto initio, fere integra, uti & ſcriptura, in æs à nobis inciſa, quam in ſpatio interlineari communibus litteris græcis reddi curavimus, ut in hujus Supplementi ectypo tertio videre licet. Cynnabari ſeu minio ſubſcripta eſt de more Græcorum imperatorum. Conſimilem ſubſcriptionem adhibuit Carolus Calvus duobus diplomatibus, quorum alterum ſancti Martini Turonenſi baſilicæ adhuc rex; alterum jam imperator Compendienſi ſancti Cornelii eccleſiæ ab ipſo conſtructæ indulſit. quod argumento eſt, hunc ſcribendi modum familiarem fuiſſe imperatoribus Græcis Calvo antiquioribus, qui eorum mores & habitum affectabat. At, quod ad rem noſtram in primis facit, ex hoc minime ſuſpecto græcæ epiſtolæ fragmento corticeo probatur antiquioris chartæ Ægyptiacæ durabilitas, immo & duratio in archivo Dionyſiano, etiam poſt Nortmannorum tempeſtates, quibus hæc epiſtola ſuperfuit: cujus ſcriptura exotica videri poſſit, ſi cum illius ævi codicibus græcis comparetur. Unde non mirum, ſi Merovingicorum diplomatum characteres vulgari illius ætatis ſcripturæ, quæ in vetuſtis libris latinis deprehenditur, non omnino ſimiles ſint.

Certe in conſimili charta Ægyptiaca exaratæ ſunt duæ epiſtolæ, in ipſo Dionyſiano archivo hactenus aſſervatæ, quarum una eſt Maginarii Dionyſiani abbatis Carolino charactere ſcripta: altera Hadriani papæ I. ad Carolum Magnum de rebus Beneventanis, ad quas componendas Maginarius à Carolo miſſus fuerat. quæ poſterior epiſtola eodem ſcripturæ genere, quo Benedicti III. & Nicolai I. diplomata, quorum ſpecimina in libro V. de re Diplomatica [a] exhibuimus, id eſt veteri Langobardico, exarata eſt. Nemo erit, opinor, tam moroſus & iniquus cenſor, qui conficta putet à Dionyſianis tria hæc monumenta, nullius apud eos momenti, nullius commodi: quæ cum Nortmannorum, aliorumque barbarorum cladibus in eorum archivo ſuperfuerint, alia quoque Merovingici temporis inſtrumenta ibidem ſupereſſe potuiſſe, & re quidem vera ſuperfuiſſe ac ſupereſſe manifeſte probant.

[a] *Diplom. p. 438. & 441.*

CAP. III. Ejuſdem quoque generis eſt inſigne Ermentrudis matronæ teſtamentum, charactere Merovingico in phylira itidem exaratum, varias donationes Pariſienſibus eccleſiis factas continens, nullas Dionyſianis, præter *lectaria duo & veſtimenti pareclum;* quæ, opinor, jam pridem vetera & conſumta eſſent; certe non tanti, ut eorum cauſa his temporibus quiſquam falſarius eſſe velit. Utramque epiſtolam, quatenus ex evanidis chartæ litteris expiſcari nobis licuit, necnon prædictæ Ermentrudis teſtamentum in Appendice, & quoſdam horum trium etiam verſus in æs inciſos inter ſpecimina inferius referemus.

Ceterum chartam Ægyptiacam in ſcribendis diplomatibus membranæ ideo præferre ſolebant principes, quod illa uno tenore in antica, numquam in poſtica parte exararentur, ut alias [a] à me oſtenſum eſt. atque adeo, cum ſcriptura longius procederet, ampliorem oportebat eſſe chartam, quæ, non ſecus ac linea tela, pro libito produci poterat, non ita membrana. Eadem ratione, cum ad principes & illuſtriores perſonas epiſtolæ dirigebantur, charta itidem, non membrana, adhiberi conſueverat. Huc ſpectat Ludovici & Lotharii regum epiſtola ad Nicolaum I. à Baronio [b] relata, cui *embolum* addunt Gallicani præſules, in quo excuſant, quod peculiares ei litteras non ſcripſerint, & quod non in *truncardo juxta morem antiquum, ſed in membranis* litteras ad eum ſcripſerint. Emboli verba ipſa huc adſcribere juvat. *Pro parviſſimo temporis articulo epiſcopi præſentes epiſtolam dominorum noſtrorum glorioſiſſimorum regum noſtris litteris proſequi non potuimus. Unde etiam actum eſt, quod non, juxta morem antiquum, in truncardo conſcripta cernitur, ſed in membranis.* ubi *truncardi* nomine, ſi quidem hujus loci lectio mendæ expers eſt, intelligenda charta Ægyptiaca, quæ ex cortice, papyriacæ arboris trunco adhærente, confecta erat.

a Diplom. lib. 1. c. 5. n. 3. & 4.

b Baron. an. 860.

II. A charta venio ad ſcripturam, quæ ſcribendis vetuſtis inſtrumentis uſui erat. Triplicis ejuſmodi ſcripturæ ſpecimina in libro quinto de re Diplomatica exhibuimus; Italicæ ſeu Langobardicæ, Franco-gallicæ ſeu Merovingicæ, & Carolinæ. Addendæ fuiſſent Hiſpanicæ & Saxonicæ, ſi authentica primorum illorum temporum nanciſci licuiſſet. quamquam Saxonicam quodam modo ſupplent ſpecimina, quæ ex codicibus manu exaratis in tabella v. protulimus. Unicum Hiſpanicæ ſpecimen habuimus ex Caſæ-Dei tabulario. Italicam veterem refert charta Vindobonenſis, quam ex authentico Ravennenſis eccleſiæ, velut ſcripturam incognitam, Lambecius bibliothecæ Cæſareæ tomo II. repræſentavit, & nos ex eo in fine libri quinti. Langobardicam veterem exhibent plurimæ litteræ, quæ authenticæ aſſervantur in tabulario eccleſiæ Luccenſis & Caſinenſis, quarum ſpecimina ob temporis brevitatem, dum illic verſaremur, eruere nobis haud licuit. Langobardicam vero recentiorem, id eſt ſæculi undecimi, ſpecimінum noſtrorum tabella quinquageſima-prima ob oculos ponit. Duo alia ſpecimina ejuſdem formæ & temporis ex archivo Caſinenſi religioſus & eruditus vir domnus Eraſmus à Caïeta, Caſinatis monaſterii Prior, cum multis aliis monumentis nobis nuperrime communicavit. Merovingicæ ſcripturæ quatuordecim ſpecimina in prædicto libro quinto exſtant, ex authenticis Dionyſianis expreſſa.

Hoc ſcripturæ genus non modo in quibuſdam aliis aliorum locorum authenticis deprehenditur, verum etiam in vetuſtis ejuſdem ævi codicibus. Etſi enim non eadem paſſim ſcripturæ forma à librariis illius temporis adhiberetur, quæ à notariis, quod etiam in ſubſequentibus ſæculis obſervare licet; non deſunt tamen codices, qui Merovingicam illam ſcripturæ formam repræſentant. Ex his unus eſt codex noſtræ Germanenſis bibliothecæ, libros Hieronymi & Gennadii de ſcriptoribus eccleſiaſticis continens; alter Jolianus codex Gregorii Turonenſis, quorum ſpecimina in tabella VI. libri quinti conſpicere licet. Eamdem adhuc propius repræſentant alii duo codices, unus bibliothecæ regiæ, jam memoratus, Aviti homilias continens: alter monaſterii Luxovienſis, id eſt, perantiquum Lectionarium Gallicanum, quo uſus ſum in libro de Liturgia Gallicana. Utriuſque ſpecimen hoc loco exhibere juvat. Primum regii codicis, id eſt Aviti, ſpecimen hic inſpice.

Si quis hoc ſpecimen cum ectypis libri quinti conferat, conſimilem omnino ſcripturæ formam, utrobique animadvertet, uti & in ſequenti Lectionarii Gallicani.

In duobus illis ectypis, quibus plura alia poſſemus addere, vides eamdem ſcripturæ formam, idemque, ut ita loquar, corpus, atque in ſpeciminibus Merovingicorum diplomatum, à me alias exhibitis.

Quid his opponent quivis obſtinati cenſores? An forte dicturi ſunt, Romanam ſcripturam hic deſiderari, quæ illis temporibus apud Francos recepta erat, ut ex anulorum & nummorum inſcriptionibus manifeſtum eſt? Atqui noſtro quoque tempore in uſu eſt, nec tamen propterea à notariis, ſive cancellariæ, ſive forenſis curiæ, hæc adhibetur apud ipſos etiam Romanos, apud quos ſcriptura cancellariæ à vulgari longe diſcrepat, ut omnes norunt: ita ut vix, niſi à peritis, modo legi poſſit.

Certe nemo, ut quidem opinor, tamquam confictam rejiciet epiſtolam græcam, cujus ſpecimen hic in conſequentibus damus. Et tamen græcorum characterum forma à ceteris, qui in vetuſtis codicibus occurrunt, adeo diverſa eſt, ut ii ipſi, qui his codicibus evolvendis & legendis aſſueti ſunt, non facile epiſtolam illam lecturi ſint. Quid igitur mirum, ſi Merovingica illa ſcriptura differat (quamquam non omnino differt) à codicibus ſcriptis ejuſdem temporis?

At barbarica, & præter communem uſum à falſariis conficta illa Franco-gallica

CAP. III. scriptura, ut fucum lectoribus facerent. Verum falsariorum mos est, ut potius usitata, quam insolita effingant. Porro barbaricam & lectu difficilem fuisse Meroveadum scripturam sæculi decimi & undecimi sæculi ac subsequentium temporum hominibus, constat ex vita Beregisi Andaginensis abbatis, & ex chronographo sancti Michaëlis ad Mosam: quorum alter *pro difficultate scripturæ* non facile se penetrasse ait primarias sui monasterii litteras; alter *sine adminiculis rescriptorum* se Wolfoaldi conditoris sui archetypum legere non potuisse asserit: quod hodie quoque non minus molestiæ legere volentibus facessit.

Verum esto, inquis, usitata fuerit apud Meroveadas illa scriptura. annon imitatione à falsariis attingi potuit? Sed vide in quantas ineptias te revolvat ista contradicendi prurigo. His enim argutiis omnium temporum scripturas suspectas reddes, cum nullæ sint, quas vel barbaricas, si tibi cognitæ non sint; vel, si minus insolitæ, à falsariis confictas non dixeris. Sic omnia pro arbitrio vertes & invertes. Verum non ex sola scriptura, sed ex toto, ut jam dixi, omnium accidentium complexu, veterum instrumentorum veritas constat, cujus absolutam ideam numquam perfecte assequetur quivis peritissimus falsarius. Numquam enim mendacium & ars fallendi veritatem perfecte attinget. Piget ad tam ineptas cavillationes descendere: ast eo me redegit asserendæ veritatis necessitas.

Neque porro in solo Dionysiano archivo Merovingicæ ejusmodi scripturæ instrumenta, tametsi longe pauciora, supersunt. Nam, ut quædam mihi nota proferam, in Turonensi sancti Martini basilica asservatur Ibbonis episcopi privilegium, eodem scripturæ genere exaratum: & præ manibus habemus Adonis abbatis chartam sub Dagoberto III. pro Remensi sancti Remigii basilica. Ad hæc in monasterio sancti Michaëlis ad Mosam habentur primariæ id genus litteræ Wolfoaldi comitis pro constructione monasterii, datæ Childeberti tertii principatu. quæ archetypa in tam distantibus à se se invicem servata locis, absque ullo compacto edita, exarari non potuere eadem illa scripturæ forma, nisi hæc in publicis instrumentis tum receptissima & usitatissima fuisset. Ceterum privilegium Ibbonis eo majoris est hac in re auctoritatis, quod in eo fiat mentio tum regulæ sancti Benedicti, tum sacri illius loci monachorum. si quidem sancti Benedicti regula regnante Carolo Magno jam illic fere obsoleta erat; ibique monachi, saltem Ludovici Pii principatu, conversi sunt in sæculares canonicos, qui confingendi istius privilegii auctores cum ulla veri similitudine dici non possunt. Hactenus de scriptura.

III. Ad orthographiam veterum illorum diplomatum quod attinet, fateor illam nobis exoticam & barbaram videri: at eam ingenio ejus temporis hominum & moribus accomodatam esse contendo; nec à solis notariis, sed etiam à librariis ejusdem ævi hunc scribendi usum passim usurpatum fuisse, ut veteres illorum temporum codices probant. Neque vero hæc scribendi ratio, quæ fere tota (præter quasdam exoticas voces, illis temporibus & gentibus proprias) in permutatione litterarum consistit, priscis illis latinæ linguæ peritis incognita, aut inusitata erat. Lege Cassiodorum, aliosque orthographiæ magistros, & videbis quanta fuerit apud antiquos orthographiæ diversitas. Si mirum tibi videatur, quod illorum diplomatum scriptores passim litteras *e* & *o* in *i* & *u* convertant, ut in his vocibus, *procerebus*, *nus*, aliisque similibus; adi Quintilianum[a], omnesque bonæ latinitatis auctores, ibique ejus rei exempla invenies. Illic *Hecoba & notrix*; illic *Menerva*, *& leber & magester*; illic *Alexanter & Cassantra*, aliaque similia. Quin etiam Cato[b] ille Censorius scripsit *dicem & faciem* loco *dicam & faciam*; & *sibe & quase* scriptum in multorum libris, teste eodem Quintiliano. Denique si vis, consule Columnam rostratam, in qua multæ ejusmodi litterarum permutationes occurrunt. Sed mihi locos cum Quintiliano signare satis est. *Non enim doceo, sed admoneo docturos.*

a *Quintil. l. 1. c. 4.*
b *ibid. c. 7.*

At forte non tam te moveat illa litterarum permutatio, quam eorumdem notariorum in scribendo inconstantia, qui modo *patrebus*, tum *patribus*; modo *Chaino*, mox *Haino*; modo *Dionysii*, alias *Dionysiæ* & *Diunensie* scribunt. At mirari desines, si in eadem eaque brevissima inscriptione idem nomen semel cum adspiratione, ac semel absque illa scriptum advertas in sequenti ectypo duplicis inscriptionis, quæ in lapide sepulcrali Hilperici,

Hilperici, apud nos, id est in Pratensi sancti Germani monasterio, ante annos sexaginta reperta fuit, qualis hic subjicitur. Sic habebat inscriptio exterior. CAP. III.

PRECREGOILPERICUS NŌ AFERANTUR HINC OSSAMEA

quæ scriptura sic legenda : *Precor ego Ilpericus, non auferantur hinc ossa mea.* sic vero interior : *Tempore nullo volo hinc tollantur ossa Hilperici.*

TEMPORE NULLO VOLO HINC TOLLANTUR OSSA HILPERICI

ubi Hilperici nomen exterius absque adspiratione, interius cum adspiratione scriptum vides.

At imperitus erat ille sculptor : peritissimi vero apud Merovingicos reges referendarii, qualis Dado seu Audoënus, aliique viri ut illis temporibus doctissimi. Quasi vero referendariorum id munus esset, ut diplomata propria manu scriberent, & non potius notariorum non ita peritorum. Deinde unicuique pro libito fas erat, ejusmodi litterarum, quæ cognatæ erant, permutatione uti, vel non uti. Denique perinde erat litteræ adspiranti litteram *c* præponere, vel non. utrobique enim eadem tunc pronuntiatio erat. Sic etiam nunc Itali & Germani *michi* & *nichil* pronuntiant, etiamsi littera *c* adspiranti non præponatur. Plura hac de re in consequentibus : hic vero addi potest, orthographiam Meroveadum tempore ita corruptam fuisse, ut Carolus Magnus ejus emendandæ curam Alcuino commiserit. quod quidem Alcuinus [a] præstitit, discipulos insuper monens, ut

Per cola distinguant proprios & commata versus,

Et punctos ponant ordine quosque suo.

cum antea uno tenore & sine ulla distinctione verba & versus describerentur.

[a] V. Alcuin. ep. 15.

IV. Quod spectat stilum Merovingicorum diplomatum, eum scabrosum, & salebris respersum esse constat. Verum hæ salebræ eorum auctoritati adeo non officiunt, ut contra, si deessent, suspecta esset illorum diplomatum fides. Porro hæc quæ putantur vitia, excusantur formularum usu, consuetudine vulgaris sermonis, ac scribendi ratione. Si formulas illorum temporum consulas, omnes hanc sermonis rusticitatem præ se ferunt, nec tamen suspectæ esse possunt. quippe quæ nihil, quod ad privatorum fortunas spectet, nullam aliam vel minimæ suspicionis notam contineant. Præ his omnibus celebriores sunt Marculfi formulæ, in quibus hanc sermonis duritiam & ineptam plane rusticitatem is, qui primus illas in lucem protulit, magnus ille Hieronymus Bignonius animadvertit. Verum tanti viri judicio facilis Marculfi hac in re defensio est. *Mores* enim *illorum temporum etiam sermonis inculta rusticitas penitius ostendit.* Unde idem Bignonius lectorem monet, ne variis solœcismis, qui sæpius occurrunt, offendatur, sed ea tribuat Marculfi ætati. quo tempore Gregorius episcopus Turonensis, quamquam haud ineruditus, historici operis initio veniam à lectoribus petit, *si aut in litteris, aut in syllabis grammaticam artem excesserit.* & initio libri primi de gloria Confessorum, se sæpius pro masculinis feminina, pro neutris masculina commutasse; pro ablativis accusativa, rursum pro accusativis ablativa posuisse. Quam ob rem Marculfi contextum, prout in authentico exemplari scriptus erat, ab se editum fuisse testatur vir clarissimus. Nam si ea omnia errata immutanda fuissent, *non jam* Marculfus, inquit, *sed alius proditurus auctor videretur.* Addit tamen se in hujus auctoris editione *non parum laboris in perpurgando* insumsisse, nec minus curando, ne quid temere immutaretur : sed tamen ea, *quæ scriptorum incuria manifesto irrepserant, emendasse, dubia reliquisse.* In hac porro editione usum se fuisse dicit regio exemplari, quo itidem usus est eruditissimus Baluzius, cum Marculfi formulas in Capitularium regum nostrorum

CAP. III. collectione recenſuit cum iis etiam erratis, quæ Bignonius ſcriptorum incuria irrepſiſſe putavit, & ab ſe emendata fuiſſe confitetur.

Poſſem huc afferre formulas Alamannicas, à Goldaſto vulgatas, in quibus idem fere ſtilus, atque in Marculfianis habetur. Verum propoſito noſtro magis conveniunt veteres formulæ Andecavenſes, quas ex codice Weingartenſi poſt editum opus de re Diplomatica in tomo quarto Analectorum typis committendas curavi. Weingartenſis codex, ex quo eas eruimus, exaratus eſt anno Theoderici regis tertio, quod vel de Theoderico Chlodovei junioris filio, vel de Calenſi interpretandum. In his formulis nomen Childeberti regis non ſemel occurrit, primi an tertii, non liquet. nam Chlidebertus ſecundus, Sigiberti filius, Auſtraſiæ & Burgundiæ rex, Andecavos ſuæ ditioni ſubjectos non videtur habuiſſe. In formula XXXVI. non obſcure mentio fit de Britannico & Waſconico bello, quod ad Dagoberti principatum referri poteſt. Ut ut eſt, formulæ iſtæ, Marculfianis ſaltem æquales, ſi non eis ſuperiores, eodem omnino ſtilo & cum iiſdem nævis conſcriptæ ſunt; atque adeo aptiſſimæ ad adſtruendam Dionyſianorum diplomatum fidem, in quibus idem ſtilus, eædemque formulæ obſervantur. Ideoque tum ob hanc cauſam, tum quia multa obſervatione digna hæ formulæ continent, eas in hujus Supplementi Appendice recudere viſum eſt operæ pretium. Ex his nemo non intelligit, nonniſi inepte Dionyſianis diplomatibus opponi poſſe ſtilum politiorum ſæculi quinti & ſexti auctorum, quorum longe diſpar & materia, & ſcribendi ratio erat. His quippe pro regula erant grammaticæ leges: at notariis veteres formulæ, ſive Marculfianæ, ſive illæ Andecavenſes, aut quævis aliæ ſimiles; in quibus vix grammaticalium legum ulla ratio habebatur, prout vulgaris conſuetudo latini ſermonis, forenſiſve uſus tunc exigebat. Quamquam non deerant etiam illis temporibus auctores, qui hæc grammaticalia parum curabant, ut de Gregorio Turonenſi modo vidimus. Denique ſi illa diplomatum vitia expendantur, hæc fere omnia oriuntur ex litterarum cognatarum permutatione, qualem in probatis etiam vetuſtis auctoribus uſui fuiſſe ſuperius demonſtratum eſt.

V. Antequam hoc caput finio, lubet quædam antiquioris latinitatis exempla in medium afferre, ut, comparatione cum noſtris authenticis facta, diſpiciat lector, utra latinitas politior fuerit. Una eſt veterrima inſcriptio Romana, ab Hieronymo Alexandro brevi commentario explicata, quæ ſic habet.

HONC. OINO. PLOIROME. CONSENTIONT. R

DUONORO. OPTUMO. FUISE. VIRO.

LUCIOM. SCIPIONE. FILIOS. BARBATI.

CONSOL. CENSOR. AIDILIS. HIC. FUET. A

HEC. CEPIT. CORSICA. ALERIAQUE. URBE.

DEDET. TEMPESTATEBUS. AIDE. MERETO.

Hanc vero eximius vir Sirmundus ita legendam cenſuit:

Hunc unum plurimi conſentiunt Romæ

Bonorum optimum fuiſſe virum

L. Scipionem. Filius Barbati

Conſul, cenſor, ædilis hic fuit.

Hic cepit Corſicam, Aleriamque urbem.

Dedit Tempeſtatibus ædem merito.

ubi vides Tempeſtati ædem ſacratam, qua de re Ovidius in libro VI. Faſtorum, notante Fabretto:

Te quoque, Tempeſtas, meritam delubra fatemur,

Cum pæne eſt Corſis obruta claſſis aquis.

Placetne tibi hæc latinitas præ ſtilo noſtrorum authenticorum? Et tamen ita ſcriptum fuit in ipſa urbe purioris ſermonis. Vis adhuc & aliud poſteriorum temporum? Præſto eſt epitaphium Victorini pueri, cujus corpus è cœmeterio Cyriaci erutum, pro martyre venerabilibus Turonicæ ſancti Martini baſilicæ canonicis ex dono Alexandri VII. ab epiſcopo Heliopolis *De Palu* conceſſum eſt cum marmore, cui inſculptum eſt epitaphium in hunc modum. CAP. III.

FLAVIIS LUPICINO ET IOBI
NO CONSS VII. IDUS IUNIAS
DECESSET DE SECULUM
PUER VICTORINUS QUI
BIXIT ANNUS XXXVII. M X.
D X. ET CUM UXSORE
FECIT ANUS II. M III
DP V. IDUS IUNIAS VENE
MERENTI IN PACE.

Hoc epitaphium convenit anno reparatæ ſalutis CCC LXVII. quo anno Lupicinus & Jovinus conſules erant. Quis putaret ſic tunc temporis ſcripſiſſe & locutos fuiſſe Romanos?

At fortaſſe exempla è Gallia poſtulaveris. quamquam permirum eſſet, Gallos Latinis ipſis, id eſt Romanis, & rectius ſcripſiſſe, & politius. En tibi duo ex Sponio [a] profero, alterum ſæculo quinto, alterum inſequenti Lugduni compoſita: ut ex his appareat, qualis tum orthographia, tum ſtili polities in ipſo Galliarum tunc Athenæo fuerit. Primum eſt hujuſmodi:

a *Spon. antiq. Lugd. p. 48. & 74.*

HOC TUMULO QUIESCIT BONE MEMORIUS CESARIUS.
VIXIT ANUS XIIII. REQUIBIT IN PACE SUB DIE X.
KAL. DECEMBRIS. ANASTASIO ET RUFO VV. CC.

id eſt anno Chriſti CCCC XCII. Verum alterum longe magis ſcabroſum, cujus hic tenor.

† EPITAPHIUM HUNC QUINTUIS * LECTOR BONE RECORDATIONIS AGAPI NEGUCIATORIS MEMBRA QUIESCUNT.
NAM FUIT ISTE STACIO MISERIS ET PORTUS EGINIS OMNEBS
ARTS * FUIT PRAECIPUAE LOCA SCTORUM ADSEDUE ET ELEMOSINAM ET ORACIONEM STUDUIT. VIXIT IN PACE
ANNS LXXXV. OB. VIII. KAL. APRILIS LXI.
P. C. JUSTIN. INDICT. QUARTA.

* *Quod intuis* pro *intueris.*

* *Arx.*

Vide quanta in his elegantia, quam inſignis orthographia! Et tamen hæc epitaphia compoſita fuere temporibus virorum eruditorum, Apollinaris-Sidonii, Cæſarii, Caſſiodori, aliorumque ſimilium, qui in litteris floruerunt. Plura id generis ex Grutero adduci poſſent: at vereor ne hæc quoque modum exceſſerint.

Huc multa quoque alia proferri poſſent argumenta ex variis libris eo tempore ſcriptis, quo authentica noſtra exarata fuere. In his unus eſt Ludovici Magni apud Pariſios collegii vetus codex, Fredegarii chronicon [b] continens, in quo non modo ſcribendi ratio vitioſiſſima & inconſtantiſſima eſt, ſed etiam mendoſiſſimus ſtilus, qualis eſt ſcriptoris ſubſcriptio, cujus hæc tantum verba legi poſſunt. *Invenit Lucerios presbeter monacos dom.... tuma.... per iſta croneca, & per alia croneca.... quod ſeptaogenta anni ſunt.... ſus, quod ſextus miliarios.... eſſe explitos. Compotavit ipſos annos in upcn.... in indictione exſiente tertia d.... o quarto Dagoberto regnante.* Hæ ſunt illius temporis ele-

b *V. Ruinarti præf. in Gregor. Tur. n. 143.*

CAP. III. gantiæ, authenticis ſane noſtris haud politiores. At imperitus monachus erat Lucerius ille, inquies. An vero putas elegantiores fuiſſe illos notarios, qui publica tunc inſtrumenta ſcribebant? Immo contrarium mihi perſuadent veteres formulæ, ut Marculfianæ, aliæque ſimiles, quas notarii illi præ oculis habebant.

Neque vero forenſes tantum formulæ hanc ſermonis barbariem admittebant, ſed etiam inſcriptiones, quas viri principes ſuis ſigillis apponebant. Ex his unicam affero inſcriptionem Paldolfi & Johannis Capuanorum principum, quorum ſigillis hæc inſcriptio appoſita cernitur, PALDOLFI ET JOHANNI PRINCIPIBUS, ut in eorum ſigillorum ectypis inferius videbimus. quæ vitia non indiligentiæ notarii cujuſpiam imputanda ſunt, ſed ipſorum principum ingenio, qui tamen in orbe Latino florebant ſæculo undecimo, quo tempore hæc loquendi barbaries in Latinis auctoribus non obſervatur. Non itaque mirum, ſi ſexto, ſeptimo & octavo ſæculis ſimiles barbariſmi occurrunt in publicis ac forenſibus inſtrumentis, in quibus hodie quoque obſoleta non pauca vocabula pro conſecratis habentur.

CAPUT IV.

I. *Varia corruptorum inſtrumentorum genera.* II *Interpolatio quot modis fiat.* III. *Tres falſorum ſpecies.* IV. *Hæc à peritis antiquariis diſcernenda.* V. *Ordo Benedictinus ab erudito Jeſuita vindicatus.* VI. *Falſi criminatio quo pœnæ genere expianda.*

I. ETſi in libro primo de re Diplomatica, capitibus ſexto & ſeptimo, de corruptione veterum inſtrumentorum data operæ egerim; juvat tamen hoc loco paucis retractare idem argumentum. Duo univerſim corruptorum inſtrumentorum genera diſtingui poſſunt. Alia quippe falſa, alia interpolata. Rurſum falſorum tres ſunt ſpecies, nempe refectorum, adulteratorum, & abſolute falſorum. Interpolatio fit tantum in tranſſumtis. Si quod enim falſi vitium authenticis inſertum ſit, id vitiatorum loco habendum eſt.

II. Magnum diſcrimen inter falſa & interpolata. Falſa enim nullo pacto excuſari poſſunt: ſed interpolatio ut plurimum venialis eſt. Hæc adjectione, immutatione & errore fieri poteſt. Scilicet qui chartas authenticas eccleſiæ vel monaſterii in unum corpus, quod chartularium vocant, redigebant; ſicubi annos dumtaxat pontificum regum aut imperatorum antiquioribus inſtrumentis appoſitos deprehendebant, de ſuo annos incarnationis, vel etiam indictionem adjiciebant, ut tempus dati inſtrumenti accuratius diſtingueretur. qua in re non raro peccabant in chronologiæ regulas, ſed non contra juſtitiæ leges. Et hæc eſt interpolatio, quæ fit per adjectionem. Alia fit per immutationem, cum ſcilicet unum vocabulum alio redditum, vel temere emendatum eſt. quod accidit nonnumquam imperitis, qui ſe peritos putant, ut qui *fevum* in antiquis illis inſtrumentis legebant, forte ſubſtituebant *feodi* vocabulum, quod priſcis illis temporibus necdum in uſu erat. Denique ex ſcriptoris errore ſæpe fit, ut vel in authentici difficilis lectione non ſatis exercitatus, vel fallente oculo, aut unum verſum tranſſiliat, aut unum pro alio vocabulum, plurave deſcribat. Atque inde oriuntur tranſſumtorum variæ lectiones, quarum diverſitas authenticorum auctoritati obeſſe non debet.

III. Falſorum, ut jam dixi, inſtrumentorum tres ſunt ſpecies, quorum alia refecta, alia adulterata, alia abſolute falſa dici poſſunt. Refecta voco, quæ amiſſorum authenticorum loco ſuppoſita ſunt. Adulterata ſunt ea authentica, quibus ab impoſtore aliquid inſertum, vel additum eſt. Abſolute falſa, quæ nullo veri authentici fundamento nituntur. Hæc quidem omnia legum cenſura coërcenda ſunt, ſed maxime tertium genus, quod rei publicæ maxime exitiale eſt; meritoque ejuſmodi inſtrumentorum auctores graviſſima plectendi pœna. at talione quoque multandos eos, qui alios falſi crimine infamant, decernunt leges.

IV.

IV. Ex his omnibus, ſive falſis, ſive interpolatis, nullum tanta arte effingi, vel refingi poſſe puto, cujus falſitas vel interpolatio à perito antiquario detegi non poſſit. Ea eſt enim veritas, ut luceat per ſe ſe; totque circumſtantiis munitur, ut mendacio & falſo, quantumvis belle fucato, ſemper aliqua deſit. Fuit ante annos centum & viginti vir quidam litteratus, qui eloquentiæ ſuæ ac publicæ fidei facturus periculum, amiſſum Ciceronis librum, quo inſignis ille orator ſe ipſe de Tulliæ filiæ morte conſolatus eſt, reſtituere tentavit, & ſe in veteri codice inveniſſe jactavit, eumque ipſius Ciceronis nomine typis Gryphianis in lucem emittere curavit. Hujus rei cauſa varia illius libri fragmenta, quæ apud veteres diſſipata erant, recollegit, eaque tam belle ſimul contexuit, ut ſuppoſititius liber Ciceronem ipſum nonnullis referre videretur. Fraudem nihilo minus ſtatim detexerunt viri Ciceroniani, in primis Juſtus Lipſius, qui nihil, præter nomen Ciceronis, in illo libello ſe deprehendiſſe palam teſtatus eſt in epiſtola ad Chriſtophorum Plantinum. Spurii tamen libelli defenſionem Carolus Sigonius, tamquam proprii fetus, duplici oratione ſuſcepit hortatu Antonii Vianelli Veneti, qui illius libelli parens creditus eſt. Verum Sigonii auctoritas ejus fucum non ſic abſterſit, ut amœniorum litterarum magiſtri eum pro adulterino fetu non habuerint. Adeo verum eſt, nullum eſſe tam belle fucatum & compoſitum mendacium, quod non aliqua ſui parte artem ac dolum prodat.

CAP. IV.

His opponi poteſt diploma Lindavienſe, Ludovico Pio adſcriptum, quod ita perite effictum dicitur, ut & ſcripturæ forma, & Ludovici monogramma & effigies ſigillo impreſſa, genuina ipſius imperatoris diplomata perfecte repræſentent. Verum, ut certum de hoc diplomate judicium ferri poſſet, neceſſe eſſet ipſum diploma coram inſpicere, aut certe integrum exhiberi. Ejus quidem ſpecimen in æs inciſum protulit Conringius, ſed dimidiatum, quod nec perfecte Ludovicianæ ſcripturæ formam refert. Deinde ſaltem ſuppoſitio probari poteſt, cum ex diplomatis contextu, tum ex inſerto nomine Rabani archiepiſcopi, cujus rogatu diploma iſtud impetratum dicitur: qui Rabanus nonniſi poſt annos à morte Ludovici ſeptem ad ſedem Moguntinam promotus fuit. quod unum ſufficit ad demonſtrandum id quod mox dicebam, numquam ita ſibi conſtare mendacium & falſitatem, quin aliqua ſui parte fraudem prodat. Neque enim, ut alias dixi, ex ſola ſcripturæ vel ſigilli forma, ſed ex omnium circumſtantiarum complexu veritas authenticorum diplomatum dijudicanda eſt. Forte Lindavienſe iſtud diploma ex eorum numero fuerit, quæ *refecta* modo appellabam. Quamquam ejus defenſionem adverſus Conringii cenſuram nuper ſuſcepit eruditus preſbyter Soc. Jeſu, Maximilianus Raſlerus, libro edito Conſtantiæ anno M DC XCI. cui id gratiæ acceptum referre debemus, quod Ordinis noſtris cauſam adverſus Conringium tueatur, ut mox videbimus. At qualecumque ſit iſtud Lindavienſe diploma, certum eſt contra Conringium, Lindavienſe ſcilicet virginum cœnobium principatu Ludovici Pii conditum fuiſſe à viro principe, nomine Adalberto; eoque in loco primitus exſtitiſſe, id eſt in pæninſula lacus Conſtantienſis, ubi ſtat urbs Lindavia, quæ haud dubie cœnobio ſuam debet originem, ſuumque progreſſum. quod in tomo ſecundo noſtrorum Annalium demonſtratum.

V. Conringii prædictam cenſuram multis aliis capitibus falſam eſſe oſtenderam in libro III. de re Diplomatica, capite tertio. qua in re multum mihi debere fatetur eruditus ille Jeſuita, quod communem hoſtem plaga non una multaverim, adeoque magna ipſum oneris parte liberaverim. Tum ille ſancti Benedicti familiam ab inuſta per Conringium confecti Lindavienſis diplomatis nota [a] vindicat; improbatque quod attexuerit hic auctor cenſuræ ſuæ Gabriëlis Naudæi ſatyram, an diras, contra totum ampliſſimum magni Patriarchæ cœtum, eaſque ipſe latinitate donaverit. quod facere boni viri non fuiſſe dicit. Nam vel ea labes, inquit, adulterandi nimirum Pontificum, Cæſarumque diplomata, vere adhæſit Ordini tam inclito; vel ab homine irato, & ſui præ vindictæ cupidine impote, ex toto, aut magnam partem per nefas conficta eſt. Si illud; profecto lex illa caritatis, tantopere in ſacris oraculis inculcata, non faciendi alteri, quod tibi fieri nolis, vulgari & propalari arcanum non ſinebat; tantoque minus ſinebat, quod res non unum aliquem hominem, ſed cœtum numero am-

[a] *Defenſio diplom. Lindav. c. 1. n. 8.*

Cap. IV. » plissimum, antiquitate venerabilem, & nullis non titulis hodieque præfulgentem, » tangebat. Nec enim vel privatus quisque æquo fert animo, quod nullus, aut pauci » sciebant, id unius loquacitate populi rumorem fieri. Quid ergo necesse erat communi » eruditorum lingua vulgari, quod soli Galli, & ex his non multi, ad eam diem le- » gerant, & sciebant? At si commenta sunt ista hominis rancore & invidia tabescentis, » ut sane esse existimo; quæ prudentiæ, quæ humanitatis, quæ caritatis jura ac leges » sinebant, ne dicam jubebant, tenaci chartarum memoriæ eadem illini, & viros plane » innocentes tam turpiter & ignominiose coram eruditis omnibus traduci? Quem igi- » tur æstimabimus Conringium, qui istud facere non dubitarit? quid fidei mereatur, » qui nullo vel suo, vel publico emolumento famam alienam tam invide allatravit, tam » probrose traduxit? hoc omnino est artibus non bonis uti. Addit eruditus vir, etsi confictum esset diploma, nonnisi temere hanc suppositionem Benedictinis esse imputandam: cum à causidico aut œconomo quopiam fabricari potuerit: maxime cum locum illum Benedictini numquam occupaverint. Hæc religiosus Soc. Jesu presbyter ad hominem heterodoxum. Non morabor in parte hac: nimium est quod intelligitur. Id unum addo, si qua in monasteriis nostris vitiosa instrumenta deprehendantur, (id quod sibi *perraro* tabularia nostra revolventi occurrisse Chiffletius asserit) ea fere omnia esse ex eorum numero, quæ transsumta vocantur, quorum errata exscriptorum, non authenticorum vitio tribuenda sunt, qui aliquando annum incarnationis vel indictionem de suo addiderunt chronicis notis; aliquando vocem obsoletam alia usitatiori commutarunt.

CAPUT V.

I. *Asseruntur authentica, quorum specimina exhibuimus, scilicet Dagoberti senioris.* II. *Chlodovei junioris ejus filii.* III. *Theoderici regis.* IV. *Tum subsequentium regum Meroveadum.*

I. AD ferendum judicium de veris ac genuinis instrumentis, eorumque discrimine à falsis, nihil aptius & convenientius visum est, quam indubitata proponere cujusque ætatis monumenta, ad quorum amussim cetera exigerentur. nam in his potissimum rebus minus valent præcepta, quam experimenta. Quam ob rem in libro quinto de re Diplomatica varia exhibui specimina diplomatum & chartarum ex variis archivis, sed maxime ex Dionysiano, cujus in primis causam defendendam susceperam. Et quidem, quod primam regum nostrorum stirpem spectat, nusquam alibi tot ejus authentica diplomata reperias. In his vero speciminibus magna cernitur scripturæ uniformitas, non coacta, sed sponte nata, adeoque genuina; magna item convenientia cum aliis ejusdem temporis aliarum ecclesiarum instrumentis; magna conformitas stili, & contextus cum formulis Marculfianis: magnus denique cum accurata illorum temporum historia consensus, ut ex consequentibus patebit.

Primum specimen est archetypi Dagoberti senioris, villam Itinoscoam sancto Dionysio conferentis: quo in specimine, quod fere integrum diploma exhibet, præter pauca scilicet, quæ detrita sunt, nihil occurrit, quod æqui ac minime morosi lectoris censuram non facile ferat. Certe hæc donatio nulli alteri tribui potest, quam Dagoberto, à cujus principatu ad nostrum usque tempus semper aliquid dominii habuere Dionysiani in illa villa, quam veteres *Itinoscoam*, posteri *Escuam*, vulgus *Escouan* appellat: ubi jus mutationis, ut vocant, hactenus retinent. Tantum de illo diplomate. nam minutissimas quaslibet difficultatiunculas afferre & excutere, quamquam id perfacile, hominis esset suo, lectorumque otio abutentis. Si quem tamen moveat, quod Dagoberti nomen paullo aliter quam in vulgatis libris scriptum sit; etsi id levissimum est, in consequentibus habebit, quo suæ hæsitationi fiat satis.

II. Secundum specimen exhibet integrum Chlodovei junioris diploma de libertate monasterii Dionysiani. Editum est primum hoc diploma à Dubleto, dein à Sirmundo,

ac demum à Cointio, quorum duo postremi barbarismos & scripturæ nævos emendarunt. Cointius vero, qui hoc præceptum *formulæ Marculfi adeo consentaneum* existimat, *ut nullam in eo falsitatem aut interpolationem* agnoscat; nihilo minus expungit episcoporum ac procerum subscriptiones, ratus, præceptis regiis neminem subscripsisse præter regem, ejusque referendarium. quod verum non esse ostendi in libro II. capite XXI. & in notis ad illud præceptum libro VI. Hujus diplomatis meminit Anonymus monachus in libro de gestis Dagoberti, refertque non ipsius diplomatis verba, sed orationem Chlodovei ad pontifices ac regni proceres habitam post conditum diploma; tum subdit: *Itaque dum regem omnes regni principes concionantem attonitis auribus diligenter intenderent; pontifices qui aderant, optimam regis devotionem adprobantes, præceptum ab ipso rege modo supra scripto factum, tam rex, quam pontifices & principes, qui præsentes aderant, firmaverunt.* Ex quibus patet, sermonem prædictum ipsius Chlodovei *concionantis* ore prolatum fuisse, si tamen ab illo Anonymo confictus non est historico more: adeoque hic sermo substantiam, ut ita loquar, non verba ipsa diplomatis continere dicendus est.

His litteris subscripsit Chlodoveus rex interposita quadam monogrammatis specie, in cujus apice hi characteres videntur, SIQ. in medio littera S, & in extrema fere parte vocula REX. In notatione ad hoc specimen legeram SIG. quod signum cujus esset, fassus sum me divinare haud potuisse, neque certe possum etiam nunc. Tunc quidem conjeceram signum esse Sigiberti Austrasiæ regis, Chlodovei fratris, quem anno regni Chlodovei septimo-decimo superstitem fuisse inferius ostendam. Nihil itaque vetat, quo minus prædicto Chlodovei fratris diplomati subscripserit, etsi hanc conjecturam maxime dubiam & incertam existimo. Neque tamen illud insolens, quod rex Austrasiæ simul cum rege Neustriæ, præsertim si essent fratres, simul subscripti reperiantur. Argumento est tremissis aureus, Massiliæ [a] cusus, in cujus antica parte legitur CHILDERICUS REX, qui Massiliæ tum dominabatur, & in postica CHLOTARIUS REX, ambo fratres, filii Chlodovei junioris.

[a] *Bouche Hist. Prov. lib. 5. sect. 1. cap. 11.*

Anonymus in libro de gestis Dagoberti post præmissa subdit, inter illos pontifices, qui superiori Chlodovei præcepto subscripsere, nonnullos exstitisse, *quos hodie*, inquit, *sancta ecclesia sanctissimos esse non dubitat*, ad quorum sepulcra virtutes non modicas Dominus operatur. Hi sunt *beatus Audoënus & sanctus Rado frater ipsius, necnon beatus Palladius, & sanctus Clarus, atque domnus Eligius, vel sanctus Sulpicius, beatus quoque Aubertus, & domnus Castadius, sanctusque Etherius, aliique quamplures, & venerabilis Landricus Parisiorum episcopus.* Et tamen in subscriptionibus istius diplomatis non invenitur sive beatus Audoënus, sive sanctus Sulpicius. quod vel diplomatis, vel anonymi fidem suspectam reddit. At constat anonymum falli saltem in Sulpicio. Non alius quippe per id tempus occurrit in Gallia sanctus Sulpicius, quam ejus nominis episcopus Bituricensis, cognomento Pius, quem fere decennio ante conditum istud præceptum decessisse ex Cointio, aliisque constat. Certe prædicto diplomati subscripsit ejus successor Wlfoleudus. Ad beatum Audoënum quod attinet, si verum est eum regiis illis litteris subscripsisse, (cujus rei non satis idoneus auctor ille anonymus) unus ex illis dicendus est, quorum nomina in archetypo legi non possunt, in specimine nostro punctis notata. Idem, ac de his duobus, ferendum judicium de aliis quibusdam ab anonymo memoratis.

Inter optimates, qui eidem præcepto subscripsere, unus est Radobertus *maj. dom.* id est, si bene capio, *major-domus.* quo nomine nullus, sive in Francia seu Neustria, sive in Burgundia, sive in Austrasia major-domus per id tempus invenitur. Siquidem in Francia Erchinoaldus, & in Burgundia Flaocatus sub Chlodoveo juniori; in Austrasia vero Grimoaldus sub Sigiberto hac dignitate potiti sunt. Restat igitur ut prædictus Radobertus major-domus fuerit, si non Aquitaniæ, quæ majorem-domus aliquando habuit, saltem Balthildis reginæ. nam & reginis suum fuisse majorem-domus, non alium volo magis idoneum auctorem, quam Gregorium episcopum Turonensem, apud quem Waddo major-domus [b] Rigunthis reginæ non semel laudatur. Nisi forte dixeris, Radobertum dici majorem-domus eum ad modum, quo

[b] *Gregor. Tur. lib. 6. c. 45. & lib. 7. capp. 27. 38. & 43.*

CAP. V.

a *Valeſ. lib. 21. & Coint. V. Cangium.*

b *Valeſ. lib. 11. p. 180.*

Childericus Leodegarium Æduenſem epiſcopum *majorem-domus* conſtituiſſe dicitur ab Urſino in ejus vita, id eſt præcipuum [a] conſiliarium, ut viri docti explicant. Quin etiam villarum regiarum procuratores nonnumquam majores-domus [b] dicti ſunt. At potius crediderim, Balthildis reginæ majorem-domus fuiſſe Radobertum, qui forte non alius ſit quam Rodobertus ſeu Chrodobertus ille palatii comes, cui Ebroïnus Leodegarium ultimo cuſtodiendum tradidit. Hactenus de illo Chlodovei præcepto, cujus variantes in editis lectiones neminem movere debent : quæ quidem varietas tribuenda eſt vel imperitiæ eorum, qui authenticum non recte legerunt, vel eorum arbitrio, qui in ſuis editis authentici nævos, uti Cointius paſſim, correxerunt.

Tertium ſpecimen eſt ejuſdem Chlodovei, donationem villæ Cotiraci ſancto Dionyſio à Dagoberto factam cum Nantechilde parente ſua confirmantis regio præcepto, cui rex ipſe, ejuſque genitrix *ſe propriam ſubſcriptionem inſerere non poſſe* dicunt. Utrum id ex ſcribendi imperitia contigerit, an alia ex cauſa, non ſatis ex his verbis intelligitur. Quid ſi ex morbo, aut alio quovis impedimento ? Sed eſto, id ex ſcribendi imperitia factum ſit. Certe eo tempore res inſolens non eſt, ut rex adhuc tenellus, & Nantechildis ſeu Nanthildis ejus mater, *de miniſterio* ad regium thronum evecta, ſcribendi imperiti fuerint: cum ex Eginhardo ſciamus, Carolum Magnum, tanti ingenii tantæque eruditionis principem, nomen ſuum ſcribere non potuiſſe. Quod de multis aliis regibus, principibus, immo etiam de epiſcopis & clericis nonnullis à me obſervatum in libro II. de re Diplomatica capite XXII. neque id illi palam teſtari verebantur. Unde Heribaldus comes ſub Ludovico II. imperatore, appoſito ſigno crucis, ita loquitur in placito pro monaſterio Caſaurienſi : † *Signum Heribaldi comitis ſacri palatii, qui ibi fui, & propter ignorantiam litterarum ſignum ſanctæ crucis feci.* Ad hæc Taſſilo dux Bajoariorum chartam pro Attone abbate Saltzburgenſi ita concludit : *quod manu propria ut potui, characteres chirographi inchoando depinxi*; tum præmiſſo ſigno crucis, *ſignum manus meæ propriæ Taſſilonis.* Idem contigiſſe puta Chlodoveo & matri ejus Nanthildi in præmiſſo diplomate, cujus notæ chronicæ deſunt in mutilo illo authentico.

Neque obſtat quod Dagobertus morti proximus, cum Dionyſianam baſilicam novis donationibus locupletare vellet, rogaſſe dicitur in ipſius geſtis dulciſſimum filium ſuum HLudovicum, *ut per ſignaculum ſui nominis* iſtam chartam affirmaret : immo vero hic locus interpretationem noſtram apprime confirmat. nam, cum Dagobertus morti proximus eſſet, vix quadrimus erat Chlodoveus, necdum proinde ſcribendi peritus. Cum igitur *per ſignaculum ſui nominis* hanc chartam affirmaſſe dicitur, immo & ſubſcripſiſſe; his verbis nihil aliud intelligendum eſt, quam ejus *ſignaculum* ſeu ſignum aliquod in charta, ſive ab ipſo, ſive ejus juſſu à notario factum fuiſſe. quæ interpretatio etiam aliis, ſi qui ſunt, locis adhibenda eſt. Certe Carolus Magnus, Ludovicus Pius, Carolus Calvus, aliique paſſim reges in pleriſque ſuis diplomatibus aiunt, ſe ea *manu propria*, vel *manus ſuæ ſubſcriptione* ſubter firmare, tametſi nullum eorum ſignum illis authenticis appoſitum cernitur præter monogramma, quod notarii manu adſcriptum eſt. Non mirum itaque, ſi Chlodoveus patris præceptum *per ſignaculum ſui nominis* firmaſſe dicitur, (quod etiam de aliis ſimilibus dicendum) etſi ipſe manu propria non ſubſcripſerit.

Hoc loco repetere licet, quæ in tomo primo noſtrorum Annalium de eodem retuli
» argumento his omnino verbis. Qui geſta Dagoberti ſcripſit auctor anonymus ante
» annos octingentos, Dagobertum regem, cum vitæ ſuæ periculum imminere cerneret,
» convocatis primoribus palatii filium & uxorem commendaſſe tradit; atque matricu-
» lariis beatorum Dionyſii ejuſque ſociorum, de villis Acuciaco & Cuſduno; ad hæc
» de Magnovillari, Medianovillari & Gellis præceptum fieri juſſiſſe. Et quia invaleſ-
» cente ægritudine calamus in manu ejus ita trepidaret, ut non valeret ſubſcribere; ideo
» rogaſſe dulciſſimum filium ſuum HLudovicum regem, ut ſignaculo ſui nominis
» donationem firmaret, & Dado chartam offerret, & optimates illam ſubſcriberent. Lu-
» dicrum videri poſſit, Dagobertum rogaſſe puerum vix quadrimum, ut ſigno ſuo re-
» gium præceptum ſubſcriberet. Verum ita rem habere conſtat ex diplomate authentico
» Chlotharii tertii, in charta Ægyptiaca ſcripto, hanc donationem confirmantis, teſtantiſque,

tiſque, genitorem ſuum Chlodovium, dum adhuc adoleſcens, id eſt puer, eſſet, cum avia ſua Nantechilde & optimatibus regni ſubſcripſiſſe litteris Dagoberti, qui trepidante manu ipſe ſubſcribere non valeret. Quin etiam apud nos ſub tertia ſtirpe regia id in uſu fuit, ut infantes ipſi lactentes donationes à parentibus factas ſuo modo approbarent, ut Beſlius [a] obſervavit, vel tangendo chartam donationis, vel ſpondentibus pro eis parentibus aut nutrice, ſe daturos operam, ut illi adulti donationem ratam haberent. Fere conſimile factum memini legere in libro de vita ſancti Porphyrii epiſcopi Gazenſis, qui, ut ab Arcadio imperatore facultatem idola evertendi obtineret, Eudociam auguſtam, tum prædicenda nativitate Theodoſii junioris, tum eidem recens nato benedictione impertienda, ſibi propitiam reddidit: hæc vero in quamdam accepti beneficii vicem juſſit, libellum ſupplicem à Porphyrio ſcribi ad impetrandum quod petebat; eumque infanti è ſacro fonte egreſſo porrigi; cetera ſe curaturam dixit. Itaque Porphyrius libellum ſupplicem ſcribi curavit; & infante baptizato, ſtetit in veſtibulo eccleſiæ, præ manibus habens chartam ſupplicationis, quam infanti obtulit, rogans ejus pietatem, ſuas preces ratas haberi. Ad hæc bajulus infantis, uti ab auguſta edoctus fuerat, accepta charta, juſſit fieri ſilentium; partemque chartæ legit. Mox charta involuta, ſubjecit manum capiti infantis; illudque inclinavit. quo facto clamavit coram omnibus, juſſiſſe ejus potentiam ea fieri, quæ contenta erant in ſupplicatione. Hoc audito, Arcadius ſupplicationem, etſi ægre admodum, admiſit, dicens, gravem quidem eſſe petitionem; ſed graviorem recuſationem, quoniam hæc prima erat juſſio filii ſui. Sic nonnumquam parentes, etiam principes, cum pueris ſuis quodam modo repueraſcunt. Sic Chlodovei pueri manum haud dubie direxit miniſter, ad ſubſcribendam patris Dagoberti donationem, ſcilicet efformando quemdam apicem, qualis in monogrammatibus à poſterioribus Francorum regibus apponi ſolebat. Ita olim ſcribebam. quæ hic repetere volui ad hunc locum illuſtrandum.

CAP. V.

[a] *Beſly com. Pict. p. 1. 3.*

Eccur vero, inquis, Dagobertus ipſe filium ad eo modo ſubſcribendum adhibuit, & non potius ſuum ipſius monogramma, vel ſignum quoddam adſcripſit, vel adſcribendum curavit? Nimirum quia Dagobertum ſcribendi peritum eſſe conſtabat, id quod ejus ſubſcriptiones probant: adeoque minor, vel nulla fuiſſet ejus præcepti auctoritas, ſi ei monogramma tantum ſuum, aliudve ſignum adhiberi curaviſſet, quod iis maxime, qui ſcribere non poterant, tunc competebat. Quamquam cujuſque ætatis morum, uſuumque rationes reddere difficile eſt, at certe exigere iniquum.

Quartum ſpecimen authentici ſemi-laceri, & magna ex parte detriti, non exhibet nomen regis, cujus eſt præceptum. Hunc eſſe Chlodoveum juniorem conjectaveram, adeoque ipſius Chlodovei regis nomen initio appoſueram, ſed anſulis incluſum, ut appareret ejus nomen in authentico ſemi-lacero non exſtare, quod tantum ex conjectura ſuppleveram. At falſam eſſe conjecturam ex eo manifeſtum eſt, quod præceptum iſtud editum ſit poſt mortem Erchinoaldi majoris-domus ſub Chlodoveo, cui eum paullulum ſupervixiſſe conſtat. In hoc enim diplomate agitur de quadam controverſia, orta inter Audoënum epiſcopum ſeu eccleſiam Rotomagenſem ex una parte, & ſancti Dionyſii baſilicam ex altera, ſuper donatione cujuſdam villæ, quam illis contulerat Erchinoaldus *quondam* major-domus, uti & Leudeſius ejus filius, necdum major-domus, fatebatur. Unde hoc ſpecimen Chlothario reſtituendum eſſe melius conſultus haud dubito.

III. Quinto ſpecimine, quod regii diplomatis non eſt, in alium locum dilato, venio ad ſextum, quod eſt Theoderici regis, Latiniacum, pagi Meldici villam, ſancto Dionyſio conferentis, quam olim Dagobertus, ſi Anonymo in libro de ejus geſtis fides eſt, eidem ſacro loco donaverat, commutatione facta cum Bobone duce & Tacilone comite palatii comparatam. In hoc autem præcepto Theodericus ait, hanc villam, *ab inluſtribus viris, Ebroïno, Guarattone & Ghiſlemaro quondam majoribus-domus poſſeſſam*, poſt deceſſum Guarattonis ad fiſcum rediiſſe, & ſancto Dionyſio ad ſuggeſtionem reginæ ſuæ Chrotechildis, & Bercharii majoris-domus, ab ſe donatam fuiſſe. Verum hæc facile conciliari poſſunt, dicendo, hanc villam, poſt factam à

CAP. V. Dagoberto donationem, monasterio abstractam fuisse, sive potentum violentia, sive alienatione; eidemque loco à Theoderico restitutam: vel Dagobertum partem ipsius villæ, quam à Bobone & Tacilone comparaverat, Dionysianæ basil.cæ largitum fuisse: partem alteram, quæ post mortem Warattonis fisco provenerat, eidem basilicæ à Theoderico datam fuisse ad suggestionem Chrotechildis conjugis, quam reginam suam vocat; & Bercharii seu Bertharii majoris-domus, anno regni ejus sexto-decimo. Hæc posterior interpretatio forte alteri præferenda, propterea quod eadem villa sancti Sinsuriani basilicæ ab Ermentrude illustri matrona cum pratis & campis eodem sæculo collata fuerit, ut ex ejusdem matronæ testamento in Appendice referendo patebit. quod non de tota villa explicandum, sed tantum de quadam illius villæ portione. In una enim eademque villa distingui possunt dominium, justitia, fundus, & varia prædia: quorum singula, ut à variis dominis possideri, sic à variis donatoribus cuilibet ecclesiæ vel monasterio conferri possunt. Hæc mihi in mentem venerant occasione illius Latiniaci tantum ex conjectura: at rem ita se habere ex iis rescivi, qui res Dionysiani monasterii apprime norunt. Ab his enim didici, Dionysianos ad nostrum usque tempus possedisse tantum in illa villa rusticanum prædium cum parte justitiæ: quod utrumque ante annos amplius septuaginta viro cuidam præpotenti cedendum fuit: quod forte, ante Theoderici regis donationem, Ebroïno, aliisque hic memoratis, jam cessum fuerat. Porro Bertharius, cujus hic mentio, gener erat Warattonis, qui obiit circiter annum DC LXXXIV. Hæc itaque donatio à Theoderico facta est paullo post Warattonis obitum, si facta est vivente Berthario, qui tertio post anno in pugna Textriciacensi victus, & à suis cæsus est: aut certe post Bertharii cædem, qui vivens faciendæ istius donationis cum regina auctor fuerit Theoderico regi, qui majorisdomus suæ votis post ejus mortem satisfacere voluerit. Si quis vero priorem sententiam præferat, dicendum est annum Theoderici regis sextum-decimum à morte Chlotharii fratris ineundum esse, quo rex ab Ebroïno primum ad breve tempus constitutus est, ut inferius [a] videbimus.

At insolens omnino est, inquis, & inusitatum, quod rex Chrotechildem uxorem *reginam nostram* dicit. Atqui tamen apud Gregorium [b] Turonensem episcopum consimili omnino loquendi modo Childeberti secundi uxor Faileuba *regina Childeberti* vocatur; & in placito apud Andelaum habito, in quo pax & concordia inter Guntchramnum & Childebertum reges sancita est, Guntchramnus pollicetur, si forte Childebertum ante ipsum de hac luce migrare contingeret, se *ejus reginam Faileubam*, tamquam sororem bonam habiturum ac defensurum. Ad hæc in libro de gestis regum Francorum, scripto principatu ipsius regis Theoderici, cujus superius diploma est, regum uxores virorum suorum passim reginæ appellantur. Sic Chrothildis Chlodovei Magni, Nanthildis Dagoberti senioris, Balthildis Chlodovei junioris *reginæ* vocantur; & Childericus occisus dicitur *cum regina ejus prægnante.* Unde Chilpericus ab eodem auctore perhibetur Fredegundem *copulasse sibi ad reginam*, id est in uxorem. Sed forte à me exigas, ut rex ipse *reginam meam* dicat. Præsto tibi adest idem auctor, ut tibi faciat satis. Hic enim capite XV. agens de Tolbiacensi pugna & Chlodovei Magni ad Christum precatione, sic eum loquentem inducit: *Jesu Christe, quem Chrothildis regina mea prædicat esse filium Dei vivi, &c.* quæ totidem verba apud Roriconem leguntur. I nunc, & prædictum Theoderici diploma falsi postulare aude, quod rex iste Chrotechildem uxorem *reginam meam* vocet.

Ejusdem Theoderici placitum est, cujus specimen septimo loco à me exhibetur. Hoc placitum insigne est ad illustrandum modum, quo episcopi tunc in ordinem redigebantur, nec ullam suspectæ fidei notam, si absque aperto contradicendi studio attendatur, in cujusquam animum injicere potest. Hoc enim diplomate Chramlino Ebredunensi episcopo, læsæ majestatis reo in synodo episcoporum judicato, & conscissis vestibus sollemniter *degradato*, ex regis indulgentia concessum fuit, ut in monasterio sancti Dionysii sub obedientia & regulari ordine reliquos vitæ suæ dies exigeret, & de rebus suis statuendi omnimodam potestatem haberet. Hic neque donatio sancto Dionysio facta legitur, nec quidquam quod cupiditatem redoleat. nam

[a] Cap. 7. n. 6.

[b] Gregor. Tur. lib. 9. c. 37.

ſi quis huc trahat, quod Chramlino conceſſa ſit facultas ſecedendi ad Dionyſianum monaſterium, & ſtatuendi de rebus ſuis; proferendum eſſet ejus donationis inſtrumentum. Aſt eum Dionyſianis res ſuas contuliſſe, nulla, quod ſciam, domeſtica inſtrumenta probant: & ſi probarent, quid attinebat ſynodicum de ejus deſtitutione diploma confingere ad res ejus monaſterio aſſerendas? Apage tam malignas, futileſque ſuſpiciones.

IV. Reliqua ſeptem regiorum primæ ſtirpis diplomatum ſpecimina nullas, niſi admodum leves, continent difficultates, quibus ſolvendis immorari neceſſe ſit. Ex his duo ſunt diplomata Theoderici regis Chlodovei junioris filii, in quibus ſi qua occurrit difficultas (& ubi vitilitigando non invenias?) ea tantum afferri poteſt, quod in priori ejus ſubſcriptio non tam longo litterarum ductu, quam in ſecundo facta ſit. Verum adeo id ejus diplomatis auctoritati nihil officit, ut contra eam maxime ſtabiliat, cum utrobique eadem ſit litterarum forma. nam ſi quis falſarius hanc ſubſcriptionem cum diplomate confinxiſſet, eamdemque utrobique litterarum non modo formam, ſed etiam menſuram obſervare ſtuduiſſet.

Hic audire mihi videor hominem quemdam nobis obſtrepentem, ac dicentem, ſi vera eſſent hæc poſteriorum Merovingicæ ſtirpis regum diplomata, aliorumque ejuſdem temporis inſtrumenta, ea non omiſſurum fuiſſe, ſi quidem in cœnobii ſui archivo recondita tunc fuiſſent, Anonymum illum Dionyſianum, cujus hic fuit ſcopus, ut quam plurima eorum munificentiæ erga Dionyſianam baſilicam exempla congereret.

Piget tam ineptis cavillationibus refellendis immorari, pudetque. Quis non putet his auditis, Anonymi illius ſcopum & conſilium fuiſſe, ut non modo Dagoberti, verum etiam poſteriorum omnium, ſaltem Merovingicæ ſtirpis, regum diplomata, immo etiam quarumlibet aliarum ejuſdem temporis perſonarum chartas & donationes ſingulatim recenſeret, & eorum pietatis in Dionyſianam baſilicam exempla & monumenta congereret? Atqui ab ejus conſilio alienum nihil magis. Unicus quippe ejus ſcopus fuit, Dagoberti regis, monaſterii ſui conditoris magnifici, geſta, eaque præcipua commemorare. unde ipſius liber pro titulo habet, GESTA DAGOBERTI. Hinc ejuſdem regis ſplendidiora, quæ quidem ſibi videbantur, facta, dona eccleſiis, maxime Dionyſianæ baſilicæ collata, aliaque pietatis ejus exempla hiſtorico more enarrat. Quid attinebat hominem poſteriorum regum ſimilia facta recenſere, quorum geſta ſcribenda non ſuſceperat?

At Dionyſianæ baſilicæ decora omnia ſcribere aggreſſus videtur. Quaſi vero monaſterii ſui hiſtoriam, omnibus numeris abſolutam, ſcribere debuerit, qui *Geſta Dagoberti* pro ſuo captu celebrare ſibi propoſuit! Hoc pacto non modo Meroveadum, ſed etiam Carolinorum regum diplomata omnia, quæ pro Dionyſiana baſilica uſque ad illius Anonymi tempus, id eſt uſque ad medium ſæculum nonum, edita ſunt, recenſere debuiſſet; adeoque conficta & falſa cenſenda Carolini illius temporis diplomata & inſtrumenta, quæ reticuit, (hæc autem omnia reticuit) quando quidem ea non omiſſurus fuiſſet iſte Anonymus, (ſic enim aiunt) ſi tunc in cœnobii ſui archivo recondita fuiſſent. At relinquamus iſtas nugas.

CAPUT VI.

I. *Privatorum inſtrumenta expenſa, ſcilicet Chrotildis matronæ.* II. *Vandemiris optimatis.* III. *Aimoini hiſtorici & Autharii abbatis Pratenſis ætas.* IV. *Pratenſe monaſterium ſancti Germani nomine inſignitum ante ejuſdem Sancti tranſlationem.* V. *Agiradi epiſcopi privilegium.*

I. A Regiis Meroveadum archetypis venio ad privatorum ejuſdem temporis hominum inſtrumenta, in quibus primum locum obtinet nobilis cujuſdam matronæ charta, cujus ſpecimen quinto loco à me exhibitum eſt. In ea agitur de con-

CAP. VI. ſtructione monaſterii Brogarienſis, in pago Stampenſi facta prope Caſtras * opidum ab eadem matrona, quæ filiam ſuam Mummolam ibidem abbatiſſam conſtituit. Hæc charta quo pacto ad ſancti Dionyſii monaſterium pertineat, non video, nec qua ratione à Dionyſianis effingi potuerit, maximè poſt Dubletum, apud quem non reperitur. Nec forte eo uſque progredietur cenſorum noſtrorum ſeu licentia, ſeu audacia, ut id ab ipſis Dionyſianis factum ſuſpicentur, ne dicam calumnientur. Illud unum contra hanc chartam opponi poteſt, quod data dicatur anno ſexto-decimo Chlotarii regis, cui Fredegarii continuator, Aimoinus ſæculi noni (immo decimi & undecimi) ſcriptor, aliique magno numero auctores, quatuor tantum regni annos tribuunt. Aſt eum quatuordecim ſaltem integros annos, qui ad ſex-decim cavos extendi facile poſſunt, ipſum regnaſſe, in capite ſequenti demonſtrabimus. Nunc apud Brogariam-caſtellum * (ſic enim appellant ad diſcrimen Brogariæ-ſuperioris) nullum puellare monaſterium, ſed unus ſupereſt prioratus ſub titulo ſancti Deſiderii epiſcopi Lingonenſis, ſubjectus Salmurenſi ſancti Florentii monaſterio.

* *Châtres.*

* *Bruieres le Château.*

II. Altera inſignis charta eſt Vandemiris locupletiſſimi optimatis, & Ercambertæ ejus conjugis, qui varias donationes faciunt eccleſiis & monaſteriis urbis & diœceſis Pariſiacæ, in his *baſilicæ domni Vincentii vel domni Germani, ubi vir venerabilis Audcharius abba præeſſe videtur.* His duo opponi poſſunt: unum quod baſilicæ ſancti Vincentii Pariſienſis primùs abbas fuerit Audcharius ſive Autharius, uti Aimoinus auctor ſæculi noni (ſic quidam falſo opinantur) & vulgati indices aſſerunt: alterum, quod hæc baſilica ſerius dicta ſit baſilica *domni* vel *ſancti Germani*, nimirum poſt factam ſancti Germani corporis Pippino rege tranſlationem.

III. Ad primum quod attinet, falſum eſt Aimoinum hiſtoriæ Francicæ ſcriptorem ſæculo nono vixiſſe aut ſcripſiſſe, quem Hugonis & Rotberti principatu vixiſſe, & Floriacenſem, non Pratenſem monachum fuiſſe conſtat, uti Philippus Labbeus Soc. Jeſu, aliique invictiſſimis argumentis demonſtrarunt. Nulla vero mentio eſt Audcharii ſeu Autharii abbatis apud ſincerum Aimoinum à Cheſnio editum, ſed in Aimoino interpolato. quæ interpolatio non ante ſæculum duodecimum facta eſt à quodam Pratenſi monacho, qui Aimoini Floriacenſis genuinam reſcribens hiſtoriam, res ad ſuum monaſterium pertinentes ſubinde illi inſeruit. In editis quidem indicibus abbatum Pratenſium occurrit primo loco Autharius: at Giſlemarus, ſæculi noni monachus Pratenſis, Droctoveum primum hujus loci abbatem ſtatuit, cui tutior fides quam vulgatis illis indicibus, poſt trecentos amplius annos digeſtis: maxime cum veteres tabulæ Autharium ad finem ſæculi ſeptimi rejiciant, nimirum ad principatum Childeberti tertii, cujus nominis æquivocatione vulgatorum indicum auctores ipſum Autharium ad Childebertum primum retulerunt. Huic errori fundamentum præbuit charta Gammonis de puellari monaſterio Lemauſenſi, quod idem Gammo ſubjicit monaſterio *ſancti Vincentii & ſanctæ Crucis Pariſius civitate, ubi ſanctus Germanus in corpore quieſcit, & ubi Autharius abbas cum norma plurima monachorum præeſſe videtur.* quæ charta apud Bituricas *in conventu nobilium, in præſentia regis domni noſtri Childeberti relecta, & Pariſius civitate in monaſterio ſancti Vincentii die ſexto menſis Aprilis ſuper altare ſanctæ Crucis poſita fuit,* anno tertio ejuſdem domni noſtri Childeberti regis. Inde, ut mox dicebam, nata eſt æquivocatio ſuper Childeberto rege, quem primi indicum abbatum auctores ad Childebertum primum retulerunt, ſed perperam, ut patet ex ipſius chartæ contextu, cui ſubſcripſit Turnoaldus Pariſiorum epiſcopus, quem Childeberti tertii principatu ſediſſe compertum eſt.

Neque opponas duos fuiſſe ejuſdem nominis Pratenſes abbates, unum Childeberti primi, alterum Childeberti tertii principatu. Unicum enim Autharium ſuggerunt Aimoini interpolator & veteres abbatum noſtrorum indices, quem ad Childebertum tertium referendum eſſe domeſtica inſtrumenta probant, uti & Giſlemarus, vitæ ſancti Droctovei ſcriptor, qui nomen ſuum acroſtichis verſibus initio illius præmiſit.

IV. Jam vero Pratenſe ſanctæ Crucis & ſancti Vincentii monaſterium ſæculo ſeptimo beati Germani quoque nomine inſignitum fuiſſe ſi quis neget, indubitatis argumentis facile refelli poteſt. Unum ſuppeditat prædicta Gammonis charta, ubi monaſte-

rium

rium *sancti Vincentii & sanctæ Crucis, sanctique Germani* non semel appellatur, & quidem ante finem sæculi septimi, ut ex præmissa Childeberti regis anni tertii chronica nota manifestum est. Idem probatur ex authentico placito ejusdem Childeberti regis de prædicto monasterio Lemauso, in quo mentio fit *de monasthirio sancti Vincentii vel domni Germani*, ubi ipse in corpore quiescit, dato anno septimo ejusdem Childeberti. Utrumque hoc instrumentum, etsi alias à me editum, in Appendice hujus Supplementi reponam ad faciendam fidem.

Si cui forte domestica hæc documenta non sufficiant, externa quoque superaddere non erit operosum. Sed in antecessum præmittendum est, Germanum Parisiorum antistitem longe ante ipsius translationem, quæ ineunte Pippini principatu facta est, pro sancto habitum fuisse. Ejus rei manifestum argumentum nobis suppeditat Bertichramnus Cenomannensis episcopus, ipsius discipulus, qui statim ab ejus obitu *cellulam* [a] *in honore sancti magistri sui, domni Germani Parisiacæ civitatis insignis præsulis*, exstruxit. Unde Gregorius Turonum pontifex eumdem Germanum passim *sanctum* [b] *ac beatum* absolute appellat. Jam vero quod ad rem propius facit, scilicet Parisiacense sanctæ Crucis & sancti Vincentii monasterium eodem tempore sancti quoque Germani nomine insignitum fuisse, luculenter demonstrat prædicti Bertichramni episcopi genuinum testamentum, quo *basilicæ domni & peculiaris patrini*, ut loquitur, sui *Germani episcopi*, qui ipsum enutrierat & ad sacerdotii honorem perduxerat, donat in honore ejus sepulturæ villam Bobane in territorio Stampensi, ea conditione, ut, si corpus ejusdem beati Germani in basilicam novam, quam inclitus Chilpericus quondam rex construxerat, transferretur; villa ipsa eidem novæ basilicæ deserviret, & *abbas illustris loci illius* nomen suum in libro vitæ recitaret. En *basilica domni Germani* episcopi appellatur ea ipsa, quæ paullo inferius basilica sancti Vincentii dicitur. Quid clarius & expressius ad propositum afferri potest? Porro hoc testamentum conditum est anno XXXII. Chlotharii regis, Dagoberti senioris parentis: ac proinde non longe ab initio sæculi septimi hæc basilica sancti vel domni Germani nomine jam nuncupata erat. Denique eodem titulo afficitur, tum à beato Audoëno * in libro I. de vita sancti Eligii, cum *basilicam sancti Germani confessoris* appellat, ubi claudum *Parisius* ad cancellos ejusdem sancti Germani Eligius erexisse ac sanavisse perhibetur: tum in libro de vita sanctæ Balthildis reginæ, scripto ab auctore æquali, qui ante finem sæculi septimi vixit. Hic enim auctor recensens basilicas, sanctorum corporibus insignes, quibus piissima regina se munificam exhibuit, memorat seniores basilicas sanctorum *domni Dionysii & domni Germani, & domni Medardi & sancti Petri, vel domni Aniani, seu sancti Martini*. ubi *domni Germani basilicæ* nomine sine dubio intelligitur Pratensis ecclesia, quippe quæ inter Parisienses basilicas sancti Dionysii & sancti Petri, quæ modo basilica sanctæ Genovefæ dicitur, media interponitur. Ex his omnibus manifestum esse puto, quod demonstrandum susceperam, Pratense monasterium sancti Germani nomine ac titulo insignitum fuisse longe ante ipsius translationem, quæ Pippini senioris ineunte principatu, ut jam dixi, id est anno DCC LIV. facta est.

Hinc nemo non videt, quam longe à vero aberrent, qui Pratensem basilicam sancti Germani nomine ante ipsius translationem decoratam fuisse negant; ideoque suspectum reddere conantur prædictum Vandemiris instrumentum, quo nullum illustrius, si integrum esset, ad suppeditandam notitiam illius temporis monasteriorum diœcesis Parisiensis, & quorumdam aliorum. In eo siquidem agitur de basilica beati Germani, forte Autissiodorensis apud Parisios, cui Landbertus abbas; tum de Pratensi basilica sancti Vincentii & sancti Germani, cui Audcharius præerat; & post quædam, quorum vocabula detrita sunt, *de domno Christivilo monasthirio puellarum in Parisius, ubi Landetrudis abbatissa præesse videtur.* quod quibusdam viris doctis interpretandum videtur de xenodochio ecclesiæ Parisiensis, sancto Christophoro primitus sacro, qui *domni Christovili* nomine intelligendus non sine fundamento creditur. Postea in eodem instrumento de basilica Dionysiana, ejusque abbate Chainone fit mentio; dein de monasterio Aolini-villæ*, qui videtur esse locus prope Brogariam*-castellum, haud longe à Castris * opido agri Parisiensis. Postea agitur de Portmauro monasterio, nobis

[a] *Analect. t. 3. p. 109.*

[b] *Greg. Tur. l. 4. c. 14. & de gl. conf. c. 80. &c.*

* *Audoën. l. 1. vitæ sancti Eligii c. 26.*

* *Olainville.*

* *Bruiers le Château.*

* *Chatres.*

CAP. VI. ignoto; & de Fontanella monasterio sancti Petri, *ubi domnus Vando in corpore requiescit*, alio nomine Wandregesilus dictus, sic enim legendum, non *domnus Landoinus*, ut antea legeram. Denique ex eodem instrumento intelligimus, quod alia quoque vetera monumenta docent, Parisiensem beatæ Mariæ ecclesiam, cui tum Sigofridus episcopus præfuisse dicitur, sancti quoque Stephani titulo insignitam fuisse. Hinc etiam evincitur, eos malignæ criminationis notam non effugituros, qui prædictum instrumentum à Dionysianis confictum dixerint post librum à Dubleto editum, apud quem deest: cum illud non tam spectet Dionysianos, quam alia monasteria, quorum, paucis exceptis, vel obscurata, vel obsoleta memoria est.

V. Quod attinet ad privilegium, quod Agiradus Carnutum episcopus monasterio sanctæ Mariæ ad Ligerim ab Adrebertana matrona, Adeodati antecessoris sui matre, constructo indulsit; nihil est quod in eo carpere possit atrocior quævis censura, præter stilum forte & orthographiam, quæ vitia sunt illius ætatis. Quid enim ad sancti Dionysii abbatiam hoc privilegium? cum ne quidem quodnam illud sit sanctæ Mariæ monasterium sciatur, nisi quod ad Ligerim positum legitur in mutilo instrumento, & quidem intra muros cujusdam opidi diœcesis Carnutensis. Ceterum indubitati hujus authentici scriptura, ceteris illius temporis à me relatis omnino consimilis, ad hoc saltem valet, ut aliarum auctoritatem confirmet, & quorumdam episcoporum ætatem.

CAPUT VII.

I. *De notis chronologicis regum Meroveadum.* II. *Dagoberti senioris.* III. *Sigiberti.* IV. *Et Chlodovei ejus filiorum.* V. *Chlotharii tertii.* VI. *Fratrumque ejus Childerici.* VII. *Et Theoderici.* VIII. *Necnon Dagoberti Austrasiæ regis.* IX. *Tum Childeberti, & filii ejus Dagoberti.*

I. AD rem diplomaticam maxime pertinet agere de chronicis notis diplomatum regum Francorum, præsertim Meroveadum, in quibus elucidandis non leves occurrunt difficultates. Harum origo ex eo petitur, quod prisci illi Francorum reges diplomata & præcepta sua nec annis incarnationis, nec indictione subnotabant, sed solis regni sui annis: quibus cum æra christiana conciliandis per sexcentos amplius annos incassum laboratum est. unde innumeri irrepsere errores in medii temporis historicos, qui annos illorum regum cum annis incarnationis componere tentarunt. Huic difficultati accedebat & altera, scilicet ex eorumdem regum nominum æquivocatione, ex qua factum est, ut quod uni tribuendum erat, alteri ejusdem nominis tribueretur, immani passim temporum confusione. Sic Pratensis sancti Germani abbas Autcharius, quem sub Childeberto rege, ejus nominis tertio, ex vetustis monumentis vixisse constat, ut modo vidimus, ad Childebertum primum relatus est. Sic monasterii sancti Michaëlis ad Mosam constructio, quæ Childeberto regnante facta dicebatur in testamento Wolfoaldi comitis ejus conditoris, ad Childebertum secundum à multis sæculis revocata fuit, quam Childeberti tertii, annis amplius centum summoti, principatu factam esse certum est.

Ex his itaque capitibus natæ sunt innumeræ in chronologia regum Meroveadum difficultates, immo & confusiones, quæ tandem nostro tempore ita eliquatæ sunt, ut nulla fere supersit modo inter viros hac in arte eruditos disceptatio. In tribus maxime locis à recto calculo antehac aberratum erat. Primo in extremo Chlodovei Magni anno, quem triennio serius, id est anno D XIV. reponebat Sigebertus, aliique post eum chronographi: qui error in sequentium regum annos propagatus erat. Alter locus est in assignando principio regni Dagoberti senioris, cui annos sexdecim tribuit idem auctor ab obitu patris. Tertius in annis regni Chlotharii tertii, cui annos tantum quatuor multi assignant. Nunc constat apud omnes, Chlodoveum Magnum anno D XI.

decessisse : at de aliis duobus, etsi viri docti modo fere consentiant, hic tamen ad excutienda quorumdam dubia fusius agendum est, ad supplenda ea, quæ strictim in libro secundo de re Diplomatica diximus. CAP. VII.

II. Ad primum ex his duobus quod attinet, Dagobertum annis sexdecim regnavisse constat apud omnes. Sed, cum annis sex cum patre Chlothario regnaverit; alii hos sexdecim annos ab obitu patris, quæ Sigeberti ejusque sequacium sententia est, id est ab anno DC XXVIII. alii ab anno DC XXII. quo, vivente patre ad sex annos rex Austriæ dictus est, numerandos existimant. Unde prioris sententiæ auctores Dagoberti obitum anno DC XLIV. alii sexennio prius, seu anno DC XXXVIII. collocant. Hæc controversia Fredegarii scholastici potissimum auctoritate dirimenda est.

Atqui hic auctor, ipsius regis æqualis, Dagoberti sexdecim illos annos, non ab obitu patris, sed ab eo anno, quo rex Austriæ vivente patre renuntiatus est, manifeste numerat; eique decem tantum annos post patris mortem tribuit. Id luce clarius patet ex ipsa ejusdem chronici continua serie, in quo Fredegarius, numeratis Dagoberti in Austria, vivente Chlothario patre, sex regni annis, septimum ejusdem statim à patris obitu computat, nec plures ut mox dicebam, quam decem in consequentibus numerat, ut ex prædicti chronici [a] lectione quivis facile intelligere potest. Si ergo Chlotharius anno DC XXVIII. ut omnes eruditi modo consentiunt, fato functus est; cum Dagobertus ejus filius annis tantum decem supervixerit, eum anno DC XXXVIII. obiisse consequens est. Fredegarii sententiam probe interpretatur Hermannus-Contractus, nisi quod Chlotharii obitum biennio differt. nam, relata ejus morte ad annum DC XXX. mox subdit : *Ejus regnum Dagobertus accipiens, cum jam sex annis regnasset, decem annis postea rexit.* Nec melius, nec expressius hic auctor Fredegarium commentari poterat.

a Fredeg. chron. c. 56. & seqq.

Porro hanc esse Fredegarii mentem ex aliis ejusdem locis manifeste evincitur. Primo quidem ex capite LXXIII. ubi Sisibutum Hispanorum regem defunctum scribit anno Dagoberti regis nono; eodemque anno Sisenandum, rejecto Sintela, substitutum fuisse. Atqui Sisenandus regnare cœpit anno DC XXXI. ut ex eo patet, quod Toletanum concilium IV. convocatum est *anno tertio regnante gloriosissimo Sisenando*, & quidem *æra sexcentesima septuagesima-prima*, id est anno Christi DC XXXIII. adeoque ex mente Fredegarii annus Dagoberti regis nonus coincidit cum æræ christianæ anno DC XXXI. nonus, inquam, ab inito Austrasiæ, non Burgundiæ principatu. Denique, quod rem omnino conficit, Fredegarius, posteaquam Dagoberti obitum retulit, scribit capite LXXXII. Sintelam seu Suintilam, aliis Chintilam, qui, mortuo Sisenando, in regnum sub finem anni DC XXXV. restitutus fuerat, mortuum esse *anno secundo Chlodovei regis* Dagoberti filii ac successoris, postquam scilicet regnavisset quatuor annis, ut rotundo calculo scribit Rudericus Toletanus; seu annis tribus, mensibus undecim, cum sexdecim diebus, sicuti numerat Mariana, qui Chintilæ seu Sintelæ obitum anno DC XXXIX. statuit. Ergo anno præcedente obierat Dagobertus. siquidem Sintela decessit *anno secundo Chlodovei regis*, teste Fredegario. Hæc aliaque argumenta Henschenio, qui alteram opinionem constanter propugnaverat, tam efficacia visa sunt, ut in hanc demum sententiam concesserit.

III. Dagobertus moriens duos filios reliquit sui regni successores, Sigibertum natu-majorem, & Chlodoveum. Sigibertus, vix quadrimus, sexto ante patris obitum anno rex Austrasiæ dictus fuerat: at quam diu post patrem regnaverit, non ita exploratum, deficiente Fredegarii chronico, quod in anno regni ejus decimo desinit, Chlodovei regis quarto. Nihil de eo apud primum Fredegarii continuatorem. Sigebertus monachus in libro de ejus vita, non satis accuratus auctor, annos ætatis triginta & unum ei tribuit, regni viginti-octo. Ast ab ejus sententia recedunt peritiores chronographi, qui Sigiberto regni annos tantum unum & viginti assignant. Nihil lucis huc affulget ex litteris ejus pro constructione monasteriorum Stabulensis & Malmundariensis, utpote destitutis chronicis notis : nisi quod Remaclus in his litteris jam tum episcopus dicitur, qui ad hanc dignitatem anno circiter DC LIII. pervenit. Certe regem

CAP. VII. Sigibertum annum à patris obitu ſaltem decimum-ſeptimum attigiſſe conſtat ex auctore gravi, qui librum de geſtis ſancti Deſiderii Cadurcenſis epiſcopi ſcripſit: qui auctor, ducto calculo à morte Dagoberti, ait, Deſiderium *ſub anno* XVI. *Sigiberti regis* teſtamentum condidiſſe, ejuſdemque VII. *& decimo regni anno* (ſic in optimæ notæ codice Moiſiacenſi legitur) Albigenſe territorium viſitaſſe. Uno verbo, id unum certum & exploratum, Sigibertum paullo ante fratrem Chlodoveum obiiſſe. nam non tantum in ejus vita, ſed etiam in libro de geſtis regum Francorum, qui Theoderici Calenſis principatu ſcriptus eſt, Grimoaldus major-domus, qui poſt Sigiberti regis obitum filium ſuum Childebertum, expulſo Dagoberto Sigiberti filio, regem Auſtraſiæ conſtituere volebat, à Francis adductus fuiſſe dicitur, & delatus *ad condemnandum regi Francorum Chlodoveo, & Pariſius civitate in carcere mancipatus* vitam finiiſſe. Idem Sigibertus plures filios habuiſſe memoratur in libro de vita ſancti Boniti epiſcopi Arvernenſis: at unicum ſuperſtitem reliquit filium Dagobertum, qui à Grimoaldo in Scotiam relegatus, in patrium regnum poſt mortem Chlotharii revocatus eſt, ut inferius videbimus.

IV. Chlodoveus Sigiberti frater, mortuo patre, Neuſtriæ regnum adeptus eſt. Dagobertus anno regni ſexto-decimo deceſſit XIV. Kal. Februarii, ineunte anno DCXXXVIII. ex præmiſſis. Fredegarius annum regni Chlodovei ſecundum, ut vidimus, numerat, quo Sintela rex Hiſpaniæ obiit, cujus obitum Mariana, ut mox dicebam, reponit anno DCXXXIX. adeoque anno præcedente Chlodoveus regnare occœperat. Huic calculo illud favet, quod ipſius Chlodovei rogatu Luxovienſi monaſterio & cuidam parthenoni beatæ Mariæ & ſanctæ Columbæ privilegia indulſit Johannes [a] papa IV. qui pontificatum iniit anno DCXXXIX. eumque poſt biennium non integrum Theodoro morte ſua reſignavit.

a V. tom. 1. Annal. Benedict. p. 382.

Ex his manifeſta ſunt Chlodovei principatus initia. Is annis octodecim regnaviſſe dicitur à primo Fredegarii continuatore & anonymo Dionyſiano. Pervenit itaque ſecundum hunc calculum ad annum DCLVI. Id vero invicte confirmatur inſcriptione vitæ ſancti Johannis abbatis Reomaenſis, qualis ea reperitur in codice Foſſatenſi, ubi legitur, Johannem abbatem juſſu Chlotharii regis, Chlodovei filii, & Balthildis reginæ, Cabilonem proficiſcentem, Reomaum acceſſiſſe *anno centeſimo* ſecundæ periodi cycli Victorii epiſcopi, *anno tertio Clotharii regis.* Hanc inſcriptionem, quæ in editis tantum dimidiata eſt, ex codice Foſſatenſi exhibere non erit otioſum.

Anno centeſimo poſt explicionem numeri ſancti Victori epiſcopi ciclum recapitulantem, anno tertio domni Clotharii regis indolis, ex juſſo ipſius principes, vel genitricæ ſuæ præcelſæ domnæ Balthildæ reginæ, cum ad urbem Cabalonnenſem noni menſis ſecunda ebdomada Jonas abbas per Riomao ſancti Johannis monaſterio præteriens, paucis diebus inibi pro labore itineris quievit. Cumque victus precibus fratrum ipſius cœnubii, ut qui per diſcipulus memorati confeſſoris Chriſti vel poſteris eorum veraciter comperta erant, de actuale vita hac * *ſpirituale converſatione, articulo dicendi convertit, prædictus Jonas Hunnanæ abbati inquit.* Ut præmiſſæ inſcriptionis ſenſus capiatur, obſervandum eſt, Victorii Aquitani epiſcopi paſchalem cyclum ab anno Chriſti viceſimo-octavo, qui paſſionis ejus tunc credebatur, incipientem, annis quingentis-triginta-duobus conſtitiſſe: quibus addendi ſunt anni viginti-ſeptem, ut ad vulgarem æræ chriſtianæ calculum prima illius cycli periodus revocetur. Itaque prima illa Victorii periodus deſinit in anno quingenteſimo-quinquageſimo-nono. Ex his intelligitur, annum ab ejuſdem cycli recapitulatione centeſimum, quem præmiſſa inſcriptio præfert, coincidere cum anno Chriſti ſexcenteſimo quinquageſimo-nono: qui annus, ex Jona, Chlotharii tertius erat, menſis noni ſeu Novembris hebdomadâ ſecundâ. Unde conſequens eſt, Chlotharium Chlodoveo patri ſucceſſiſſe ſaltem deſinente anno DCLVI. ſi de fluente Chlotharii tertio anno Jonam interpretemur: ſi vero de anno jam circumacto & exacto, maturius id accidiſſe. Ut vero poſteriorem ſenſum præferam, illud me movet, quod Chlodoveus ejus parens ineunte anno DCXXXVIII. ſucceſſit Dagoberto patri, XIV. Kal. Februarias illius anni mortuo; idemque anno regni ſui octavo-decimo è vita migravit, adeoque ineunte anno DCLVI. cui ſtatim filius ejus Chlotharius ſucceſſit. Itaque rotundo numero, ut fit non

* ac.

non raro, Jonas annum ejus tertium ad menſem nonum anni DC LIX. retuliſſe dicendus eſt, etſi annus tertius jam elapſus eſſet. Nihil luculentius aut validius afferri poteſt ad demonſtrandum Chlodovei junioris extremum annum: cum hæc inſcriptio auctorem habeat Jonam abbatem, hominem æqualem & eruditum, qui Cabilonem miſſus fuerat juſſu ipſius Chlotharii, ejuſque matris Balthildis, anno tertio poſt obitum ipſius Chlodovei ejus parentis, cujus obitus dies ignoratur: tametſi anno DC LVI. necdum adulto, ut modo dicebam, è vivis exceſſit. CAP. VII.

Adverſæ auctores ſententiæ, qui Dagobertum annis ſexdecim à patris obitu regnaviſſe, adeoque anno DC XLIV. deceſſiſſe contendunt, his opponunt ineluctabile, ut ipſis videtur, &, ut verum fatear, difficile argumentum ex libro II. ſancti Audoëni de vita beati Eligii capite II. ubi Audoënus ait, ſe ac beatum Eligium convenientes *in urbem Rotomagenſem quarto-decimo die menſis tertii*, id eſt Maii, *tertio anno Chlodovei, juvenculi adhuc regis, die dominico ante Letanias*, conſecratos fuiſſe, ſe quidem *Rodomo*, *illum vero Noviomo*. quæ chronicæ notæ nonniſi anno DC XLVI. conveniunt: quo anno, littera dominicali A prædito, paſcha in diem nonam Aprilis; dominica ante Litanias ſeu Rogationes in Maii quartam-decimam diem incidebat. Si ergo is annus Chlodovei tertius erat, Dagobertus ejus parens anno DC XLIV. obiiſſe dicendus eſt.

Ut hunc nodum ſolvat Carolus Cointius, ita illum Audoëni contextum diſpungit, ut ipſe Audoënus & Eligius Rotomagum ſimul convenerint *quarto-decimo die menſis tertii*: at nonniſi dominica inſequente ante Litanias, ſcilicet viceſimo-primo die menſis tertii, conſecrati fuerint epiſcopi, id eſt anno DC XL. quo paſcha die Aprilis ſextodecimo celebratum eſt. Hæc ſolutio mihi, fateor, prima fronte multum arriſit. at, cum in Noviomenſis eccleſiæ kalendario, quod libro Pſalmorum ab annis fere ſeptingentis manu exarato præmiſſum eſt, ordinatio beati Eligii *pridie idus Maii*, id eſt quarta-decima ejus menſis die, conſignetur; tantiſper ab aſſenſu prædictæ expoſitionis demotus ſum. verum, libratis invictiſſimis aliunde noſtræ ſententiæ argumentis, huic explicationi, dum melior occurrat, adhærendum eſſe duxi, hac inductus ratione, quod, etſi ſancti Eligii depoſitio haud longe poſt ipſius obitum celebrata fuerit, non tamen ſtatim ejus ordinatio (quod etiam de beato Audoëno dicendum) peculiari cultu honorata ſit, ſed poſt annos forſan ducentos: qui vero eam eccleſiæ ſuæ kalendariis inſcripſere primi, ex loco Audoëni male intellecto eam collocaverint die quarta-decima menſis Maii, quæ viceſima-prima reponenda erat.

Duas alias hujus nodi ſolutiones profert Henſchenius in exegeſi præliminari ad tomum tertium Aprilis, quas ibidem videre licet. Prima eſt, *dominicam* ante Litanias ſeu Rogationes eam poſſe dici, qua populo Rogationes forte annuntiabantur, id eſt dominicam quartam poſt paſcha, quæ anno DC XL. in quartum-decimum menſis tertii ſeu Maii incidebat. Verum hæc ſolutio ſtare non poteſt cum Audoëni contextu, ubi ipſe & Eligius ordinati dicuntur eo tempore, quo *apud Gallias Rogationes à cuncto populo celebrabantur*, non tantum annuntiabantur. An vero alia ſolutio, ex diverſo petita ritu, qui aliquando contigit, octiduo citius vel ſerius celebrandi paſchatis, præferenda ſit, viderint aſtronomi. Forte in anno tertio Chlodovei à notariis erratum eſt.

Ceterum nemo, quod quidem ſciam, ante præcedens ſæculum, Audoëni & Eligii ordinationem anno DC XLVI. defixit, ſed eam potius anticipato retulere omnes. Alii quippe ante id tempus anno DC XXXIV. ut chronographus Rotomagenſis apud Labbeum[a]; alii anno DC XXXVI. ut Fiſcamnenſis[b] apud eumdem, Audoënum, adeoque Eligium, ordinatum fuiſſe ſcripſerunt. ubi Labbeus, horum chronicorum editor, intra parentheſim de ſuo addidit annum DC XLVI. quod quidem admonere ſupervacaneum eſſet, niſi quidam nuper hac arbitraria lectione abuſus eſſet, quaſi hæc ſit genuina lectio veterum illorum chronicorum.

a *Labbe to. 1. bibl. p. 365.*
b *Ibid. p. 325.*

Poſſem huc proferre argumentum ex libro jam laudato vitæ ſancti Deſiderii epiſcopi Cadurcenſis ad probandum, annos ſexdecim Dagoberti ab inito Auſtraſiæ principatu numerandos eſſe. Verum, ne longior ſim, ſatis ſit locum indicare, ubi hoc argumentum data opera expendi, ſcilicet Diſſertationem hiſtoricam de anno mortis

CAP. VII. Dagoberti primi & Chlodovei junioris, quæ tomo tertio Analectorum nostrorum subjuncta est.

V. Chlodoveus vix annos ætatis viginti-duos excesserat, cum decessit, relictis tribus ex Balthilde regina filiis, Chlothario, Childerico & Theoderico. Decessit autem anno DC LVI. ut jam dixi, non admodum provecto, siquidem annis tantum octodecim regnavit à morte Dagoberti patris, qui mense Januario anni DC XXXVIII. regnare ac vivere desierat. Chlodoveum decessisse *amentem* ob subreptum sancti Dionysii brachium primus scripsit anonymus Dionysianus, quem ceteri fere posteriores historici secuti sunt, non bonum utique ducem. Et rapti quidem ab eo brachii mentionem facit scriptor libri de gestis regum Francorum subæqualis : at de amentia silet. quam sane fabulam (sic enim appellare licet) beati Audoëni testimonio refelli posse existimo. Is enim sancti Eligii visum de Chlodoveo rege, tribusque ejus filiis relaturus in Eligianæ vitæ libro II. capite XXX. id contigisse ait, cum *rex ac regina*, Chlodoveus ac Balthildis ejus conjux, *pacifice, grateque consisterent.* quod certe non videtur dicturus fuisse, si tunc amens fuisset Chlodoveus. Quid enim pacificum & gratum cum rege amente esse possit? Et forte inde refelli quoque potest auctor, qui libellum de gestis regum Francorum scripsit, ubi ait, Chlodoveum scortationibus & vino deditum fuisse. quod sane regnum ejus non admodum gratum reddidisset.

Chlodovei mortui regnum sub tutela Balthildis matris Chlotharius, vix quatuor annorum puer, solus obtinuit, dum fratres regnandi habiles essent. Id disertis verbis testatur mox laudatus scriptor libri de gestis regum Francorum, Fredegario suppar, capite XXIV. ubi mortuo Chlodoveo statim *Franci Chlotharium, seniorem puerum ex tribus, sibi regem statuisse* perhibentur, *cum ipsa regina matre regnaturum.* Nec minus diserte anonymus auctor æqualis in libello vitæ beatæ Balthildis in hæc verba : *Rex Chlodoveus, vir egregius, migravit à corpore; relictaque sobole filiorum cum matre, suscepit ilico post eum filius ejus Chlotharius Francorum regnum.* Itaque primum quidem Francorum monarchiam Chlotharius cum regina matre tenuit ad quatuor minimum annos: dein vero Childericus Austrasiæ regno impositus fuit. quod idem auctor mox subdit. *Tunc enim nuper & Austrasii pacifico ordine, ordinante domna Balthilde, per consilium quidem seniorum, receperunt Childericum filium ejus regem Austri.* ubi *nuper* quatuor minimum aut quinque annos ab inita à Chlothario monarchia significat.

Interim Theodericus privatam agebat vitam sub Balthilde matre & rege Chlotario. quod satis innuit Audoënus in libro II. de vita sancti Eligii, capite LXXIV. ubi die quadam *duo reges germani, Lotharius scilicet & Theodericus*, è palatio Noviomensi egressi, *gratia orationis* ad beati Eligii tumulum accessisse dicuntur; indeque, *oratione facta, cum redirent ad regiam*, admoniti fuisse, *ut aliquid eleemosynæ ob sancti venerationem eidem loco tribuerent.* quod cum *rex senior*, id est Chlotharius, neglexisset, *ingressus palatium*, febri ac dentium acri dolore correptus fuit. Ambo itaque germani in eodem palatio una degebant; & Theodericus quidem privatus, ut mox dicebam, sub Chlothario fratre regnante, cum Austriæ Childericus dominaretur. Nec obstat, quod ambo germani *reges* ab Audoëno appellantur. nam & regum filii *reges*, & filiæ *reginæ* tunc dicebantur, ut sexcentis exemplis patet. unde Chramnus, Chlotharii I. filius, *rex* à Gregorio [a] Turonum episcopo vocatur, tametsi rex non esset.

Id contigit paullo post sancti Eligii obitum, qui sub finem anni DC LIX. Kalendis Decembris accidit : cujus funeri *regina Balthildis cum filiis & optimatibus*, teste Audoëno [b], *adfuit*, eademque ejus translationi, quæ anno [c] sequenti, eadem die recurrente facta est. Non multo post *vastabat* [d] *morbus acerrime nonnullas civitates Franciæ.* quo tempore *comes quidam urbis Tiroandensis* seu Teruannensis, *nomine Ingomarus, nimium metuens vastantem circumquaque pestem*, audito miraculo manantis è sancti Eligii tumulo sacri liquoris, ex eo nonnihil sibi dari postulavit, accepitque; eumque prædiorum suorum habitatoribus distribuit, quos illo salutari liquore contingi curavit. Sic factum est, *ut, cum undique provinciam morbus vallaret, nullus eorum, qui ad eum pertinebant, pestis tunc incommodum senserit.* Non dubito quin id referendum sit ad annum DC LXIV. quo anno ingens pestilentiæ lues Angliam & Hiberniam magnopere infestavit, ut testa-

a *Greg. lib. 4. c. 13.*
b *Audoën. lib. 2. c. 34.*
c *Ibid. c. 45.*
d *Ibid. c. 40.*

tur venerabilis Beda in historia [a] sua, necnon chronologia Saxonica. Hic locus maxime valet contra eos, qui Eligii, adeoque Chlodovei junioris obitum ad sex annos differunt. CAP. VII.

a Beda. lib 3. c. 27.

Fredegarii primus tempore continuator est anonymus Austrasianus, qui res gestas ab anno DC LXXX. prosecutus est. Sed, quia inter Fredegarium & primum illum continuatorem hiatus erat annorum circiter triginta-novem, hunc quidam anonymus, parum accuratus, ex libro de gestis regum Francorum & ex gestis Dagoberti, aliisque chronicis utcumque supplevit: cujus nulla fere apud eruditos auctoritas. In primis nulla huic anonymo, ejusque sequacibus, Aimoïno, aliisque habenda fides, cum aiunt Chlotharium annos tantum quatuor regnavisse; nisi id intelligatur de toto Francorum regno, vel de Austrasiano, quo Chlotharius annis dumtaxat quatuor potitus est. Anonymi error multis capitibus certo arguitur, præsertim ex actis sancti Leodegarii, ab Ursino auctore gravi & æquali conscriptis. Nam ex his actis Chlotharius cum Balthilde *regens Francorum regnum*, Leodegarium promovit ad episcopatum Æduensis ecclesiæ, *quam cum per annos decem gubernaret, eodem tempore rex Hlotharius, qui eum constituerat episcopum, defunctus est.* Atqui vix ante annum Chlotharii regni quintum ad episcopatum promotus fuit Leodegarius. Annos igitur minimum quatuordecim vel quindecim integros ex his actis Chlotharius regnasse dicendus est. Certe quatuordecim regni annos, haud dubie rotundo numero, ei tribuit vitæ sancti Wandregisili scriptor ejus temporis, apud quem Chlotharius *quartum-decimum regni agens annum*, secundum viri Dei prophetiam, consortiis humanis subtractus fuisse dicitur. Denique procreandis liberis jam habilis erat, antequam decederet: cum eidem mortuo suppositus sit filius, sub Chlodovei nomine, quem Austrasiani in regnum provexerunt, ut anonymus in libro de vita sancti Leodegarii testatur. At quî fieri potuit, ut Chlotharius, qui patri vix quadrimus successerat, filium habuisse dictus sit, suaderique cum aliqua veri similitudine potuerit, si quatuor dumtaxat annis regnavit? alias octennis filium procreasse dicendus esset, quod vix competere potest annorum octodecim adolescenti. atque adeo annum ætatis vicesimum attigisse videtur Chlotharius, nec minus annis sexdecim regnavisse, cum vix quadrimus patri successerit. Et quidem annus regni ejus sextus-decimus notatur in charta Vandemiris authentica superius laudata, cujus auctoritas præferenda est quorumvis aliorum auctorum testimonio, qui rotundo, ut fit, numero annos regni Chlothariani expresserint, in illâ charta diligentius notatos. Non enim ex auctoribus parum accuratis, qualis est ille anonymus, authentica instrumenta; sed ex his authenticis auctores illi emendandi sunt. Audio quemdam eruditissimum virum opinari, me allucinatum fuisse in explicanda ultima numerica nota chartæ Vandemiris, & pro Chlotharii regis anno XVI. legendum esse anno XIV. ultima quippe illa nota, quam in tabella XX. libri V. de re Diplomatica videre licet, non sex, sed quatuor dumtaxat significari. Verum interpretationem hac de re meam certam & indubitatam esse facile demonstrari potest multis exemplis, quorum unum peto ex veterrimo nostro codice Conciliorum, scripto sæculo sexto, in quo conciliorum canones continua serie prænotantur numericis notis; sexti vero quilibet canones, & qui sextum numerum habent canones subsequentes XVI. XXVI. eadem semper nota, qua Vandemiris charta, designantur. Itaque non dubium est, quin Chlothario annus regni sextus-decimus, saltem inchoatus, ex illa charta tribuendus sit. quod amplius ex consequentibus elucescet.

VI. Pervenerit itaque necesse est ad annum Christi sexcentesimum septuagesimum-primum, aut sequentis initium Chlotharius: quando quidem ejus principatus initium ab anno DC LVI. necdum valde, ut jam dixi, provecto, desumendum est, cum patri successit. Chlothario mortuo, Childericum ejus fratrem jam *Austrasiorum regem, in adolescentia regnum juxta sui temporis ætatem optime disponentem, elegit quædam pars Francorum*, ut eum regem haberet, teste Ursino: Ebroinus vero, qui major-domus sub Chlothario fuerat, Theodericum ejus fratrem in regium Neustriæ thronum sublimare volebat; eumque re vera uno anno regnavisse tradunt Sigebertus & Albericus. Verum prævaluit pars Childerici, qui confirmatus in Neustriæ regno, *germanum suum Theodericum*

CAP. VII. *cuidam Dei servo conservandum ac nutriendum dedit*, in monasterio scilicet Dionysiano, & Leodegarium pontificem *majorem-domus suæ* [a] constituisse dicitur, Ebroino in Luxoviense monasterium relegato.

a V. supra cap. 5. n. 2.

Vix trimus erat Childericus, cum patrem amisit, annum ætatis vicesimum-secundum agentem. Non statim ab ejus obitu Austrasiæ regno, sed post annos minimum quinque impositus fuit. Illud argumento est, quod anno regni sui octavo jam uxorem duxerat Bilechildem, ut constat ex optimæ notæ præcepto, quod ipse Childericus, Emnechildis & Bilechildis reginæ Stabulensi & Malmundariensi monasteriis indulsere, à Bollandianis [b] relato in analectis ad vitam sancti Sigiberti. Atqui non ante annum ætatis quintum-decimum uxorem ducere potuit. Si ergo trimus tantum erat, ut quidem constat, cum patrem, vix annos viginti-duos natum, amisit; non ante octavum ætatis annum Austrasiæ regnum iniit, cujus regni anno octavo jam conjugatus erat. Emnechildis seu Imnechildis uxor fuerat Sigiberti regis; Bilechildem vero eorum filiam fuisse colligere licet ex anonymi libro de gestis sancti Leodegarii, qui Childericum arguisse dicitur, *quod regina, quam habebat conjugem, filia sui esset avunculi.* quo nomine patruum etiam veteres significabant. Hoc temporis intervallo Dado seu Audoënus episcopus Rotomagensis secundum librum scribebat de vita beati Eligii episcopi, qui Chlodovei obitum tricesimo die [c] ante prædixerat, triumque ejus filiorum sortem trium stellarum indicio, quorum maximus-natu, cum ad *horam pæne meridianam*, id est virilem ætatem, accederet, *diem obiens, dum quiete tranquilleque regnaret, duos superstites fratres reliquit.* De duobus aliis vaticinatus est Eligius, quod *post hoc non longo spatio*, ex duobus unus quoque regno privandus esset, scilicet Childericus; tertius *solus* monarchiam adepturus.

b Bolland. 1. Febr.

c Audoën. lib. 2. c. 30.

Cum hæc scriberet Audoënus, eventum exspectabat hujus vatinicii, quod paullo post impletum est. nam, cum Bodilonem, ad stipitem alligatum, flagris cecidisset Childericus; eo usque Francorum optimatum animos exasperavit, ut illi eum una cum uxore Bilechilde & Dagoberto filio in cunis, venationi in silva operam dantem, interemerint anno DC LXXIV. aut insequente, cum annum in Austria quartum-decimum, ut in chronico [d] Tiliano legitur, quartum vero in Neustria & Burgundia post mortem Chlotharii ageret. Id facile colligere licet ex Ursini libro de vita Leodegarii: ubi, Childerico in Neustriæ regnum sublimato, Leodegarius palatii rector *pæne annis tribus* cum decore magno regni negotia procurasse dicitur; sed ex eo tempore Childericum infestum habuisse, à quo facultatem secedendi in Luxoviense monasterium obtinuerit, quo facto, non multo post rex ipse interierit.

d Chesn. to. 1. p. 781.

VII. Verum nullo alio argumento amplius illustratur Childerici principatus initium ac finis, quam fragmento vitæ Lantberti, Fontanellensis primum abbatis post sanctum Wandregisilum, ac demum episcopi Lugdunensis. In illo enim fragmento, quod à me in appendice Sæculi tertii [e] Benedictini editum est, Lantbertus Wandregisilo successisse dicitur *juvenculi regis Lotharii anno undecimo*, id est anno DC LXVI. aut insequenti (quod ad annum DC LXV. male retulit interpolator) & ab Hilderico rege duos fiscos obtinuisse. *Edita est autem hæc regia largitio*, inquit auctor, *Arlauno jocundo palatio, undecimo anno præfati regis in Austria, qui fuerat primus in Neustria; porro ejusdem rectoris cœnobii lucidissimi*, scilicet Lantberti, *anno quinto.* Nihil luculentius ad probandum, Childericum decem annis in Austria regnavisse, ante quam in Neustriæ regno succederet fratri Chlothario, cujus annum undecimum componit idem auctor cum anno primo Lantberti abbatis; Lantberti vero annum quintum cum anno primo Childerici in Neustria, qui Chlotharii annus ultimus fuit. Adde quinque illos annos prædictis undecim annis, & sic Chlotharium ad annum regni sextum-decimum pervenisse intelliges.

e Sæc. 3. Bened. to. 2. p. 463.

Non integros annos quatuor, ut mox dicebam, in Neustria regnavit Childericus. quod ex libello de vita Condedi Fontanellensis monachi confirmatur, si cum prædicta Lantberti abbatis vita comparetur. Hujus enim abbatis annus quintus cum anno Childerici in Neustria primo, ut mox vidimus, componitur; annus vero ejusdem abbatis nonus in quadam donatione Condedo [f] facta cum anno tertio Theoderici regis,

f Sæc. 2. Bened. p. 864.

regis, cujus proinde annus primus cum anno Childerici quarto coincidit ante sextum idus Octobris, quo die hæc largitio facta dicitur *sub anno tertio præfati regis, qui erat Lantberti abbatis annus nonus.* CAP. VII.

Idem calculus ex eodem vitæ Lantberti fragmento confirmatur, in quo Lantbertus Fontanellam rexisse dicitur *annos tredecim & menses octo* sub tribus fratribus, Chlothario, Childerico & Theoderico: cujus Theoderici anno quinto Lantbertus ad sedem Lugdunensem post Genesium promotus est, successorem in Fontanellæ regimine sortitus Ansbertum, cujus annus secundus cum anno Theoderici regis septimo componitur in libello de vita Condedi [a], ubi largitio Belcinnacæ insulæ Condedo confirmata legitur *anno septimo regis Theoderici, gubernante anno secundo beato Ansberto Fontanellam.*

a *Sac. 2. Bened. p. 864.*

Ex his omnibus sic ordinanda videtur trium prædictorum fratrum regni series. Chlotharius, fratrum natu-maximus, patri Chlodoveo successit anno DC LVI. necdum adulto, regnumque sexdecim annis inchoatis ad annum fere DC LXXII. administravit. Eidem in Neustria successit eodem anno Childericus, qui jam decem annis in Austria regnaverat. Annos quatuor non integros monarchiam tenuit Childericus, inter venandum anno ætatis vicesimo-primo necatus cum uxore Bilechilde prægnante, & parvulo filio Dagoberto, ut ex prædicto vitæ Lantberti fragmento discimus, relicto in cunis altero filio Chilperico, qui post Dagobertum tertium regnavit. Childerici cædes autumno videtur accidisse, cum venationi operam daret.

Hinc novum de annis Chlotharii argumentum erui potest. Childericus vix trium annorum erat, cum patrem amisit. Non integros quatuor annos post mortem Chlotharii fratris in Austria & Neustria regnavit. Mortuus est duobus filiis susceptis ex Bilechilde conjuge, quæ insuper prægnans cæsa est. Annum itaque non minus quam vicesimum-primum ætatis agebat, cum interiit; adeoque decimum-octavum, cum fratri Chlothario successit, uno anno natu-minor. Itaque anno ætatis decimo-nono mortuus est Chlotharius, qui, cum quadrimus regnare cœperit, annos amplius quindecim regnasse dicendus est. siquidem quartus ejus vitæ annus, idem quoque regni primus fuit. Horum fratrum chronologiam sequens tabula clarius demonstrabit.

Annus Christi.	CHLOTHARII.	CHILDERICI.		LANTBERTI abbatis.
656	1 monarchiæ.			
657	2			
658	3			
659	4			
660	5 deinceps in sola Neustria & Burgundia.	in Austria 1 inchoatus		
661	6	2		
662	7	3		
663	8	4		
664	9	5		
665	10	6		
666	11	7		
667	12	8		1 aut præced.
668	13	9		2
669	14	10		3
670	15	11		4
671	16	12	1 in Neustria.	5
672	mortuo Chlothario.		2	6
673			3	7
674			4	8
			Theoderici 1 inchoatus.	
675			2	9 inchoatus.
676			3	10
677			4	11
678			5	12 fit archiepisc.
679			6 inch.	13

CAP. VII. Hæc chronologia multum illustratur ex synodali [a] placito Theoderici regis, Marlaci *medio mense Septembri* habito, *anno regni* ejus *quinto*, cum necdum Austrasiæ regnum obtinuisset, adeoque ante cædem Dagoberti Austrasiæ regis, de quo mox agemus: quo mortuo Austrasiæ regnum Theodericus adeptus est. Atqui Dagobertum cæsum fuisse anno DC LXXIX. constat ex Eddio-Stephano in libro de vita sancti Wilfridi episcopi Eboracensis. Mortalis ejus dies non ita exploratus. Colitur Satanaci IV. *nonas Septembris.* at in kalendario psalterii Emmæ reginæ, conjugis Lotharii regis, Ludovici Transmarini filii, fit mentio x. *kal. Januarii sancti Dagoberti regis & martyris.* Vix dubitem quin hic sit ejus mortis dies: alter vero dies, quo ejus corpus Satanacum translatum est. Itaque prædictum Theoderici placitum, quod *medio mense Septembri* habitum legitur, tribus tantum mensibus Dagoberti cædem præcessit. In illo actum est de depositione Chramlini Ebredunensis episcopi, facta in conventu episcoporum, qui *de regna nostra*, ut rex loquitur, *tam de Niuster, quam & de Burgundia, pro statu ecclesiæ, vel pro confirmatione pacis*, Marlaci convenerant; nulli ex Austrasia. Hæc pax cum Dagoberto recens composita fuerat post illam pugnam, qua in finibus Lingonum à duobus illis regibus decertatum est. Huic conventui interfuere quinque *metropoli* (ita etiam loquitur Gregorius Turonensis) seu metropolitæ, cujus primus notatur Genesius Lugdunensis, non diu post superstes, mortuus kalendis Novembris: cui eodem anno successit Lantbertus abbas Fontanellensis mox laudatus: cujus annus secundus, ex dictis, cum anno septimo Theoderici regis componitur.

a *Diplom. p. 468.*

Non multo post Childerici cædem ab anonymo vitæ Leodegarianæ scriptore *stella, quam astrologi cometem vocant, apparuisse* dicitur, & quidem *cum rex*, scilicet Theodericus, nondum esset *stabilitus in culmine.* Ejusmodi cometem venerabilis Beda [b] anno DC LXXVIII. mense Augusto per tres menses apparuisse tradit. Et certe necdum tunc bene stabilitus erat in regno Theodericus, qui per id tempus, ut in actis sanctæ Salabergæ legitur, in finibus Lingonum de summa rerum decertavit cum Dagoberto, de quo nunc agendum est.

b *Beda lib. 4. c. 11. & Chron. Sax.*

VIII. Paullo ante Chlotharii mortem, vel statim post eam, ab Austrasianis, saltem Alsaticis & Transrhenanis, è Scotia seu Hibernia revocatus est Dagobertus, Sigiberti filius, qui post parentis obitum à Grimoaldo majore-domus illuc relegatus fuerat. Ejus reditum in Austriam ac sortem discimus ex Eddio-Stephano, auctore gravi & æquali, in libro de vita sancti Wilfridi episcopi Eboracensis: qui ipsum Dagobertum, ab Austrasiis ad patrium regnum capessendum è Scotia invitatum, necessariis subsidiis instruxit, & cum idoneo comitatu in patriam remisit. Id contigisse videtur, ut mox dicebam, vel paullo ante, vel statim post mortem Chlotharii regis, cum Childericus, jam Austrasiæ rex, Neustriæ & Burgundiæ regnum adiit. Tunc enim Austrasii, saltem Alsatici & Transrhenenses, regem sibi peculiarem habere assueti, Dagobertum ab exsilio revocandum censuerunt. Neque forte id ægre passus est Childericus, ejus frater patruelis, agente nimirum Imnechilde Dagoberti matre, cujus plurima erat auctoritas apud Childericum, qui Bilechildem, ejus, ut videtur, filiam, uxorem duxerat. Huc enim spectat id quod legitur apud Anonymum in vita sancti Leodegarii, ubi Childericum arguisse dicitur, *quod regina, quam habebat conjugem, filia sui esset avunculi*, id est patrui, vulgari more loquendi illorum temporum. Hinc multa Imnechildi apud eumdem regem auctoritas: unde regiis ejus litteris passim cum Bilechilde regina subscribebat. Ejus itaque favore facile passus fuisse videtur Childericus, ut Dagobertus ab exsilio revocaretur, & in paterni regni portionem admitteretur. Hinc est, quod apud Eddium *amici & propinqui ejus*, scilicet Dagoberti, *viventem, & in perfecta ætate florentem*, eum esse audientes, nuntios misisse dicuntur ad beatum Wilfridum episcopum, ut eum *ab Scotia seu Hibernia* ad se remitteret, ut eum regem constituerent. Itaque jam tunc *perfecta ætate* florebat Dagobertus, id est annos minimum viginti natus, qui vix ante annum DC L. quo pater ejus Sigibertus vix annos viginti attigerat, in lucem editus est. Ex quo intelligitur, Dagoberti reditum non ante DC LXXI. aut insequentem accidisse. Nec certe serius. siquidem ubi in regnum venit, ut se contra æmulos & adversarios præmuniret, fœdus

iniit cum Grimoaldo Langobardorum rege, qui anno DC LXXI. aut proxime sequenti mortuus est. Hujus fœderis meminit Paulus Warnefridi his verbis : *Hac tempestate Francorum regnum apud Gallias Dagobertus regebat, cum quo rex Grimoaldus pacis firmissimæ fœdus inierat.* Itaque saltem anno DC LXXII. in regno Austrasiano residebat Dagobertus, ad quod proinde vel paullo ante, vel statim post Chlotharii mortem accersitus fuerat. Hæc fusius à me alias [a] exposita, hic paucis retractare visum est necessarium.

a *Annal. Bened. to. 1. p. 51. & seqq. & [illegible] 1. ad Sæc. 4. [illegible] n. 203. & seqq.*

Verum non statim integro Austriæ regno potitus est Dagobertus, cui Alsatiam tantum & partes Transrhenanas Childericus cessit. Eo mortuo, scilicet Childerico, Theoderici æmuli, ut apud anonymum vitæ Leodegarianæ scriptorem legitur, nimirum Ebroïnus cum Austrasiis, haud dubie Belgicæ utriusque populis, in Theodericum irruerunt, in villa Noviento tunc residentem ; ejusque thesauris direptis, *quemdam parvulum, quem Chlotharii fuisse confinxerunt filium, in partibus Austri levaverunt in regnum ;* multisque persuaserunt, *Theodericum tunc defunctum, & Chlodoveum* (sic illum putatitium vocabant) *Chlotharii esse filium.* Nondum itaque universi Austrasiani Dagoberto parebant, sed tantum Alsatici & Transrhenenses. Unde, cum Ebroïnus ad Theoderici partes transiisset, Trajectensem ad Mosam episcopatum, qui Austriæ-Belgicæ regno continebatur, expulso Landeberto, quem sibi contrarium putabat, Faramundo suarum partium asseclæ commisit. Quam ob rem de his Belgicis populis sibi subjiciendis contentionem habuere Theodericus & Dagobertus ; eaque de causa in finibus Lingonum conserto prœlio dimicarunt : sed tandem inter eos sancita pax, cujus conditiones ignorantur. Hic est Dagobertus, qui thermas Badenses Weissenburgensi diœcesis Spirensis monasterio concessisse traditur anno regni sui secundo : quo anno apud Catalaunum profusæ pluviæ miraculum interventu sancti Memmii factum legitur, *in anno* scilicet *secundo sub imperio Dagoberti regis, qui post longam pressuram reversus est ad propria regna.*

Idem vere appetente anni DC LXXIX. Wilfrido episcopo, Romam purgandi sui causa per Alsatiam proficiscenti, Argentoratensem episcopatum, acceptorum ab eo beneficiorum memor, obtulisse memoratur : Wilfridus vero ex Urbe post pascha sequentis anni revertens, eumdem regem à suis interfectum accepit, uti fusius alias [b] demonstravi. Hinc confirmatur nostra conjectura de die obitus Dagoberti, quem x. kal. Januarii statuit Emmæ reginæ kalendarium. nam si IV. nonas Septembris interiisset, ejus rei nuntius ad Wilfridum ante suum ex urbe Roma discessum pervenisset, quem tantum in ipso itinere, & quidem in ipso Austriæ aditu accepit. Delatum à posteris nomen cum honore martyris ob immeritam necem eidem Dagoberto, cujus per septem minimum sæcula ad nostrum usque tempus adeo obscurata erat memoria, ut cum avo suo Dagoberto omnino confunderetur. Sed tandem superiori sæculo debitus ei honor, atque in regnum restitutio asserta est, dissidentibus Henschenio & Hadriano Valesio, uter eorum primus hujus restitutionis auctor fuerit. qua de re alii judicent. Tandem utrumque, id est illam Dagoberti restitutionem ac cædem, ejusque tempus tam diserte & luculenter probavit illustravitque Eddius-Stephanus à nobis editus, ut nemo amplius hac de re dubitare possit : cum antea mortis ejus genus & tempus ignorarentur.

b *Ibid. p. 543. & seq. & 552. & seq.*

IX. Post necem Dagoberti Theodericus Francorum monarchiam obtinuit : sicque impletum est sancti Eligii [c] de eo vaticinium, quo prædixerat, fore ut *tertius* è Chlodovei junioris filiis, *solus monarchiam adeptus, dilataretur super omnes affines suos, atque magnificaretur, & obtineret sub ditione sua tria hæc regna.* quod Audoënus, ut jam dixi, post mortem Chlotharii ejus fratris scribebat, superstite Childerico. Hanc etiam monarchiam annis minimum decem, à morte scilicet prædicti Dagoberti, tenuit, cujus regni annis assignandis variant Francorum annales. Erchambertus & liber de gestis regum Francorum cum Hermanno annos regni novemdecim, alii [d] annos octodecim, alii denique tantum septem-decim [e] ei tribuunt. Primi auctores forte regni ejus initium ducunt à morte Chlotharii fratris : quo mortuo, Ebroïni factione regio throno impositus fuit Theodericus, ut jam dictum est. Ejus mors non serius anno DC XCII.

c *Audoën. lib. 2. c. 30.*

d *Chesnii to. 1. p. 793.*

e *Id. ib. p. 781.*

CAP. VII. contingere potuit. si quidem Childebertus, ejus filius natu-minor, anno DC XCV. certissime successit Chlodoveo fratri, qui post Theodericum patrem annos quatuor inchoatos regnavit. Duos tantum solidos annos ei tribuunt alii, præcisis forte anni DC XCII. qui primus ejus annus fuit, & anni DC XCV. particulis. Sic sæpe rotundo numero exprimuntur regum anni. quæ res magnam in eorum calculo confusionem parit. Non dubito quin quatuor fere annos regnaverit Chlodoveus, quod docet Fredegarii secundus continuator, primo longe præferendus. Certe in libro VI. de re Diplomatica, in quo quinque ejus diplomata referuntur; unum anno ejus regni primo, tria secundo, quintum denique tertio, & quidem pridie kalendas Martias, subnotata inveniuntur.

Theoderici anno XVI. habitum fuit concilium Rotomagense, præsidente Ansberto metropolita, cujus corpus *anno Childeberti decimo*, *Christi* DCC IV. translatum legitur in veterrimo chronico Fontanellensi. adeoque Childebertus anno DC XCV. Chlodoveo fratri successisse dicendus est. Unde in fine veteris chronici Eusebiani, quod Jacobi Bongarsii fuit, scriptum invenisse se ait Josephus Scaliger, *anno* V. *Childeberti regis Francorum*, *Pippino jubente*, id est regnum moderante, *fuisse pascha* X. *kal. Aprilis*, *Ascensionem kalendis Maiis.* quæ chronicæ notæ anno DC XCIX. conveniunt. Porro Childebertum annis septem-decim regnavisse, & anno DCC XI. decessisse constat ex vetustis annalibus Francorum: quibus consentit secundus Fredegarii continuator, primo longe accuratior, qui ait, Childebertum regnavisse *annos sexdecim*, scilicet completos, ut ex vetustis codicibus hunc locum restituit noster Ruinartus, non tantum *tredecim*, ut antea mendose legebatur. Et quidem septem-decim ei annos liber de gestis regum Francorum, Erchambertus, aliique chronographi tribuunt: eum vero prædicto anno DCC XI. obiisse diserte asserunt annales Nazariani, Petaviani & Mettenses cum chronico Dionysiano. Exstat ipsius Childeberti placitum [a] authenticum de nundinis Dionysianis, datum apud Mamaccas, die XIII. mensis Decembris, *anno sexto-decimo regni Childeberti.* Alterum item datum postera die eodem anno. Accedit Berarii episcopi [b] testamentum de monasterio Caladunno pagi Cenomannensis, *actum Marogilo villa in anno* XVI. *regnante domno Childeberto rege nostro*, XII. *kal. Novembris.* Ex quibus facile intelligitur, Childebertum ad annum regni septimum-decimum pervenisse, quem anno DCC XI. obiisse constat, & quidem XVIII. kalendas Maias, anno ætatis fere tricesimo.

a *Diplom. p. 482. & seq.*
b *Analect. to. 3. p. 215.*

Is moriens Dagobertum filium regni heredem reliquit, annorum circiter duodecim puerum, quem Sigebertus & Albericus etiam Chlodoveum vocant. Duo ejus diplomata exstant in actis [c] Cenomannensium episcoporum, data apud Mamaccas, anno regni ejus secundo. quo item anno aliud [d] datum dicitur apud Jupilam, *die Jovis kalendas Januarias.* ubi legendum videtur IV. *kal. Januarias* anni DCC XII. non *kalendas Januarias*: tametsi hæc quoque dies in diem Jovis incidebat ineunte anno DCC XI. cujus prima dies erat feria quinta, sed necdum mortuo Childeberto Dagoberti patre, qui non ante quartum-decimum diem Aprilis insequentem decessit.

c *Ibid. p. 216. & 225.*
d *Ibid. p. 218.*

CAPUT VIII.

I. *Notæ chronicæ Chilperici.* II. *Theoderici Calensis.* III. *Et Childerici ultimi Meroveadum regis.* IV. *Eorum genealogia illustrata.*

I. DAgobertus anno DCC XV. moriens, Theodericum filium in cunis reliquit: quo prætermisso, Franci Daniëlem, quondam clericum factum, cæsarie capitis jam recrescente, regem constituunt, eumque Chilpericum appellant. In primo ex quinque ejus præceptis pro Dionysiano monasterio, in libro VI. de re Diplomatica [e] editis, Theodericum Chlodovei junioris filium, *avunculum* suum, id est patruum, vocat; Chlodoveum vero & Childebertum ejus filios, necnon Dagobertum Childeberti filium *consobrinos* seu agnatos; in secundo & quarto Childericum *genitorem* suum nuncupat.

e *Diplom. p. 484.*

nuncupat. unde in alio diplomate pro Corbeia aviam suam Baldechildem vocat. Ex quibus haud dubium, eum Childerico, Chlodovei junioris & Balthildis filio, progenitum esse. Hic annos admodum sex regnavit, sed non ante annum DCC XXVII. obiisse videtur, quo *Danihel* * *in Attiniaco mortuus* traditur. CAP. VIII.

* Annal. Til. Chesn. to. 2. p. 7.

II. Hunc anno DCC XXI. excepit Theodericus, cognomento Calensis, propterea quod Calæ à morte Dagoberti patris educatus sit. De eo ita in gestis regum Francorum: *Franci Theudericum, in Cala monasterio enutritum, filium Dagoberti junioris, regem super se statuunt.* Idem aliis verbis tradit Erchambertus. ubi cum in Cala monasterio enutritus dicitur Theodericus, id intelligendum de palatio monasterio adjuncto, cujus locus etiam nunc ostenditur. Hic Theodericus anno regni sui primo, mense Martio, Sithiensium immunitates [a] apud Suessionas confirmavit; eodemque anno, mense Novembri, ratas habuit donationes à Bertino factas, dato præcepto *in Confelentis castro.* Ad hæc anno regni sui secundo Arduni-villæ [b] immunitatem ecclesiæ Cenomannensi confirmavit regio præcepto Carisiaci dato, in quo avum suum Childebertum, genitorem Dagobertum, antecessorem vero suum Chilpericum *parentem*, id est consanguineum, vocat. De annis regni ejus variant antiqui auctores. alii quippe annos ei tantum sex aut septem; alii magno discrimine, sexdecim aut septemdecim assignant. Priorem sententiam præfert Erchamberti breviarium. Librariorum erratum esse putant nonnulli: quod veri similius est. Idem Theodericus regni sui septimo, & quidem die duodecima mensis Julii, Morbacensis abbatiæ constructionem probavit: cujus rei litteras in Appendice ad tomum secundum nostrorum Annalium retulimus. Post hunc annum, nullum Theoderici regis instrumentum occurrit. adeo ut fundamento non careat eorum sententia, qui eum annos dumtaxat sex completos, aut septem inchoatos regnavisse censent. Non desunt tamen argumenta, quæ regnum ejus ad annos sexdecim, aut septemdecim prorogant. In his chronicum est brevissimum [c] à Theoderico I. usque ad Childericum ultimum, in quo anni regni septemdecim ei tribuuntur, uti & in chronico apud Chesnium subsequenti. Eamdem sententiam tuetur Conradus Urspergensis, quam Valesius, Cointius, aliique viri docti sequuntur præ Sigeberto & Alberico, qui annos tantum quindecim ei tribuunt. In hac sententia Theodericus anno DCC XXXVII. obiisse dicendus est. quod confirmat Anonymus in libro de computo ecclesiastico, à Labbeo [d] relatus, qui *à nativitate Domini usque ad præsentem annum, in quo Teudericus rex Francorum defunctus est*, annum DCC XXXVII. numerat.

a Diplom. p. 608. & seq.

b Analect. to. 3. p. 227.

c Chesn. to. 1. p. 781.

d Elog. hist. p. 70.

III. Post ejus obitum interregnum fuit usque ad annum DCC XLI. supremum Caroli principis, cognomento Martelli, qui toto illo intervallo regnum solus administravit, & post eum duo ejus filii, Carolomannus & Pippinus: qui tamen Childerico, ultimo Merovingicæ stirpis, regium nomen detulerunt, retenta sibi summa potestate. Id factum anno DCC XLIII. intelligitur ex actis synodi Suessionensis, quæ anno Christi DCC XLIV. *Childerici secundo*, Pippini regis decreto habita fuit. Editum est in libro VI. de re Diplomatica [e] ipsius Childerici regis privilegium, Sithiensi monasterio datum die XXIII. Aprilis, anno primo regni ejus, Crisciaco in palatio, à Folquino monacho in codicem chartarum Sithiensium ante annos septingentos relatum, in quo Childericus Theodericum quondam regem *parentem* suum vocat, ut tum loquebantur, id est consanguineum. quod de Theoderico Calensi interpretandum est.

e Diplom. p. 610.

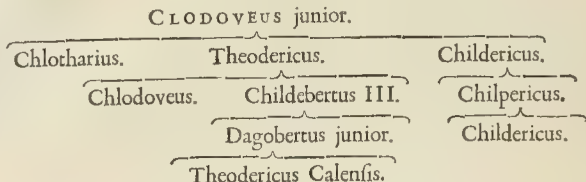
IV. Non ergo, ut quidam volunt, istius Theoderici filius erat Childericus, tametsi non desunt veteres, ut chronographus Fontanellensis & alii [f] nonnulli, qui id asserant. Verum hæc illis persuasio facile subrepere potuit, ut Childericus Theoderici successor, idem ejus filius creditus sit. Neque porro ejus germanus fuit, ut quidam volunt. quando quidem in alio præcepto pro Cenomannensi ecclesia [g], Childericus ipse Dagobertum juniorem, qui Theoderici parens fuit, *sobrinum* suum, id est agnatum, appellat. Ejusdem est aliud præceptum, mendose Chilperici dictum, quo confirmatur precaria, à Gauzioleno episcopo Cenomannensi concessa Sichardo Aninsulensi abbati: cum constet Harlemundum episcopum, Gauzioleni antecessorem, immunitatis privilegium [h] de villa Arduno accepisse à Theoderico Calensi, Chilperici successore, uti fusius ostendi in observatione posteriori, qua priorem emendavi, ubi hæc

f V. Chesn. to. 1. p. 793.

g Analect. to. 3. p. 230.

h Ibid. p. 227.

Cap. VIII. diplomata Chilperico tribueram. Neque obſtat, quod data ſint anno XII. Childerici, cui anni tantum decem vulgo tribuuntur. nam vel librarii erratum eſt, vel duodecim illi anni numerantur à morte Caroli Martelli, tametſi Childericus nonniſi poſt biennium rex dictus ſit ſecundum calculum ſynodi Sueſſionenſis. At quis demum, inquis, Childerici pater? Equidem, ut puto, Chilpericus, cognomento Daniel, Theoderici Calenſis anteceſſor, qui nomen Childerico filio ſuo impoſuerit, ut avum nomine, pro more illorum temporum, referret. unde Childericus ipſe, Meroveadum regum ultimus, Dagobertum *ſobrinum* ſuum, id eſt agnatum, vocat. Verum hæc melius docebit ſequens genealogicum paradigma.

De ſtirpe Merovingica ſatis: cui illuſtrandæ quantum res Diplomatica contulerit, ex dictis utcumque intelligitur.

CAPUT IX.

I. *Caroli Magni nativitas.* II. *Patriciatus.* III. *Patriciorum qualis ordinatio & habitus.* IV. *Pippini regis obitus, & regni inter filios diviſio.* V. *Caroli quædam chronicæ notæ explicantur.* VI. *Ludovici Pii duplex calculus.* VII. *Ludovici Germaniæ regis epochæ.*

I. HIc conſequenter agendum eſſet de chronicis notis ſecundæ ac tertiæ ſtirpis regum Francorum: verum quia hac de re data opera in libro II. de re Diplomatica à capite XXVI. actum eſt, ad aliud minus faſtidioſum argumentum convertenda oratio. In primis quoddam operæ pretium videtur præciſe ſtatuere tempus & locum nativitatis Caroli Magni. Neque vero id difficultate vacat. nam ad annum quod attinet, annales Petaviani eum anno DCC XLVII. natum aſſerunt: quibus conſentit anonymus Pratenſis monachus in libello de tranſlatione ſancti Germani Pariſiorum epiſcopi, qui auctor Carolum ſeptennem huic tranſlationi, anno DCC LIV. factæ, interfuiſſe tradit. Hanc ſententiam ſequitur Cointius, & corrigendos putat Eginhardum & Theganum, auctores tamen omni exceptione majores, qui Carolum anno Chriſti DCCC XIV. *ætatis ſuæ* LXXII. menſe Januario denatum ſcribunt. Nec minor de loco ejus nativitatis controverſia. alii quippe Ingelheimii infra Moguntiam; alii Carloburgi tribus ab urbe Monachio * milliaribus; quidam in Franconia prope Caroloſtadium; nonnulli denique Leodii ad Moſam natum contendunt. Rem in ambiguo reliquit Cointius, ratus nihil certi hac de re pronuntiari poſſe poſt Eginhardum, qui de ejus nativitate, infantia & pueritia nihil ſcriptum ſe reperiſſe teſtatur.

* *Munich.*

Tanti Principis nihilo minus natales inveſtigare conatus ſum. quod an aſſecutus ſim, penes lectores erit judicium. In primis Lambertus Scafnaburgenſis aſſerit Carolum natum fuiſſe anno DCC XLII. qui auctor, etſi annalibus Petavianis poſterior, in hoc tamen præferendus videtur, quod Eginhardo & Thegano in aſſignanda Caroli ætate apprime conveniat. Ad hæc nativitatis ejus dies, à nemine hactenus obſervatus, in veterrimo ſæculi noni kalendario quondam Laureshamenſi, nunc Ludovici Magni collegii Soc. Jeſu Pariſienſis, diſerte notatur his verbis, aureis litteris ſignandus: IV. *nonas Aprilis, nativitas domni & glorioſiſſimi Karoli imperatoris & ſemper auguſti.* Locum

CAP. IX.

denique, ubi natus eſt, indicat Browerus [a] in confinibus Turingiæ & Saxoniæ ad flumen Unſtrudam, quam *terram conceptionis* ſuæ princeps ipſe ibidem vocat. Verum, ut hic locus conceptionis ejus ſit, inquirendus ſupereſt nativitatis locus. Hunc porro indicat Monachus ſancti Galli in libro II. de ejus vita, capite XXX. ubi Aquiſgranum Caroli *genitale ſolum* appellat. Ob hanc ſine dubio cauſam Carolus hunc locum in deliciis habuit, ubi inſignem exſtruxit cum palatio & thermis baſilicam, in qua ſepeliri voluit: ut idem ſepulturæ, ac nativitatis locus eſſet.

a Ant. 7. Fuld. lib. 3. c. 12.

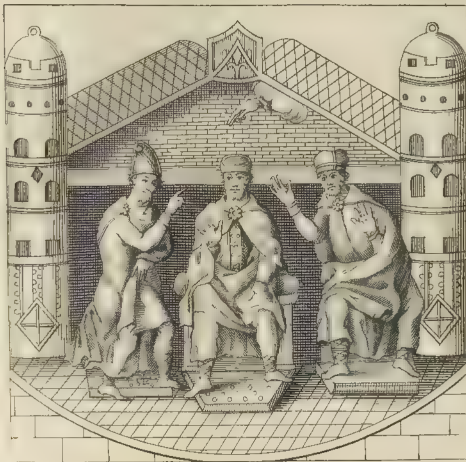
II. Annum decimum agebat Carolus, cum Pippinus ejus parens à Francis rex ſalutatus, coronatuſque eſt apud Sueſſionas. quod factum in monaſterio ſancti Medardi tradit ejus loci chronographus. Tunc retruſus in Sithienſe ſancti Bertini monaſterium Childericus: cujus filius, *nomine Theodericus*, ut tradit chronographus Fontanellenſis, *in monaſterio*, Sithienſi an Fontanellenſi, *clericus effectus eſt*. Ex quo intelligitur, ſi non fallit hic auctor ab illo tempore parum remotus, Childericum, contra quam plerique volunt, cælibem non fuiſſe. Poſt annos tres, id eſt anno DCC LIV. Stephanus Papa II. Pippinum denuo in ſancti Dionyſii baſilica, duoſque ejus filios, Carolum & Carolomannum, coronavit, eoſque Patricios dixit. Non tamen ullus eorum Patricii titulum vivente Pippino uſurpavit; neque eo mortuo Carolus ante initum Langobardiæ regnum. quod anno DCC LXXIV. medio menſe Maïo contigit. Verum ab eo tempore ſe regem non modo Francorum, ſed & Langobardorum dixit, necnon Patricium Romanorum: quem titulum abjecit anno DCCC. poſtquam imperator à Leone Papa III. coronatus fuit.

III. Ritum quo Patricii olim Romæ ab imperatore crearentur, diſcimus ex veteri codice [b] bibliothecæ modo Ottobonianæ, in quo præcipitur, ut illa dignitas non vili « perſonæ, nec ignotæ concedatur. Electione facta, *protoſpatarius veniens ante imperatorem* ejus humerum oſculabatur, ſuggerens electum adeſſe. Tum, ſtante ad ſiniſtram « imperatoris hipparcho, quem *nos dicimus præfectum*, ambobus præcipiebat imperator, « ut futurum Patricium adducerent. Dein ille adductus, primo pedes imperatoris, tum « genu oſculabatur, demum ipſum imperatorem, poſtremo omnes Romanos circumſtantes. Denique ipſum alloquebatur imperator his omnino verbis: *Nobis nimis laborioſum eſſe videtur conceſſum nobis à Deo miniſterium me ſolum procurare. quocirca te nobis adjutorem fecimus, & hunc honorem concedimus, ut eccleſiis Dei & pauperibus legem facias, & ut inde apud altiſſimum Judicem rationem reddas.* His dictis, *mantum* ſeu chlamydem ei « imponebat, & in dextro indice anulum, deinde *bombacenum propria manu ſcriptum*, id « eſt chartam bombycinam, ei porrigebat dicens: *Eſto Patricius miſericors & juſtus.* Poſtremo ejus capiti *aureum circulum* imponebat, & ſic eum dimittebat. Eadem fere habet « Caſſiodorus, agens de honore [c] patriciatus, niſi quod præter chlamydem, etiam calceos addit. An eumdem ritum obſervaverit Stephanus, cum Patricios creavit Pippinum, ejuſque filios Carolum & Carolomannum, incertum: at eumdem fuiſſe Caroli Patricii habitum, qualem modo retulimus, probat ejus in habitu Patricii effigies, quam ex codice antiquo Paulus Petavius, & ex eo Johannes-Jacobus Chiffletius in Anaſtaſi Childerici exhibuit, qualem hic in æs inciſam repræſentamus. ubi media figura Carolum Magnum in Patricii habitu, excepto quod anulus in dextro ejus indice non apparet; duæ aliæ primicerium & ſecundicerium referunt, uti Petavius explicavit. Omnia, præter circulum capitis & anulum, exprimit Eginhardus in vita Caroli, quem ait *peregrina indumenta reſpuiſſe, excepto quod Romæ ſemel, Hadriano pontifice petente, & iterum Leone ſucceſſore ejus ſupplicante, longa tunica & chlamyde amictus, & calceis Romano more formatis induebatur.* En tibi illa Patricii effigies in averſa pagina.

b V. to. 2. Annal. Bened. lib. 22. n. 2.

c Caſſiod. var. lib. 5. ep. 5.

Cap. IX.

Jam vero cur Carolus ante regnum Langobardicum Patricii titulo abſtinuerit, deinceps autem uſus ſit uſque ad annum Chriſti octingenteſimum, cum à Leone Papa factus eſt imperator, id in cauſa fuiſſe videtur, ut alias [a] dixi, quod ante regnum Langobardicum honorarius dumtaxat Patricii titulus eſſet; deinceps vero rem ipſam præſtaret, id eſt præfecturam Urbis & circumjacentium regionum: quam dignitatem tanti fecit Carolus, ut eam, tametſi perpetua eſſet, ſibi à Leone III. confirmari petierit per Angilbertum abbatem; ſuamque viciſſim filii ac defenſoris fidem illi ſpoponderit. Hæc ſparſim relata in tomo II. noſtrorum Annalium, uno conſpectu huc referre viſum eſt, ut in loco.

a Diplom. p. 73.

IV. Anno DCC LXVIII. mortuus eſt rex Pippinus VIII. Kal. Octobris, ut vetera ſancti Dionyſii, aliaque necrologia, necnon Fuldenſes Annales probant, & quidem anno ſeptimo-decimo regni ſui, quod ab anno DCC LI. aut inſequente inierat, ut ſuo loco in libro II. de re Diplomatica [b] oſtenſum eſt. Mortuus eſt, inquam, in monaſterio Dionyſiano, cui pridie illius diei, pro animæ ſuæ remedio & honore ſepulturæ, ſilvæ Aquilinæ partem contulerat. Regni partitione inter filios facta, Carolo ſeniori Auſtraſiæ regnum obtigit, ut Fredegarii ultimus continuator tradit; Carolomanno juniori Burgundia, Provincia, Gothia, Alſatia, & Alemannia; quæ duæ ad vetus Auſtraſiæ regnum pertinebant: Aquitania inter eos diviſa. Mortuo patre, ambo fratres in propria uterque regni ſui ſede; Carolus quidem Noviomi, alter vero apud Sueſſionas, coronati ſunt reges ſexto-decimo poſt patris obitum die, nempe VII. idus Octobris, ſancto Dionyſio ſacro. Fallitur hic non uno in loco anonymus ille, qui Fredegarii chronicum juſſu Nibelungi proſecutus eſt. Primo in eo quod regni annos viginti-quinque Pippino tribuit, quem non integris ſeptemdecim annis regnaviſſe conſtat. Deinde in eo quod, Pippini celebratis exſequiis, Carolum & Carolomannum, XIV. Kal. Octobris in regnum ſublimatos fuiſſe dicit, quos VII. idus Octobris reges inunctos, coronatoſque fuiſſe conſtat ex annalibus Petavianis, Loiſelianis, & Tilianis, quibus chronographus Dionyſianus & Regino ſuffragantur. Præter ea in hoc non ſatis accuratus eſt, quod in regni Pippini diviſione nullam facit Neuſtriæ mentionem, quæ utrum Carolo, an Carolomanno paruerit, non ita exploratum. Carolus Cointius eam Auſtraſiano regno tributam fuiſſe, adeoque Carolo ceſſiſſe opinatur; cui Auſtraſiam paruiſſe ex eo conſtat, quod Carolus ante obitum fratris in diverſis Auſtriæ locis, nimirum apud Aquiſgranum, Duriam, Leodicum, Hariſtalium, & Moguntiam, paſcha & natale Domine celebraverit. Nec accuratior eſt Eginhardus in

b Diplom. p. 193.

in assignanda illa partitione, cum ait, Carolo eam partem, quam pater ejus Pippinus tenuerat; Carolomanno vero eam partem, cui patruus eorum Carolomannus præfuerat, obtigisse. Carolus enim Burgundiam & Provinciam, quam pater ejus tenuerat, non obtinuit, sed Carolomannus, qui Austriam non habuit, quæ patrui sui fuerat. Ex his intelligitur, quam perturbata fuerit illa regni Pippini divisio, antiquæ regni partitioni nequaquam respondens: quam nec ille Nebelungi anonymus, nec Eginhardus satis explicavit. Certe ad vetus Austrasianum regnum pertinebat urbs Remorum, & Salmuntiacum palatium Laudunensis pagi: quæ tamen Carolomanni ditioni parebant, quippe qui Salmuntiaci frequens degebat, ibique diem obiit; & in Remensi sancti Remigii basilica sepultus est. Porro Salmuntiaci versabatur, cum monasterii sancti Dionysii immunitates confirmavit, & teloneorum exemtionem universis, qui ad sancti Dionysii festivitatem & nundinas confluerent, impertiit. Ex quo intelligitur, Neustrasiam, in qua Parisiorum pagus continebatur, aut certe magnam ejus partem, ad Carolomanni sortem pertinuisse. CAP. IX.

V. Mortuus est Salmuntiaci, ut mox dicebam, Carolomannus anno DCC LXXI. & quidem pridie nonas Decembris; tumque germanus ejus Carolus Francorum monarchiam adeptus est; & post tres annos, id est anno DCC LXXIV. à medio mense Maïo regnum Langobardorum: quo ex tempore duas in suis litteris epochas adhibuit, nempe regni Francorum à morte Pippini patris, & regni Langobardorum à medio mense Maïo prædicti anni: adeo ut prior epocha posteriorem sex annis excederet, non tamen integris, exceptis scilicet quatuor circiter mensibus, qui à medio mense Maïo ad octavum Kalendas Octobris, quo die Pippinus rex obiit, interpositi erant.

Alia tamen computandi ratio in quibusdam Caroli Magni diplomatibus observatur, in quibus anni regni Francici quatuor tantum annis regni Langobardici annos excedunt. Hujus generis est præceptio, qua Carolus [a] Theodoldum comitem à suspicione læsæ-majestatis absolvit, eidemque bona propria restituit. *Data pridie* * *Aprilis, anno* XXVIIII. *&* XXV. *regni nostri. Actum Aquis palatio.* Alterum Caroli diploma est, Angilberto abbati indultum pro monasterio Centulensi, à nobis editum [b] in ipsius Angilberti elogio sub his chronicis notis, *Data* III. *kal. Maii, anno* XXVIIII. *&* XXV. *regni nostri. Actum Aquis palatio.* Secundum vulgarem utriusque regni epocham, anno regni Francici vicesimo-nono illigandus esset ante mensem Maïum annus Italici regni vicesimus-tertius, qui anno Christi DCC XCVII. conveniret. quo anno annus Italici regni à medio mense Maïo, & annus Francici ab octavo kal. Octobris uno numero augendus esset. At, si præmissum Italici regni calculum retinere malis, annus ejus vicesimus-quintus ante mensem Maïum anno regni Francici tricesimo-primo respondere debet, id est anno ab incarnatione DCC XCIX. verum neuter calculus prædictis diplomatibus convenit. Et tamen indubitatum est utrumque Caroli præceptum, maxime primum, quod authenticum asservatur in archivo Dionysiano. Priorem computandi rationem secutus eram in prima editione Operis de re Diplomatica. at, post maturius ac diligentius examen, aliam hujus nodi solutionem adhibendam esse duxi, repetendo annum XXIX. regni Francici, non ab anno DCC LXVIII. quo post obitum Pippini partem regni paterni Carolus obtinuit, sed à morte Carolomanni fratris sui, seu ab anno DCC LXXI. quo anno Francorum monarchiam adeptus est; adeoque illam Neustrasiani regni partem, Carolomanno antea competentem, in qua Theodoldus comes erat, positaque erant sancti Dionysii & sancti Richarii monasteria. Sic enim annus ab inita monarchia vicesimus-nonus in annum Christi DCC XCIX. incidebat, qui Langobardici regni annus vicesimus-quintus erat. quo anno Carolus Aquis pascha celebravit, ibidemque toto mense Aprili commoratus est, donec ad urbem Patherbrunnam proficisceretur, ut testantur Eginhardi, aliorumque annales. Eo quippe anno Caroli annus Francici regni vicesimus-nonus censeri poterat à morte Carolomanni, computando ab ejus obitu annum quartum, cum Carolus regnum Langobardicum iniit; eidemque Carolo tributo, ut non raro fit, toto anno DCC LXXI. quo fratri in altera regni portione successit. Simili ratione Ratpertus [c] monachus sancti-Gallensis annum Caroli M. quadragesimum-sextum componit cum anno ab incarna-

a *Diplom. p. 504.*

* *sic.*

b *Sæc. 4. parte 1. p. 102.*

c *Ratpertus cap. 2.*

CAP. IX. tione Domini DCCC XIII. tribuens ei totum annum DCC LXVIII. ſub cujus finem, id eſt menſe Septembri, patri mortuo ſucceſſit.

VI. Vix ulla occurrit difficultas in diplomatibus Ludovici Pii, cujus anni imperii à v. kalendas Februarias anni DCCC XIV. ex quo patri mortuo ſucceſſit, paſſim repetuntur. In quibuſdam tamen litteris numerantur ab anno DCCC XIII. quo Carolus ejus parens in generali conventu Aquiſgranenſi *coronam illi impoſuit, & imperialis nominis ſibi conſortem fecit*, ut Eginhardus in annalibus tradit. Hunc calculum ſecutus eſt Hilduinus ſancti Dionyſii abbas in litteris ſuis pro partitione bonorum ſui monaſterii, datis [a] XI. *kal. Februarii, anno* XIX. *Hludowici ſereniſſimi imperatoris, indictione* x. quam partitionem Ludovicus ipſe VII. *kal. Septembris*, iiſdem anno & indictione poſtea confirmavit. nam in prioribus illis Hilduini litteris dies undecimus ante kalendas Februarii, indictione x. quæ ad annum DCCC XXXII. referenda eſt, annus imperii decimus-nonus à morte patris tantum à v. kal. Februarii incipiebat. adeoque Hilduinus in his litteris annos Ludovici imperii numeravit ab anno DCCC XIII. quo imperii conſors à patre dictus eſt.

a *Diplom. p. 521.*

VII. Piget tam diu his chronologicis tricis immorari: ſed tamen unum aut alterum locum inſuper hic diſcutere juvat. Unus eſt de initio regni Ludovici Germaniæ regis, Ludovici Pii filii. quod argumentum, etſi in libro II. de re Diplomatica [b] de eo egimus, hoc in loco paucis retractandum eſt. Tres ipſius Ludovici epochas invenio: unam ab anno DCCC XXVI. quando adiit regnum Bajoariæ: alteram ab anno DCCC XXXIII. aut inſequente, cum Ludovicus auguſtus proditus, deſertuſque à ſuis in filiorum poteſtatem redactus eſt: tertiam à morte patris, hoc eſt ab anno DCCC XL. Quartam addit Nicolaus Schatenus [c] Soc. Jeſu ab anno DCCC XXXVIII. ejuſque calculi exempla quædam profert. qua de re fuſius in tomo II. Annalium noſtrorum [d] actum eſt. Secundam epocham adſtruit Anſcharius, præmittitque libello, quem de miraculis ſancti Willehadi Bremenſis epiſcopi ſcripſit ſub hoc exordio: *Anno itaque incarnationis Domini* DCCC LX. *regni vero domini noſtri Hludowici* XXVIII. *indictione* VIII. *in eccleſia Bremenſi cœperunt divinitus agi miracula.* nam ab anno Chriſti DCCC LX. facta ſubductione annorum XXVII. (uno anno currentis anni DCCC LX. relicto) reſtant anni DCCC XXXIII. quæ ſecunda epocha eſt regni Ludoviciani. Hunc calculum diſerte confirmat ipſius Ludovici præceptum pro Altaha-inferiori, à Cointio perperam ad annum DCCC XLV. relatum, quo donationem quamdam prædicto monaſterio factam confirmat ſub his chronicis notis: *Data* x. *kal. Martii, anno Chriſto propitio* XXVIII. *regni domini Ludovici ſereniſſimi regis in orientali Francia, indictione* VIII. qui ipſiſſimus eſt Anſcharii calculus. Reſtant quædam aliæ de ejuſmodi chronicis difficultates, in capite ſequenti illuſtrandæ.

b *Diplom. p. 206. & ſeqq.*
c *Annal. Paderborn. p. 130. & ſeqq.*
d *Annal. Bened. lib. 33. n. 30.*

CAPUT X.

I. *Ludovici regis Carolidum ultimi coronatio vivente patre.* II. *Ejus obitus ac ſucceſſor.* III. *Hugonis Capeti coronatio, ejuſque filii Rotberti.* IV. *Obitus ejus annus.* V. *Quale ejus genus.*

I. DE ſubſequentibus Francorum regibus uſque ad Ludovicum ultimum Meroveadum regem, nihil in præſens obſervandum occurrit præter ea, quæ in libro II. de re Diplomatica protulimus. De Ludovico Lotharii filio id obſervatu dignum, quod vivente patre coronatus ſit. Id jam dudum obſervaverant viri docti: at primus annum notavit Baluzius [e], ſcilicet annum Chriſti DCCCC LXXIX. ſeptennio ante obitum patris. quod quidem duobus probavit teſtimoniis, petitis ex duobus præceptis Lotharii regis, in quibus annus incarnationis DCCCC LXXXI. cum ipſius Lotharii anno XXVII. & tertio Ludovici regis adoleſcentis componitur. His argumentis alia duo ad id confirmandum profero, quorum alterum non tantum annum, ſed etiam ipſum ejus coronationis diem probat. Primum præceptum eſt ipſius Ludo-

e *Marca Hiſp. col. 408.*

vici, Amalberto abbati confirmantis immunitatem & regiam tutelam Floriacensis monasterii, visis præceptionibus *avi* sui *Ludovici piissimi*, ut ipse vocat, *augusti*, & progenitoris sui HLotharii, qui id privilegii jam concesserant. *Actum Compendio palatio, anno dominicæ incarnationis* DCCCC LXXVIIII. *primo ordinationis ipsius gloriosissimi regis.* Alterum ab eodem Ludovico rege præceptum pro Aurelianensi ecclesia obtinuit Arnulfus ejusdem urbis episcopus, *datum anno incarnationis dominicæ* DCCCC LXXVIIII. *secundo die ordinationis ejusdem, indictione* VII. V. *idus Junii. Actum Compendiensi palatio.* Ex quo intelligitur, Ludovicum VI. idus Junias ejusdem anni, & quidem Compendii, coronatum fuisse. Utrumque præceptum Arnulfus ad vicem Adalberonis archiepiscopi & archicancellarii relegit & subscripsit. Ex his etiam diplomatibus facile conficitur, eumdem Ludovicum, non solius Aquitaniæ, ut quidam volunt, sed totius Franciæ regem tunc constitutum fuisse: non modo quia se regem Francorum absolute dicit; sed quia Aurelianorum civitas, quam hæc diplomata spectant, ad regnum Aquitaniæ non pertinebat. Hinc est quod in aliis quibusdam litteris, quas conjunctim ambo reges edidere, reges Francorum una se dicunt, ut in diplomate [a] pro novo sancti Maglorii monasterio Parisiensi, quo diplomate *Lotharius & Ludovicus, divina ordinante providentia*, ut ipsi præferunt, *reges augusti*, donationes ab Hugone duce eidem loco factas confirmant. Quod vero Ludovicus præmissa duo præcepta solus ediderit, id honoris causa novo regi tributum à Lothario est, ut filii coronatio hac prærogativa insigniretur.

CAP. X.

a *De Bois Hist. Paris. p. 646. & seqq.*

II. Post mortem Lotharii patris, quæ septimo à Ludovici coronatione anno, Christi DCCCC LXXXVI. & quidem VI. nonas Martias accidit, Francorum principatum solus obtinuit Ludovicus, sed ad breve tempus. Obiit quippe anno sequente DCCCC LXXXVII. nimirum XII. kal. Junii, ut in libello precum Hemmæ reginæ ipsius matris legitur, nullis liberis ex conjuge relictis, quam Figiacensis chronographus [b] *Blandinam* vocat, *Blanchiam* Glaber, alii *Constantiam*, filiam comitis Arelatensis. Ludovico succedere debebat Carolus ejus patruus: at, dum ipse rem *ad consilium* differt [c], ab Hugone duce Lauduni comprehensus, tradente ipsum Ascelino seu Adalberone episcopo, cui graves hac de re litteras [d] scribit Gerbertus; & apud Aurelianos in carcerem retrusus est cum sua ipsius uxore, Heriberti Trecensis comitis filia, ex qua duos filios, Ludovicum & Carolum, in custodia natos, suscepisse dicitur.

b *Baluz. to. 2. Misc. p. 301.*

c *Sigeb. in chron.*

d *Gerbert. ep. 10. 2. classis.*

III. Hugo Noviomi primum rex salutatus, dein eodem anno ab Adalberone archiepiscopo Remis inunctus V. nonas Julii; postmodum Kalendis Januariis anni insequentis Rotbertum filium Aurelianis à Seguino Senonum archipræsule inaugurandum curavit. Id nonnulli, habita veteris calculi ratione, ad annum præcedentem, scilicet DCCCC LXXXVII. referunt. quod quidem secundum novum calculum stare posset, si Rotbertus ordinatus sit III. kal. Januarii, ut in brevi chronico Dionysiano legitur.

IV. De anno, quo decessit rex Hugo, magna est inter auctores, cum recentiores, tum veteres, sententiarum discrepantia. Sigebertus & duo chronica apud Labbeum [e], Leodiense nimirum & Massiliense, necnon Kemperlegiense apud Baluzium [f], ad hæc fragmentum quoddam historiæ Francorum à Chesnio [g] editum, Hugonis obitum anno DCCCC XCVI. consignant, plerique alii auctores anno insequente. Hugo Floriacensis & Odorannus anno DCCCC XCVIII. quibus subscribit Hadrianus Valesius in notis ad carmen Adalberonis. De die omnes consentiunt, eum IX. Kal. Novembris obiisse. Ego vero nullus dubito, supremum ejus annum esse DCCCC XCVI. quod multis illius temporis instrumentis & monumentis demonstravi in præfatione prima ad tomum octavum Actorum nostrorum, quæ paucis hoc loco, tamquam meis utens, repetere non ab re existimo. In primis occurrit Archembaldi Turonum archiepiscopi instrumentum, quo sancti Juliani cœnobio quædam altaria confirmat *anno* DCCCC XCVI. *Rotberti regis primo*, à morte scilicet Hugonis patris. Alterum est Hugonis Autisiodorensis pro monasterio Paredo, quod Lambertus comes, ipsius parens, in Æduensi pago exstruxerat, *datum mense Maio, indictione* XII. *anno incarnationis Domini* DCCCC XCIX. *Rotberto rege, anno* IV. *regni ejus.* quod instrumentum Perardus [h] ex

e *Bibl. nov. to. 2. p. 337. & 335.*

f *Miscell. to. 1. p. 521.*

g *Chesn. to. 2. p. 232.*

h *Perard. p. 167. & seq.*

CAP. X. authentico vulgavit. Accedit ipsius Rotberti diploma, quo Miciacensi monasterio regiam tuitionem impertit, *datum mense Aprili in conventu regio, indictione* XIIII. *sexto anno postquam monarchiam regni Rotbertus rex Dei gratia sortitus est. Actum Aurelianis civitate, die Paschæ secundo*, id est anno millesimo primo, qui sextus monarchiæ Rotberti non esset, nisi Hugoni patri anno DCCCC XCVI. successisset. Idem dicendum de quadam donatione, monasterio sancti Michaëlis ad Mosam facta in villa comitatus Barrensis, vocabulo *Vilercel*, sub his chronicis notis: *Actum anno ab incarnatione* M II. *indictione* XV. *regnante Rotberto rege, anno regni ejus* VIII. His omnibus adde chartam [a] de instauratione vitæ canonicæ in ecclesia Barcinonensi, *datam* VII. *idus Martii in æra* XLVII. *post millesimam, Domini vero nono post millesimum, regnante Rotberto rege Francorum* XIII. *anno*. qui Christi annus Rotberti regis tertius-decimus esse non potest, nisi Hugoni patri anno DCCCC XCVI. successerit.

a *Marca. Hisp. p. 970.*

Tot testimoniis colophonem addit Aimoinus Floriacensis monachus, auctor æqualis, in libro II. de miraculis sancti Benedicti, capite IX. ubi Ligeris eluvionem contigisse testatur *anno incarnationis millesimo tertio, regni autem Rotberti regis, quo cum patre regnare cœpit, sexto-decimo, monarchiæ vero septimo*. Hæc autem inundatio contigit tempore *hiemis solito longioris* ex chronico [b] Floriacensi; ac proinde sub initium anni millesimi tertii. nam si sub finem anni præcedentis accidisset hæc exundatio, hiems illa tum *longior* dici non potuisset, quippe vix à mense Novembri incœpta. Ne quis vero dicat, Aimoinum pro veteri calculo initium anni sequentis millesimi quarti ad præcedentem retulisse; occurrit idem chronicum, in quo Gerbertus seu Silvester II. papa eodem anno mortuus dicitur, quem anno M III. obiisse constat; & anno sequenti Abbo martyrio affectus fuisse, & quidem mense Novembri: cujus Abbonis martyrium Aimoinus ipse, aliique omnes anno M IV. collocant. Hæc operosius à me dissserta forte nonnemo censebit. Verum in tanta opinionum diversitate res non leviter tractanda visa est, ut in posterum hæc controversia finiatur. Jam quidem hanc epocham in libro II. de re Diplomatica statueram: sed quia idoneis argumentis fulta non erat, eam hoc loco retractare, & confirmare visum est operæ pretium.

b *Baluz. miscell. to. 2. p. 306.*

V. Jam ab annis septingentis feliciter & gloriose regnant Hugonis posteri, tertiæ stirpis Franciæ reges, qua nulla vel antiquior in tota Europa, vel illustrior, omnes in LUDOVICO MAGNO redivivi. Horum caput est Rotbertus, cognomento Fortis, inclytus ille dux Francorum adversus Nortmannos, atque alter Maccabæus, *Saxonici generis vir*, teste Aimoino [c]: cujus auctoritate abutuntur, qui Hugonem, clarissimum illum abbatem, Rotberti Fortis filium dixere, decepti vitiosa lectione editionis Johannis à Bosco, in qua [d] *effera natio Danorum* Neustrasiis majorem superioribus cladem illatura fuisse dicitur, *ni Hugo, ut fertur, Rotberti filius, per Gallias Abbatis honore præditus, eorum compescuisset temerarios ausus*. ubi hæc verba, *ut fertur, Rotberti filius*, quæ desunt in optimæ notæ codice Patriciacensi, glossema haud dubie est, è margine in textum à recentioribus invectum: qui error etiam in vulgatum sancti Benigni chronicon irrepsit. Vero propius accedere videntur, qui Rotberti fratrem dixerint Hugonem abbatem, quem Conradi senioris, Judith imperatricis fratris, & Adelaïdis filium esse constat ex Herico [e] monacho, illorum temporum æquali. Certe quam illustri loco progenitus fuerit Hugo abbas, patet ex Johannis papæ VIII. ad eum epistola, inscripta, *Hugoni strenuo, nobili, regali prosapia edito*. quod recte convenit Herici de Conrado seniore testimonio, qui *princeps famosissimus, collega regum, & inter primates aulicos apprime inclytus* prædicatur: ubi non minora Adelaïdi ejus uxori elogia tribuuntur. Horum filios *acerbo præventos occasu* sors invida sustulisse ab eodem auctore [f] dicitur. quod non male convenit Rotberto Forti, quem immatura nece, in florenti adhuc ætate occubuisse facile probari potest. Eo exstincto, cum filii ejus, Odo & Rotbertus, adhuc *parvuli* essent, paternus ducatus *non est illis commissus*, sed Hugoni abbati, qui in locum Rotberti substitutus fuit, ut in annalibus Mettensibus legitur, & in chronico Reginonis. Unde conjicere licet, hanc ei provinciam, utpote magis propinquo, &, ut veri simillimum est, Rotberti fratri, commissam fuisse. Eidem etiam data fuit sancti Martini abbatia Turonensis, quæ Rotberto antea concessa fuerat ab ipso

c *Aimoin. lib. 1. de mirac. S. Bened. c. 1.*

d *Ibid.*

e *Heric. lib. 2. de mirac. S. Germani. c. 5.*

f *Ibid. c. 5.*

ipſo Hugone; dein cum ducatu tranſmiſſa ad Odonem, inde ad Rotbertum, Rotberti Fortis filios, & ab eis ad poſteros omnes Francorum reges, qui abbatis ſancti Martini titulo gaudent. quæ omnia indicio ſunt, Hugonem, præſtantiſſimum illum abbatem, ejuſdem ſtirpis fuiſſe, adeoque Rotberti Fortis germanum fratrem. Hæ conjecturæ ſunt noſtri Georgii *Violes*, quas peritorum judicio permittimus. Hæc fuſius explicari poſſent; verum hujus argumenti dignitas majores curas, & in rebus genealogicis magis verſatum hominem poſtulant. CAP. X.

At quamquam magnopere laudandi ſunt eorum conatus, qui Rotberti Fortis genus inveſtigant, & illuſtrare ſtudent: ita maxime reprehendendi, qui fictis aut fucatis titulis tam illuſtrem virum dehoneſtant. qualis fuit nuper vir quidam haud ignobilis, qui Rotberti genus deducere tentavit ex Eccardo comite, cujus paternum genus ex Nebelungo proavo per Childebrandum avum deducere conatus eſt; Eccardo filios Nebelungum, Theodericum, Eccardum juniorem & Richardum; Nebelungo Rotbertum Fortem, necnon Theodericum, alioſque filios aſſignans, prolatis argumentis ex chartis Silviniacenſis monaſterii, nuperrime à ruſticano quodam homine iſtuc allatis, & à Priore, qui nobis hæc retulit, coëmtis, quas viri docti, ſtatim atque vulgatæ ſunt, ut ſpurias habuerunt, & nos ipſi recentiſſime ſcriptas fuiſſe deprehendimus. Sed de his alias.

CAPUT XI.

I. *Quædam retractantur circa bullas Romanorum Pontificum.* II *Circa diplomata regum Francorum.* III. *Eorum ſigilla aurea & plumbea.* IV. *Item regum Anglorum & aliorum.* V. *De ſignis idiographis.* VI. *Veteris palatii deſcriptio.* VII. *De ſtilo & uſu pennarum ad ſcribendum.*

I. ETſi in recenſione librorum de re Diplomatica multa correxerim, quædam ſubinde addiderim; nonnulla tamen inſuper retractanda reſervavi in hunc locum, quæ nunc explicanda ſunt. Incipio à Leone IX. qui primus Pontificum archicancellarium habuiſſe videtur præter cancellarium, qui vice archicancellarii pontificia diplomata ſubſcribebat. Sic privilegium Salernitanæ [a] eccleſiæ, rogatu Johannis archiepiſcopi ab eo *datum* dicitur *per manus Friderici apoſtolicæ ſedis cancellarii, vice domni Hermanni Colonienſis archiepiſcopi & archicancellarii*, quorum neuter, ſi non fallor, tunc cardinalis erat. Hujus rei exempla in Leonis IX. diplomatibus paſſim occurrunt, qua in re Germaniæ imperatorum morem pontifex imitatus eſt, quod pauci ejus ſucceſſores ſecuti videntur. Per id tempus locum dati diplomatis raro exprimebant Romani pontifices.

a *Baron. an. 1051.*

In bullis pontificum quædam annum incarnationis à kalendis Januarii deſumunt, aliæ à die xxv. Martii, ut Alexandri III. diploma, quo poſſeſſiones monaſterii ſancti Martini Pontiſarenſis confirmantur, *datum Beneventi per manum Gratiani S. R. E. ſubdiaconi & notarii, idibus Februarii, indictione* III. *incarnationis Dominicæ anno* M C LXIX. *pontificatus domni Alexandri papæ III. undecimo.* Cum enim Alexander III. agnitus ſit pontifex anno M C LIX. die VI. Septembris; annus ejus undecimus menſe Februario coincidebat cum anno incarnationis M C LXIX. ſecundum veterem calculum, cum anno M C LXX. ſecundum novum, qui indictione tertia præditus erat. Perſeveravit varius iſte bullarum uſus ad noſtra uſque tempora, de quibus fuſe diſſerit Papebrochius in Conatu-chronico hiſtorico [b] de Romanis pontificibus: ubi obſervat vir eruditus in bullis pontificiis diverſimode annos ſignari, tum à kalendis Januarii, tum à die xxv. menſis Martii, quod quidem frequentius uſurpatur; brevia vero à Januario, quæ anulo Piſcatoris ab Alexandri VI. pontificatu inſigniri cœperunt.

b *Papebr. pag. 214. & ſeq.*

In ſigillis pontificum obſervandum Pauli I. ſigillum, quod ex ſuo muſeo nobis communicavit humaniſſimus abbas Fauvellus, harum rerum ſtudioſiſſimus. In ejus

CAP. XI. antica parte exhibentur sanctorum Petri & Pauli imagines; in postica Pauli nomen græcis litteris, ut in subjecto ectypo observare licet.

Cur vero nomen suum græcis litteris adscripserit pontifex, id factum videtur, tum exemplo quorumdam illius ævi hominum pro tempore eruditorum, qui nomen suum græce scribere amabant, ut in quadam charta Ravennensi, hic in Appendice relata, observare licet; tum ex ejus propensione in Græcos, qua factum est, ut Græcos monachos in Gregorianum sancti Andreæ monasterium introduxerit.

Non omittenda hoc loco epistola Innocentii IV. archiepiscopo Narbonensi inscripta, cui pontifex significat, alterum bullæ suæ *typ rium*, quo veneranda apostolorum Petri & Pauli capita exprimuntur, jam attritum *innumeris malleationis diutinæ percussuris*, confractum esse; ob idque *ut bullæ defectus quotidianam non interrumperet apostolici ministerii servitutem*, ea ipsius bullæ parte, quæ suum ipsius nomen imprimit, non mutata, *aliud typarium capitum prædictorum in bullandi usum* se curasse subrogari. Verum, quia sculptoris manus illud priori non omnino simile effecerat; ne ex hac dissimilitudinis nota quamlibet difficultatem oriri contingat, ideo se prædicto archiepiscopo per apostolica scripta mandare, ut, si qua in ejus provincia super apostolicis litteris de veritate bullæ dubitatio emerserit, collatione bullæ præsentis cum illa, de qua controversia fuerit, facta, celerem dubitationi finem imponat. Datum Perusii III. nonas Julii, pontificatus sui anno decimo. Istius mandati exemplum in hujus Supplementi appendice referam ex authentico, cujus copiam mihi fecit pro sua humanitate eruditissimus Baluzius, veterum monumentorum locuples cimeliarcha. Idem Innocentius IV. in rescripto ad abbatem monasterii de Firmitate Ordinis Cisterciensis, consultus de quibusdam apostolicis privilegiis, quorum fila serica è bullis dependentia magna ex parte amputata erant, declarat ea privilegia ob id suspecta reputari non debere, *dummodo alias omnino suspicione careant*. Idem etiam scripsit ad abbatem de Boheriis ejusdem Ordinis, diœcesis Laudunensis.

II. Venio ad Francorum reges, quorum præclara diplomata authentica vidimus in archivo ecclesiæ Æduensis, quo nullum forte nobilius in ulla cathedrali Franciæ ecclesia. In eo quippe asservantur multa secundæ stirpis Francicæ authentica monumenta, Caroli Calvi & regum subsequentium: ex quibus unum est Karolomanni, filii Ludovici Balbi, quo, ad preces Richardi comitis Augustodunensis, villam Taniacum, quæ olim ab episcopatu abstracta, & comitatui addicta fuerat, sancto Nazario & Adalgario episcopo restituit. *Datum pridie kal. Decembris, anno* II. *Karolomanni gloriosissimi regis, indictione* XIII. *Actum apud Nerundam-villam* * diœcesis Senonensis. *Theodericus comes ambasciavit*, id est suo interventu obtinuit. qua de re in libro II. de re Diplomatica [a] egimus. Norbertus notarius post regem subscripsit. Mirum est nullum reperiri diploma Ludovici, ipsius Karolomanni fratris, forte quod duobus tantum annis non integris regnaverit. Certe nullum hactenus mihi occurrit.

* Neronville.

a Diplom. p. 205. &c.

At insigne præ ceteris est authenticum Odonis regis, eidem Adalgario restituentis villas Cuniacum, Selviniacum, & Saviniacum, sitas in pagis Nivernensi, Cabilonensi, & Matisconensi. In monogrammate Odonis adscriptum est Y græcum. Throannus notarius ad vicem Eblonis recognovit. *Data* X. *kal. Julii, indictione* VIII. *anno incarnationis Dominicæ* DCCC XC. *anno* III. *regnante domno Odone. Actum Macduno* * *monasterio.* quod opidum est ad Ligerim infra Aurelianorum civitatem. Sigillum Odonis integerrimum est cum hac inscriptione, ODO GRATIA DI REX. Hæc in sigillo diplomatis Carnutensis, alias [b] à me exhibito, omnino deleta erat. quare dubitabam, an genuina esset Odonis effigies. verum hanc dubitationem sustulit Æduense Odonis authenticum, cujus sigillum hic repræsentare juvat.

* Meun.

b Diplom. p. 403.

Qui prædictum diploma recognovit Throannus notarius ad vicem Eblonis, quem alii Ebolum vocant, forte is ſit Trohannus, qui poſtea creatus fuit Aurelianorum epiſcopus, laudatus à Letaldo monacho Miciacenſi in libro de miraculis ſancti Maximini abbatis.

In eodem Æduenſi archivo invenimus aliud authenticum Ludovici Tranſmarini, qui rogatu Hugonis ducis Francorum, cognomento Magni, & Bernardi Belvacenſium comitis, litteris ſuis chartas incenſas & peſſumdatas ſupplet; confirmatque Æduenſi eccleſiæ inter alia Torterum, Suliacum, & Luſiacum, quam poſtremam villam Syagrius epiſcopus olim eidem eccleſiæ contulerat. *Odilo notarius ad vicem Anſeiſi epiſcopi, ſummique cancellarii recognovit. Datum Autiſiodoro* V. *kal. Auguſti, anno* DCCCC XXXVI. *indictione* VIIII. *anno* I. *regnante Ludovico glorioſiſſimo rege.* Hujus diplomatis eo lubentius mentionem facio, quod ex ejus chronicis notis annus primus Ludovici Tranſmarini diſerte aſſeratur. qua de re alias [a] à me actum eſt. a *Diplom. p.* 200.

III. Præter cerea ſigilla regum noſtrorum, quædam fuere aurea, quædam etiam plumbea: de quibus in libro II. egimus capite XVI. Ad hæc in archivo baſilicæ ſancti Martini Turonenſis tria ſigilla aurea aſſervantur. Unum appenſum eſt Ludovici Pii præcepto, quo ejuſdem baſilicæ immunitates confirmantur ad preces Fredegiſi abbatis. *Data* III. *kal. Septembris, anno Chriſto propitio tertio* * *domni HLudowici piiſſimi auguſti, indictione* X. *Actum Aquiſgrani palatio regio.* Affixum erat ſigillum cereum, ut ejus * *ſic.* veſtigia probant; & inſuper appenſum cernitur ſigillum aureum cum effigie imperatoris, atque hac epigraphe in antica, D. N. HLUDOWICUS IMP. & in poſtica, RENOVATIO REGNI FRANCORUM. Hoc diploma Heliſachar recognovit & ſubſcripſit. Alterum ſigillum abſque ullo veſtigio ſigilli cerei appenſum eſt præcepto Caroli Calvi ad confirmanda ejuſdem baſilicæ privilegia, & prædia ſtipendiis canonicorum aſſignata. quæ auctoritas ut conſervetur, *manu*, inquit, *propria ſubter eam firmavimus, & de bulla noſtra ſollemniter inſigniri juſſimus.* Appoſita eſt Caroli ſubſcriptio ex cynnabari ſeu minio, facta eodem modo, quo eam Carolus ipſe, jam imperator factus, diplomati ſuo pro Compendienſi eccleſia adhibuit, eodemque fere modo, quo epiſtolæ græcæ inferius exhibendæ appoſita eſt. *Data* VIII. *kal. Maii, indictione* X. *anno* XXII. *regnante Karolo glorioſiſſimo rege. Actum Turonis civitate.* Appenſum eſt ſigillum aureum, quod *bullæ* nomine Carolus deſignavit. Eodem vocabulo utitur in *pancharta*, qua villas ac poſſeſſiones omnes ejuſdem baſilicæ confirmat poſt incendium monaſterii ſancti Martini, quod *ſæviſſimi atque crudeliſſimi Nortmanni concremaverant.* quam panchartam, *de bulla*, inquit, *noſtra inſigniri fecimus. Data* XI. *kal. Septembris, anno* XV. *regnante Karolo glorioſo rege, indictione* I. *Actum Turonis civitate.* Appenſa fuiſſe videtur bulla aurea, uti apparet ex fiſſura membranæ, ex qua dependebat. In ſuperiori illo Caroli diplomate bullæ aureæ inſcriptio in antica parte fere detrita eſt, præter nomen Karoli; in poſtica

Cap. XI. † RENOVATIO REGNI FNCO. Duas illas bullas aureas hic exhibemus cum bulla Ottonis III. possessiones sancti Martini in Italia sitas confirmantis: quo ex tempore bullæ aureæ magis in usu fuere.

Quod attinet ad bullas plumbeas, Carolinis temporibus eas in usu fuisse constat non modo in pontificiis, sed etiam in regiis & imperialibus diplomatis, ut suo loco [a] demonstravimus. Ex iis quasdam è suo cimelio protulit, & accurate effingi curavit jam laudatus Fauvellus abbas: ex quibus tres hoc loco post aureas bullas in una eademque tabella exhibere visum est, Caroli nomine insignitas: at cujus Caroli sint, non constat. Ex his prima, quæ est Karoli imperatoris, Caroli Magni an Calvi sit, dubium est. Calvo secunda tribuenda: tertia Carolo Crasso imperatori. Neque ad id discernendum valet inscriptio in aversa parte apposita, RENOVATIO REGNI FRANC. vel IMPERII. Hoc enim elogium omnibus indifferenter imperatoribus, regibusve tribuebatur. Secundæ bullæ plumbeæ inscriptio postica eadem est cum ea, quæ bullæ plumbeæ bibliothecæ regiæ [b] apposita est; adeoque utraque eidem regi tribuenda.

a Diplom. p. 142. & seq.

b Ibid.

IV. Apud Anglos universim aut nulla, aut rara erant sigilla ante Willelmum Conquæstorem, qui sigillorum usum primus apud eos invexit. Id probant in primis Ingulfus, & annales Burtonenses ad annum M IV. ubi nobilis quidam Anglus, Wlfricus nomine,

nomine, Burtonensem abbatiam construxisse dicitur, eique universam hereditatem suam donasse. *Et quia*, inquit auctor, *nondum utebantur sigillis in Anglia, fecit donum suum confirmari subscriptionibus.* Huc spectat quod ait Ingulfus, chirographorum confectionem apud Anglos, usque ad Edwardi regis tempora, testium subscriptionibus cum crucibus aureis, aliisque sacris signaculis firmam fuisse: Nortmannos vero constituisse, ut chirographis chartæ succederent, quæ *cum cerea impressione, per uniuscujusque speciale sigillum, sub instillatione trium aut quatuor testium, firmæ & ratæ fierent.* CAP. XI.

Sigillis affixis nullum vulgo apponebatur contrasigillum, ut alias [a] observavimus. Attamen in archivo Cavensi duo asservantur diplomata Waimarii seu Guaimarii principis Salernitani [b], sigillis affixis prædita, quibus in aversa parte contrasigillum impressum est. Sigillum quippe cereum ex una parte Waimarium dimidiato corpore, cum sceptro in dextra, & corona clausa in capite refert, sub hac inscriptione in antica parte, WAIMARIUS PRINCEPS: in postica vero manum extensam, medio digito ad indicem reflexo, cum eadem inscriptione. Ibidem Rogerii Siciliæ regis aurea bulla asservatur.

a *Ibid. p. 150.*
b *Iter Ital. p. 118.*

V. Præter ea, quæ de signis idiographis diximus in libro II. de re Diplomatica, capite XXII. num. XIII. ex charta Chrothildis matronæ, cui chartæ testes nominibus suis propria signa apposuere; idem etiam observavimus in litteris Adonis abbatis pro Remensi sancti Remigii basilica, Dagoberti tertii anno quarto datis, quibus testes nomina sua cum idiographis signis subscripsere, cum hoc tamen discrimine, quod quorumdam signa nihil aliud quam verbum *subscripsi*, implexis & implicatis litteris exprimant: quod etiam in charta Chrothildis observare licet: aliorum vero nomina, qui scribendi imperiti erant, non simpliciter apponuntur, sed *signum N.* interposito signo crucis. quod etiam à posteris observatum est, cum propria manu subscribendi usus obsolevit.

VI. De palatiis regum nostrorum multa observanda essent præter ea, quæ in libro IV. dicta sunt: sed pauca tantum seligo notatu digniora.

In primis ad statuendum Cassinogili Aquitaniæ palatii situm non parum conferre potest id, quod in historia abbatiæ Condomiensis [c] legitur: ubi Bernardus *de Taurinac* possedisse dicitur *locum super litus Garonnæ positum, regalibus ædificiis olim, sicut apparet, constructum, at nunc præ nimia vetustate penitus dirutum & desolatum: qui locus vocatur ab imminenti fluvio, qui ibidem finem accipit, & Garonna absorbetur, Calcis-droti*, demonstrans ruinas duarum ecclesiarum, quarum principalis est in honore sancti Christophori, altera in honore sancti Eparchii.*

c *Spicil. to. 13. p. 460.*
* *Codrot.*

Gardina palatium regium nominatur in diplomate Lotharii imperatoris, qui Wimaro [d] cuidam vassallo Villam-novam in Rossilione ad habitandum concedit. *Actum Gardina palatio regio*, Lotharii anno XX. quem locum Baluzius [e] putat esse prope Aquisgranum, ubi tunc Lotharius morabatur.

d *Marca Hisp. p. 771.*
e *Ibid. p. 351.*

Turnus Belgicæ secundæ villa est, qua Carolus Simplex plurimum delectabatur, ut patet ex quibusdam ejus præceptis, in Marca Hispanica relatis. Horum unum est [f] pro ecclesia Gerundensi, *actum apud Turnum*: alterum pro Helenensi [g] *apud Turnuvillam*: tertium pro ecclesia item [h] Gerundensi, *actum in Setico contra Torn.* Hæc præcepta data sunt eo tempore, quo Carolus in Belgica secunda, ut Baluzius [i] observat, & quidem in pago Remensi vel Laudunensi, versabatur. Unde conjicere licet, Turnum villam esse illam, quæ infra Castrum-Porciani posita est, haud procul à dextra fluvii Axonæ ripa, vulgo *Le Tour* appellata, nobilis familiæ *Du Tour* caput.

f *Ibid. p. 828. & seq.*
g *Ibid. p. 833.*
h *Ibid. p. 845.*
i *Ibid. p. 375. & seq.*

Aliud palatium erat in pago Rotomagensi, loco illo scilicet, quem Veterem-domum appellant, ubi capella palatio contigua erat, sancti Germani episcopi Autisiodorensis nomine insignita, uti discimus ex Herici monachi libro de ejus miraculis, capite XLV. in hæc verba. *In pago Rotomagensi regius fiscus est, quem incolæ ob palatii antiquitatem Veterem-domum nuncupant. Capella palatio contigua, beatissimi Germani famosa nomine, illustris & merito, signorum dote summam sibi facile venerationem obtinuit. Unum erit propositæ sufficiens brevitati, quod eo memorare compellimur, quo publicum scimus. Rex Carolus huc fortasse devenerat, cum Herispogio duce Britonum placitaturus, ac seria quæque de*

regni negotiis tractaturus, &c. Hic colloquium habitum est sub annum DCCC XLIII. quo Carolus cum Herispogio [a] conflixit.

a Chesn. to. 2. p. 386.

VII. Huc referenda videtur veteris palatii descriptio, qualis in chartario Farfensi habetur in hunc modum. *In primo proaulium, id est locus ante aulam. In secundo salutatorium, id est locus salutandi officio deputatus, juxta majorem domum constitutus. In tertio consistorium, id est domus in palatio magna & ampla, ubi lites & causæ audiebantur, & discutiebantur; dictum consistorium à consistendo, quia ibi, ut quælibet audirent & terminarent negotia, judices vel officiales consistere debent. In quarto trichorum, id est domus conviviis deputata, in qua sunt tres ordines mensarum; & dictum est à tribus choris, id est tribus ordinibus, comessantium. In quinto zetæ hyemales, id est cameræ hiberno tempori competentes. In sexto zetæ æstivales, id est cameræ æstivo tempori competentes. In septimo epicaustorium & triclinia accubitanea, id est domus, in qua incensum & aromata in igne ponebantur, ut magnates odore vario reficerentur, in eadem domo tripertito ordine considentes. In octavo thermæ, id est balnearum locus calidarum. In nono gymnasium, id est locus disputationibus & diversis exercitationum generibus deputatus. In decimo coquina, id est domus, ubi pulmenta & cibaria coquuntur. In undecimo columbum, id est ubi aquæ influunt. In duodecimo hippodromum, id est locus cursui equorum in palatio deputatus.* Hactenus codex Farfensis, quæ licet alibi retulerim, hic tamen, ut in loco, repetere visum est.

Paullo aliter veteris palatii varias partes describit Gottifredus Wendelinus in Glos-
» sario Salico, occasione malli, de quo ita scribit. *Mallus, sive mallum, est conventus*
» *juris dicundi causa*, sive ordinarius, sive extraordinarius. *Mellen* est loqui, *Mel* locutio,
» *Maal* colloquium. Mallus proinde idem quod *Parlement*.
» Mallobergum seu Malbergum est aula sive sala, sive amplus locus, in quo conven-
» tus celebratur. Bergum est nostrum *Berg*, receptaculum, diversorium seu diæta, sub
» cujus tectum concederet consessus tempore pluvio vel inclemente.
» Sala, unde Salica lex, primum domum significat, non quamlibet, sed amplam,
» instructam & divitem, quæ infra, aut juxta curtem habeat, prædiaque & latifundia,
» numerosamque familiam servorum, bubulcorum, pastorum, & id genus hominum.
» Secundo est atrium in magna & splendida domo. Tertio est aula, palatium, regia,
» prætorium, tribunal summum.
» Saleci homines, non populi, sed sunt domestici principis, aulica nobilitas, pro-
» ceres, magnates. Hi, Francorum portio nobilissima, à Batavis pulsi, in Taxandriam
» se receperunt.
» Taxandria seu Texandria est illa regio, quæ ab annis quadringentis Campinia vo-
» catur, vulgo *Kempen*; sic fluminibus cincta, ut sit quasi peninsula, isthmo cohærens
» cum Atuaticis seu Hasbanis, inter Mosam & Tameræ fontes media.
» Francorum Saliorum fines, mare, silva Carbonaria, Legeris fluvius, qui alius esse
» non potest ab eo, quem nos vocamus *Jeker*, Galli *Lajarre*, Hasbaniæ limes orientalis,
» linguam Teutonicam à Walonica separans, Lachara apud Dubletum [b].

b Doublet p. 724.

Hæc fusius fortasse, quam par esset, retuli, sed, ut reor, non parum idonea ad rem diplomaticam illustrandam. Ex his patet, quid sibi velint duo Caroli Calvi diplomata, data apud *Salas Basiu.* quo nomine regale Basivi atrium ex dictis intelligitur.

VIII. Antequam hoc caput absolvam, non ab re erit hic breviter agere de instrumentis, quibus veteres notarii & antiquarii ad scribendum utebantur. quod quidem in libro primo videtur desiderari. In primis, qui in tabulis ceratis compendio res describebant notarii, stilo utebantur; qui vero libros, diplomata & chartas exarabant, pennis avium, an calamis ex arundine factis usi sint, non ita liquet. Hanc quæstionem in paucis aperuit Browerus in notationibus ad carmen XXVIII. HRabani-
» Mauri. Quæri solet, inquit, an prisci nostri cœnobitæ, qui pellibus & membranis tot
» scrinia bibliothecarum impleverunt, pennis, ut jam vulgo scriptores, ex anserum,
» gruum, cygnorumve alis usi sint; an juncis potius & arundinibus, ex quibus cala-
» mos aptabant prisci. Auctores vero, qui rem certo definiant, haud se legisse fatetur
vir eruditus; neque ex arundinis & calami promiscua significatione, qua sequioris
» ætatis nonnulli utuntur, litem finiri posse arbitratur. Si quis conjecturæ locus, apices

majuſculos, & ductus unciales, quibus vetuſtiores membranæ plerumque exaratæ ſunt, auſim pronuntiare, inquit, calamorum opera perfectos; minutiores litteras & ταχυγραφίαν, pennis expedita fuiſſe: quem ſenſum in verſibus Albini, ſcriptorio conſecratis, inſinuari putamus. « Cap. XI.

Tramite quo recto penna volantis eat.

Utriuſque, calami & pennæ, in monaſteriis ad rituales libros & cantum eccleſiaſticum celebrem uſum viguiſſe recordantur avi noſtri. Ita Browerus.

Verum, ut dicam hac de re quod ſentio, pennis uſos fuiſſe veteres ad ſcribendos etiam elegantiores libros perſuaſum habeo. Exſtat in Altivillarenſi agri Remenſis monaſterio veterrimus Evangeliorum codex, quem Petrus abbas ab annis fere nongentis, ſcilicet principatu Ludovici Pii, pontificatu Ebonis archiepiſcopi, à Placido monacho litteris aureis eleganter exarari curavit: quo in codice depicti exhibentur quatuor Evangeliſtæ ſcribentium in morem, cum penna in manu, in quibuſdam ex illis quatuor ſic expreſſa, ut de pennæ uſu in ſcribendo illis temporibus recepto non liceat dubitare. Vidimus & alium codicem vitæ ſancti Amandi in abbatia Elnonenſi, ante annos circiter ſeptingentos deſcriptum, in quo Baudemundus * monachus, qui hanc vitam ab annis mille compoſuit, cum penna itidem in manu repræſentatur. Similia alibi exempla videre licet. Hinc Petrus Venerabilis in epiſtola [a] ad Giſlebertum recluſum, quem ad deſcribendos libros hortatur: *Pro aratro*, inquit, *convertatur manus ad pennam; pro exarandis agris, divinis litteris paginæ exarentur.*

* *V. Annal. Bened. to. 1. p. 528.*

a *Petr. Vener. lib. 1. ep. 20.*

Quod attinet ad ſtilum, eo maxime utebantur veteres ad ſcribendum in tabulis ceratis. Legimus in veteri codice, modo bibliothecæ Ottobonianæ, carmina Baldrici Burgulienſis abbatis, partim edita, partim haud vulgata, in quibus unum eſt lugubre, immo feſtivum carmen de graphio fracto, quo Baldricus ad ſcribendum in tabulis ceratis per annos decem uſus fuerat. Ni res parum ſeria eſſet ad propoſitum noſtrum, integrum illud carmen referrem, in quo auctor totum ſtili artificium & uſum deſcribit. Hic venit in mentem Leonis Allatii, qui amiſſo calamo, quo ad græce ſcribendum unico per annos quadraginta uſus fuerat, adeo indoluit, ut vix lacrymas continuerit. In alio carmine Baldricus ludit in tabulas ſuas, quæ non cera nigra de more, ſed viridi oblitæ erant, ad recreandos ſcilicet oculos: ludit & in ſtilum eis accommodatum, quem fecerat quidam Lambertus Andegavenſis; laudatque abbatem Sagienſem, cujus dono acceperat ſacculum, quibus illæ tabulæ, vix ſemipedales, incluſæ erant. Earumdem vero brevitatem atque formam præ ceteris commendat his verſibus.

In latum verſus vix octo pagina veſtra;
In longum vero vix capit hexametrum.
Attamen in vobis pariter ſunt octo tabellæ,
Quæ dant bis geminas paginulaſque decem.
Cera namque carent altrinſecus exteriores;
Sic faciunt octo quattuor atque decem.
Sic bis ſex capiunt, capiunt & carmina centum;
Id quoque multiplices paginulæ faciunt.

Idem verſibus ſuis celebrat Girardum & Hugonem notarios ſeu ſcriptores ſuos, qui carmina ſua è tabulis ceratis in membranas referebant. Parcat lector huic digreſſiunculæ ad relevandum tantiſper animum à ſpinoſo illo ſcribendi genere, quo hactenus uſus ſum.

CAPUT XII.

I. *Nova specimina hic edita unde accepta.* II. *Observationes in diploma Chlotharii secundi.* III. *Ubi de nominibus propriis varie scriptis.* IV. *Et in diploma Dagoberti senioris.* V. *In epistolam græcam ad regem Francorum.* VI. *Quædam etiam de vulgata charta plenariæ securitatis.*

I. PRæter specimina veterum scripturarum & diplomatum, quæ in libro v. de re Diplomatica exhibuimus, multa his addi possent, cum ex aliis, tum ex Dionysiano archivo, in quo maxima priscorum diplomatum & instrumentorum copia est. Hic forte nos sistet versutus aliquis inquisitor, ac dicet: Unde tanta istic authenticorum copia post Dubletum? unde vero nova hæc archetypa post editos rei Diplomaticæ libros? Scilicet illa conficta sunt post Dubletum à nostris! ego hæc nova fabricatus sum post primam Operis diplomatici editionem, charta nimirum corticea ex Ægypto recens advecta! aut certe ego ipse vel fraudis conscius, vel stolidus & imperitus, qui figmenta pro veris in publicum ingesserim! Si quis est qui tam maligne, seu de nostris, seu de me sentiat, si non hominum, certe Dei judicium portabit quisquis sit ille.

Si quis vero id bona fide à me percontetur, sincere & ingenue rem aperiam. Primo nec Dubleto, nec mihi umquam venit in mentem, universas Dionysiani archivi tabulas proferre in lucem. Id enim & prolixioris, & inutilis esset operæ. Prolixioris quidem, nam plurima volumina rei exsequendæ vix sufficerent: inutilis vero, nam permulta sunt, quæ nec rei litterariæ, nec præsenti monasterii statui conducerent. Deinde certum est, ut jam superius dixi, Dubletum, virum bonum & simplicem, ea tantum edidisse, quæ vel ex chartariis lectu facilioribus, vel ex paucissimis authenticorum transsumtis, à perito quodam antiquario olim expressis, colligere potuit. Neque enim, ut puto, is erat, qui illa primæ stirpis archetypa legere valeret, quæ nos nonnisi cum multo labore & examine legere potuimus. Unde non mirum, si Merovingicæ ætatis instrumenta, quæ à nobis postea edita sunt, omiserit vir bonus, quorum nec transsumta invenit, nec lectionem assequi potuit. Ad hæc in illis instrumentis à nobis editis occurrunt non pauca, (& id hoc loco repetere juvat) quæ ad res monasterii nequaquam pertinere videntur, cujusmodi sunt charta Chrothildis matronæ de constructione monasterii Brogariensis; placitum de Chramlino episcopo Ebredunensi; Vandemiris & Ercambertæ testamentum, varias continens donationes, diversis factas ecclesiis; Agiradi episcopi Carnutensis privilegium, monasterio sanctæ Mariæ ad Ligerim indultum; Ermentrudis matronæ testamentum, ad calcem Liturgiæ Gallicanæ à me vulgatum, & in hoc Supplemento denuo recusum; testamentum cujusdam viri illustris pro quodam monasterio pagi Vilcassini ex authentico, in charta Ægyptiaca scripto, à me editum in Appendice ad tomum I. nostrorum Annalium; præceptum Caroli Magni, quo Theudoldum comitem à suspicione criminis læsæ-majestatis absolvit, aliaque id genus permulta, quæ omnia res Dionysianas aut nihil, aut parum spectant: nec proinde in chartaceos codices relata sunt, nec à Dubleto, etiamsi ea in promtu habuisset, typis mandari attinebat. Sane multa etiam, quæ alicujus momenti Dionysianis erant, à collectoribus chartarum omissa sunt, tametsi multos id genus codices reperias, quorum nonnulli in alienas manus devenerunt, modo asservati in variis bibliothecis, Colbertina, aliisque. Quæ hactenus dixi, ea stirpis Merovingicæ monumenta potissimum spectant. nam si Carolinæ & Capetianæ ætatis instrumenta omnia, quæ in Dionysiano archivo habentur, Dubletus congerere voluisset, ad id exsequendum non duo, triave, sed plura volumina ei vix suffecissent.

Jam vero quod ad me attinet, si quæras, unde hæc nova Merovingicæ stirpis, aliaque ejusdem ætatis specimina acceperim? rem paucis accipe. Cum Dionysianas tabulas,

tabulas, in charta Ægyptiaca ſcriptas, denuo revolveremus, quibuſdam chartis alias ad ſupplendam earum caducitatem ſuppoſitas advertimus: quibus ab invicem ſeparatis, præclara monumenta invenimus mutilata & conſciſſa, ut aliis longe minoris momenti aptata pro fultura eſſent. Hæc vero ſunt, quorum ſpecimina hic damus, ſcilicet regia præcepta duo, unum Chlotharii ſecundi, alterum Dagoberti ſenioris ejus filii; epiſtola græca cujuſdam imperatoris Græci, forte ad Carolum Magnum, præter tria alia diplomata Chlotharii III. quæ in Appendice [a] ad tomum I. Annalium noſtrorum relata ſunt. CAP. XII.

II. Primum ex novis noſtris ectypis eſt Chlotharii ſecundi præceptum, in charta ſcriptum Ægyptiaca, quo idem princeps ratas habet donationes, Dionyſianæ baſilicæ & Dodoni abbati, aliiſque baſilicis à Johanne quodam negotiatore factas. CHLOTHACHARIUS IN CHRISTI NOMINE REX cum quadam monogrammatis ſpecie, quod fere detritum eſt, *hanc præceptionem* ſubſcribit, quam Urſinus referendarius obtulit. Hoc præceptum datum eſt in villa Pariſienſis agri Stirpiniaco, at chronicæ notæ deſunt mutilo authentico. Ex hoc diplomate, aliiſque litteris [b] Theodilæ, alio nomine Theodetrudis matronæ, inſcriptis Dodoni abbati ejuſque fratribus, diſcimus ſancti Dionyſii monaſterium exſtitiſſe ante Dagobertum ſeniorem, prædicti Chlotharii filium, qui, ob amplificatum & magnificentius inſtructum cœnobium, ejus auctor à poſteris creditus, dictuſque eſt.

III. In his vero aliiſque monumentis obſervanda eſt multa in ſcribendis nominibus propriis varietas. Id apparet in Chlotharii nomine, qui aliquando ſimpliciter *Chlotarius* cum una littera adſpirante, tum Chlotharius cum duplici, immo etiam cum triplici, & cum unius ſyllabæ adjectione *Chlothacharius*, ut in præmiſſo diplomate, ſcriptus eſt. Idem etiam advertere licet in nomine Dagoberti ejus filii, qui paſſim *Dagobertus* pingitur, aliquando *Dagoberchthus*, quo modo ſuum ipſius nomen exprimere ſolet, ut videre licet tum in ſpecimine relato in libro v. de re Diplomatica, tum in alio, quod in hoc Supplemento proferimus. Sane hunc fuiſſe tunc ſcribendi ejus nominis morem accuratiorem patet ex epitaphio Dagoberti, filii Chilperici regis ex Fredegunde, acroſtichis verſibus duodecim compoſito à Venantio Fortunato [c]: cujus epitaphii primis litteris ſimul conjunctis efficitur DAGOBERCTHUS, ut hic videre licet, tametſi in primo verſu *Dagoberte* legatur in veterrimo noſtro codice.

D *ulce caput populi, Dagoberte, perennis amore*
A *uxilium patriæ, ſpes puerilis obis.*
G *ermine regali naſcens generoſus & infans,*
O *ſtenſus terris, mox quoque rapte polis:*
B *elligeri veniens Chlodovechi gente potenti,*
E *gregii* * *proavi germen, honore pari;* [* ſic mſ.]
R *egibus antiquis reſpondens nobilis infans,*
C *hilpericique patris vel Fredegunde genus.*
T *e veneranda tamen mox abluit unda lavacri:*
H *inc licet abreptum lux tenet alma throno* *. [* ſic mſ.]
V *ivis honore ergo, & cum Judex venerit orbis,*
S *urrecturus eris fulgidus, ore nitens.*

Hoc acroſtichum primus advertit vir ſingularis eruditionis D. Peleheſter, qui hac de re amice me monuit.

Neque in diverſis tantum, ſed in unis quoque iiſdemque monumentis occurrit illa ſcribendorum propriorum nominum varietas. Sic in prædictis Theodetrudis litteris, quæ *Theodila* in earum inſcriptione dicitur, in ſubſcriptione vocatur Theodilana. Sic Theodrada, Caroli Magni filia, in uno eodemque authentico [d] primum

a *Annal. Bened. to. I. p. 693. & ſeq.*

b *Doublet p. 653.*

c *Fortunat. lib. 9. c. 5.*

d *Diplom. p. 515.*

CAP. XII. *Theodredana*, mox *Theodrada* vocatur. Ad hunc modum quæ *Fara* vulgo nuncupatur, *Farana* non ſemel ſcribitur in Ecchardi comitis teſtamento. Hæc obſervare ſuperfluum videretur, niſi earum rerum imperiti nonnulli de hac varietate rixas moverent. Hujus rei ſexcenta exempla occurrunt, quæ omnia referre otioſum eſſet. Unum tantum addo ex primaria inſcriptione tumuli Chilperici, ſuperius [a] à me, uti jacet, expreſſa, in qua *Hilpericus* ſemel cum adſpiratione, ſemel *Ilpericus* abſque illa legitur.

a *cap. 3. num. 3.*

IV. Alterum ſpecimen novum, quod hic exhibetur, eſt Dagoberti ſenioris, in charta Ægyptiaca itidem exaratum, quo rex confirmat partitionem bonorum, inter Urſinum virum inluſtrem, ſibique fidelem, interque Beppolenum ejus germanum factam, earum ſcilicet poſſeſſionum, quæ tam à genitore ſuo Chrodoleno, quam à germano ſuo Chaimedegiſilo, maxime in Rotenico, eis obvenerant. Notæ chronicæ deſiderantur in mutilo authentico, cui propria manu ſubſcribit *Dagobercthus rex*, ut in altero alias à me relato; idque *Burgundofarus obtolit*, qui paſſim *Burgundofaro*, vulgo *Faro* nuncupatur. Sane hoc authenticum nullo pacto ſuſpectum eſſe poteſt, cum nulla in eo mentio ſit baſilicæ Dionyſianæ, aut monaſterii.

V. Idem potiori jure dicendum de tertio ectypo epiſtolæ Græcæ, cujus ſpecimen tertio loco in duabus tabellis hic proferimus. Neque enim tam peritum doli artificem facile reperiri poſſe puto, qui ejuſmodi græcos characteres aut ſuo marte excogitare, aut tam perite effingere queat: neque tam malus, qui id gratis comminiſci velit. Scripta eſt hæc epiſtola in charta Ægyptiaca, verſibus pari intervallo, ut hic exhibentur, à ſe ſe diſtinctis; eademque cynnabari ſeu minio ſubſcripta eſt. Ut lectoris otio, ſtudioque conſuleremus, hujus fragmenti lectionem, in ſpatio interlineari, vulgaribus litteris græcis reddi curavimus. Ad epiſtolæ ſubſcriptionem quod attinet, varia fuit eruditorum virorum, quos ea de re conſuluimus, ſententia. Alii quippe legendum cenſebant, LEGIMUS; alii CONSTANTINUS, ejus nominis primis litteris, ut his videbatur, contractis. Verum huic ſententiæ illud repugnare advertebam, quod Carolus Calvus, qui Græcanicos ritus imitari geſtiebat, conſimilem ſubſcriptionem adhibuerit duobus diplomatibus ſuis: quorum unum, adhuc rex, Turonenſi ſancti Martini baſilicæ; alterum jam imperator Compendienſi ſancti Cornelii eccleſiæ, utrumque cum aurea bulla indulſit. At forte Conſtantini nomen, ut ceteros Græcanicos mores affectaverit Carolus, quaſi novus, ut ſibi videbatur, Conſtantinus. Sed hæ meræ conjecturæ. Compendienſis diplomatis ſubſcriptionem in tabella LI. libri quinti de re Diplomatica videre licet: alteram in fine tertii ectypi hujus Supplementi ad imperatoris Græci ſubſcriptionem exhibere viſum eſt, ut, comparatione facta, de utraque judicium lector facilius ferre poſſit. Porro, cur Conſtantinus, ſi quidem ipſius ſit hæc epiſtola ejuſque ſubſcriptio, Latino charactere nomen ſuum expreſſerit, illud forte in cauſa fuerit, ut hoc ſigno non minus Latini, quam Græci imperii ſe dominum teſtaretur. Jam vero ad quem ſcripta ſit hæc epiſtola, non facile eſt divinare. tametſi ad quemdam regem Francorum hanc ſcriptam eſſe non dubitem. Varias legimus Græcorum imperatorum per id tempus legationes ad reges Francorum. Una eſt Conſtantini Copronymi ad Pippinum, anno DCC LV. poſtulantis, ut Pentapolim ſibi, non Stephano papæ traderet. Altera fuit Irenes imperatricis ad Carolum Magnum, ad quem legati epiſtolam Irenes pro pace attulerunt. Ad hæc Nicephorus imperator legatos miſit ad Pippinum Italiæ regem, itidem pro pace, cum litteris, quæ poſt Pippini obitum, qui anno DCCCX. accidit, Carolo ejus patri redditæ ſunt. Id diſcimus ex epiſtola Caroli Magni ad Nicephorum imperatorem, inter Alcuini [b] epiſtolas edita, in qua Carolus ſe magnopere gaviſum fuiſſe teſtatur, quod Nicephorus optatæ ab ſe pacis conciliandæ occaſionem dederit. Caroli legatos, qui ad Nicephorum miſſi fuerant, Michael ejus gener, imperator factus, ſuſcepit, cum quibus ſuos legatos miſit, *& per eos pacem incœptam confirmavit*; Legati vero *ſcriptum pacti* à Carolo acceperunt, cui græca lingua laudes ei dixerunt, *imperatorem* & Βασιλέα eum appellantes. Ad hanc forte legationem referenda Græca noſtra epiſtola, in qua de juniori quodam rege, forſan Pippino, & de pace ſit mentio.

b *Alcuin. ep. 111.*

Caroli Calvi regium præceptum, cui prædicta ex cynnabari ſubſcriptio cum regia

bulla apposita est, ab eo *venerandus grex* beati Martini obtinuit ad confirmandas eis possessiones & villas, quas avus ejus Carolus augustus, & genitor Ludovicus ad eorum stipendia usuſque assignaverant. *Et ut hæc præceptionis auctoritas*, ait rex Carolus, *per superventura tempora ab omnibus Deum timentibus, & sanctos ejus reverentibus custodiatur, atque diligentius conservetur, manu propria subter eam firmavimus, &* BULLA NOSTRA *sollemniter insigniri jussimus.* tum apponitur *signum* cum monogrammate *Karoli gloriosissimi regis*: cui subjicitur ex minio subscriptio, qualem infra in tertio ectypo compendiose exhibemus. *Data* VIIII. *kal. Mai**, *indictione decima*, *anno* XXII. *regnante Karolo gloriosissimo rege. Actum Turonis civitate.* Huic præcepto appositum est chrysobulum, quod *bullæ* nomine rex designat: nullum ex cera sigillum affixum. Hæc satis de tertio specimine, in duabus tabellis à nobis expresso: cujus quatuor columnæ mutili fragmenti longitudinem, singulæ ejusdem latitudinem repræsentant. CAP. XII. * *sic.*

VI. Quartum denique specimen est chartæ Plenariæ-securitatis, in papyro Ægyptiaca itidem scriptæ, quæ authentica in bibliotheca regia Fontis-Blaudi olim asservata erat. Ejus specimen Petrus Hamo antiquarius, qui cujusvis ætatis varia specimina & alphabeta edere meditabatur, sub oculis Gosselini, Fontis-Blaudensis bibliothecæ tum curatoris, calamo sat accurate expressit anno M D LXVI. apposito hoc fallaci titulo, *C. Julii Cæs. testamentum L. Pisone recitatum in domo idibu Septembris.* quem titulum à tergo chartæ appositum fuisse idem Hamo testatur. Qui hanc epigraphen opistographam adscripsit, Hamo an quivis alius, id eo animo fecisse videtur, ut monumento lectu difficillimo, ejusve ectypo, sub falso Julii Cæsaris nomine pretium conciliaret, apposito ad fraudem ipso die, quo Julius testamentum fecisse à Suetonio dicitur. Id de industria factum esse non dubito. nam quisquis hanc inscriptionem apposuit, ipsius chartæ contextum legere indubie poterat, quippe qui ejus characteres haud imperite imitatus est. & tamen, si eam legit, non Julii Cæsaris testamentum, sed Gratiani chartam esse facile intellexit, non *idibu Septembris*, (ita enim ex Suetonio scripsit ille, & quidem more antiquorum, qui litteram in fine vocis & initio eamdem non geminabant) sed *pridie iduum Juliarum* datam. Istud Hamonis specimen mihi primo conspectu fucum fecerat, nec quo in loco asservaretur ejus archetypum addiscere potui, cum libros de re Diplomatica in lucem proferrem. Sed tamen, bona fortuna, cum Brissonii formulas accurate revolverem, incidi in chartam Plenariæ-securitatis, quam vir doctus ex corticeo regiæ bibliothecæ archetypo, & ex eo Naudæus vulgaverat; mihique ejus exemplum attente legenti succurrit memoria fragmenti ab Hamone expressi, cujus tituli fraudem statim intellexi, idque in observatione tertia ad tabellam L. nostrorum speciminum, & in notis ad specimen LVIII. minime dissimulavi. Hucusque quo loco lateret illius chartæ authenticum, rescire non potueram. Sed tandem, dum eruditus regiæ bibliothecæ curator Nicolaus *Clement* ejus forulos excuteret, illud ipsum archetypum, quod Brissonius vulgaverat, cujus specimen Hamo expresserat, feliciter reperit, nosque hac de re monuit; curavitque, ut illud integrum typis æneis in lucem proferretur, adhibita inter versus vulgari lectione, ad levandum studiosi lectoris in eo legendo laborem. Hujus porro ectypi copiam nobis fieri mandavit pro sua humanitate illustrissimus abbas Camillus Tellerius de *Louvois*, regiæ bibliothecæ præfectus, cui subjectum specimen acceptum referre debemus.

Istius porro chartæ, quam in appendice integram referam, hæc summa est; quod
" Gratianus, tutor cujusdam Stephani, profitetur se à Germano accepisse tertiam partem
" hereditatis, quæ Stephano pupillo ex testamento competebat, in rebus tam mobili-
" bus, quam immobilibus; idque actis publicis mandari curat. Hæc vero, quæ Charta
" Plenariæ-securitatis à Brissonio, aliisque dicta est, recitata memoratur *imp. D. N. Justiniano PP. aug. anno tricensimo***-octavo. Rav. P. C. Basilii anno vicensimo-tertio, prid. iduum Juliar. ind. duodecima, Rav.* quæ chronicæ notæ vulgaris æræ christianæ anno D LXIV. conveniunt. ubi pro *tricensimo* seu tricesimo Brissonius legit *tricentesimo*, quam mendam, aliasque ipsius archetypi ope emendavimus: sed tamen primum ejus versum, majusculis scriptum litteris, legere aut divinare haud potuimus. * *sic.*

Ceterum si quis tam pervicax & obstinatus censor est, ut hanc scripturam authen-

CAP. XII. ticam, id eſt Juſtiniani tempore ſcriptam, negare pergat; alterum è duobus, ſi non utrumque, affirmet neceſſe eſt, ſcilicet vel hanc ſcripturam illi tempori non convenire, idque probet, (nam id abſque ratione negare ſtultum eſſet) vel eam inſtar aliarum ejus temporis ſcripturarum à quodam falſario confictam eſſe. Si primum dixerit, oppono aliam ejuſdem temporis chartam Ravennenſem, quæ in bibliotheca Cæſarea modo aſſervatur, cujus ſcriptura omnino conſimilis eſt ei, quam præfert charta Plenariæ-ſecuritatis, uti evidentiſſime probat ejus ectypum, relatum ultimo loco in libro v. de re Diplomatica. Oppono & plures alias urbis itidem Ravennatis chartas ejuſdem ætatis ac ſcripturæ authenticas, quas tum in archivo illius eccleſiæ, tum Veronæ apud Moſcardum, tum Bononiæ in publico archivo, vidimus. quæ omnia ſi quis recentiorum temporum eſſe contendat, non eſt committendum, ut illa dubia faciam defenſionis ſollicitudine, ne ad ineptas cavillationes deſcendere videar. Quod ſi alterum præferat, id eſt ſi antiquiſſimam quidem ſcripturam, adeoque Juſtiniani tempore exaratam videri, ſed confictam eſſe aſſerat; quid cauſæ eſſe potuit, ut quis tam operoſe veterem ſcripturam effinxerit, ut probaret nimirum, Gratianum à Germano (ſive id nomen proprium ſit, ſeu fratrem ſignificet) accepiſſe tertiam partem hereditatis, quæ Stephano pupillo competebat? Nemo certe, ſi ſane ſapiat, id in animum ſibi induxerit. Nullus quippe gratis malus eſſe velit, multo labore, nullo fructu.

At falſus es, inquis, primo conſpectu ad ſpecimen Hamonis, qui fragmentum illius chartæ ſub ſpecie teſtamenti Julii Cæſ. tam perite expreſſerat, ut incautum facile induxiſſet in errorem, ni Briſſonianæ formulæ ſuccurriſſent. Quidni ergo aliæ ſimiles chartæ ſic effictæ fucum incauto facere potuerint?

Verum longe diſpar ratio eſt de genuinis authenticis, quæ protuli ad ſtatuendas regulas veri & falſi. Neque enim negaverim adeo peritum reperiri poſſe falſarium, qui veterem ſcripturam accurate effingere poſſit, ut ejus ſpecimen ad authenticarum ſimilitudinem proxime accedat: at nego fieri poſſe, ut tam perfecte veri archetypi formam mentiatur, quin aliquid deſit, ſive in ſcripturæ aut chartæ qualitate, ſive in ſtilo & contextu, ſive in re hiſtorica, ſive in chronicis notis, quod falſitatis larvam non detrahat. Non enim, ut initio dixi, ex ſola ſcripturæ forma, aut quovis alio indicio ſeorſim ſumto pendet genuinorum authenticorum diſtinctio à falſis; ſed ex tota congerie omnium accidentium & circumſtantiarum, quæ concurrere debent ad vera inſtrumenta componenda. Jam vero longe diſpar ratio eſt de illo Hamonis ſpecimine, quod quidem non imperite veterem ſcripturam reddit, ſed antigraphum tantummodo, nequaquam vero archetypum cenſeri à quoquam poteſt: quoniam, etſi veteris ſcripturæ imitatione fallat, ceteris tamen vetuſtatis & authentici notis deſtitutum eſt.

In fine monendum lectorem puto, mei propoſiti non fuiſſe, ut omnia Dionyſiani archivi, multo minus aliorum, vetera archetypa recenſerem, eorumve ſpecimina exhiberem; quaſi ea reſpuerem, quorum nullam mentionem fecerim. Id enim mihi numquam in mentem venit; nec hac de re monendus eſſet lector, niſi hac reticentia abuterentur nonnulli ad rejicienda quædam authentica, ob hanc maxime rationem, quod in libris de re Diplomatica hæc prætermiſerim. Ex his unus eſt Gerardus à Boſco, Oratorii preſbyter litteris clariſſimus, qui in libro VII. hiſtoriæ eccleſiæ Pariſienſis, capite VII. confictum opinatur Dionyſiani archivi privilegium, in ſynodo » Piſtenſi datum anno DCCC LXII. propterea quod nec illius meminerim, nedum illud » deſcripſerim, etſi aliud, ſcilicet Sueſſionenſe, ex antiquo exemplari, tamquam ex » autographo, ære inciſum, exſcriptumque eſſe voluerim; denique quod ne verbum » quidem de illo privilegio protulerim, cum de Piſtenſi, Sueſſionenſique ſynodis, & » his in locis datis Dionyſiano monaſterio privilegiis agerem. Verum, ut jam dixi, inſtituti mei non erat de omnibus Dionyſiani monaſterii archetypis agere, nec omnia recenſere, multo minus propugnare privilegia eidem monaſterio indulta. Sane, ſi id conſilii mei fuiſſet, alterum illud privilegium, in ſynodo Piſtenſi anni DCCC LXII. conceſſum, in promtu erat aſſerere ex Annalibus Bertinianis, in quibus non modo anno DCCC LXI. ſed etiam anno ſequenti, ſynodus Piſtis à Carolo convocata legitur.

Verum

Verum id, ut jam dixi, extra propositum meum erat, nec quidquam contra illud, aliave authentica ex silentio meo confici debet. CAP. XII.

Quod addit idem auctor ad augendam falsi suspicionem, Acherium nostrum, qui alterum illud Pistense privilegium post Dubletum typis mandavit in Spicilegii [a] tomo v. contra suum ipsius morem non indicare locum, unde illud acceperit: manifeste refellitur ex indice eidem tomo præmisso, ubi diserte notat Acherius, se illud accepisse *ex autographo abbatiæ sancti Dionysii.* Quis ferat tam præcipitem in religioso viro censuram?

a *Spicil. to.* 5. *p.* 377.

Nec potiora sunt, quæ idem auctor objicit, sive de initiali Pistensis privilegii formula, quæ eadem est atque in Suessionensi; sive de clausula, qua Æneas Parisiorum episcopus interdicit per omnipotentem Deum, ne quis è successoribus quidquam ex « privilegiis ejusdem monasterii repetere audeat. Norunt quippe ii, qui in ejusmodi studiis versati sunt, non raro in diversis litteris pontificum & episcoporum easdem occurrere formulas, maxime initiales; & solitos esse episcopos, qui aliquod privilegium parochiæ suæ ecclesiis quibuslibet concesserint, successores suos obtestari, ut ea illibata conservent; immo etiam severius interdicere, ne ea infringant. Certe, ut de aliis sileam, longe gravior, duriorque est clausula litterarum Dalmatii archiepiscopi Narbonensis, quibus suburbanam sanctæ Mariæ ecclesiam subjicit Massiliensi sancti Victoris monasterio, diras imprecatus in suos successores, qui hanc unionem infregerint. quas litteras V. C. Baluzius [b] vulgavit *ex archivo archiepiscopi Narbonensis.*

b *Append. ad conc. Narbon. p.* 81.

Nimius essem, si omnes & singulas id genus objectiones, quæ fieri possent, occupare, aut factas refellere vellem. Sane arguere, accusare, quæstiones & difficultates movere, ludus est: verum, ut quod sentio semel finiam, tanto est impugnare quam defendere, quanto facere quam sanare vulnera facilius.

CAPUT XIII. ET ULTIMUM.

I. *Veterum codicum fides & auctoritas impetita.* II. *Defenditur argumentis petitis ex libris editis.* III. *Ex eorum necessario usu ad asserendas Scripturas sacras.* IV. *Ad Scripturas etiam emendandas, & ad Conciliorum definitiones.* V. *Ex studio regum ac principum in iis conquirendis.* VI. *Ex testimonio virorum eruditorum.* VII. *An ab imperitis scripti.* VIII. *Mureti de eis judicium.* IX. *Eorum revisores.* X. *Notæ eorum marginales.* XI. *Objectiones solvuntur.* XII. *Ad falsos discernendos qua regula utendum ex Augustino.* XIII. *An ea recte usus sit Hincmarus.* XIV. *Corbeïenses codices falso notati.* XV. *An Florus auctor librorum vulgatorum nomine ecclesiæ Lugdunensis.*

I. ANtequam huic Supplemento manum subducam, quoddam operæ pretium esse puto agere de veterum codicum fide & auctoritate, quam eis nonnulli detrahere conantur. Et certe, rejecta veterum instrumentorum auctoritate, consectarium erat, ut antiquis quoque codicibus fides abrogaretur. Hinc fit, ut qui veterum Patrum, aliorumque scriptorum editos libros cum vetustis codicibus conferunt, stulto labore confici & consumi censeantur; & veterum monachorum labores, qui vetustis codicibus scribendis operam navarunt, nihili fiant, contra omnium certe hominum eruditorum existimationem, qui monachos hac in re non parum de re publica commeritos fuisse consentiunt. Atque ut illi quemdam tali paradoxo colorem affingant, veteres ejusmodi codices ab imperitis exaratos fuisse aiunt; variam & inconstantem esse eorum lectionem; ceterum eorum defectum ab homine erudito facile ex conjecturis suppleri posse. Ex his præjudiciis natum est præter alia hoc decretorium judicium: *Manu-scripti codices, ut plerumque ab imperitis, atque ex uno plures descripti, in auctore dignoscendo*, id est intelligendo ac restituendo, *parum admodum juvant.*

CAP. XIII. II. Verum, si hoc semel paradoxum admittatur, corruet non modo veterum codicum, sed etiam editorum librorum fides: nulla erit veterum Conciliorum & Patrum, nulla denique sacrarum Scripturarum auctoritas. Unde enim, quæso, in lucem prodierunt editi libri, non modo profani, sed etiam sacri? nonne ex vetustis codicibus? Si ergo nulla est horum auctoritas; nulla certe erit earum, quæ ex eis derivatæ sunt, editionum fides. Atque adeo non modo rei litterariæ, sed etiam religionis fundamenta hoc paradoxo convellentur.

III. Hinc etiam corruit vis argumenti, quo sanctus Augustinus usus est adversus Manichæos, qui *falsatas* & corruptas calumniabantur sacras Scripturas iis in locis, quibus eorum errores revincebantur. Hoc enim argumento [a] Faustum, ejusque asseclas sic refellit. Si eos codices, quos ad probandum suum errorem adhibebant Manichæi, & dicebant *infalsatos*, à corruptoribus eorum majoribus immissos dicerent catholici, *Quid faceretis, dicite mihi*, inquit Augustinus, *nisi clamaretis, nullo modo vos potuisse falsare codices, qui jam in manibus essent omnium Christianorum? quia mox, ut facere cœpissetis, vetustiorum exemplarium veritate convinceremini. Qua igitur causa à vobis corrumpi non possunt, hac causa à nemine potuerunt. Quisquis enim hoc primitus ausus esset*, MULTORUM CODICUM VETUSTIORUM COLLATIONE CONFUTARETUR, *maxime quia non una lingua, sed multis scriptura contineretur. nam etiam nunc nonnullæ codicum mendositates vel de antiquioribus, vel de lingua præcedente emendantur.* Non alio igitur modo eos, qui corruptas Scripturas jactabant, confutari posse censebat Augustinus, quam *multorum codicum vetustiorum collatione.* ac proinde qui eorum fidem & auctoritatem negare, aut elevare contendunt, ecclesiæ catholicæ necessarium asserendæ Scripturarum auctoritatis præsidium evertunt; easque impune traducendi ac lacessendi viam & artem hæreticis, ac solutioris vitæ hominibus aperiunt.

[a] *Aug. lib. 32. contra Faust. c. 16.*

IV. Ex eodem quoque præjudicio consequitur, frustra sanctos Patres, Hieronymum, Augustinum, aliosque, consuluisse veteres libros *ad emendandas nonnullas* sacræ Scripturæ *codicum mendositates*, quas vel *de antiquioribus codicibus*, vel *de lingua præcedente* seu primigenia emendari vult Augustinus, ut ex ejus verbis modo relatis intelligimus. Frustra Romanos pontifices & delectos ab eis cardinales, virosque doctos ejusmodi codices adhibuisse ad corrigendos sacrorum Bibliorum editos libros: cum manu-scripti codices in his restituendis *parum juvent.* Ad hæc frustra Patres in Conciliis, tum antiquioribus, tum recentiori Tridentino, consuluisse veteres codices ad controversias dirimendas. Idem denique dicendum de viris doctis, qui Conciliorum & Patrum editiones ad vetustos codices exigere, ac repurgare student.

V. Ad hæc eadem quoque ratione improbari necesse est, ac pro nihilo duci tot Regum ac Principum curas & studia in conquirendis antiquis libris, & magno pretio redimendis, & in suas transferendis bibliothecas, non modo è proximis locis, verum etiam è remotissimis regionibus: eorumque bibliothecæ, his codicibus refertissimæ, censendæ erunt, velut inutilium membranarum congeries. Idem erit judicium de Vaticana, idem de regia Ludovici Magni bibliotheca, idem de Florentina & Ambrosiana, aliisque: quas tamen tum Romani pontifices, ac Francorum reges, tum alii principes & prælati tot tantisque sumtibus ac curis instruxerunt, mittendo viros doctos ad exteras etiam Orientis regiones, ut inde veteres libri, tum Latini, tum Græci, Hebraïci, & cujusvis linguæ codices in suas bibliothecas comportarentur. Denique ex eadem opinatione evanescit æstimatio veterum antiquariorum, in primis monachorum, qui libris scribendis se totos impenderunt: quales fuere sancti Martini discipuli, id est Majoris-monasterii monachi, apud quos, teste Severo-Sulpicio, ars nulla *exceptis scriptoribus*, habebatur, cui operi minor ætas deputata erat, cum majores orationi vacarent. Idem animus erat magni illius Cassiodori, qui suos Castellenses [b] instituens testatur, *antiquariorum studia* plus ceteris ipsi placere, *quod & mentem suam, relegendo scripturas divinas, salubriter instruunt, & Domini præcepta scribendo longe, lateque dissеminant.* Præclara sunt, quæ de hoc pio exercitio addit idem auctor: quem imitati sunt Petrus Venerabilis, & piissimus Guigo Cartusiæ majoris prior. *Libros*, inquit Guigo [c], *tamquam sempiternum animarum nostrarum cibum, cautissime custodiri, & studiosissime volumus fieri:*

[b] *Cassiod. lib. 2. instit. c. 7.*

[c] *Guigo Stat. c. 28.*

ut, quia ore non possumus, Dei verbum manibus prædicemus. Quot enim libros scribimus, tot nobis veritatis præcones facere videmur. Et certe quorsum evasisset veritas, si in libris servata non fuisset? Nimius sim, si omnia retulero, quæ hoc de argumento scribit Petrus Venerabilis in epistola [a] ad Gislebertum reclusum, quem ad hoc exercitium pluribus hortatur. *Sic plane*, inquit, *sic verbi divini poteris fieri taciturnus prædicator, &, lingua silente, in multorum populorum auribus manus tua clamosis vocibus personabit ...... tantoque tempore, etiam post mortem tuam, extendetur lucrum operum tuorum, quanto, ut ita dicam, durare potuerit vita librorum tuorum.* Hæc est illa vita, quam exstinguere moliuntur ingrati illi antiquariorum censores.

CAP. XIII.

a *Petrus Vener. lib. 1. ep. 20.*

VI. Denique hoc paradoxum omnium ad hoc usque tempus eruditorum sententiæ adversatur, qui non modo puriores ex illis fontibus veterum librorum editiones prodire existimant, sed etiam melioris litteraturæ opera recentiora ex iisdem libris multum locupletata, ne dicam confecta censent. Ut enim de collectaneis ex eis erutis, puta clarissimi Jacobi Sirmundi & Labbei operibus, Andreæ Chesnii scriptoribus Francicis, deque Spicilegiis, Miscellaneis Baluzianis, Monumentis ecclesiæ Græcæ, aliisque ejusmodi lucubrationibus nihil dicam; absque his codicibus, addo etiam absque vetustis diplomatibus & instrumentis, nec incomparabile Cangii Opus, id est Glossarium, nec multa alia id generis opera umquam prodiissent in lucem.

VII. At enim veteres illi codices plerumque ab imperitis descripti sunt: ecquam ergo fidem mereantur? Primum nego descriptos fuisse omnes ab imperitis. Sane imperitus non erat beatus martyr Pamphilus, qui majorem partem librorum Origenis sua manu descripsisse traditur: nec imperitus Hieronymus, qui se *prolixum librum de Synodis sancti Hilarii apud Treviros* manu sua descripsisse [b] testatur. Certe nec Hilarius ipse imperitus, qui scripsit *Evangeliorum librum*, quem Perpetuus [c] Turonum episcopus Euphronio Augustodunensi episcopo testamento reliquit. quem librum eum esse perperam putant, qui hactenus [d] in Turonensi bibliotheca asservatur. De Fulgentio quoque eximio illo episcopo memoriæ proditum est, quod *scriptoris arte laudabiliter utebatur.* quod elogium etiam viris sanctis Luciano, Philoromo & Marcello, necnon beato Platoni & Theophani tribuitur. Quin etiam beata Marcella junior, teste Hieronymo, *scribebat celeriter, & citra errorem.* Librarii quoque officio functi sunt Venerabilis Beda, Radbertus, Rabanus, aliique è nostris viri docti, in transscribendis saltem suis. quidni etiam alienis? Denique, ut alios prætercam, Hincmarus Remorum archiepiscopus Adalhardi Corbeiæ abbatis librum de ordine palatii se legisse & scripsisse ait in epistola ad episcopos Franciæ de recta principis institutione.

b *Hieron. ep. 6.*

c *Spicil. to. 5. p. 106.*

d *V. Ruinarti notas in Gregor. Tur. p. 1317. & s. q.*

Deinde, etsi ab imperitis plerique exarati sint codices, non tamen illi omnes imperiti habendi sunt librarii, modo accurate scripserint quod legebant & exscribebant. Sane experimento nobis constat, inter nostri temporis typographos non semper accuratiores esse eos, qui latine utcumque sciant, si latina typis committant: immo fit non raro, ut hi facilius peccent, ubi ea quæ non intelligunt, corrigere audent, quæ alii, latinæ linguæ expertes, accurate reddunt. Verum esto, imperiti fuerint illi antiquarii. at non ex uno solo codice fit veterum editionum restitutio, sed ex multorum collatione; neque in omnibus peccat imperitus librarius: cujus si quæ sunt quibusdam in locis mendæ, aliorum collatione emendari possunt.

VIII. Et vero nullus est codex tam imperite scriptus, ex quo eruditus in hac arte lector non proficiat. Id suo testimonio comprobat Antonius [e] Muretus, ubi Ciceronis ex oratione pro Dejotaro locos duos emendat. *Soleo*, inquit, *libenter veteres libros, quicumque in manus meas incidunt, evolvere, cuicuimodo tandem illi sint, & quocumque linguarum charactere exarati. quod enim Plinius de toto librorum genere dicere solebat, nullum esse tam malum, ex quo non caperetur aliquid fructus; id ego in his maxime verum esse comperio. Multos enim nanciscor mutilos, laceros, corruptos, evanescentibus litteris; tum, quod molestius est, descriptos ab hominibus imperitissimis, ideoque ἕλκων βρόντας, ut in eis incredibilis quædam molestia exhaurienda sit: sed non in multos incido, qui omni ex parte frustrentur opinionem meam ..... Neque mihi male operam collocasse videor, cum ex illis difficultatibus, tamquam è salebris quibusdam, emersus, in recensione reperio unum aut alterum boni alicujus scriptoris*

e *Muret. var. lect. lib. 1. c. 16.*

CAP. XIII. *locum bidui tridui-ve labore purgatum esse .... beatos illos esse ducens, quibus amplæ illæ ac nobiles bibliothecæ patent, ubi tam laute, tam copiose, tam splendide pascere animos suos hoc genere epularum queant. Nos tenuiores victitamus ut possumus, neque aliis invidemus fortunam suam: sed, ut eadem nobis aliquando contingat, optamus.* Hactenus Muretus, cujus hac in re experientia & auctoritas esse possit instar multorum aliorum, quibus commemorandis ac referendis supersedeo.

Idem non modo veterum codicum utilitatem, verum etiam studium eorum, qui repurgandis veterum auctorum scriptis incumbunt, egregie commendat non uno in loco. *Quotidie magis* [a] *intelligo*, inquit, *verum esse id, quod semper existimavi, nullam esse mendam ita pusillam, quam non permagni intersit, è veterum monumentis tolli ac corrigi: neque ullum hominum genus magis prodesse studiis, quam eos, qui accurate & fideliter operam in illis purgandis, emendandisque ponunt. Unius enim litterulæ erratum interdum eas, etiam hominibus eruditissimis, offundit tenebras, ut, tamquam in illuni nocte errantes, quovis potius perveniant, quam quo volunt.* Id sæpe iis contingit, qui solo ingenii sui ductu, solaque sagacitate, veteres libros ex meris conjecturis emendare volunt: qui dum ulcera curare volunt, vulnus augent, non sanant. *Periculosum negotium*, ait Muretus [b], *sanis medicinam facere; multaque hoc modo à parum cautis corrumpuntur specie corrigendi.* Quod vitium accidisse ait viro erudito, cum Livii contextum ex libro XXVI. suo marte perperam emendare voluit.

a *Id. lib. 8. c. 4.*

b *Muret. var. lect. l. 19. c. 15.*

IX. Ut rem paucis absolvam, erant in bene moratis ecclesiis ac monasteriis non modo periti antiquarii, qui libros manu describerent; verum etiam periti correctores, qui descriptos cum exemplaribus conferrent, &, si qua errata essent, emendarent. *Cum scriptor devotus*, ait Trithemius [c], *codicem studiose descripserit, ad exemplar eum denuo conferat: sicubi erraverit, studiosa emendatione castiget. Hoc faciens & ipse scriptor idoneus & fidelis, & liber ordine debito acceptabilis invenitur.* Ejus rei infinita exempla proferri possent, at unum aut alterum huic loco sufficient in specimen aliorum. Exstat inter alios in Vaticanæ basilicæ bibliotheca vetustissimus codex, sæculo quinto desinente, aut ineunte sexto exaratus, sancti Hilarii de Trinitate libros continens, à quodam studioso emendatus, & cum antiquiori exemplari collatus, ut probat subjuncta clausula in hæc verba: *Contuli in nomine Domini nostri Jesu-Christi apud Kasulis constitutus, anno quarto-decimo Transamundi regis.* id est anno Christi D X. quo anno emendatus est hic codex Kasulis, quæ urbs est Africæ in provincia Byzacena. Idem præstitit Radbertus in emendandis sui temporis codicibus bibliothecæ Corbeïensis: qua ex bibliotheca inter alios penes nos est quidam codex, quinquaginta-quinque Gregorii Magni continens epistolas, quas Paulus Warnefridi, diaconus ac monachus Casinensis, transscribi curavit, misitque Adalhardo Corbeiæ abbati, qui Gregorianarum epistolarum [d] copiam sibi fieri ab eo postulaverat, ut patet ex ipsius Pauli epistola codici præfixa, cujus hæc verba notanda sunt. *Volueram equidem tuis imperiis jam ante parere: sed, ut pote pauper, & cui desunt librarii, prius hoc facere nequivi: maxime cum me tam prolixa valetudo contriverit, ut à mense Septembrio pæne usque ad diem Nativitatis Domini lectulo detentus sim; neque licuerit clericulo illi, qui hæc eadem utcumque scripsit, manum ad atramentarium mittere. Suscipe tamen, quamvis sero, epistolas, quas desiderasti: & quia mihi eas ante relegere præ occupatione totas non licuit*, XXXIV. *ex eis scito relectas, &, prout potui, emendatas esse, præter pauca loca, in quibus minus inveni. & tamen meo ea sensu supplere nolui, ne viderer tanti Doctoris verba immutare. quibus in locis & forinsecus ad oram Zetam, quod est vitii signum, apposui. Tua itaque fraternitas, si se facultas dederit, reliquas epistolas ad emendatiorem relegere studeat codicem, sed & loca, in quibus minus habetur, supplere.* Erant ergo præter librarios viri docti, qui librariorum errata corrigerent in codicibus manu exaratis, non proprio sensu, sed eos conferendo cum veteri exemplari, vel *ad emendatiorem relegendo codicem*, ut defectus antigraphi emendarentur, vel supplerentur.

c *Trithem. de laude scriptor. c. 8.*

d *Acta SS. Bened. to. 1. p. 397.*

His omnibus unum addo ex bibliotheca sancti Emmerammi monasterii Ratisponensis, in qua inter alios veteres codices non paucos unus asservatur, sancti Augustini tractatum in epistolam canonicam sancti Johannis continens, ad cujus calcem hæc leguntur: *Librum hunc pro remedio animæ meæ ego in Dei nomine Baturicus episcopus ad*

Frankhonofurth

Frankhonofurth scribere præcepi. Scriptus est autem diebus septem, & in octavo correctus in loco eodem, anno VII. *regiminis episcopatus mei, & octingentesimo vigesimo-tertio dominicæ incarnationis. Scriptus est autem per Ellenhardum & Dignum, Hildoino ortographiam præstante.* Vide quanta diligentia & cura scriptus & correctus hic codex. quod de multis quoque aliis asserere liceret. Qui has leges in emendandis codicibus observarunt, ut magna laude digni sunt: sic etiam valde improbandi, qui proprio eos ingenio correxerint. Quamquam nec solis codicibus infligi potuit hæc labes, immo tanto facilius id accidit in editis libris, quanto minus apparet in eis depravatio. Unde qui ob quosdam ejusmodi defectus veteres libros universim rejiciunt, tamquam fide haud dignos, superest ut editis quoque fidem abrogent; sicque pyrrhonismum in rem litterariam inducant. Cap. XIII.

X. In præmissa epistola Paulus ait, *se Zetam, quod est vitii signum*, quibusdam Gregorianarum epistolarum locis *apposuisse*, nec proprio ea sensu supplere voluisse, ne tanti Doctoris verba immutare videretur. Quocirca observandum est, antiquos variis usos fuisse signis, quæ ad oram veterum codicum apponebant, ad designanda ea loca, quæ vel notanda, vel caute legenda, vel censura digna, vel mendosa videbantur. Horum signorum figuras & interpretationes ex Isidoro affert Cangius versus finem Glossarii græci. Usitatiores notæ sunt, asteriscus, obelus, & chrisimon. Asteriscus aliquid deesse significat. Obelus, id est virgula seu lineola jacens, falsum vel superfluum, adeoque resecandum denotat. Chrisimon, quod est Christi monogramma, est nota eorum, quæ probanda & retinenda sunt. Asteriscus cum obelo rem non suo loco dictam demonstrat. Hincmarus in libro de non-trina-deitate, Gothescalci textum, quem refellit, obelo configit: suam vero ipsius responsionem chrisimo designat. Alias notas prætereo.

XI. Ceterum non capio quid sibi velint veterum codicum censores, cum eos *in auctore dignoscendo parum juvare* ex eo contendunt, quod *ex uno plures descripti* sint. Id enim vel de primigenio exemplari, ex quo ceteri descripti sunt, intelligi volunt; vel de secundario seu posteriori exemplari. Si primum: quis dubitet ex uno descriptos esse omnes; eoque melioris esse notæ, eoque majoris, ceteris paribus, auctoritatis, quo ad autographum propius accedant? Si vero id de posteriori uno eodemque exemplari loquantur, ex quo plures descripti sint: fieri quidem potest, ut unius ejusdemque provinciæ codices, cujusdam celebris auctoris, puta Augustini, Ambrosii, Hieronymi, & similium opera continentes, ex uno descripti sint. Sed quid inde? scilicet quod unus sit instar omnium, & inutilis multorum collatio ad restituendum illum auctorem? Id quidem quamdam veri similitudinem habet: sed fallit hæc veri species. Cum enim diversi illi codices ex uno descripti, non ab uno antiquario exarati fuerint, sed à multis, quorum alii magis, alii minus accurate scripserint; fieri potest, immo id passim accidit, ut ex uno alterius errata emendentur; sicque ex multorum illorum codicum comparatione genuinus exemplaris, adeoque auctoris, textus restituatur. quod longe aliter accidit in editis libris, quorum una forma, unaque lectio est. Quod dixi de ejusdem provinciæ codicibus, multo magis verum est de codicibus variarum provinciarum, quorum collatio, operosior quidem & difficilior, sed longe fructuosior est ad restituendum quemlibet auctorem.

Quid ergo? inquis: an negas corruptos & *falsatos* esse plurimos codices? Ecquæ igitur utilitas in eorum collatione? aut quibus demum indiciis veros à falsis secernes?

Primo mendosos esse codices non paucos assentio: at tam multos adulteratos & *falsatos* esse, ut quidam opinantur, nego & pernego. Magnum quippe discrimen statuendum est inter *falsatos* & mendosos. Mendosos eos voco, in quibus ex amanuensium seu errore, seu indiligentia, quidam nævi occurrunt: *falsati* vero, qui de industria corrupti à falsariis. Multi quippe *falsati* videntur, qui nec *falsati*, immo ne quidem mendosi sunt. Rem explico. Fieri non potuit, ut notarii in describendis magnis voluminibus non aliquando aberraverint à recta lectione, unius saltem voculæ mutatione. Id ubi advertebant, duplici modo erratum corrigebant, scilicet vel abradendo vocabulum intrusum, & genuinum restituendo ejus loco: vel, si quando

CAP. XIII. ſtatim ſcripto illo ſpurio vocabulo animadvertebant, ſuppoſitis ad ſingulas ejus litteras punctis, aliud, quod ſincerum erat, ſubjiciebant. Hæc non advertentes aut neſcientes nonnulli, vel in malam partem rapientes, priores infami *abraſorum* nomine temere traducunt : poſteriores vero male interpretantes, utramque lectionem in auctoris contextum inducunt, licet omittenda ſit lectio prior punctis ſubnotata, & retinenda poſterior. Ad hæc ſæpe contigit, ut deſcriptos ex uno exemplari codices cum aliis conferrent viri docti, & ex eis emendarent. unde neceſſe erat quædam ſaltem verba in apographo mutare. Nec omittendum, quod proceſſu temporis, cum characteres, præſertim minio (quod in librorum titulis fieri ſolebat) deſcripti, evaneſcere cœperant, à poſteris quandoque ſuppleti & renovati fuere. quod nullo dolo malo factum credi par eſt, niſi falſitas aliunde conſtet. Hæc leviora fortaſſe nonnullis videbuntur, ſed tamen earum rerum minus peritis non omnino ſupervacanea.

XII. Verum longe gravior & majoris momenti eſt altera quæſtio, quibus ſcilicet modis, quibuſve regulis *falſati* codices à ſinceris ſecerni poſſint. Id vero uno modo fieri poteſt, ſcilicet collatione aliorum codicum, qui plures ſint, & antiquiores. Plures, inquam, & ex variis, ſi fieri poteſt, accepti provinciis : antiquiores autem, & quidem melioris notæ. quod facile ex eorum lectione diſcerni poteſt, ut earum rerum periti norunt. Hanc regulam ſecutus eſt paſſim ſanctus Auguſtinus in diſputationibus contra Manichæos, qui ſacræ Scripturæ libros & locos, quibus ad eos revincendos utebantur catholici, interpolatos & corruptos aiebant. *Hæc illi ſolent*, inquit ſanctus [a] Doctor, *à corruptoribus Scripturarum immiſſa eſſe dicere : uſque adeo nihil habent quod contradicant, ut hæc miſeri reſpondere cogantur. Sed quis non intelligat convictorum hominum aliam non eſſe potuiſſe ultimam vocem?* Nunc, quo modo eos refellat vir ſanctus, audiamus. *Manichæi*, inquit [b], *plurima divinarum Scripturarum, quibus eorum nefarius error clariſſima ſententiarum perſpicuitate convincitur, quia in alium ſenſum detorquere non poſſunt, falſa eſſe contendunt : ita tamen, ut eamdem falſitatem, non ſcribentibus apoſtolis tribuant, ſed neſcio quibus codicum corruptoribus.* En objectio : vide quid reſpondeat Auguſtinus. *Quod tamen quia nec pluribus, ſive antiquioribus exemplaribus, nec præcedentis linguæ auctoritate, unde latini libri interpretati ſunt, probare aliquando potuerunt ; notiſſima omnibus veritate ſuperati, confuſique diſcedunt.* Vides in his verbis duplicem ab Auguſtino propoſitam regulam ad falſi criminationem à Scripturis ſacris amoliendam, nempe *codices quam plures*, eoſque *antiquiores* ; & *præcedentis*, ſeu primigeniæ, *linguæ auctoritatem.* quæ poſterior regula in his tantum ſcriptis locum habet, quæ ex alia in aliam linguam converſa ſunt. In aliis itaque ſola valet regula prior ad falſum in eis retegendum, ut codices ſcilicet conſulantur quam plures, & quidem antiquiores. quæ regula certa & infallibilis eſt, modo accurate & bona fide ad rem propoſitam & controverſam applicetur, maxime ubi accedit doctrinæ conformitas auctoris, de quo agitur.

a *Aug. lib. 1. de mor. eccl. c. 14.*

b *Id. ep. 82. n. 6.*

XIII. Hanc regulam ſecutus fuiſſe videtur Hincmarus in libro de non-trina-deitate contra Gotheſcalcum : cujus controverſiæ originem paucis exponere juvat. Hæc nata eſt occaſione ultimæ ſtrophæ hymni de ſanctis martyribus, in qua tunc canebatur, (caniturque etiam nunc in hymno de ſanctiſſimo Sacramento) *Te trina-deitas, unaque poſcimus*, quem verſum in ſua, id eſt Remenſi, eccleſia correxerat Hincmarus, veritus, ne dicendo *Trina-deitas*, tres-deitates admitti viderentur. Hujus verſus defenſionem primus aggreſſus eſt Ratramnus Corbeïæ monachus, & poſt eum Gotheſcalcus, quem in primis ſuo libro refellendum Hincmarus ſibi propoſuit.

In hoc libro tria præcipue obſervanda in præſens. Unum eſt quod ait auctor initio [c] libri, quoſdam, novarum vocum amatores, contendiſſe, quod *ſicut trinus & unus Deus, ita trina & una deitas catholice dici poſſit. Inter quos*, inquit, *& Ratramnus, Corbeïæ monaſterii monachus, ex libris beatorum Hilarii & Auguſtini, dicta eorumdem detruncando, & ad pravum ſuum ſenſum incongrue inflectendo .... ex hoc volumen quantitatis non modicæ ſcribens, ad Hildegarium Meldenſem epiſcopum compilavit.*

c *Hincm. to. 1. p. 413.*

Alterum hic obſervandum eſt quod ſub medium [d] libri dicit Hincmarus, ſcilicet Gotheſcalcum ad ſuam confirmandam ſententiam uſum fuiſſe quodam edicto Conſtantini de ſexta ſynodo, quo in edicto fit mentio *de trina & conglorificanda deitate*,

d *Ibid. p. 447. & ſeq.*

tum ſubdit idem Hincmarus: *Hoc nomen feminini generis adjectivum & mobile, quod hic eſt impoſitum*, TRINA, *à Gotheſcalco, quando præfatus liber in monaſterio Alti-villaris, ubi ipſe morabatur, ex authentico, quem mihi*, inquit Hincmarus, *Petrus epiſcopus Aretinus commodaverat, ſcriptus fuit, adulteratum credimus, ſicut multoties ab aliis hæreticis factum legimus.* Et ne gratis & ſine fundamento id dixiſſe videatur idem Hincmarus, hoc indicium [a] affert. *Dat quoque nobis certum indicium Gotheſcalcus falſaſſe hunc librum, quia per idem tempus, quando hic codex in monaſterio Alti-villaris ſcriptus fuit, Ratramnus Corbeïæ monachus, ſicut jam longe ſuperius diximus, ad Hildegarium Meldenſem epiſcopum, ex libris ſanctorum Hilarii & Auguſtini de Trinitate, non modicæ quantitatis volumen compilavit, volens aſſerere trinam eſſe deitatem: cujus compilatio evidenter compilatoris ſui demonſtrat mendacium.* CAP. XIII.

a Ibid. p. 450.

Tertium denique hic obſervandum eſt id, quod præmiſſis mox ſubdit Hincmarus de *quodam*, qui ex vulgato libro ſancti Auguſtini contra quinque hoſtium genera, in colloquio cum eo, aliiſque nonnullis habito, quod *trina deitas catholice poteſt dici, contendebat, non contentioſa intentione*, ſed forte putans Auguſtinum ita dixiſſe. & quidem ex libro, qui regi Carolo datus fuerat.

Hoc audito, *librum, domino regi datum, ab eo accepit* Hincmarus, eumque hoc loco corruptum eſſe contendit. Atque ut id probaret, *de pluribus* [b] *civitatibus ac monaſteriis vetuſtiſſimos codices in unum afferri* curavit: *inter quos*, inquit, *de quibuſdam monaſteriis allati ſunt etiam mihi noviter ſcripti quaterniones, in quibus hanc falſitatem inſertam inveni; & diligentius ac ſollicitius perſcrutatus comperi, omnes illos quaterniones de eodem fonte cœnoſo, de quo & domno regi datus liber falſatus fuerat tranſſcriptus, rivulo fraudulento manaſſe.* Hic adverte non dici, quo ex loco acceptus fuerit hic codex, ex quo & liber regi datus, & prædicti quaterniones, quos corruptos dicit Hincmarus, deſcripti fuerant. Addit idem auctor, ſe in Sueſſionenſi proxima ſynodo quinque provinciarum, præſente rege, *librum falſatum*, & *authenticos ac veros & vetuſtiſſimos codices* protuliſſe, & unicuique epiſcopo utroſque oſtendiſſe; *ſed & illi, qui ſimpliciter falſatum codicem regi dederat, librum authenticum ad inſpiciendum dediſſe.* Quis fuerit ille, qui *ſimpliciter* hunc codicem regi dederat, & ex eo trinam deitatem catholice dici poſſe, *non contentioſa intentione*, aſſerebat, haud dicit Hincmarus, dicturus haud dubie, ſi Ratramnus, aut quivis alius monachus fuiſſet. Poſt hæc *diploma* ſeu *ſchedulam* protulit Hincmarus, ex variis ſanctorum Patrum dictis contextam: qua [c] perlecta, & inſpectis veris libris & antiquiſſimis, *probatum eſt*, inquit, *adulteratum fuiſſe hunc, quem prædiximus, beati Auguſtini librum.* His tamen non acquievit is, *qui falſatum librum regi dederat*; immo oppoſuit [d] varia Patrum teſtimonia, maxime Auguſtini, qui unum è ſuis ſermonibus de verbis Domini inſcripſit *de una Trinitate, trinaque unitate.* quod Hincmarus valere negat ad vindicandum locum ex vulgato Auguſtini libro contra quinque hoſtium genera, quem adulteratum eſſe contendit à quodam impoſtore, quem ſibi incognitum eſſe ſatis oſtendit. Hæc quidem prolixiora, ſed non otioſe relata eſſe ex mox dicendis conſtabit.

b Ibid. p. 451.

c Ibid p. 452.

d Ibid. p. 453.

XIV. In tota illa Hincmari narratione nulla fit mentio, ut cuivis attente legenti patebit, de Corbeïenſis monaſterii codicibus. Et tamen quidam nuperrime ſcribere & aſſerere non dubitarunt univerſim, Corbeïenſes codices, qui Auguſtini libros continent, falſi convictos fuiſſe ab Hincmaro. quod non de alio, quam de frequenti illo epiſcoporum conventu intelligi poteſt, tametſi nulla, ut dixi, de Corbeïenſibus codicibus in illa collatione peculiaris mentio facta ſit. Quis tam turpem, tamque atrocem calumniam æquo animo ferat?

Quid ais? dicet aliquis. an negas Hincmarum ſcripſiſſe, hunc librum à Gotheſcalco adulteratum fuiſſe? Verum quid Corbeïenſibus cum Gotheſcalco? Deinde illic non agitur de vulgato Auguſtini libro contra quinque hoſtium genera, ſed de edicto Conſtantini, à Gotheſcalco in ſuæ ſententiæ defenſionem adducto, quod ab eo *falſatum* credebat Hincmarus, *certo*, ut putabat, *indicio.* tametſi nihil magis incertum, quam ejus indicium, ut ex ſecunda obſervatione mox allata perſpicuum eſt. Quodnam illud indicium? ſcilicet *quando hic codex in monaſterio Alti-villaris ſcriptus fuit, Ratramnus*

CAP. XIII. *Corbeïæ monachus ad Hildegarium Meldensem episcopum, ex libris sanctorum Hilarii & Augustini de Trinitate, non modicæ quantitatis volumen compilavit, volens asserere trinam esse deitatem: cujus compilatio evidenter compilatoris sui demonstrat mendacium.* Hoccine est certum illud *indicium*, quo probetur, Gothescalcum falsasse hunc librum, id est edictum „ Constantini, nempe quia per idem tempus, quò hic liber ex authentico Petri Aretini „ episcopi descriptus est in monasterio Altivillaris, Gothescalcus illic morabatur, haud „ dubie reclusus in ergastulo; & Ratramnus volumen *de Trina-deitate*, ex libris sanctorum „ Hilarii & Augustini de Trinitate compilabat! Nemo certe non videt, quam dubium, ne dicam fallax sit istud indicium. Verum etsi Gothescalcus corrupti edicti auctor fuerit, quid Corbeïensibus, ut dixi, cum Gothescalco? Deinde quid commune edicto Constantini cum Augustini libris? quos tamen à Corbeïensibus corruptos fuisse ex hoc loco auctores illi calumniari non verentur.

At saltem, forte inquient, negare non potes, quin Ratramnus, ille Corbeïæ monachus, *mendacii* in suo libro insimulatus sit. Cujus vero mendacii? nimirum, ut Hincmarus ipse in prologo suo ad librum *de non-trina-deitate* explicat, sanctorum Hilarii & Augustini ex eorum libris de Trinitate *dicta detruncando, & ad pravum suum sensum incongrue inflectendo.* Si qua ergo in re peccavit in eo libro Ratramnus, non interpolationis, sed reticentiæ & falsæ interpretationis insimulari potest. Hic de interpolatis ab eo codicibus nec vola quidem, nec vestigium. quod sane non reticuisset Hincmarus, maxime si vulgatum Augustini librum contra quinque hostium genera cum versu controverso protulisset Ratramnus, qui suum ipsius volumen, quod excidit, non ex hoc libro, *sed ex sanctorum Hilarii & Augustini libris de Trinitate*, testante ipso Hincmaro, compilavit.

Verum, etsi Corbeïensium codex, qui Augustini librum contra quinque hostium genera continet, hoc in loco interpolatus fuisset; quo jure, qua conscientia, Augustinianos universim Corbeïensis monasterii codices, tamquam ab Hincmaro falsi convictos ac damnatos, traducere licuit? At tantum abest, ut liber ille Augustinianus illo in loco ab Hincmaro notato à Corbeïensibus interpolatus sit, (si tamen interpolatio est) ut contra in Corbeïensi illorum temporum codice, qui hactenus superest, controversus desit ille versus, quem Hincmarus à corruptoribus intrusam fuisse contendebat. Hic veterrimus codex, qui penes nos est, scriptus videtur ante natam hanc controversiam, ut ipsa characterum forma probat, nec alius hujus argumenti inter Corbeïensis bibliothecæ codices nobis occurrit. Certe si qui alii ejusdem monasterii codices reprobatum ab Hincmaro versum habuissent, hos notare non omisisset Hincmarus, qui Corbeïenses ob retentum hymni versum de Trina-deitate arguebat. Ex his nemo non videt, quam falso notati sint universim Corbeïenses codices Augustiniani, quasi ab Hincmaro falsi convicti fuerint, in prædicta nimirum synodo Suessionensi: in qua tamen, ut ex dictis patet, nulla de Corbeïensibus codicibus mentio facta est, nec fieri potuit, cum Corbeïensis codex Hincmari sententiæ faveret. Quid nobis fieret, si talis criminationis auctores, vel rei essemus! Quo porro piaculo ejusmodi noxam expiare nobis daretur! Verum absit à nobis id genus contumeliæ, quibus longe satius est pati, quam inferre, aut referre injuriam.

XV. Pro coronide tam præclari Corbeïensium elogii addere licet, quod iidem auctores præmittunt, in eadem Corbeïensi bibliotheca repertos fuisse libros, Lugdunensis ecclesiæ nomine editos contra Johannem Erigenam de prædestinatione, aliisque ejusdem temporis controversiis; quos libros Floro Lugdunensi diacono falso adscriptos, & erroribus refertos esse prædicti auctores contendunt. quod perinde est, ut aperte loquar, ac si dixerint, libros illos à Corbeïensibus fabricatos, & Floro suppositos fuisse, ut sub larvato celebris auctoris nomine, horum librorum errores facilius divulgarent. Haud scio an quisquam fuerit hactenus, qui Florum horum librorum parentem non agnoverit; vel qui errores in illis libris se reperisse ostenderit. quod theologis ulterius examinandum relinquo. Verum, quod ad prædictorum librorum suppositionem à Corbeïensibus, ut prætenditur, factam pertinet; nulla fabula infelicius componi & concinnari poterat. Quis enim istius suppositionis apud Corbeïenses

Corbeïenſes auctor tunc eſſe potuit? An Ratramnus? At longe aberat ab ejuſmodi fictione ejus ingenium, quippe qui aperta fronte, ſuo nomine haud diſſimulato, libros duos de Prædeſtinatione contra Johannis Erigenæ ſententiam vulgavit. An forte Paſchaſius Radbertus, Corbeïæ tunc temporis abbas? At is Gotheſcalco adverſabatur, ut patet tum ex eo, quod illius damnationi in priori ſynodo Cariſiacenſi aſſenſit; tum ex libro VIII. commentarii ſui in Matthæum, ubi Gotheſcalcum, ejuſque aſſeclas vellicat his verbis: *Scire certo debemus, quotiens aliquis perit, non ex prædeſtinatione Dei,* UT QUIDAM MALE SENTIUNT, *neque ex voluntate Patris perit, ſed proprio ſuo peccato, juſtoque Dei judicio.* Quo igitur fundamento hæc ſuppoſitio Corbeïenſibus imputari poteſt? Scilicet quia repertus eſt apud illos veterrimus codex, ex quo liber ille de Prædeſtinatione ſub nomine Flori primum vulgatus eſt. Verum conſimiles forte alibi ejuſdem libri codices reperiri poterunt. Sed fac unicum reſtare illius libri Corbeïenſe exemplar. an ideo Corbeïenſes ejus dicendi auctores? Si ita eſſet, Lactantii liber de morte perſecutorum tribui poſſet Moiſiacenſibus monachis, apud quos ſolos ejus libri exemplar ad noſtrum uſque tempus ſervatum eſt, ex quo præclarum hoc monumentum eruditiſſimus Baluzius, magno rei publicæ Chriſtianæ beneficio, publici juris fecit. CAP. XIII.

Verum non unum tantum Flori libri exemplar etiam nunc ſupereſt, ſcilicet Corbeïenſe. Aliud inſuper optimæ notæ exemplar [a] aſſervatur in bibliotheca Colbertina, quod ejuſdem Flori tempore ſcriptum fuiſſe peritus quivis & cordatus cenſor facile conceſſurus eſt. In hoc porro codice continentur omnia illa opuſcula, quæ ſub Lugdunenſis eccleſiæ nomine vulgata ſunt; nec dubito quin eo uſi ſint primi illorum opuſculorum editores. At in Corbeïenſi unicus habetur liber *contra ineptias* Johannis Erigenæ, qui liber in utroque codice ſic incipit: *Venerunt ad nos, id eſt ad eccleſiam Lugdunenſem, cujuſdam vaniloqui & garruli hominis ſcripta,* &c. quæ verba, *id eſt ad eccleſiam Lugdunenſem*, eadem manu, abſque ullo interpolationis vel minimo indicio, exarata ſunt. Id autem inter illos duos codices diſcriminis eſt, quod in Colbertino Flori nomen nequaquam adſcriptum eſt libris in eo contentis: at in Corbeïenſi titulus libri contra Erigenam, olim minio ſcriptus, cum characteres jam fere evanidi eſſent, altera manu reſtitutus eſt, ſub hac inſcriptione, *In nomine Domini noſtri Jeſu-Chriſti incipit libellus Flori*, &c. tum in fine, dubium an prima, certe antiqua manu, *Explicit libellus Flori.* Verum Flori nomen in primario titulo appoſitum fuiſſe, aut ſaltem ei, qui codicem ipſius Flori tempore exaravit, perſuaſum fuiſſe Florum hujus libri eſſe auctorem, manifeſte intelligitur ex duabus notis, ad marginem codicis in contextus ſerie, & quidem prima manu, ex minio appoſitis: quarum una principio ſic habet: *Expoſitio Johannis.* tum, *Reſponſio Flori.* Altera in conſequentibus: *Reſponſio Flori contra Johannem.*

[a] n°. 4302.

Ad hæc reſpondebunt ſine dubio oppoſitæ ſententiæ auctores, has marginales notas (nam de titulo non diſputo) falſo appoſitas fuiſſe à Corbeïenſi illo monacho, qui codicem illum deſcripſit. Cui rei id argumento eſſe aiunt, quod nullus codex, ſive hujus libri contra Erigenam, ſive aliorum ſub nomine Lugdunenſis eccleſiæ editorum, vel in bibliotheca Lugdunenſi, vel etiam in tota illa diœceſi, modo reperiatur, vel umquam repertus ſit. Ceterum etſi verba illa, *Venerunt ad nos, id eſt ad eccleſiam Lugdunenſem*, genuina ſint; ea potius referenda eſſe ad Laudunenſem eccleſiam, cum Laudunum Lugduni nomine olim inſignitum fuerit. Denique Florum diaconum Lugdunenſem horum librorum ſcriptorem eſſe non poſſe, quippe qui ante ortas his de rebus controverſias, id eſt ante annum DCCC L. mortuus ſit; idque conſtare ex Augienſi, ut vocant, necrologio, à me edito in tomo IV. Analectorum, in quo Florus poſt Agobardum archiepiſcopum notatur, non autem Amolo ejus ſucceſſor, ſub quo hæc controverſia nata; non Remigius Amolonis ſucceſſor, ſub quo maxime hæc ventilata eſt. Tria itaque hoc loco diſpungenda. Primum, nulluſne horum librorum codex in Lugdunenſi eccleſia vel diœceſi ſaltem olim exſtiterit. Alterum, an verba illa, *ad nos, id eſt Lugdunenſem eccleſiam*, de Laudunenſi eccleſia interpretanda ſint. Tertium denique, an Florus ante Remigii Lugdunenſis pontificatum deceſſerit.

CAP. XIII. Ad primum facilis erit responsio. Colbertinum quippe exemplar, quod libros quatuor sub nomine Lugdunensis ecclesiæ vulgatos continet, fuit olim bibliothecæ Insulæ-Barbaræ, quod monasterium est agri Lugdunensis, non una integra leuca supra Lugdunum, in medio Araris fluvii positum. quod probat inscriptio duplex, una in fronte codicis, *Liber sancti Martini Insulæ Barbarensis*, ubi *ad altare sancti Martini* oblatus notatur. quæ posteriora verba eodem tempore, quo ipse codex, exarata sunt. Ad hæc, in limine tertii libri *de tenenda immobiliter Scripturæ sacræ veritate*, præmittitur itidem antiqua manu altera hæc inscriptio: *Liber sancti Martini Insulæ-Barbarensis monasterii.* cui, sine dubio ipsius Flori tempore, hic codex oblatus est *ad altare sancti Martini*, forte à Bartholomæo abbate, ut deletæ scripturæ vestigia indicant, qui Flori [a] tempore vivebat.

a *V. Analect. to. 4. p. 644.*

Ex hoc primo capite pendet secundi solutio. Si enim codex ille ipsius Flori tempore Barbarensi monasterio concessus sit, vehemens conjectura est hæc verba, *id est ad Lugdunensem ecclesiam*, quæ in duobus locis in illo Barbarensi seu Colbertino codice leguntur, de Lugdunensi metropolitana ecclesia esse intelligenda, non de Laudunensi. At, quod rem evincit, tunc Laudunensi ecclesiæ præsidebat Pardulus episcopus, unus ex tribus illis episcopis, ad quorum epistolas respondet illa Lugdunensis ecclesia; alia proinde à Laudunensi, cujus episcopus Pardulus oppositam his libris sententiam cum Hincmaro & Rabano tuebatur, longe ante Hincmari Laudunensis pontificatum & discidia.

Hinc facile intelligitur, Florum, Lugdunensis ecclesiæ eruditum illum diaconum, nomine ipsius Lugdunensis ecclesiæ scribere potuisse, & re quidem vera scripsisse prædictum saltem librum contra Johannem Erigenam: Remigium vero archiepiscopum respondisse ad illorum episcoporum tres epistolas, quæ, uti & Johannis Erigenæ scripta, *ad Lugdunensem ecclesiam* perlatæ erant. Sane Matthæus Westmonasteriensis [b] inter veteres, & inter recentiores Jacobus Sirmundus [c], Soc. Jesu eximium lumen, Florum illius libri auctorem cum omnibus agnoscunt.

b *Westmon. an. 883.*
c *Sirm. in notis ad Avit. p. 61.*

Neque vero ex Augiensi libello à me edito [d] confici potest, Florum ante natas illas controversias defunctum fuisse. Hic enim libellus est societatis eorum, qui beneficium & communionem suffragiorum ab Augiensibus obtinuere, ex quibus plerique viventes erant. Ita enim in more tunc positum erat, ut, qui ejusmodi societatem inibant, nomina quidem quorumdam è suis defunctorum, sed maxime vivorum, quos commendatos volebant, suaque ipsorum nomina adscribi curarent. Alia ratio est de necrologiis, in quibus nomina tantum defunctorum inscripta sunt. Atqui codex ille Augiensis, ex quo Flori [e], aliorumque nomina exscripsi, libellus est societatum, ut diserte notavi, monasteriorum, aliarumque ecclesiarum & personarum, quæ in Augiensium communionem admissæ erant, quam *Canonici sancti Stephani protomartyris*, metropolitanæ scilicet ecclesiæ Lugdunensis, *Agobardus archiepiscopus & Florus*, sibi conciliaverant.

d *Analect. to. 4. p. 642. & seqq.*
e *Ibid. p. 644.*

Quousque vitam produxerit Florus, non facile est præcise definire. Nullas enim chronicas notas in ejus scriptis deprehendo, si ejus librum contra Erigenam excipias, præterquam in carmine de divisione imperii facta post mortem Ludovici Pii, quæ anno DCCC XL. accidit, ut omnes norunt. Paullo ante ab eo scripta fuerat epistola contra Amalarium *de corpore Domini tripartito*, quæ *dominus beatissimis, reverentissimis & piissimis pastoribus gregis Christi, Drogoni sacri concilii magistro & pontifici clarissimo, Heti Trevirorum antitisti, Aldrico reverentissimo Cenomannorum episcopo, Rabano abbati venerabili, & ex provincia Lugdunensi prima Alberico Lingonensi reverentissimis episcopis inscripta est*, eo scilicet tempore, quo Lugdunensem ecclesiam sic afflictam fuisse dicit, *ut habeat*, inquit, *episcopum sine potestate, magistrum sine veritate*, uti post Agobardi depositionem accidit. Scripta est, inquam, hæc epistola, cum episcopi in concilio apud Theodonis-villam habito congregati erant. quod ad synodum anni DCCC XXXV. referendum videtur. Plura de hac epistola in tomo secundo [f] nostrorum Annalium videre licet.

f *Annal. Bened. to. 2. lib. 31. n. 75.*

Verum longius progressus sum quam speraveram, non tamen amplius, ut quidem puto, quam par erat, utpote justæ defensionis necessitate coactus. Hæc autem omnia ne-

quaquam rixandi animo, quo nihil magis à moribus meis alienum, ſed ſola amoliendæ injuriæ cauſa, atque uno veritatis amore à me ſcripta ſunt, eodemque animo accepta eſſe velim, & citra cujuſquam offenſam, hoc maxime ſollicitus, ut defendendo veritatem, caritatem ne læderem. Nihil enim magis chriſtianis ac religioſis viris cavendum, quam ut, quod recto forte conſilio inchoatum eſt, ſenſim in jurgia cedat; ſintque, contra interdictum Apoſtoli [a], *invicem provocantes, invicem invidentes.* Nam *ſi invicem mordetis, & comeditis*, inquit, [b] *videte ne ab invicem conſumamini.* CAP. XIII.

a *Gal.* 5. 26.
b *Ibid. v.* 15.

OBSERVATIONES

In ſequentia Specimina veterum ſcripturarum, & in Appendicem ſubſequentem.

UT eumdem ordinem, quem in Opere de re Diplomatica tenui, in hoc quoque obſervem Supplemento; nova quædam Specimina veterum ſcripturarum hic ſubjicere viſum eſt; iiſdemque Speciminibus adjicere collectionem veterum monumentorum in totius Operis, maxime Supplementi confirmationem.

Primum inter Specimina locum obtinent regia duo diplomata, ſcilicet Chlotharii ſecundi & Dagoberti primi ejus filii: quæ, fere integra, ex duobus archivi Dionyſiani archetypis in phylira ſcriptis, poſt editos de re Diplomatica libros, à nobis eruta ſunt, ut ſuperius capite XII. expoſui. Erunt forte qui vulgarem ſcripturam interlinearem inſertam deſiderarent ad levandam lectorum in his interpretandis operam. Verum hunc qualemcumque defectum facile ſupplebunt non modo ſimiles interpretationes, ſpeciminibus libri V. de re Diplomatica interpoſitæ; verum etiam ipſorum diplomatum contextus in hujus Supplementi Appendicem ex integro relati, qui nullo negotio cum ectypis conferri poterunt.

Ad marginem inferiorem prioris ſpeciminis nonnullos verſus Placiti authentici Childeberti III. pro Pratenſi monaſterio ſubjiciendos curavi ad probandum, quod ſuperius [c] aſſerui, Pratenſe ſancti Vincentii monaſterium etiam ſancti Germani nomine inſignitum fuiſſe ante ipſius ſancti Germani tranſlationem, quæ anno DCC LIV. facta eſt.

c *ſupra cap.* 6. *n.* 4.

Eodem quoque modo in inferiori margine ſpeciminis diplomatis Dagoberti expreſſa ſunt ſpecimina duo, unum epiſtolæ Hadriani papæ I. ad Carolum Magnum, alterum epiſtolæ Maginarii abbatis ad eumdem Carolum, ex duobus autographis Dionyſianis in phylira quoque exaratis, de quibus in prædicto capite XII. actum eſt.

Hæc ſpecimina, duabus tabulis comprehenſa, ſubſequitur ex eodem archivo epiſtola Græca cujuſdam Græci imperatoris ad quemdam regem ſtirpis Carolinæ, cum interlineari lectione communibus litteris græcis reddita, prout à noſtris Bernardo de *Montfaucon* & Jacobo *Lopin* ante annos decem ex archetypo corticeo eruta eſt. De hac epiſtola conſule quæ in prædicto capite XII. à me dicta ſunt. Magno ſane rei publicæ litterariæ damno accidit, ut inſigne hoc monumentum à quodam male feriato homine mutilatum ſit magna ex parte ab initio epiſtolæ. Ex utroque vero latere, ſaltem à quarto verſu, paucula deſiderantur, quæ eruditiſſimo Johanni *Boivin* ſuppleri poſſe videntur eo modo, quo hic exhibentur, incipiendo, ut mox dicebam, à quarto verſu, quo ex loco deinceps archetypi ſcriptura minus detrita eſt. Quæ ſupplenda viſa fuere, lineolis ſubnotata ſunt.

. . . . ἵνα
θεσπίσματι θείῳ ἡ ἀγάπη τῆς ἡμετέρας ἐκ θεοῦ βασι-
λείας ἐφαπλωθῇ ὑμῖν, καὶ ἔσονται τὰ δίκαι-
α τῆς ἐκ θεοῦ βασιλείας ἡμῶν καὶ
ἠγαπημένου ἡμῶν τέκνου γνωστὰ
ἀκριβῶς, καὶ ὁ θεὸς δοξάζηται
καὶ εἰς τὰ πέρατα τῶν χριστιανῶν ἡ πα-
ροῦσα κατάστασις φθάνῃ καὶ οἱ ἐχθροὶ
ἀπόλονται καὶ οἱ φίλοι σώζονται ἡ χά-
ρις τοῦ θεοῦ καὶ ἡ εἰρήνη αὐτοῦ καὶ ἡ ἀ-
γάπη ἔστω μεθ' ὑμῶν καὶ περὶ παντὸς
νῦν ἁρμόδιόν σοί ἐστιν καὶ ὑπομιμνήσκε-
σθαι νέμειν τῷ προδηλωθέντι φιλο-
χρίστῳ ἡμῶν τέκνῳ τῷ ῥηγὶ τιμὴν,
ὅς αὐτῷ ἐκλίσθης καὶ ἐπὶ τῷ ἔτ
τινὸς αὐτῷ παρὰ τοῦ δημιουργήσαντος.

Poſt ſpecimen Græcæ hujus epiſtolæ ſequitur veterrimum inſtrumentum eccleſiæ Ravennenſis, principatu Juſtiniani imperatoris conditum, quod ſub titulo *Chartæ Plenariæ-ſecuritatis* à Briſſonio primum, dein à Naudæo typis mandatum fuit ex archetypo in phylira exarato, quod in Bibliotheca Regia aſſervatur. Hoc archetypum, quod ſeptem fere longitudinis pedes habet, cum interlineari lectione in æs inciſum Regiis impenſis, ut ſuperius [d]

d *cap.* 12.

dixi, hic repræſentare viſum eſt operæ pretium, ejuſque ectypum in tria folia ſeparata diſtinguere, ut intra hujus Supplementi volumen facilius componi poſſit.

His ſpeciminibus ſuccedet Appendix in tres diſtincta Partes. Prima veteres FORMULAS ANDEGAVENSES exhibebit, ex antiquiſſimo codice Weingartenſis in Suevia monaſterii tomo IV. Analectorum à me editas : quas quidem hoc loco recudere viſum eſt, utpote ad rem Diplomaticam illuſtrandam in primis opportunas. Harum antiquitatem probat tum veterrimus codex, ex quo eas deſcripſimus ; exaratus, ut ex ſubſcriptione colligitur, *anno tertio Tiuderici regis*, cognomento Calenſis : tum nomen Childeberti regis, in illis formulis non ſemel expreſſum. quod vel de Childeberto I. vel ſaltem de Childeberto III. intelligendum eſt. nam Childebertus II. nihil ditionis habuiſſe videtur apud Andecavos. Hæc collectio continet formulas LIX. in quibus *lex Romana, conſuetudo pagi, & principalis ſeu regalis poteſtas* ſæpe memorantur.

Secunda Pars Appendicis vetera quædam diplomata & inſtrumenta complectetur, in Supplementi decurſu laudata, & ad ejus probationem utilia, vel neceſſaria.

His ſuccedit Pars tertia, continens chartas authenticas, quæ regiæ STUARTORUM ſtirpis legitimam originem, ab Hectore Boëtio, Buchanano, aliiſque nonnullis temere laceſſitam, manifeſte demonſtrant : ut fidem faciunt luculenta hac de re teſtimonia virorum clariſſimorum, qui in frequenti apud nos conſeſſu de iſtorum monumentorum auctoritate, inſpectis archetypis, protulerunt. Hujus rei acta typis vulgata ſunt Pariſiis anno M DC XCV. cura & diligentia venerabilis viri Ludovici *Inneſſe*, Pariſienſis Scotorum Collegii gymnaſiarchæ, Sereniſſimæ Britanniarum Reginæ-matri ab eleemoſynis : quæ monumenta cum ſuis Obſervationibus ut in hanc Appendicem referrentur, Lectoribus haud ingratum fore duximus.

Diploma

locus Sigilli

S

DIPLOMA DA

Hadriani Papæ. I.

Maginarii Abbatis.

IMPERATORIS GRÆCI EPISTOLÆ INSIGNE FRAGMENTUM.

ω ν ο τ ι ε ν τ ω τ α ξ ι δ ι ω τ ο υ τ ω δ

ε ε α γ ε ν ε ϛ θ α ι α κ α ι

ξ ν α υ τ ο υ τ ο υ [φ ι λ α] ν θ ρ ω π ο

ω η α γ α π η τ η ϛ η μ ε τ ε ρ α ϛ ε κ

ε φ α π λ ω θ η ν μ ι ν κ α ι ε σ η τ α

τ η ς ε κ θ ε ο [υ β α σ] ι λ ε ι α σ η [μων]

[ηγ] α π η μ ε ν ο υ η μ ω ν τ ε κ ν ο υ

[π] ω σ κ α ι ο θ ε ο σ δ ο ξ α ξ[ηται]

ε ι π α π ε ρ α τ α τ ω ν χ ρ ι σ τ ι α ν ω

[κ] α τ α π α σ ι σ φ θ α ν η κ α ι ο ι [εχθροι]

×ο λ ο ν τ α ι κ α ι ο ι φ ι λ ο ι σ ω ζ ο ν τ [α ι]
×[α π]

×τ ο υ θ ε ο υ κ α ι η ε ι ρ η ν η α υ τ ο υ κ [α ι]
×[χαρις]

ε σ τ ω μ ε θ υ μ ω ν κ α ι ϖ ε ρ ι τ ς

α ρ μ ο δ ι ο ν σ ο ι ε ς τ ι ν κ α ι υ ϖ ο μ

ε .... ε ι ν τ ω ϖ ρ ο δ η λ ω θ ε ν τ [ι]

τ ω η μ ω ν τ ε κ ν ω τ ω ρ ι γ [1]

σ α υ τ ω ε κ τ ι ϑ η ς κ α ι ε π ι τ ς

x[ντος]

σ α υ τ ω ϖ α ρ α τ ο υ δ η μ ι ο υ ρ γ η σ α x

x

Charta plenariæ Securitatis, perantiqua,
Ad Autographum, in papyro Ægyptiaca scriptum, quod in

colligiti dixit cujus modi chartula plenariae securitatis mihi fecerit

indideinde una me cum principales viri

m dictaverit et ipse in eadem manu prop[rias]

amla " " allegare voluerit seu quam ha[be

r[ecitatum est] Imp. D. n. Iustiniano P. P. Aug.

s vel condicionibus subscriptis possites[se

tiet res gesta documentis a scribi ut omnis de

mae constitutum a te supradicta germana

d conservandam nihilominus per te suprascript

ti poterunt deducta inter nobis ad

tens neque me nec SS. tum stef. suprascrip

invictissimi Principis R[omanum]

e a quolibet arti[ficio

pariter et ex cepit ad memo

ig num in praesserit testes

t voluntatem his actis edi ce

a[nno tricensimo octavo Rav.

co[n]putat aet ideo de[m] inter Gr

ce[tero] sopiatur oblivio et res

o[m]nem tertiam portion

de omnibus so pe rad nex

m omnem rationem s.s. tae suprascrip

popillum heredes quem

m gubernantis imperium

memoratae s suprascriptum g

tianus V.R. legitimae constitutus tutor stefani H.P. de it quod ipsius

um gratia num V.R. legitimum constitutum tutorem stefani H.P. dirigi jube

e ut su scriberent conrogaverit vel si mobilia quae inferius leguntur siame

n non moretur

P. Basilii anno vicensimo tertio prid Idum Iuliar. Ind. duodecima Rav.

anum V.R. legitimae constitutum tutorem stefani inpuveris et

moriae sempiternae mandetur nec pro basto cum necesse fuerit

praefato minori conpetentem secundum tenorem testamenti

apitulis vel de quibus libet aliis decisam esse omnem causationem

ccessionis te manifestum est omnia persolsisse etsine alicu

tros ultra adversus tes s. ta germana heredes qu etuos in quirere
suprascrip

ea omnia quae superius leguntur a ds crubta inviolata custodire

tianum secure y I

Back of
Foldout
Not Imaged

Tunc non solum ut perjurii reatus incurram secundum leges verum etiam daturum me promito heredesque meos tibi suprascripte germanae heredibusque tuis

nichilominus hanc plenariam securitatem in sua firmitate ubi et in cujuslibet judicio prolata fuerit quam que plenariae securitatis Iohanni Tabel

suscribendam quam insi gestis municipalibus allegare ubi ubi aut quando tibi placuerit non amplius spectata in ea professionem quam praecedente

inserendo breve brevede diversas species quae vinditae sunt de successione suprascripta q d collecti seu mercedis mancipiorum quam etiam pensione

nessitis Stephani popilli fieri simul in auro solidos quadraginta & quinque & siliquas viginti tres aurea nummos aureos sexaginta item & in specie b

decem singula polimita duo valentes soldo uno tremisse uno scamnile acupicto valente soldo uno plecton vetere siliquas quatuor aureas

valente siliquas duas sareca mistificia cum manticas curtas valente siliquas aureas duas bracas breves valentes siliqua aurea una collectarial

butte decento valente semis sunobut te minore valente siliquas duas semis aureos nummos quadraginta buttes granaria valente siliqua au

aurea una cuppo uno Rancillo ne uno arcas olearias duas valentes siliqua una semis argenteas armario uno valente siliquas aureas quat

quadragintamensa & catinos lignens valentes silaqua aurea una mortaria marmorea dua valentes siliqua aurea una albiolo ligneo valente num

notitia de res que dederit qd liberti id est arca clave clausa ferro valente siliquas aureas dua sillam cella minore rupta valente silliq

rupto pensante libra una catena ferrea desuper foco pensante libras duas semis secario valente siliqua una asprionis cum colearia olle te

te rupta una talea valente asprione albo valente nummos octoginta rapo valente asprionem odio valente asprione uno Butticella

sex mappa valente asprionis siliqua una tenna vetere una vasello retere uno item notitia quod accepit suprascripta Gratianus de domus

fidem documenti uncias duas ex domo quae est post Basilica sancti Victoris Ravenne secundum fidem donationis uncias quatuor ex casa

per donationem que dederit uncias duas ex casale petroniano territ. Bononiense in Tellinose secundum fidem documenti uncias duas ex un

... penae nomen titulis ingressum auri solidos Triginta lex suppositis omnibus rebus meis Ypotecae titulo quas habeo habiturus rerum manente

... lionici ciuitatis Rau scribendam dictaui in qua pro ignorantia litterarum subter signum feci a uctoritate quae roborata praesentibus Testibus optulit

... bus Testibus sumae locutus tribus ex more Licentiam stipulatione & sponsione interposita actum Rau sup. ss. temp. ss. ta duodecima item

... domus sed & de cautione vel de praetio ancillae Ranihildae seu boues et deres q d quod fuerit liberti quod accepit Gratianus RV ss. tus in posito

... bus secundum diuisionem argenti libras duas hoc est cocleares numero septem scotella una fibula de bracile & deusubandilos formulas duo

... amista tramostrica in cocco & prasino valente solidos tres semis saricaprasina ornata valente solido uno & semis scuno arcella claue clausa

... valente solido in concaaere auna cucumella una orciolo aereo uno lucerna cum catenula anixa aerea una ferro fracto libras duodecim

... aureas duas semis nummos quadraginta arca granaria minore ferro legata valente siliquas aureas duas item missuria valente siliqua

... orsocas tortiles duas valente siliquas aureas sex sella ferrea plictile valente tremisse uno sella lignea plicitile valente nummos aureos

... mmos aureos quadraginta sacma valente asprione aureo uno scamnile cum magnos valente siliquas aureas duas ferruo nomine projecto item

... unas semis aspronis tinaclusa valente siliqua una asprionis cocumella cum manica ferrea vetere pensante libra una semis caccavello

... te siliquas duas asprionis panario rupto uno capricio valente nummos octuginta orciolo aureo valente nummos octuginta olla testea

... naria valente siliqua una asprionis sareca una vetere tincticia valente siliquas aureas tres camisia ornata valente siliquas aureas

... ac sunt intra ciuitate Rauenna supraediarus tecas quas sunt in diuersis territuriis ex domo quae est ad sancta Agathae Rav. secundum

... isa qui appellatur casa noua Rar territ secundum eidem donationis uncias quattuor ex unciis sex fundi a ualia no quod obuenit

... as tres fundi Ae tiano quod vendedit gaudentius in s.t o territ ex loco uncia una ex uncias tres fundis s. ti quas vendedit Afrio

Back of Foldout Not Imaged

uncia una ex uncia una semis fundi | quas vero ven dedit Bono

ad Ponticello & Lupatis s.s. to territ. necnon e [?]domo intra civita

portionem ejus siliquas quatuor & panga una tantum sign

scribto stephano Popillo de successionem s.s. ti q d. collecti con

gestis allegandi municipalibus tribuit licentiam et quadr

rogatus a s.s. to gratiano V.R. subdiacono tutore s.s. ti popilli qui me p

s.s. to argento eis tradito s vidi | stefanus ad ser in gls huic p

presente signum fecit & ei relectum est, testis suscribsi & omni

curitatis sicut superius legitur de percepta omnem tertiam p

quae superius leguntur ei traditas vidi in mobilia vero se hab

portionem quod s.s. to stefano Popillo de successione s.s. ti q d c

fessus est & gestis allegandi municipalibus tribuit lice

popilli in germanae s.s. tae relectum roboratum & tradit

agemag[...] ec tac hartula plenariae securitatis in actam gravit et a d

popilli itaut jam eidem chartula plenari de securitatis seu brevi

semeuncia ex portiones urbicii & staturiani quas vindet æ sunt a m

ornilliense, quos fundos vendedit messore visc. uncias quaternas de

s.s.ti gratiani V.R subdiaconi Litteras nescientem & alia manu su

terepoterunt rogatus a s.s.to gratiano V.R. subdiaco tutore s.s.ti po

nta sex solidos cum s.s.to argento eis traditos vidi montanus vidi

en te signum fecit et ei relectum est testis suscribsi et omnia

nariæ securitatis sicut superius legitur de percepta mo m nem te

nobilia quae superius leguntur ei traditas vidi inmobilia vero

rtionem quod s.s.to stefano popillo de successione s.s.ta (isti) qd col

professus est & gestis allegandi municipalibus tribuit licentia

icti conpetere poterunt rogatus a s.s.to gratiano V.R subdiaco(ne) tuto

im & quadraginta sex solidos cum s.s.to argento ei datos vidi de

conplevi et absolui die s.s.ta

t secundum petitionem germanae c. fr relictae q d collecti per g.

ubter adnexios tensa relecta que fuerit a se in supdicta germanæ

[præsentia]

SUPPLEMENTI APPENDIX

IN TRES DISTINCTA PARTES.

PARS PRIMA.

INCIPIUNT DICTATI* SEU VETERES FORMULÆ ANDEGAVENSES.

*V. Obſervat. ſupra p. 68.

I. Formula ſollemnis de dote.

IC eſt teſtamentum quarto regnum domni noſtri CHILDEBERTO *Reges, quod fecit Miſſus ille* CHESTANTUS. *Cum juxta conſuetudinem Andicavis civetate, curia puplica reſederet in foro, ibique vir magnificus illi proſecutor dixit: Rogo te, vir laudabilis illi Defenſor, illi Curator, illi Magiſter militum, vel reliquum Curia puplica, utique obticis puplicis patere jobeatis, quia habeo quid apud acta proſevere * debiam. Defenſor principalis ſimul & omnis Curia puplica dixerunt: Patent tibi cotecis * puplici; proſequere quæ optas. Obedire illa per mandato ſuo pagina mihi injunxit, ut proſecutor exſiſtere deberit, qualiter mandatum, quam in dulciſſimo jocali * meo illo fici * pro omnis cauſationis ſuas, tam in pago*, quam & in palacio, ſeu in qualibet loca, accidere faciat illa porciones meas, quem ex alote parentum meorum ei legibus obvenit vel obvenire debit, aut juſtiſſime ei eſt reddebetum. E contra parentis ſuis vel contra cujuſlibet hominem accidere vel admallare ſeu & liticare facias inſpecto illo mandato, quem in dulciſſemo jocali meo illo fici, geſtis municipalibus adlegare debeam. Curia vero dixerunt: Mandato, quem tibi habere dicis, accipiat vir venerabilis illi Diaconus & amanuenſis. Illi proſecutor dixit: Rogo domno meis omnibus puplicis, ut ſicut mandatum iſtum legebus cognoviſtis eſſe factum, ut dotem quem præ manibus tenio, vobis præſentibus in foro puplico jobeatis recitari. Curia vero dixerunt: Dotem quem te ditis præ manibus retenire, illi Diaconus & amanuenſis Andecavis civitate nobis præſentibus accipiat relegendum. quo accepto dixit:*

* proſequi.
* codices.
* jugali.
* feci.
* pago.

Diaconus amanuenſis curiæ.

Incipit mandatus.

DOmno mihi jocali meo illo. Rogo adque ſupplico dulciſſima gratia veſtra, ut ad vicem meam omnis cauſationis noſtris, tam in pago quam & in palacio, ſeo in qualibet loca accidere faciatis; & illas portiones noſtras, quem ex alote parentum meorum mihi legibus obveniſſe vel obvenire debit, aut juſtiſſime nobis eſt redebitum, hæc contra parentis meus vel contra cujuſlibet hominum accidere vel admallare ſeu adliticare faciatis. Et quicquid exinde ad vicem noſtram egeris, feceris, geſſeriſve, etenim me habiturum eſſe cognoſcas rectum. Juratum mandatum Andecavis civitate, Curia puplica.

Incipit ceſſio.

DUlciſſima & cum integro amore diligenda ſponſa mea, filia illius, nomen illa, ego illi. Et quia, propitio Domino, juxta conſuetudinem una cum voluntate parentum tuorum ſponſavi, proinde cido tibi de rem paupertatis meæ, tam pro ſponſalitia, quam pro largitate tuæ, hoc eſt caſa cum curte circumcincta, mobile & inmobile, ſilvas, pratus, paſcuas, aquas, aquarumve decurſibus, junctis & ſubjunctis, & in omnia ſuperius nominata, tu dulciſſima ſponſa mea, ad die filiciſſimo nupciarum tibi per hanc ceſſione dileco adque transfundo, ut in tuæ jure hoc recepere dibeas. Cido tibi bracile valente ſolidus tantus, toneneas tantas, lectario ad lecto veſtito valente ſolidus tantus, inaures aureas valente ſoledus tantus, annolus

FORMULÆ ANDEG. *valentes solidus tantus. Cido tibi caballus cum sambuca & omnia stratura sua, boves tantus, vaccas cum sequentes tantus, ovis tantus, solidis tantis. Hæc omnia subscripta rem in tua jure & domenacione hoc recipere debias, vel posteris tuis, si inter nus procreati fuerunt, derelinquentis, salvo jure sancti illius, cujus terræ esse videtur. Et si fuerit ullo umquam tempore, qui contra hanc cessione ista, quem ego in te bona voluntate conscribere rogavi, aut ego ipsi, aut ullus de heredibus meis vel propinquis meis, aut qualibet homo vel extranea aut emissa persona venire voluerit, aut agere, vel repetire præsumpserit, ante lite ingressus duplet tibi tantum, & alio tantum, quantum cessio ista contenet, aut eo tempore meliorata voluerit; & repetitione sua non obteniat effectum: & hæc cessio ista atque voluntas nostra omni tempore firma permaneat.*

Post hæc Curia ait: Se adhuc aliquid abis ex hac causa aut agere debias, dic tu in præsente. Illi prosecutor dixit: Gratias agemus magnitudine vestra, quod dotem sua scripta quem prosequio, gestis municipalibus, ut habuit caretas vestra, allegasse .... fecisse vobis ex more conscripse....

II. Hic est venditio, qui seipsum vendit.

V. Marculf. lib. 2. c. 28. *Domno mihi illo, necnon & conjux sua illa, ego illi. Quia conjunxerunt mihi necligentias, quod res vestras furavi, & in aliter transagere non possum, nisi ut integrum statum meum in vestrum debiam implecare servitium: ergo constat me nullo cogente imperium, set plenissima voluntate mea: & si de hac causa reprobus apparuerit, pro ipsa necligentia integrum statum meum in vestrum servitium obligare debiam, ac cedere * à vobis pretium in quod mihi conplacuit, soledus tantus, ut quidquid ab hodierno die de memetipso facere volueritis, sicut & de reliqua mancipia vestra obnoxia, in omnibus Deo præsole habeatis potestatem faciendi quod volueritis. Si fuerit ego ipsi, aut aliquis de propinquis meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc vinditionem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, inferit inter tibi & fisco soledus tantus vobis componat, & quod repetit vindecare non valeat, & hæc vinditio atque voluntas mea firma permaneat.*

* f. *accipere.*

III. Hic est venditio de homine in esceno posito.

V. Marculf. lib. 2. c. 28. *Domno mihi proprio illo, ego illi. Et quia conjunxerunt mihi culpas & meas magis necligentias pro furta quid feci, unde ego in turmentas fui, & eologias feci, & morte pericolum ex hoc incurrere debui: set habuit pietas vestra datis de ris * vestras solidus tantus. Ideo hanc epistolam venditione de integrum statum omni peculiare meo vobis emittendam curavi, ut quidquid ab hodierna die de memetipso facere volueritis, sicut & de reliqua mancipia vestra originaria, in omnibus Deo præsole habeas potestatem faciendi. Et si fuerit ego ipsi, aut aliquis de propinquis meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc venditionem, quem ego ipsi bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, inferat inter tibi & fisco solidus tantus vobis conponat, & quod repetit nihil valeat vindecare, & hæc vinditio perenni tempore firma permaneat.*

* *rts.*

IV. Hic est vinditio de terra conducta.

Ego enim illi. Constat me vindedisse, & ita vindedi ad venerabile fratri illa vineola plus menus juctus tantus, & residit in terraturium sancti illius, in fundo illa illa, & accipi à vobis pretium, in quod mihi conplacuit, hoc est soledus tantus, ut de ab hodiernum die memoratus emptor quicquid de ipsa vinea facere volueris, liberam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si quis vero (quod esse non credo) se fuerit aut ego ipsi, aut ullus de heredibus meis, aut qualibet obposita persona, qui contra hanc vinditionem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, venire aut resultare præsumpserit, dupplit tantum & alio tantum quantum hæc vinditio ista contenit, & quod repetit vindicare non valeat, & hæc vinditio omni tempore firma permaneat. Actum Andecavis.

V. Incipit securitas de supersallicione hic est.

Dum non est incognetum, qualiter aliquos homo, nomen illi, aliquo homine, nomen illo, mallavit de res suas, & ipse illi male ei exinde numquam fecissit. Proinde ipsi illi ante bonis hominibus convenit, ut hanc epistolam facere deberit, ut nullo umquam tempore contra ipso agere non præsumat. Quod si illi, aut aliqua persona ad vicem suam ipsa causa resultare præsumpserit, soledus tantus inter tibi & fisco conponere debiat, & quod repetit vindicare non valeat, & hæc securitas firma permaneat.

VI. Incipit item securitas.

*Dum non est incognitum, quia ante hos dies aliquos homo nomen illi, litem in via publica aput illo ei habuit, & cobebus * super eum ipsi illi ei posuit: sic taliter convenit ipsius homo ad mediantis bonis hominibus, ut hunc securitate ipsus homo de ipsus cobebus seu & de ipsa lite, quem aput mihi abuit, facere deberit. quod ita & fecit. Et (quod futurum esse non credo) si fuerit ut ego ipsi, aut aliquis de heredibus meis, vel qualibet obposita persona, qui contra hanc securitate resultare præsumpserit, soledus tantus ei conponat, & quod repetit nihil valeat vindicare, & hæc securitas ista perenni tempore firma permaneat.*

* f. *cobetus.*

VII. Incipit securitas.

Domno venerabile & in Christo patri illo Abbat. vel omnis congregacio nostra & domni illius, ego illi. Et quia ad peticionem meam habuit pietas vestra fecistis mihi beneficium de rem vestra, & domni illius, hoc est locello cognomenante, in pago illo, cum casis, campis, terris, mancipiis, acolabus,

*pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, vestrum prejudicium, & domni illius tenire & possedire debuit; & spondio vobis annis singulis cinso soledus tantus, & post quoque meum discessum jure vestro & domni illius cum rem meliorata, quantumcumque in ipso loco inventum fuerit, revertatur, & accipiatur absque ullius contrarietate aut repetitione propinquorum meorum, annuante Domino, ut mus * est virorum atque magnorum opidi, confirmandum.* FORMULÆ ANDEG.

* *mos.*

VIII. Incipit concamius.

*IN Dei nomen placuit atque convenit inter illus & illus, ut inter se campellus conmutare deberint, quod ita & fecerunt. Hoc est, dedit illi ad racione illo campo ferente modius tantus, & est super terreturio sancti illius, & subjungat de unus latus campus illius. Similiter in alio loco dedit illi super ipso terreturio ad racione illo campello ferente modius tantus, & subjungat de uno latere campus illius: ut quicquid exinde facere voluerit, absque prajudicium sancti illius, cujus terra esse videtur, liberam in omnibus habeas potestatem. Si fuerit unus quis qui contra pare suo agere aut resultare præsumpserit, partem quod accepit à pare suo amittit, & insuper multa legis damnum incurrit. Et hæc epistolas uni tenorum conscriptas, quem inter nus * fieri rogavimus, firmas permaneant.*

V. Marculf. lib. 2. c. 23. & 22.

* *nos.*

IX. Incipit vindicio, quam facit qui seipso vindit.

DOmno fratri illo, necnon & conjux sua illa, ego illi, qui conmaneo in pago illo. Constat me vendedisse, & ita vindedi vobis vernacula juris mei, nomen illo, & accipi inde precium in argento uncias tantas: ut quicquid ab hodierna die ipso vernaculo facere volueritis, habendi, tenende, donande, vindende, seu conmutandi, quomodo & de re aliqua mancipia vestra obnoxia exinde facere volueritis, liberam habeatis potestatem. Et si quis, ego ipsi, aut aliquis de heredibus meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc vindicione, quem ego bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, inter tibi & fisco soledus tantus vobis conponat, & quod repetit nihil valeat vindicare, & hæc vindicio adque voluntas mea perenni tempore firma permaneat.

X. Incipit judicius.

VEniens homo, nomen illi, ante venerabile vir illo Abbate vel reliquis viris venerabilibus adque magnificis, quorum nomina subtus tenuntur inserti, interpellabat aliquo homine nomen illo, quasi servicium ei redeberit; & illi taliter de præsente aderat, & hoc fortiter denegabat, quod servitium numquam redebebit. Interrogatum fuit ipsius illo de sua agnacione alius homines in suum servicium habebat, an non: & ipsi illi taliter locutus fuit, ut hoc non redebebat, nam ipsi illi servitium ei non redebebat, at de agnacione aut de conparato ut hoc inter se intenderent, ut dum ipsi illi alius homines de sua agnacione non redebebat. Sic visum fuit ipsius abbati vel quibus in eus aderant, ut ipsi homo aput homines xij. manu sua xiij. in basileca domne illius, in noctis tantis conjurare deberet, quod de annus xxx. seu amplius, servitium ei numquam redebebat: se hoc facere potebat, ipsi illi de hac causa contra ipso illo conpascere deberit: sin autem non potuerit, hoc inmendare studiat.

Sacramenti in ecclesia ritus.

Incipit notitia de supradicto judicio.

NOticia sacramenti, qualiter vel quibus præsentibus ingressus est illi apud homines tantus ingenuos super altare illius Andecavis civetate, pro eo quod homine, nomen illo, ipso pro servitium interpellabat ad vicem genetore suo seu & genetrice sua. Juratus dixit, juxta quod judicius ex hoc loquitur per hanc loco sancto & divina omnia quod hic aguntur, de annis xxx. seu amplius sub ingenuetate nomen resedi. nam & ipsi superius nomenatus servitium non rededi, nec redebio pro reverentia loci. id sunt quorum præsentia.

XI. Incipit judicius.

VEniens homo, nomen illi, Andecavis civetate, ante illo agente vel reliquis qui cum eo aderant, interpellabat aliquo homine, nomen illo, quasi jumento suo ad furtis conditionis abuissit: & ipsi illi una cum genetore suo ibidem aderat, & hoc fortiter denegabat, quod ipso jumento numquam habuisset. Sic visum fuit ipso agente qui cum ipso aderunt, ut genitor suos illi pro filio suo illo, quia & ipsi genitor apud homines tantus ipsi illi in basileca domni illius in noctis tantus pro filio suo excusare deberit, se hoc facere potebat, ipsi illi contra ipso illo compascere deberit. Sin autem non potuerit, hoc contra ipso emendare stodiat.

Incipit noticia.

*NOticia sacramenti, qualiter vel quibus præsentibus ingressus est illi in basileca domne illius pro judicio, illo agente juratus dixit: Per hunc loco sancto & divina omnia quod hic aguntur, quæ hic Deo plenius offeruntur, unde me illi repotabat *, quasi jumento suo ad furtis conditionis post me habuissit, & per meum ingenium ipso jumento digere habuisset; nec ipso jumento numquam habui, nec per meum nullum ingenium ipso jumento numquam perdedit, nec aliud tibi de hac causa non redebio, nisi isto edonio sacramento.*

* *reputabat.*

XII. Incipit solsadia *.

* *Impedimentum, excusatio.*

NOticia solsadii, qualiter vel quibus præsentibus illi homo placetum suum adtendit Andecavis civetate Kalendas illas, per judicio inlustri illo Comite, vel auditores suis, ac contra homines his nominibus illus & illus, vel genetrici eorum, nomen illa, una cum abunculo eorum illo, dum di-

FORMULÆ ANDEG.

cerit, quasi aliqua femena, nomen illa, genetore eorum, nomen illo, pro maleficio eum interfecisset. Qui ipsi jam superius nomenati placetum eorum legebus à mane usque ad vesperum visi fuerunt custodisse. Nam ipsa femena nec ad placetum advenit, nec misso ad persona addirexit, qui sonia redebuisset. Propterea necesse fuerit prædictis hominibus, ut hanc noticiam, bonorum hominum manibus roboratas, prosequere deberent, qualiter & visi sunt fecisse.

XIII. Incipit item solsadia.

Noticia solsadii, qualiter vel quibus præsentibus veniens homo, nomen illi, placitum suum adtendit Andecavis civetate, in basileca domni illius, unde eum hæc contra homine, nomen illo, quem ante illo agente fuit inratione pro jumento suo, &c.

XIV. Item solsadii.

Noticia qualiter solsadii, vel quibus præsentibus veniens illi in basilica sancti illius Andecavis civitate, placetum suum adtendedit contra homine, nomen illo, quem ant eillo agente fuit inrationes pro agente, quod hoc die illo quod fecit mensis illi dies tantus, conjurare deberit una cum hominis suis, qui illi ad placitum adfuit una cum testis suis pro legibus triduum custodivit & solsadivit; nec illi nec ad placito adfuit, nec ulla persona ad vicem suam direxit, qui ipso placito custodisset, aut sonia nunciare deberit. quos præsens placitus ipsius fuit custoditus aut solsaditus, aut hanc noticiam manibus eorum subter firmaverunt.

XV. Incipit Sacramentalis.

Breve Sacramenti, qualiter & quos præsentibus ingressus est homo, nomen illi, Andecavis civetate, die illo, quod fecit minsis illi dies tantus, in basileca domne illius. Juratus dixit: Per hunc loco sancto & divina omnia quæ hic aguntur, quæ hic Deo plenius offeruntur, unde mihi homo, nomen illi, interpellabat, eo quod caballo suo furassit, aut in taxato post me habuissit; hoc conjurare quod caballo suo, quem mihi reputabat, numquam furavi, nec consciens ad ipso furandum numquam fuisset, nec post me intaxata ipso caballo numquam habui, nec alio tibi exinde non redebio, nisi isto edonio sacramento, quem judicatum habui, & legibus transibi. Id sunt qui hunc sacramento audierunt, manibus eorum subter firmaverunt.

XVI. Incipit noticia.

Noticia qualiter vel quibus præsentibus illi & illi placitum eorum adtenderunt Andecavis civetate, in basileca domne illius, pro judicio illo præposito, unde aliqua femina, nomen illa, habuit interpellatus pro illa re, qui illi & germanus suos illi ad ipso placito advenerunt, & homines suos hic præsentaverunt, ut ipso sacramento excusare deberent. Nam ipsa illa femena ad ipso placito adfuit, & ipso sacramento menime recipere voluit, qui illi ex germano suo illi placitum eorum legibus custodierunt. Propterea necessarium fuit, ut ex hoc noticia accipere deberent. quod ita & fecimus.

XVII. Incipit vacuaturia.

*Dum cognitum est, quod homo, nomen illi, vinditione de integrum statum suum ad homine, nomen illo, & cogiæ * sua illa, & ipsa vinditione meneme * invenisse non potuerunt. Proinde manus nostras firmatus vobis emittendam curavi, ubi & ubi ipsa vindicio inventa fuerit, inanis permaniat, & hæc vacuaturia firma permaniat.*

* *conjugem.*
* *minime.*

XVIII. Incipit item vacuaturia.

*Dum cognetum est qualiter aliquos homo, nomen illi, aliquo homine, nomen illo, cautione inmissa habuit pro factum suum, quo ei beneficium facit argento uncias tantas, ut inter annus tantus, qualecumque ei servitium injunxerit, ei facere debiret. Et ipsi homo cautione menime invenire non poterit. Proinde mano mea & bonorum hominum vacuaturia tibi proinde dedi, dum tu ris * meas rededisti, ubi & ubi cautio ipsa inventa fuerit, vacua & inanis permaneat, & hæc vacuaturia firma permaniat.*

* *res.*

XIX. Incipit vindicio.

*Domno mihi semper illo illi. Et pro necessitatis temporum & vidi * compendium etiam sterilitas & inopia precinxit, ut in aliter transagere non possum, nisi ut integrum statum meum in vestrum debiam implecare servicium. Ergo constat me nullo cogente imperio, sed plenissima voluntate mea, & accipi à vobis pro suprascriptum statum meum, hoc est in quod mihi complacuit, in auro valente soledus tantus, ut quicquid ab hodiernum diem de memetipso facere volueris, sicut & de reliqua vestra obnoxia, in omnibus Deo præsole habeatis facultatem faciendi. Si quis vero aut ego ipsi, &c.* ut supra.

* *f. vitæ.*

XX. Incipit ingenuitas à die præsente.

Marculf. lib. 2. c. 32.

In Dei nomen ille, delectissimo nostro illo. Noverit iste pro divinitatis intuitu & animæ meæ remedium vel æterna retributione tua, eatenus à die præsente ingenuum esse præcipimus, tamquam ab ingenuis parentibus fuisses procreatus, & nullius tibi heredum ac proheredum meorum nec servicium, nec ullum obsequium ultra debere cognuscas, sed potius aso defensione sanctum illius in integra valeas residire ingenuitas. Etsi fuerit unus de heredibus meis, vel qualibet extranea persona, qui contra hanc ingenuitatem,

ingenuitatem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, venire aut resultare præsumpserit, in primitus Dei incurrat judicium, & de sanctorum loca efficiatur extraneus, & insuper multa legis damnum incurrat auri libra una, argento pondo tantum; & quod repetit vindicare non valeat, & hæc ingenuitas perenni tempore firma permaniat.

FORMULÆ ANDEG.

XXI. Incipit vindicio.

EGo enim illi. Constat me vendedisse & ita vindedi ad illo campello ferente modius tantus, & est super terraturio sancti illius, in villa illa, & subjungit de terra illa, de uno latere campus illius, taxato precio: hoc est in quod mihi complacuit, valente soledus tantus, ut quidquid ab hodierna die de ipso campo agere volueris, absque præjudicium sancti illius, cujus terræ esse videtur, liberam in omnibus habeas potestatem. Et si fuerit ego ipsi, &c.

XXII. Incipit cautio de vinea.

*EGo enim illi. Constat me accepisse, & ita accepi per hanc cautionem ad præstetum beneficium de homine, nomen illo, hoc est in quod mihi complacuit, in argento soledus tantus; & in pignore tibi conditionis demitto tibi pro ipso beneficium inter annus tantus vinia medio juncto * tantum, qui est super terraturium sancti illius, in villa illa; & subjungit de uno latere vinia illius, ut interim res vestras micum habuero illa blada, quem ibidem Deus dederit, in tuam revoces potestatem. Et quod, si adsolet, ipsi annus tantus completi fuerunt, rem vestram reddere debiam, & cautionem meam recipere facias, aut tibi, aut cui cautionem istam dederis ad exagendum.*

* jugere.

XXIII. Incipit ingenuitas.

DIlectissimo nostro illo ego ille. Noveris te pro divinitatis intuitu & animæ meæ remedium, vel æterna retributione eatenus ad jucum servitudinis tibi absolvemus, ut quamdiu advixeris, de mecum non discedas servitium; & post meum quoque discessum cum omni peculiare quod habes, aut laborare potueris, ingenuam ducas vitam, tamquam se ab ingenuis parentibus fuisses procreatus, & nullius tibi nec servitium, nec nullum obsequium heredum ac proheredum meorum te quicquam redebere cognuscas, nisi sub defensione sancti basileci domni illius præbeas obsequium, non requiratur. Si quis (quod futurum esse non credo) si fuerit unus de heredibus meis vel qualibet obposita persona, qui contra hanc ingenuitatem, quem ego bona voluntate fieri rogavi, agere conaverit, in primitus Dei incurrat judicio, & à liminibus ecclesiarum, basilicarum vel omnium Sacerdotum excommunus accipiat illam maledictionem, quem Juda Scariotis accipiat, & mea voluntate cum Christo accipiat misericordia, & quod repetit numquam valeat sua voluntas obtineat, & ingenuitas ista perenni tempore firma permaneat.

XXIV. Incipit judicius.

EVeniens illi Andecavis civitate ante illo Præposito vel reliquis hominibus, qui cum eo aderant, interpellabant aliquo homine, nomen illo, quasi animalia per sua menata eos ducere habuisset, & ipsa animalia per sua menata aliquas mortas fuerant, & ipsa pecora illi excorticasset, posteaque mortas fuerunt. Interrogatum fuit ipsi illi, quid de hac causa responso daret: & ipsi illi taliter locutus fuit, quod nec sua animalia numquam menasset, nec per sua menata ipsa animalia degere numquam habuisset, nec de manus suas excorticatas numquam fuissent. Propterea visum fuit ad ipso Præposito, vel qui cum ipso aderant, ut in noctes tantas apud homines tantus ipsi illi in basileca domni illius excusare deberit: se hoc facere debebat, de hac causa ipsi illi compascere debirit: sin autem non poterit, quicquid lex de tale causa edocet emendare studiat.

XXV. Incipit vindicio qui seipsum vindit.

*DOmno magnifico fratri illo, necnon & conjux sua illa. Nus enim illi & coguje sua illa constat nus vindedisse & ita vendedimus à vobis estus * nostros cum omni peculiare quod habemus aut locare poteremus, manso & terra vel viniolas, quantumcumque ad die præsente possidere vidimur, in fundo illa villa in se super terra ecclesiæ Andecavis, vel ubique habire visi sumus. Unde accipimus de vobis precium quod nobis conplacuit, hoc est in auro valente soledus tantus, ut post hunc diem memorati emptores quicquid de nus ipsis vel de heredis nostris facere voluerint, habeant potestatem faciendi. Si quis vero, &c.*

v. supra cap. 2.
* l. statu.

XXVI. Incipit securitas.

DUm non habetur incognitum, qualiter aliqua femina, nomen illa, apud hominem sancti illius, nomen illo, litis intentione habuit de illo rapto, quod ipsa fuit, ut ipsa ad pacem concordiam voluntate ad ipsa femina facere deberent. quod ita & fecerunt. Unde convenit, ut si homo manu sua firmata exinde accipere deberet, quod ita & fecit, ut se ipsa femena post hunc diem resultare voluerit, contra homine soledus tantus conponat. Facta securitas.

XXVII. Incipit vindicio proprietatis.

DOmino venerabile & in Christo Patri illo Abbate ego illi & conjux mea illa. Constat nus vindedisse, & ita vindedimus vobis terra proprietatis nostræ, in loco nuncupante illo, & accipi proinde pretio de vobis in quod nobis conplacuit, hoc est in argento soledus tantus, &c. & hæc vindicio perenni tempore firma permaneat stipulatione subnixa. Actum est.

FORMULÆ ANDEG.

XXVIII. Incipit judicius.

VEniens illi Andecavis civitate ante illo Agente, necnon & illo, vel reliquis qui cum illo aderant, interpellabat aliquo homine, nomen illo, quasi fossado per terra sua, in loco nuncupante, qui vocatur, illa villa, qui aspecit ad illa, ei fossadassit. Et taliter ipsi homo dedit responso, quod terra sua fossado fecisset. nam terra ad illo homine numquam fossadasset. Visus fuit ab ipsis magnificis, ut illi in noctis tantas apud homines tantus vicinis circa manentis de ipsa condita mano sua quarta in basileca domni illius senioris excusare deberet, quod terra sua malo ordine numquam fossadasset. Si hoc facere potebat, quietus & securus resediat: sin autem non potuerit, contra ipso hominem satisfacere debeat.*

* V. tom. 1. Annal. Bened. p. 451.

XXIX. Incipit judicius.

*VEniens homo, nomen illi, aput femina, nomen illa, qui fuit conjux illa quondam germanus illius, ante venerabile vir illi Abbate, interpellaverunt hominem, nomen illo, quasi servitium qui fuerunt ipsius illi, quondam post se habuisset conmandatas, hoc est illam rem qui illi ad præsens aderat: & hoc totum fortiter denegabat. Interrogaverunt ipsius illi, se * habebat homines qui de præsente fuissent, ut vidissent quando ipsa rauba * ipsi illi & illi conmandasset. Taliter visum fuit ab ipso Abbate vel qui cum eo aderant, in noctis tantis daret homines tantus bene fidem habentes vicinis circa manentis, qui de præsente fuissent, & vidissent supra scripto illo quondam ipsa rauba ipsi illi conmandasset, ut hoc in basilica domni illius conjurare deberit, ipsius illi per legem emendare studiat. sin autem non potuerit, de hac causa ipsi illi omni tempore ductus, quietus atque securus valeat resedire.*

Abbas judex.

* *si*

* hic *depositum* al. *furtum*.

XXX. Incipit item judicius.

*VEniens illi ante illo Abbate, vel reliquis qui cum eo aderant, interpellabat aliquo homine, nomen illo, quasi vineas suas, quæ erant illius, quondam illi ad parciaricias * dedissit, ut quamdiu ipsi illi se aptificavit, ipsas vineas ad parciaricias habire debiat. Interrogatum fuit ipsius illi, si ipsas vinias apud ipsas fuerunt, an non. Taliter ipsi locutus fuit, quod illas convenentias, quod ipsi illi dicebat, aput ipso numquam habuit. Visum fuit ipsius Abbate, ut dum hoc denegabat, quod ipsas convenentias numquam habuit, ut apud homines tantus in basileca domni illius excusare deberet, quod ipsas convenentias inter se numquam habuissent. Se hoc facere potebat, precium quod de ipso illo acciperet, ei reddere debiat: sin autem non potuerit, contra ipso emendare stodiat.*

* *ad partem seu medietatem.*

XXXI. Incipit apennis.

DUm non est incognitum, qualiter aliquis homo, nomen illo, & conjuge sua illa, in terra eorum in loco illo, per nocte fuit à pessimis naufragium passus, & exinde perdedit & pecunia sua, & mobele suo, seu & strumenta sua quam pluremas, vindicionis, dotis composcionalis, contullitionis, pactis, commutationis, convenentias, securitatis, vacuaturias, judicius, & noticias. Unde necesse ei fuit advocare judecis seu & vicinis circa manentis, seu & universa parocia illa, & ibidem invenirent & ostia sua fracta, & portis suas conquassatis, & ipso loco graviter devastata. Proinde petiit ad ipsos bonis hominibus: in eumdem prospecto accesserunt, invenirunt sicut tum esset, cujus nomina subter sunt inserta, ut hunc noticia relatione presto ei adfirmare deberent. quod ita & fecerunt, qualiter melius possit Andecavis civetate adfirmare.

V. Marculf. lib. 1. c. 33. & 34. & Diplom. lib. 1. c. 2.

XXXII. Incipit item Appennis.

QVicumque ad latruncolus sceleratoribus, seditiosis seu incendiariis, in qua provincia vim aut damnum pertulerit, oportet hoc eidem Rectores civium seu Curiales provinciæ, in qua perpetratum fuisse perhibetur, palam ostendere, & publica denuntiatione manifestare. Igitur cum pro utilitate ecclesiæ vel principale negocio Apostolicus vir, illi Episcopus, necnon & inluster vir illi Comes, in civetate Andecave cum reliquis venerabilibus atque magnificis rei puplicæ viris resedissit, ibique veniens homo, nomen illi, palam suggereret, ceu casa sua in loco nuncupante illo, eo quod mali homines per cæcata nocte ad casa sua in loco nuncupante illo advenissent, & ostia sua frigisent, vel res suas aurum, argentum, species, vestimentum, fabricaturas suas, vasa area, vel reliquas res quamplures, cum strumenta cartarum vindicionis, cautionis, cessionis, donationis, dotis conposcionalis, contulationis, pactis, commutationis, convenentiis, securitatis, vacuaturiis, judicius & notitias, oblecationis, vel reliquas res quam plures, quam longum est per singula minustire, ad furtis causis deportassent. Unde per ipsas cartas pluras terras post se dicere venditum: & in crastenum locale accessione una cum bonas extraneas personas vicinis circa manentis in ipso loco manibus eorum roboratas accessisse: & ob hoc cognita relatione ante suprascriptus senioris præsentabant ad relegendum, per quem ipsum seniores cognoverunt, quod ipsa causa taliter acta vel perpetrata fuisset. Dum taliter diligentia inquirere videtur, sublectum fuit ad ipsas bonas straneas personas vicinis circa manentes, qui bene optime ex hoc comperti aderant, quid exinde cognuscibant, veraciter enarrare deberent, se ipsi homo taliter præbuerunt testimonium, ut inspecta illa epistola, quem illi præsentabat, sua denuntiatione veraciter concordabant. Dum sic in omnibus devolgata claruit, si suprascriptus Pontifex & ipsi Comis vel qui cum eo aderant, denuntiaverunt ipsius illi, ut quicquid per annorum spatia de eo tempore usque nunc recte & legaliter possederat, inantea obsolve principale negotio recto tramite testata lege servit, res suas ipsi aut heredis sui tenire & possedire faciant. Et pro præsente & futura tempora convenit, ut hanc cartola, qui vocatur Appennis, præfatorum senio-

rum vel reliquorum civium eorum manebus roboratas acciperet adfirmare deberet. quod ita & fecit : ita ut duo Appennis coæqualis ex hoc affirmatus accipiat, unum, quem ipsi apud se retineat ; & alium, quem in foro puplico suspenditur. Facto Appenni. FORMULÆ ANDEG.

XXXIII. Incipit noticia ad Appenno firmare.

CUm per cæca cupiditate per loca orbana semper hostis antiquus bella consurget, & solent homines perfidi & pessimi per malus intolerabilia mala subire, tam ab hostibus, quam latrunculus, per talas & fortes, per captores & rapacis conmovere & conmutare gravis damnos ætatis. Igitur non est incognitum, qualiter aliquo homine, nomen illo, contegit gravis naufragius, quod in villa illa casa sua per nocte fuit effracta, & omnes præsidios suos, aurum, argentum, æramentum, vestimentum, utensilia, pecunia, seu strumenta cartarum quamplurimas, vindicionis, cautionis, cessionis, donationis, dotis conposcionalis, pactis, conmutationes, convenientiis, securitatis, vacuaturias, judicius & notitias, seu & omnes solemnitas, per quem à longo tempore usque modo res suas domenavit, per ipso furte exinde fuit deportata. Proinde necesse fuit sæpedicto illo in crastenum maturius mane judici pupleco vicinis circa manentes ad ipso loco convocare : & ibidem venientes invenerunt sic esset factum, seris incisis ostias concapolatas, portas perforatas, conscensa seu & universa quæ supra memoravimus per ipso furto perinde esset abstracta. Dum sic cessit veraciis, ut melius possit exinde appenne in civetate regione ipse ipsius prosequere & adfirmare, petiit ad ipsius vicinus & judice, qui in ipsa cautione fuerunt, manibus propriis in hunc prospectum notitia relationis adfirmare deberent. quod ita & fecerunt.

XXXIV. Incipit (libellus) dotis.

ANnum iiij. regnum Domini nostri CHILDEBERTO *reges. Ego in Dei nomen illi fateor me hunc libellum dote scribere deberem, quod ita & fecerim, ad dulcessima sponsa mea, nomen illa, pro amore dulcitudinem suam, emitto tibi in cartola libelli dotes casa jam dicta puella sponsa mea illa habiat, teniat, possideat, faciat quod voluerit. Et si quis vero, aut ego ipsi, vel quislibet opposita persona, qui contra hoc voluntate meam facta aut libellum dote ista conscripta aut agere præsumpserit, soledus tantus coactus exsolvat. Et si quis . . . non obtineat effectum.* V. Marculf. lib. 2. c. 15.

Incipit epistola.

EGo enim illi fateor me hanc epistola facere debere, quod ita & feci, ad coguje mea illa propter amore dulcitudinem suam & servicium circa me inpendetis, cedo tibi atque transcribo capsa de casa cum ipso villare, ubi ipsa casa resedit, ut ab hodierno die ipsas res denominatas habeas, teneas, possideas. Et si quis vero, &c.

XXXV. Incipit item cessio.

EGo enim illi fateor me hanc cessionem facere debere, quod ita & feci ei, ad dulcissimo nepote meo, nomen illo. Cedo ei propter amorem dulcitudinem suam casa, ut ab hodierno die ipsam rem conscriptam habeas, teneas, possideas, &c.

XXXVI. Incipit epistola, quem pater & mater facit in filio.

LIcet unicuique de rebus suis, quas in presente sæculo (habere) videtur, tam ad sancta loca seu parentum meliorare, & lex manet & consuetudo longinqua percurrit facere quod voluerit. Idcirco ego in Dei nomen illi, & cogive mea illa dulcissima, & à nobiscum integra amore diligendo filio illo. Dum in omnibus, & per omnia, & super totum nobis fideliter servire videris, multas penurias & injurias per diversa loca pro nostra necessitate suscepisti, & in utilitate domnorum partibus Britanici seu Wasconici hostiliter ordine ad specie mea fuisti : proinde convenit nobis, ut aliquid de facultatis nostræ te emeliorare debererit. quod ita & fecerunt. Ergo transcrivimus tibi mansello nostro illo super terraturio vir inluster illo, & hoc cum domebus, ædificiis, mancipiis, viniis, silvis, pratis, aquis aquarumque decursibus, junctis & adjecentiis, quantumcumque ibidem nos tenire visi sumus, hoc ad die præsente perpetualiter ordine tradimus ad possedendum, & hoc est habendi, tenendi seu commutandi posteris tuis, vel ubi tua decreverit voluntas, derelinquendi, & ubi aliubi ex nostra sine epistolis oblegatam & infantis nostris remutarent, tu cum ipsis æqualis lanciæ dividere facias. Et in hanc paginola intimare convenit, si nos ipsi aut heredis seu propinquis nostris, aut militans extranea persona, qui contra hanc epistola aliqua querilla aut refragatione contraire voluerimus, soledus tantus tibi sociante fisco conponat, & nihil vindicet quod repetet ; & hæc voluntas nostra cum manus nostras roboratas omni tempore cum lege Aquiliani non dibeat esse inconvulsa. V. infra cap. 57.

XXXVII. Incipit cautio de homine.

DOmino magnifico fratri illi, ego illi. Constat me accipisse, & ita accepi à vobis per hanc cautionem ad pristetum beneficium, hoc est in argento uncias tantas : in loco pignoris emitto vobis statum meum medietatem, ut in unaquisque septem ad die stantis qualecumque operam mihi legitemam injunxeris, facere debiassemus. Cum annos tantus compliti fuerint, res vestras redibere debias, & cautionem meam recipere faciam. Et si exinde de ipsa opera, aut de ipsas res ad ipso placito negligens tardus fuero, aut voluntate vestra exinde non habuero ; tunc me constat res vestras in duplum debiam esse redditurus, aut vobis, aut cui cautione ista dederis ad exagenda.

FORMULÆ ANDEG.

XXXVIII. Incipit securitas.

EGo enim illi. Quia dum non est incognitum, qualiter aliquos homo, nomen illi, & quia ante hos dies habuit interpellationem, dum diceret, quasi casa sua infregisset, & res suas exinde deportasset. Unde & ipsi illi habuit, ut hoc in basilica sancti illius apud homines tantus conjurare deberet. Sed metuentis bonis hominibus, eos concordiare dixerunt. Et si recognovi, & in nullo modo culpabile exinde ipso non invenit, convenit ut manu sua exinde facere deberet. quod ita & fecit, ut nullo umquam tempore contra ipsis nulla calumnia, neque repeticione facere non debeas, sed, sicut dixi, quietus & securus resìdias. Et si fuerit aut ego ipsi, &c.

XXXIX. Incipit cessio [in dotem.]

DUlcissima & cum integro amore diligenda sponsa mea nomen illa, ego illi, filius illius. Dum non habetur incognitum, sed pluris habetur cognitum, qualiter te secundum lege Romana sponsatam visus sum habere, in animis meis plenius tractavi, ut tibi aliquid de re paupertaticola mea concidere debirem. quod ita & feci, hoc est cedo tibi membro de casa cum mobile & inmobile, in fundo illa villa, super terraturium sancti illius, cum villare vel omne circumcincto suo, juxta caso illius, lecto vestito, vestimentum tantum, fabricaturas in soledus tantus, mancipia tanta, his nominebus illus & illus, boves tantus, vaccas tantas cum sequentis tantis, ovis tantus, solidis tantus, campo cum silva ferentes modius tantus; de unus latus est campus illius: vinia juctus tantus, de unus latus est vinia illius: prato juctus tantus. Hæc omnia superius nominata ad die felicissimo nuptiarum hoc ad die præsente habeas concessum, dum advixeris, perpetualiter ad usumfructuario ad possedendum, absque præjudicio [sancti illius] cujus terræ esse videtur. Si vero, quod fieri non credo, &c.

XL. Incipit jus liberorum.

DUlcissimo & cum integro amore diligendo jocale meo illo, illa. Sane in Dei nomine mente sanoque consilio meditantis casus humanæ fragilitatis corpore, ne nos contingit ultimos dies inordinatus, quod Deus averiat, de hujus sæculi lustris discederemus, debitumve naturæ compleverimus, dum in terra nus sobolus non habemus, nostrumque elegemus conspirante Deo commune consilio per cartolæ textum nostrum voluntate conscribere. Ideo ego memoratus illi, si tu mihi dulcissima conjux mea illa superstitis fueris, cum ego de hac luce discessero, debitumve naturæ complevero, tunc tu tris portionis de omne corpore facultatis meæ, quem in pago illo & illi ex aloto parentum meorum, vel de quolibet contracto mihi legibus obvenit, si prolis interim non fuerint procreati, tibi transscribo, ut quicquid exinde in postmodum exinde volueris faciendum, id est tam in domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, pratis, agris, acolabus, aquis aquarumque decursibus, junctis & subjunctis, mobilebus cum omne jure & soliditate eorum, integrum, sicut à me fuit possessum, possedendum tuo jure recipias, & perpetualiter possideas; & quicquid exinde elegeris, faciendi liberum potiaris arbitrium. Quia rem ipsam aliter quam quod heredibus meis, illa quarta vero portione reservaverunt, hæc contra vos propinquorum heredibus legitimis meis reservo, ut tu conjux mea illa illas tris portionis, & ipsi heredis mei illa quarta similiter debetis percipere & possidere. Similiter ego illa in ara, juxta ut superius contenitur depictum, religionis quos tenet terra mea .... ad vos voluntate mea conscriptas, & ego ad similitudinem conscribere rogavi. Ergo si tu mihi dulcissimus jocalis meus illi superstitis fueris, cum ego de hac luce discessero, debitumve naturæ complevero, tunc tu tris partis de omne corpore facultatis meæ, quod in pago illo & illo ex alote parentum meorum abire videor, herdis meos in ipsis tris partis fattiden ... ut quicquid de ipsis tris partis de alote meo, se prolis inter nos non fuerint procreati, facere volueris, tam in domibus, ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, agris cultis & incultis, pratis, accolabus, sicut à me fuit possessum, possideas, & rebus tam quod ad præsens possidere videor, ut mihi inante justum redebitum est, tu hoc integro jure percipias recipere, &c.

XLI. Incipit securitas.

EGo enim illi qui commaneo villa illa sancti illius. Convenit mihi bona voluntate ad securitate ad homine, nomen illo, facere debere. quod ita & fici, pro eo quod illam rem ad furtis conditionis post habuerit, & accepit exinde argento tantum. Proinde mano mea & bonorum firmata tibi exinde dedisse, ut post hunc diem de hac causa quietus & securus resìdias. Et si fuerit ut ego ipse, &c.

XLII. Incipit epistola quem hominem repotavit de res suas.

DUm cognitum est quod homo, nomen illi, aliquo homine, nomen illo, mallavit pro res suas, & ipsi illi male ei exinde numquam male fecisset. Proinde ipsi illi ante bonis hominibus convenit, ut hanc epistolam facere deberit, ut nullo umquam tempore contra ipsum agere non præsumat. Quod si illi aut aliqua persona, &c.

XLIII. Incipit securitas de rapto.

EGo enim illi. Constat me accepisse de illo integro conpositione, pro eo quod apud homine, nomen illo, puella sua tradenda fuit, dedi ei ad ipso illo soledus tantus. Proinde manu sua firmata & bonorum hominum accepi, ut post hunc diem neque illi, neque nullus de heredibus suis, nulla calumnia nec repetitione habere non debias, sed, sicut dixi, de hac causa quietus resìdias. Et si fuerit aut ego ipsi, &c.

XLIV.

XLIV. Incipit notitia [de matrimonio servorum.]

V. infra cap. 58.

Notitia qualiter illi & illi. Non habitur incognitum, qualiter servus nomen illi, ancilla ad illo, nomen illa, extra voluntatem ad conjugium se conjunxerunt: sed modo nos una pacis concordia convenit, ut de agnatione qui de ipsis procreati fuerint, illi ad ancilla sua duas partes recipiat, ego & illi ad servo suo illo tertia, & quod ipsi aliquid stante conjugio convenerunt, illi servo suo de ipso peculiare duas partes recipiat: similiter & illa ad ancilla sua illa tertia. Proinde ut in postmodum nulla altercatio inter nos non debeat esse, ut manus nostra exinde per duas epistolas uno tenore conscriptas facere deberimus. quod ita & fecimus, & pro rei totius firmitate modo adfirmavimus, ut nec nos ipsi, nec ullus de heredibus vel de propinquis nostris, aut militans stranea persona, qui contra istas epistolas venire voluerit, ad dupla pecunia teneatur obnoxius; & illa petitio non obteniat effectum, & has convenentias inconcusso & inconvulso teniat firmitate.

XLV. Incipit epistola qui de heredibus alicui aut ecclesiæ delegat.

Lex Romana & antiqua consuetudo exposcit, ut unus quis homo, dum in suum contenit arbitrium, de rebus suis propriis aliquid pro animæ suæ compendium dare decreverit, licentiam habeat, & illud quod ad loca sanctorum, ad congregationem monachorum confertur, numquam perit, sed ad memoriam æternam & justitiam reputatur. Igitur ego enim in Dei nomen inluster vir ille, necnon & congive mea inlustra matrona illa, convenit nobis unanimiter pertractantis, ut aliquid de rebus nostris in monasterio nostro, quem communiter ædificavimus, qui est in honore sancti illius infra muro Andecavis constructus, ubi illa Abbatissa custos præesse videtur, concidere deberemus. quod ad die præsente visi sumus fecisse, hoc est locello nuncupante illo, in pago illo, rem proprietatis nostræ, quem de parente nostro venerabile viro illo Abbate propria pecunia conparavimus, vel die præsente nostra est possessio, hoc est cum terris, domibus, ædificiis, mancipiis, accolabus, viniis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumque decursibus, movilebus & inmovilebus, junctis & appendiciis & adjecentiis in se habentis ad se pertenentis cum superposito pro omni merito suo, ut diximus, ad prædicta basileca vel congregatio ipsius vel rectorem ipsa volumus esse translatum atque inductum: ita ut quicquid exinde ab hac die jure proprio atque firmissimo congregatio ipsius utilitatibus monasterii ipsius elegerit faciendum, liberam habeat in omnibus potestatem: quia malumus te sacrosanctæ ecclesiæ in honore sancti illius in idipsum monasterio ædificatæ, quam reliquis heredibus nostris. Quod si fuerit aliquis de heredibus nostris, qui contra hanc epistolam cessionis, quam bona voluntate pro nostris expiandis peccatis devovimus, venire aut contrarius vel pulsator exstiterit, prius à communione Ecclesiæ catholicæ sit pulsatus, & æternæ damnationi subjectus; & insuper auri libras tantas, argento pondus x. sociante fisco, cujus pulsaverit, componat: nihilo minus epistola atque definitio nostra omni tempore firma & stabilis perduret.

XLVI. Incipit notitia, quem hominem in causa sua repellavit.

Notitia qualiter veniens illi Andecavis civitate ante venerabile vir illo Abbati, vel reliquis quam plures bonis hominibus, qui cum ipso aderant, cujus nomina vel scriptiones atque signaculum subter tenentur inserta, interpellavit aliquus homines his nominibus illus & illus, dum dicerit, quasi vinia sua in loco noncupante illo, malo ordine pervasisset. quia ipse illi & illi taliter in responso [dederunt,] quod auctori habebant legitimo nomen illo majore, quia ipsa vinia ad eos dedisset. Sic ab ipsis viris illi fuit denuntiatum, ut die illo Andecavis civitate ipso illo in Autericio præsentare deberit: se hoc non faciebat, cum legis beneficio ipso illo de ipsa vinia revestire deberet. Actum.

XLVII. Incipit mandatus.

Domino magnifico illo illi. Rogo, preco, supplico atque injungo per hunc mandatum ad vicem meam hominem, nomen illo, quem ego beneficium ei feci, argento uncias tantas, ipsum meum ubi & ubi, eas vel meas prosequere & admallare & adcausare facias, quomodo ipso debite recipere facias: & quicquid ad vicem meam exinde facere volueris, egeris, feceris, gesserisve, etenim me habiturum esse cognusce ratum. Mandatum Andecavis civitate, curia puplica.

XLVIII. Incipit charta de sanguinolento *, quem de matricola suscipi.

* *recens nato, exposito.*

Cum in Dei nomen nos vero fratris, qui ad matricola sancti illius residere videmur, quos nobis ibidem omnipotens Deus de conlata Christianorum pascere videtur, invenimus ibidem infantolo sanguinolento, cui adhuc vocabulum non habetur, & de cuncto populo parentes ejus invenire non potuimus. Ideo convenit nobis unanimiter consentientes, & per voluntatem marthyrario, nomen illo Presbytero, ut ipso infantolo ad homine nomen illo venumdare deberemus. quod ita & fecimus, & accepimus pro ipso, sicut apud nos consuetudo est, treanto uno, cum nostro pacto, & intimare rogavimus. Si nus ipsi aut domenus vel parentis ejus, qui contra charta ita venire voluerit, in primitus Christus filius Dei vivi terribilem & metuendum, ut non sit ad gaudium, sed ad ejus detrimentum quod ei incutiat sempiternam pœnam; & quod repetit vindicare non valeat, & hæc facta nostra omni tempore firma permaneat.

XLIX. Incipit judicius de homicidio.

*Veniens illi & germanos suos illi Andecavis civitate, ante viro illuster illo Comite vel reliquis racimburdis * qui cum eo aderant, quorum nomina per subscriptionibus atque signacola subter tenentur inserta, interpellabat aliquo homine, nomen illo, dicebat quasi ante hos annus parentis coram illo quo-*

* *Judicibus* V. Glossar. Cangian. in *Rachimburgii.*

FORMULÆ ANDEG.

modo interfecisset. Interrogatum est sæpe dicto illo, quid ad hæc causa daret in responsis. sed hoc ad integra fortiter denegabat. Sic juxta actificantes sæpe dictis germanis visum est ad ipsis personas decrevisse judicio, ut quatrum in suum quod evenit ipso Kalendas illas, aput homines xij. mano sua xiij. vicinus circa manentes sibi: sin melius in ecclesia seniore loci in ipsa civitate hoc debiat conjurare, quod ad morte sæpe dicto numquam consentisset, nec eum occessisset, nec consciens, nec consentanius ad hoc faciendum numquam fuisset. Se hoc facere potest, diebus vitæ suæ de ipsa causa securus permaneat: sin autem non potuerit, in quantum lex præstat hoc emendare studeat.

Incipit Notitia ad supradicta judicia.

NOtitia sacramenti, qualiter vel quibus præsentibus aderant in ipso die Kalendas Martias ingressus est homo, nomen illi, in ecclesia seniore sancti loci Andecavis civetate, secundum quod judicios suos loquitur, apud homines xij. mano sua xiij. Juratus dixit: Per hunc loco sancto & divina omnia sanctorum patrocinia, qui hic requiescunt, unde mihi aliquid homenis illi & germanus suos illi reputaverunt, quod parente eorum illo quondam interficisse aut interficere rogasse; ipsum non occisi, nec occidere rogavi, nec consciens, nec consentaneus ad morte sua numquam fui, nec illud de hac causa non redebio nisi isto edonio sacramento, quem judicatum habui, legibus transivi. Id sunt quod de præsente fuerunt, & hunc sacramentum audierunt, & hunc notitiam manus eorum subter adfirmaverunt. Facta notitia.

L. Incipit mandatus.

DOmino fratri illo, ego illi. Negociens rogo, preco, atque suppleco per hunc mandatum ad vicem meam servo meo, nomen illo, natione gentile: quem mihi confugio fecit ubi & ubi, cum ipso invenire potueris, tam in pago, quam in palatio, seu in qualibet patria invenire potueris, quicquid exinde ad vicem meam prosequere & excausare, vel admallare eas faceas: & quicquid per hunc mandatum egeris, feceris, gesserisve, etenim me habiturum esse cognusce ratum. Mandatum Andecavis civitate.

LI. Incipit mandatus.

DOmino magnifico illo, ego illi. Rogo atque suppleco vestra caretate per hunc mandatum, ut omnes causas meas in pago illo ad vicem meam prosequere vel admallare facias, tam in pago, quam & (si necessitas fuerit) ad palacio, vel ubi locus congruus fuerit; & quicquid exinde egeris, feceris gesserisve, etenim me in omnibus habitaturis tibi essit cognuscat ratum, quam gestibus oblecatus. Et ut certius credatur, mano mea subter firmavi, & magnorum meorum subterius decrevi adfirmare. Datum mandatum Andecavis civitate.

LII. Incipit Noticia.

NOticia qualiter veniens ille Andecavis civitate, die illo, in regionis, quod ficit mensis illi dies tantus, placitum suum adtendedit. Ac contra aliquus homines, his nominibus illus & illus: unde ante hos dies intationis fuerunt pro vinia sua in loco qui dicitur illo. Unde & autore nomen illo, spoponderunt præsentare ipsa vinia ipsis consignasit. Sed veniens in eo placito illi, de mane usque ad vesperum placitum suum legibus custodivit & solsadivit. Nam illi & illi ibidem fuerunt, & hoc quod espoponderunt, menime potuerunt adimplire. Propteria necessarium ipsius illo, ut hanc noticiam manibus bonorum hominum exinde accipere deberit. quod ita & fecit, ut in postmodum quicquid lex inter eos declarat, attendere debiat.

LIII. Incipit cessio.

QVod bonum faustum sit, Lex felicitatis adsatis adsentit, & lex Romana edocit, & consuetudo pagi consentit, & principalis potestas non prohibet, ut tam pro se intercidentem, quam ad die filicissimo nuptiarum obtabile evenientem. Idcirco ego in Dei nomine illi nomen, ante proscribo ad sponsam meam, nomen illa, filia illius, transcribo ad ipsa per hanc epistola atque cessione, hoc est casa cum curte, vel omni circumcincto suo, hoc est mobile & inmobile, lecto vestito, campo ferente modius tantus, de uno latere est campus; vinia juctus tantus, de uno latere vinia illius; silva juctus tantus, de uno latere silva illius; prado juctus, de uno latere prata illius, & est super terraturium sancti illius, in fundo illa villa, bovis tantus, vaccas cum sequentis tantus; vestimento tanto, in turis de soledus tantus, bracilo de soledus tantus, hæc omnia rem superius nomenata, quamdiu adviximus, ambo pariter hoc tenere & possedire debiamus, superius nomenata hoc tenire & possedire debias. Et se prolem nobis Deus dederit, cum omne integritate ut rem meliorata acceperit, & adfirmare deberimus: quod ita & ficimus. Post transitum vero tuum in ipsis revertantur. Et se agnatio de nobis procreata non fuerit, hæc omnia rem superius nomenata, hoc tenire & possedire debiant, & cui volueris derelinquas. Et si fuerit qui contra hanc epistula adque cessione, quem ego bona voluntate nulla imperium fieri & adfirmare rogavi, venire aut litigare vel infrangere fortasse conaverit, inferat inter tibi & fisco soledus tantus coactus componere debiat, & quod repetit vindecare non valiat.

LIV. Noticia divisionis.

IN Dei nom. Placuit atque convenit inter illus & illus germanus, ut inter se de res eorum devidere debuerunt. quod & fecerunt. Accipit illi hoc est casa cum omni circumcincto illo, seu & mancipia vel mobile & immobile, quem in ipsa casa esse videtur, vel vineas, silvas & prata, quantumcumque in ipsa casa aspicere videtur, totum & ad integrum. Et in contra accipit germanus suos illi alio locello illo,

tum omne rem ad se pertinentis. Unde convenit ut manus eorum firmatas inter se accipere deberent, quod ita & fecerunt, ut unusquis quod accipit habeat, teneat & possedeat, vel cui voluerit derelinquat. Et si fuerit unus ex nus ipsis qui contra pare suo agere aut resultare præsumpserit, partem suam ad pare suo amittat, & insuper soledus tantus componat, & quod repetit nihil valeat vindecare; & hæc pactio divisionis omni tempore firma permaneat. FORMULÆ ANDEG.

LV. Noticia cessionis.

EGo enim illi. Convenit nobis ad petitionem nutrido nostro, ut aliquo locello, nomen illo, in loco qui vocatur illo, pro assiduo servicio suo vel benevolentia, qui circa nus abire visus est, ei concidere deberemus. quod ita & fecimus, ut post hunc diem ipso locello integrum habeat concessum, ut quicquid de ipso facere volueris, liberam in omnibus habeas potestatem faciendi. Et pro infestantis malis hominibus, convenit multa ibidem inserere debeamus. quod ita & fecimus. Et si fuerit qui contra epistola ista ullus de heredibus meis, aut quislibet homo, aut extranea persona, qui contra ipsa resultare voluerit, soledus tantus ei componat, & repeticio sua non obtineat effectum, & hæc epistola omni tempore firma permaneat cum stipulatione subnixa.

LVI. [Formula dissolvendi matrimonii.]

DOmino non dulcissimo, sed amarissimo & exsufflantissimo jocali meo illo illa. Dum non est [incognitum,] qualiter faciente inimico & interdicente Deo, ut insimul esse non potemus; proinde convenit nobis ante bonis hominibus, ut ad invicem nos relaxare deberemus. quod ita & fecimus. Ubicumque jocalis meus mulierem [ducere] voluerit, licentiam habeat potestatem faciendi. Similiter & illa convenit, ut ubicumque ipsa femina superius nominata sibi marito accipere voluerit, licentiam habeat potestatem faciendi. Et si fuerit post hunc diem unus ex nus ipsis qui contra hanc epistola ista agere aut repetire præsumpserit, soledus tantus ad pare suo componat una cum judice intercidentem, & quod repetit nihil valeat vindecare, & hæc epistola firma permaneat. V. Marculf. lib. 2. c. 30.

LVII. Incipit cessio.

*LEx Romana edocet, consuetudo pariter consentit, & regalis potestas non prohibet, ut unus quis de rem suam, quem in præsente die possedit, faciat quod voluerit. Idcirco ego quidem in Dei nomen illi, qui commaneo illa villa, quia pertractavi circa animus meus, ut omnis res meas, quem in præsente sæculo habere videor, ad filio meo duas partes per hanc epistola cessione ad die præsente trado ad possedendo, tam casas, domibus, ædificiis, mancipiis, campis, viniis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, junctis & subjunctis, movelibus & inmovelibus, omni rem meam, pro assidua servitia sua vel benevolentia, ei, sicut dixi, partis duas deligo atque transfundo ad die præsente; tertia vero parte ad heredis propinquis reservans, hac tamen conditione, ut dum advixero, mihi in omnibus tam de victo, quam & de vestito soniare * mihi debiat, & ipsa terra persolvere faciat: & quicquid de ipsis duas partes facere voluerit, habendi, tenendi, donandi, vendendi, seu commutandi, absque præjudicio sancti illius, cujus terra esse videtur, liberam in omnibus habeas potestatem faciendi. Si quis vero (quod fieri esse non credo) si fuerit ullo umquam tempore, aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quilibet homo aut extranea persona, qui contra hanc epistolam cessione ista venire aut agere fortasse præsumpserit, in primitus Dei incurrat judicium, & sanctorum loca efficiatur extraneus, & insuper inter tibi & agente sancti illius tantus componat; & quod repetit nullo congenio evindicare non valeat, & hæc cartola omni tempore firma permaneat.* V. supra cap. 36. * præstare.

LVIII. [Notitia de natis servorum.]

NOs enim illi & conjux mea illa. Dum non est incognitum, qualiter aliqua femena, nomine illa, servo nostro, nomen illo, ad conjugium copulavit, & modo nos bona voluntate convenit, ut quamdiu quidem in conjugio sunt copulati, ipsa femena per nos non debuit esse declinatam in servicio. Et agnacio, se ex ipsis procreata fuerit, ad ingenuetatem capitis eorum debuit permanere ingenui. Si quoque ut se eis necessitas fuerit, ad servicio caput eorum inclinatur, non ei detur licencia, nisi ad nos vel heredis nostris propinquiores: & peculiare, quod sit ante conjugio laborare potuerit, ipsa femena tercia parte exinde habeat absque nostra repeticione, vel heredum nostrorum. Deinde in hunc epistola nobis intimare convenit, se nos ipsi, aut heredis vel propinqui nostri, seu quislibet opposita persona, quid ad traditis conveniencias ipsa femena conmodolare voluerit, aut contra epistola hæc agere contemtator fuerit, soledus tantus componat, & nihilum dicit & quod repetit, & hæc epistola omni tempore firma permaneat. V. supra cap. 44.

LIX. [Notitia de commodato.]

EGo enim illi qui conmaneo illa villa. Constat me accepisse, & ita accipi de homine, nomen illo, ad pristetum beneficium argento uncias tantas. Sic modo convenit, ut cum multa caretate ipso argento die Kalendas illas mox venturi Septembris & circum me habere debiam, & ipso die argento vestro reddere faciam, & cautionem meam recipere faciam. Et si exinde necligens aut tardus fuerim, voluntate vestra non habueris, hic modo mihi in hunc caucione placuit inserere, ipsas revestitas in dupplum vobis sic reddeturus, aut vobis, aut cui caucionem istas dederis ad ex.

APPENDICIS PARS SECUNDA

Varia diplomata & instrumenta continens.

I.

Commonitorium Theodosii Junioris pro Sisinnio, cui res à Tranquillo extortæ fuerant, sed per Pyrrhum tribunum jussu imperatoris restitutæ. Datum consulatu Theodosii Junioris & Albini.

An. Chr. 444. Ex authentico in phylira apud Franc. Moscardii Veron. ad cap. 3.

. . . .

dem relictis scire possemus . . . . ut dum a nobis alius fuerit directus, fidei industriaeque . . . . noster . . . . Ante omnia de fundo Parilaïco, quem Tranquillum in temp . . . ori quondam sub depactione fiduciae nexu obligaverat juxta . . . nem, quam tecum paraveras, quam ipsi Pyrro refudisti, quia proximo . . . nescio quibus, quorum personam ignoramus, dicitur occupatum elic. auct . . . . ut domui nostrae reformetur, vel cer . . . . quis vel obvi . . . . functi satisfecit debito: ut in hac parte prudentiam tuam osten . . . . profligaveras, quoniam cautionem ipse tecum habes majorem . . . . tibi acquiras. quos solidos cum pensiones quartae-decimae indictionis praesentis temporibus quidquid sollicitudine tua exactum fuerit . . . e deferas, vel certe fide & periculo . . . di . . . bus, cum omnia documenta, quae Pyrrus egerit, dirigas, debita . . . . rigoris servata justitia exige: ut cum nobis satisfactum fuerit di . . . . ejus habeat moderationem, judicare possimus quaeque men . . . . . llere jura omnia requirantur, ne in aliquo nobis aut secundae sententiae . . . . dispendium adferatur. Simili modo peculia Clodian . . . . andum esse jubemus. Ad conductores etiam vel actores et . . . . . nostri literas dedimus, ut admonitione nostra pro utilitate nostri . . . . obsecundent jussionibus. Vide ergo rursus, aut traditas, aut desidera . . . . . desideria intercedat, & novi ante nos excogitare ipse faciat spec . . . . domui nostrae necessaria si novis fuerit . . . . enta quae . . dra . . . cum feliciter oportuno tempore disponat, transmitte . . . . nias, qui Ravenna ad Urbem mittatur, & in horreo nostro . . . . tur. Et manu Domni subscriptio: Opto multos annos bene valeatis.

Aliud rescriptum ejusdem argumenti.

. . . . *ius vir in. Ast* . . . .

de nostra incolumitate gaudere. Illud etiam admonemus, ut Sisinnio conducta . . . dilianae mari . . . dispositione conductorum vestrorum ejus jussionibus co . . . . indetis, cui post egressum Pyrri tribuni ad omnia, quae minime . . . . procurant . . . . commonitorio nominis nostri curam and . . . . mus, & nemo vestrum rebellis con, . . . ne in exemplo disciplinae ultioni prosternatur . . . . Quicquid enim nemo . . . . . jus pro nostris commodis egerit, ex lectione commonitorii nostri grav . . . . esse scibitis. Opto bene valeatis.

Item aliud.

. . . . *ius vir in. Eleutherioni & Zozimo condl* . . . .

Dissentientibus utilitates nostras ab initio lacessiri non habetur ambiguum . . . . . . cessionis coëgit, ut Pyrrum tribunum in tempore ad Siciliam miserem . . . . . . triennium reversus, diverso tempore corporali taedio detentus edocuit . . . . . omnimodis prodesse minime potuisse. Et quia Sisinnium, qui adversus eumdem . . . . lla deposuerat, & occasionem adventus ejus praesentem invenit, necesse fuit . . . . . omnia agenda & corrigenda injungeremus, ut universa exacta, remota fraude . . . quartae-decimae indictionis ad nos pensiones aut ipse feliciter deferat . . . . transmittat. Quid igitur illi à nobis injunctum sit, lecto commonitorio nostro . . . . Videte ergo memores salutis vestrae, ut pro nostri utilitate obsecundetis . . . . jussionibus de fundo Parilaico nihilo minus actionem memorato Sisinnio manda . . . ius. Participato itaque consilio & solatio agite, ut omnium rerum indemnitas . . . . is. Item subscriptio: Opto bene valeatis.

Fragmenta de exsecutione commonitorii imperialis.

. . . .

ni Siciliensis . . . indictione XII. *cons. Maximia reg. patri V. V. C. C. & Bonifacio . . . praesente relegi Pyrro . . . . cessa Enporitana per Zosimum & Cuprionem sol. n.* DCC LVI.

. . . . dus Ariniara sive murus per supra scriptos sol. n. C XLVII. *. . . . one tritici sive hordei, quod ante barbarico fisco praestare sol. n.* LXXV. . . . .

. . . .

XIII. *consulatu D. N. Theodosi Aug.* XVIII. *& Albini V. C. inferendi per supra scriptum Pyrrum solid.* II. C LXXV. . . . .

& de reliqua Zosimi juxta relationes epistulae tribuni Pyrri solid. VIII. . . . .

vero Tranquilli, qui res Sisinnii extorsit, de solidis numero DCCC. XL. *constectus legentium . . . solidos acceptos Sisinnius : . . . vidisse conductoribus ecclesiae Raven. testimoniis approbavit.*

II.

Donatio cujuſdam fundi in territorio Cornelienſi, eccleſiæ Ravennati facta à Maria illuſtri matrona P. C. Flavii Fauſti junioris, Johanne Ravennate epiſcopo, pro ſepultura.

An. Chr. 491. Ex authentico in phylira. ad cap. 3.

. . . .

donationis feci . . . . beatiſſimo papa Johanne, Maria praefata dum poſtula . . . . locum nobis ſub . . . . requieſcerent . . . cui vocabulum eſt Domicilium, in Cornelienſi, cui veſtra praes . . . tudo facta ſcribtura . . . . occurrit legibus ſub . . . . & poſtulatum beneficium . . . . nomine Emitandum, per quam praefatae ſanctae . . . . praedium . . . . huic donationi abeſſe, afuturumque eſſe promitto ſub ini . . . . habita mentione, quae firmandis inſerta donationibus : . . . . . habet nominat . . . . . indita . . . . chartulam Jovino notario meo ſcribendam dictavi; cuique, quia ignoro litteras, ſignum crucis feci : ad quod Caſtorium V. C. carum meum, ut pro me ſuſcriberet, conrogavi, nobileſque viros, qui ſuas ſuſcriptiones dignanter adnectant, pari ſuplicatione popoſco, ſtipulantique tibi, vir Dei, ſanctiſſime Pater & Papa Johannes, ſpopondi ego qui ſupra Maria, & ob juris eccleſiae perpetem firmitatem, cum hanc chartulam allegare placuerit geſtis municipalibus, mea proſecutio ſubſequatur. Actum Ravennae ſub die quarto nonas Januarias, P. C. Flavi Fauſti junioris V. C. conſ.

Signum † Mariae ſupra fatae donatricis.

Flavius Caſtorius V. C. huic donationi, rogante Maria ſaepe fata, ipſa praeſente ad ſignum ejus pro ea ſuſcripſi.

Suſcriptio teſtium.

Flavius Gregorius V. C. huic donationi, rogante Maria ſupra fata, ipſa praeſente, teſtis ſuſcripſi.

Fl. Hilarus ſcriniarius clericus huic donationi, rogante Maria ſaepe fata, ipſa praeſente, teſtis ſuſcripſi.

Fl. Severus V. H. argentarius huic donationi, rogante Maria ſaepe fata, ipſa praeſente teſtis ſuſcripſi.

Alіud quod lectum eſt, & is indetur, & advocata audit praeſens Maria ſaepe fata, quid defenſores ſancti ac venerabiles viri Johannis epiſcopi hujus ſanctae urbis actis fuerint proſecuti, vel quid textus epiſtulae donationis continet. Et ideo quid ad haec dicit? Maria ſaepe fata dicit : Ego hanc epiſtulam donationis Jobino notario meo ſcribendam dictavi, in qua ſubter manu mea ſignum feci, & Caſtorium V. C. rogavi, ut pro me ſuſcriberet, ubi dono contuli ſancto ac venerabili Johanni epiſcopo hujus ſanctae urbis, quoniam antea vivo marito meo de ipſa caſa ſcribturam feceramus : ſed quia morte praeventus actam minime potuimus ſub . . . . re; nunc neceſſe mihi fuit, ut epiſtolam nomine meo facerem, ubi ei dono contuli caſam juris mei, cui vocabulum eſt Domicilium, in Cornelienſi territorio conſtituta, cum omni jure ſuo, omnibuſque . . . . ac nobis de . . . udo ipſius locum do [nare] dignaretur intra baſilecam ſancti Laurenti, ubi corpuſculum . . . . ad . . . . plena eſt.

Reſponſio Mariae ſaepe fatae def . . . . . epiſtula donationis viſa ſupra ſcripta. Nunc quid amplius per . . . . . deſideratur . . . . . ſanctae eccleſiae catholicae civitatis Ravennae petimus, ut geſta nobis edi jubeatis ex more.

Flavius Projectus clericus & iterum mag. inſpectis iis geſtae dentur ex more.

Flavius Ruſticus V. H. filio meo Projecto, qui & iterum mag. geſta aput eum habita recognovi.

III.

Donatio ſex unciarum à Johanne ſpathario facta eccleſiæ Ravennati.

Ex authentico archivi Bononienſ. in phylira. ad cap. 3.

. . . .

praedictae ſanctae Rav. eccleſiae pro ablutionem & remedium animae meae . . . . numquam eſſe venturum, ſed perpetuis temporibus, tam . . . quam heredes ſucceſſoreſque meos, inlaeſam uſque in muc . . . conſervare promitto, excluſo a me vel meos heredes . . . . . . legum beneficia, juris & facti ignorantia, fori, loci, militi . . . . . perſcribtione, ſeu quod de revocandis donationibus ſus . . . . lege indulta donantibus.

. . . . i ponte, ut ſuperius fatus ſum, & huic habita deliberatione p . . . . . . vim nullius cogentis conſilio, vel admonentis inpulſo . . . revocabilem donationis meae uſufructuariae paginam . . . ſex unciarum principalium in integro totius ſubſtantiae meae . . . . mobile & inmobile, ſeſeque moventibus, ſicut ſuperius legitur . . . . abſque ullo dolum, vim, metu & circumſcribtione caſſum . . . . Vitali tabellioni hujus civitatis Ravennae rogatario meo . . . . dictavi, in qua ſubter, poſteaquam mihi coram teſtibus . . . . ad ſingula relecta eſt, conſentiens in omnibus mano propria propter ignorantia litterarum ſignum ſanctae crucis feci, & teſtibus . . . . a me rogitis optuli ſubſcribendam, eorumque praeſentiae u . . . . vobis actoribus ſupra nominatae ſanctae Rav. eccleſiae contra . . . . quam et ſi geſtis municipalibus allegare maluerint act . . . . . dictae ſanctae Rav. eccleſiae liberam tribu . . . . tentiam allegandi, non expectata dinuo meae profeſſionis . . . . ut ſum de praeſenti profeſſus ſtipolatione & reſponſione ſubter interpoſita. Actum Imperatore, Conſole, & die ſupraſcribtis.

Signum † manus Johanni V. C. prim. numerii Fel. Theo . . . ſupraſcripti donatoris omnia ſupra ſcripta agnoſcentis & conſentientis, cui ex . . . . . .

† Johannis advocatus huic chartulae uſufructuariae donationis ſupraſcriptarum ſex unciarum princi-

DIPLOM. VARIA.

palium in integro supra numinatae totius substantiae mubile & inmubile . . . moventibus, sicut superius legitur, facta in supra scripta sancta Rav. ecclesia . . . . . .

. . . . . . Spatar. quondam Georgii magistri militum, & nunc primicerius num. Felicum Theo . . . . acus suprascripto donatore, qui me praesentem signum sanctae Crucis fecit, & coram nobis ei relicta est, rogatus ab eodem ad signum ejus rodo chirocrista suscripsi, & de conserbandis omnibus, que superius adscribta leguntur, ad sancta Evangelia corporaliter mei praesenti . . . . . sacramenta, & hanc donationem ab eodem praedicto Johanne praenuminatae sanctae Rav. ecclesiae traditam vidi.

* *supra scriptarum.*

† ΜΑΡΙΝΟϹ ΧΡΥϹΩΚΑΤΑΛΛΑΚΤΙϹ ΟUΕΙΚ ΧΑΡΤΟUΛΕ ΟUϹΟUΦ... ΔΟΝΑΤΙΩΝΙϹ ϹϹϹΤΑΡΟUΜ * ΕΞ ΟUΝΚΙΑΡΟUΜ ΠΡΙΚΙΠΑΛΙΩΝ ΙΝ ΙΝΤ... ΝΟΜΙΝΑΤΕ ΤΩΤΙΟUϹ ϹΟUϹΤΑΤΙΕ ΜΟUUΕΛΕ ΕΤ ΙΝΜΩUΙΛΕ ΜΩΜΕΝΤΙUΙΟUϹ ϹΙΚΟUΜ ϹΟUΠΕΡΙΟUϹ ΛΕΓΙΤΟΡ ΦΑΚΤΑ... ϹΑΚΤΑ ΡΑUΕΝΝΑΤΕ ΕΚΛΙϹΙΑ Α ΙΩΑΝΝΕ V. Κ. ΕΙϹΠΑΤΑΡ... ΓΕΟΡΓΙ ΜΑΕΙϹΤΡΟ ΜΙΛΙΤΟUΜ ΕΤ ΝΟUΝΚ ΠΡΙΜΙΚΙΡΙΟUϹ ΝΟUΜΕ... ΚΟUΜ ΘΕΩΔΩϹΙΑΚΟϹ ϹϹΤΩ ΔΩΝΑΤΟUΡΕ ΚΟΙ ΜΙ ΠΡΕϹΕΝΤΕ... ϹΙΓΝΟU ϹΑΚΤΙ ΚΡΟΚΙϹ ΦΙΚΕΤ ΕΤ ΚΩΡΑ ΝΟUΙϹ ΕΙ ΡΙΛΙΚΤΑ ΕϹΓ... ΤΟϹ ΑU ΕΟΔΕΜ ΤΕϹΤΙϹ ϹΟUϹΚΡΙΨΙ ΕΤ ΔΕ ΚΟΜϹΕΡUΑΝΔΙϹ ΩΜΝΙUΟUϹ ΚΕ ϹΟUΠΕΡΙΟUϹ ΑΚΚΡΙΤΑ ΛΕΓΟΝΤ..... ϹΑΚΤΑ ΕUUΑΝΓΕΛΙΑ ΚΟΡΠΟΡΡΑΛΙΤΕΡ ΜΕ ΕΙ ΠΡΕϹΕΝΤΙ... UΙΟUΚΤϹΕΡ ΝΟΜΕΝΑΤΕ ΚΑΡΤΕ ΡΑUΕΝΝΑΤΕ ΕΚΛΙϹΙΕ ΤΡ....

† Anastasius V. H. excabin huic chartule usufructuariae sex unciarum principalium in integro super nominatae totius supstantiae, movile & inmubile siseque moventibus, sicut superius legitur, facta in suprascripta sancta Rav. ecclesia a Johanne V. C. expathario quondam Gregorio magistro militum, Primicirius numeri Filicum Theudosiacus suprascripto donatore, qui me praesente signum sanctae Crucis fecit, & cora nubis ei relicta est, rogatus ab eodem testis suscribsi, & de conserbandis omnibus, quae superius adscripta . . . . ad sancta Evangelia corporaliter mei praesentia praebuit sacramenta, hanc donationem ab eodem praedicto Johanne actore praenominatae sanctae Rav. ecclesiae traditam vidi.

† Stefanus V. C. comes, uhic chartulae usufructuariae donationis supra scribtarum sex unciarum principalium in integro supra nominatae totius substantiae, movilem & inmovilem seseque moventibus, sicut superius legitur, facta in supra scripta sancta Rav. ecclesia a Johanne V. C. . . . . quondam Georgii magistro milit. & nunc primicer. num. Fel. Theo . . . . . suprascripto donatore, qui me praesentem signum sanctae Crucis fecit, & coram nobis ei relictum est, rogatus ab eodem testis suscripsi, & de conserbandis omnibus, quae superius adscripta leguntur, & sancta Evangelia corporaliter mei praesentia praebuit sacramenta, & hanc [donationem] ab eodem praedicto Johannem actorem praenominatae sanctae Rav. ecclesiae traditam vidi.

Petrus V. C. comes ubic chartulae usufructuariae donationis supra scribtarum sex unciarum principalium in integro supra numenatae totius substantiae, muvilem & inmuvilem, siseque moventibus, sicut superius legitur, facta in supra scripta sancta Rav. ecclesia a Johannem V. C. spata . . . . magistro milit. & nunc primicerius num. Fel. Theod . . . . scripto donatore, qui me praesente signum sanctae Crucis fecit, & coram nobis ei relictum est, rogatus av eodem testis suscribsi, & de conserbandis, &c.

† Johannis except. inl . . . . huic chartulae usufructuariae donationis . . . sex unciarum principalium in integro supra nominatae totius substantiae, movile & inmovile, seseque moventibus, sicut superius legitur . . . . sancta Rav. ecclesia a Johanne V. C. spathario quondam Geor . . . . . . & nunc primicirius num. Felicum Theodosiacus suprascripto donatore . . . . praesente signum sanctae Crucis fecit, & coram nobis ei relecta . . . . ab eodem testis subscripsi, & de conservandis omnibus, quae . . . . scripta leguntur, ad sancta Evangelia corporaliter mei praesentia . . . . . sacramenta, & hanc donationem ab eodem praedicto Johanne praenominatae sanctae Rav. ecclesiae traditam vidi.

IV.

Charta Plenariæ-securitatis, data anno XXXVIII. Justiniani Imperatoris.

An. Chr. 565. Ex authentico regiæ Bibliothec. ad cap. 12.

. . . .

Quod collicti dixit cujusmodi chartula plenariae securitatis mihi fecerit Gratianus V. R. legitimae constitutus Tutor Stefani H. P. de it quod ipsius . . . . indi; deinde una mecum principales viri pariter & except. ad memoratum Gratianum V. R. legitimum constitutum Tutorem Stefani H. P. dirigi jube . . . . . . em . . . dictaverit, & ipse in eadem manu propria signum inpraesserit, testesque ut suscriberent, conrogaverit, vel si mobilia quae inferius leguntur, si a me . . . . am lavum allegare voluerit, seu quam habuit voluntatem his actis redigere non moretur . . . . . recitatum est Imp. D. N. Justiniano P. P. Aug. anno tricensimo octavo Rav. P. C. Basili anno vicensimo tertio, prid. iduum Juliarum, Ind. duodecima Rav . . . . vel conditionibus subscriptis possit esse conputata, & id eodem inter Gratianum V. R. legitime constitutum Tutorem Stefani impuveris et . . . . ti res gesta documenti adscribi, ut omnis de cetero sopiatur oblivio, & res memoriae sempiternae mandetur, nec probatio cum necesse fuerit . . . . . legitime constitutum a te supradicta Germana omnem tertiam portionem praefato minori conpetentem secundum tenorem testamenti . . . . conservandam nihilominus per te . . . . . suprascript . . . . . . de omnibus soperadnexis capitulis, vel de quibuslibet aliis decisam esse omnem causationem ti . . . . . . poterunt deducta inter nobis ad . . . . . omnem

rationem ſupraſcriptae ſucceſſonis te manifeſtum eſt omnia perſolſiſſe, & ſine alicu . . . . tcas, neque me, nec ſupraſcriptum Stephanum popillum heredeſque noſtros ultra adverſus te ſupraſcripta Germana heredeſque tuos inquirere . . . . invictiſſimi Principis Romanum gubernantis imperium me ea omnia quæ ſuperius leguntur adſcribta, inviolata cuſtodire . . . . a quolibet artiſitio . . . . memoratae ſucceſſionis ſupraſcriptum Gratianum . . . . ſecure . . . . . tunc non ſolum perjurii reatus incurram ſecundum leges, verum etiam daturum me promitto heredeſque meos tibi ſupraſcribtae Germanae heredibuſque tuis penae nomine ante litis ingreſſum auri ſolidos triginta, & ex ſuppoſitis omnibus rebus meis hypothicae titulo, quas habeo habituruſve ſum, manente nichilominus hanc plenariam ſecuritatem in ſua firmitate, ubi ubi & in cujus libet judicio prolata fuerit. quamque plenariae ſecuritatis Johanni tabellioni civitatis Rav. ſcribendum dictavi, in qua pro ignorantia litterarum ſubter ſignum feci, auctoritateque roborata praeſentibus teſtibus optuli ſuſcribendam, quam ſi geſtis municipalibus allegare, ubi ubi aut quando tibi placuerit, non amplius ſpectata mea profeſſionem, quam praeſentibus teſtibus ſum aelocutus, tribuo ex more licentiam ſtipulatione & ſponſione interpoſita. Actum Rav. Id. S. S. P. C. ſupraſcribti, ind. ſupraſcribta duodecima. Item inſerendo breve de diverſis ſpecies, quae vinditae ſunt de ſucceſſionem ſupraſcribti. Quod collicti ſeu mercedis mancipiorum, quam etiam penſionem domus, ſed & de cautiones vel de pretio ancillae Ranihildae, ſeu boves & de res quod Guderit liberti, quod accepit Gratianus R. S. ſupraſcribtus portione ſupraſcribti Stefani popilli fieri ſimul in auro ſolidos quadraginta & quinque & ſiliquas viginti tres aureas, nummos aureos ſexaginta. Item & in ſpeciebus ſecundum diviſionem, argenti libras duas, hoc eſt cocleares numero ſeptem, ſcotella una, fibula de bracile, & de uſu bandilos formulas duodecim; ſtragula polimita duo valentes ſolido uno, tremiſſe uno; ſcamnile acu picto valente ſolido uno, plicton vetere ſiliquas quatuor aureas, camiſia tramoſirica in cocco & praſino valente ſolidos tres ſemis, ſarica praſina ornata valente ſolido uno & ſemiſſe uno, una arca clave clauſa valente ſiliquas duas, ſareca miſticia cum manicas curtas valente ſiliquas aureas duas; bracas breves valentes ſiliqua aurea, una culcita valente ſolido in . . . . Conca aerea una, cucumella una, orciolo aereo uno, lucerna cum catenula anixa aerea una, ferro fracto libras duodecim, butte de cito valente ſemiſſe uno, butte minore valente ſiliquas duas ſemis, aureos nummos quadraginta; butte granaria valente ſiliquas aureas duas ſemis nummos quadraginta; arca granaria minore ferro legata valente ſiliquas aureas duas, ... l . . . . te miſſuria valente ſiliqua aurea una; cuppo uno, rancilione uno, arcas olearias duas valentes ſiliqua una ſemis argenteas; armario uno valente ſiliquas aureas quatuor; ſocas tortiles duas valentes ſiliquas aureas ſex; ſella ferrea plictile valente tremiſſe uno; ſella lignea plictile valente nummos aureos quadraginta; menſa & catino ligneos valentes ſiliqua aurea una; mortaria marmorea dua valente ſiliqua aurea una; albiolo ligneo valente nummos aureos quadraginta; ſacma valente aſprione aureo uno; ſcamnile cumagnos valente ſiliquas aureas duas; ſervo nomine Projecto. Item notitia de res Guderit quodliberti, id eſt arca clave clauſa ferro legata valente ſiliquas aureas duas; alia arcella minore rupta valente ſiliqua una ſemis aſprionis; tina cluſa valente ſiliqua una aſprionis; cucumella cum manica ferrea vetere penſante libra una ſemis; caccavello rupto penſante libra una; catena ferrea de ſuper foco penſante libras duas ſemis; ſacario valente ſiliqua una aſprionis; cute olearia valente ſiliquas duas aſprionis; panario rupto uno capricio valente nummos octuginta; orciolo aureo valente nummos octuginta; olla teſtea te . . . . rupta; una talea valente aſprione; albio valente nummos octoginta; rapo valente aſprione; modio valente aſprione uno; buticella granaria valente ſiliqua una aſprionis; ſareca una vetere tincticia valente ſiliquas aureas tres; camiſia ornata valente ſiliquas aureas ſex; mappa valente aſprionis ſiliqua una; lena vetere una, ragella vetere una. Item notitia quod accepit ſupraſcribtus Gratianus de domus quae ſunt intra civitate Ravenna, ſeu praedia ruſtica quae ſunt in diverſis territuriis, & ex domo quae eſt ad ſancta Agathae Rav. ſecundum fidem documenti, uncias duas ex domo quae eſt poſt baſilica ſancti Victoris Rav. ſecundum fidem donationis uncias quatuor ex caſa qui appellatur Caſa-nova Rav. territ. ſecundum fidem donationis uncias quattuor ex unciis ex fundi Saviliano, quod obvenit per donatione Gunderit uncias duas ex caſale Petroniano territ. Bononieſe in Tellino; ſecundum fidem documenti uncias duas ex uncias tres fundi Ae . . . . itiano, quod vendedit Gaudentius in ſupraſcribto territorio ex loco uncia una ex uncias tres fundi ſupraſcribti, quas vendedit Afrio uncia una ex uncia una ſemis fundi ſupraſcripti, quas vero vendidit Bonoſa ſemeuncia ex portiones Urbicii & Staturiani, quas vendetae ſunt âmp . . . . ad Ponticello & Lapatis ſupraſcribto territ. necnon ex domo intra civitate Cornilienſe, quos fundos vendedit Neſſor epiſcopus uncias quaternas de . . . . portionem ejus ſiliquas quatuor & panga una tantum. Signum ſupraſcribti Gratiani V. R. ſubdiaconi literas neſcientem, & alia manu ſuſcribto Stefano popillo de ſucceſſionem ſupraſcribti, quod collicti conpetere poterunt, rogatus a ſupraſcribto Gratiano V. R. ſubdiacono tutore ſupraſcribti popilli geſtis allegandi municipalibus tribuit licentiam, & quadraginta ſex ſolidos cum ſupraſcribto argento eis traditos vidi. Montanus vidi . . . . rogatus a iſto Gratiano V. R. ſubdiacono tutore ſupraſcribti, popilli qui me praeſente ſignum fecit, & ei relictum eſt, teſtis ſubſcribſi, & omnia ſupraſcribto argento eis traditos vidi. Stefanus ad ſeragl's huic plenariae ſecuritati, ſicut ſuperius legitur, de perceptam omnem te . . . . . . praeſente ſignum fecit, & ei relictum eſt, teſtis ſuſcribſi, & omnia mobilia, quae ſuperius leguntur, ei traditas vidi. Inmobilia vero . . . . ſecuritati, ſicut ſuperius legitur, de percepta omnem tertiam portionem, quod ſupraſcribto Stefano popillo de ſucceſſione ſupraſcribta. Quod collicti . . . . quae ſuperius leguntur ei traditas vidi; inmobilia vero ſe habere profeſſus eſt, & geſtis allegandi municipalibus tribuit licentiam . . . . portionem quod ſupraſcribto Stefano popillo de ſucceſſione ſupraſcribti, quod collicti conpetere poterunt, rogatus a ſupraſcribto Gratiano V. R. ſubdiacono tutore . . . . , profeſſus eſt, & geſtis allegandi municipalibus tribuit licentiam, & quadraginta ſex ſolidos cum ſupraſcribto ar-

DIPLOM. VARIA.

gento ei datos vidi . . . popilli in Germanae suprascriptae relectum, roboratum & traditum conplevi & absolvi die suprascribta.

Agamad. lecta chartula plenariae securitatis in acta migravit. Et adjecit secundum petitionem Germanae C. F. Quod collicti relictae perg . . . . popilli sita, ut jam eidem chartula plenariae securitatis seu brevis subter adnexi ostensa relectaque fuerit . . . . a se in supradictae Germanae . . . .

V.

Chlotharii II. Præceptum pro monasterio sancti Dionysii.

Ex authentico Dionysiano.

. . . . . . viris inlustribus Chrodegario . . . . e sana mente per basilecabus de suis propriis facultatebus per testamenti pagenam voluerit legaliter delegari, per nostris auctoretatebus testamentum . . . . . noster Dodo abba de basileca sancti domni Dioninsio martheris peculiares patroni nostri testamenti pagenam a Johanne quondam neguciante filius Hid . . . . uid de suis facultatebus ad basileca ipsius sancti Dioninsio, vel reliqua loca sancta infra oppedum Parisiorum civetatis, etiam & ad alecus de suis propinquis per ipso generaliter confirmari deberimus. quod nos magnetudo vestra sicut unicuique justa petentes vel pro nostre mercides compendium hunc beneficium non negasse . . saepedictus Johannis ad antedicta basilecas sancti domni Dioninsio, vel reliqua sancta loca, aut suis propinquis juste nuscetur delegasse, hoc est in terris, domebus, mancipiis . . . . entis vel reliquo beneficio, hujus auctoretatis nostre vigore & generale beneficium confirmatum ad ipsas basilecas vel suis propinquis proficiat in perpetuo . . . . . . nentem similiter per hanc praeceptionem firmati valeant permanere securi. Et ut hec auctoretas ampliatis titolis nostris & futuris temporebus inconcusso jure . . . .

URSINUS *obt.* CHLOTHACHARIUS *in Chrsti nomine rex hanc praeceptionem subs. . . . . . . nostri Stirpiniaco fel. in Domino ad vet. pal.*

VI.

Diploma Dagoberti primi pro eodem.

Ex authentico Dionysiano.

DAgobercthus rex Francorum, vir inluster. Quotiensćumque petitionebus fedilium personarum, in quo nostris fuerint patefacti, eas per singola libenter volumus obaudire, & effectui in Dei nomine mancipari. Adque ideo vir inluster & fedelis Deo propicio noster Ursinus clementiae regni nostri petiit, ut de id quod una cum germano suo Beppoleno in divisionis paginam, tam ex successione geneturi suo Chrodoleno, quam germano suo Chaimedes, quondam loca, quorum vocabola sunt Ferrarias, Leubaredovillare & Eudoncovilla, seu reliqua facultatem, vel villas illas, quod in Roteneco de alode materna per pactionis tetulum ad eodem nuscuntur pervenisse, hoc est cum terris, aedificiis, mancipiis, viniis, silvis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursebus, movilebus & immovilebus, vel reliquis rebus seu adjacenciis ad . . . . . . pertenentebus, ut dictum est, ad parte sua perveneſſit, & hoc ad presens ricto ordineassent domenari. Unde & pactione pleniore loca, vel de reliquas res mano praefato germano suo Beppoleno suscripta, vel bonorum roboracione . . . . . . cta se prae manibus habere adfirmat, idemque & vindicionis, quod ab aliquibus homenebus in suprascripta loca porciones alequas visus est comparasse, prae manebus habere adfirmat: petiit antedictus vir, ut nostram ex hoc circa ipsum plinius deberit confirmari praeceptio. Cujus postolacione pro rei tucius firmitatem noluemus denegari, praecepientis enim, ut quicquid ei constat aequo ordin . . . . dicta loca vel reliquas res ad parte sua per inspecta pactione e contra supradicto germano suo justi in divisione percipisse, & quod per ipsas vendicionis in praefata loca possedire dinuscetur, ut ad praesens ricto tramete possedire videtur, nostram in Dei nomen generaliter auctoretatem firmatur, & ipsi hoc teneat . . . . . ndat & suisque posteris perpetualiter ad possedendum relinquat. Et ut haec auctoretas perpetuis temporebus firma stabelitate debeat perdurare, manus nostrae suscriptionebus subter eam decrevimus roborari.

† DAGOBERCTHUS *rex subs.* BURGUNDOFARO *optol.*

VII.

Testamentum Ermentrudis illustris matronæ.

Ex authentico Dionysiano.

. . . . sacratissimus fiscus percipeat. Si vero omnia quod in hunc testamentum inserui . . . . custodieris, quidquid tibi superius delegavi, in tuo jure perenni tempore permaneant . . . in hunc testamentum, cuicumque non depotavi, tibi, dulcissime fili, habere cupio. Similiter . . . . demandatione bonae memoriae Deorovaldi dono tibi canna argentea, valente plus minus solidos XXV. *Et a parte mea dono tibi cauco argenteo, valente sol.* XXX. *& medietatem ovium, quas Vigilius adtendit, cum pastore, nomine Gaugiulfo. Simili modo de Latiniaco & Balbiniaco, tam vestis, quam aeramen vel utinsilia, & de bovebus ex omnia medietatem, tibi, dulcissime fili, habere praecipio. Pari conditione ex demandatione bonae memoriae Deorovaldi dono tibi, dulcissime fili, de portione ejus & de proprietate mea mancipia his nominebus, Unnegisolo, Aunemundo, & filias Patricio, id est Fedane & Ausegunde,*

Ausegunde, & Agnechilde & Baccione cum gregim porcorum; vineae pedaturas duas, sitas in monte Maurilioni, quas Theodaharius & Garimundus colunt. Vineae pedatura tertia, sita in monte Metobaure, cum vinitore Guntrachario ...... Vineae pedatura quarta, sita Tauriniaco, quem Im..erdus colit cum vinitore Muneg-silo. Vineae pedatura quinta, sita in monte Vultoricino, quem Sevila colit, cum vinitore. Haec omnia supra scribta tibi, dulcissime fili, ex mea voluntate vel ex demandatione divae memoriae Deorovaldi habere constitui. Vinea sita in monte Me ...... quem Habundancius colit, medietatem sanctae ecclesiae .... eliense dare praecipio: aliam medietatem de ipsa vinea dulcissimo nepoti meo Bertigisilo habere jubeo. Vinea, quam Agila femina tenuit; & vineam, quam Imnachavius colit, dulcissimae nepti meae Deorovarae cum ipso Imnachario habere praecipio. Vineaplantas, qui sunt secus vineam Sevilam, dulcissimo nepoti meo Berterico habere praecipio. Vinea, quem Vincimalus in monte Vultoricino colit, & puella, nomine Sunnechilde, & ancilla, nomine Ivertae, cum filio Leudino dulcissimae norae meae Bortovarae habere jubeo. Item dulcissimo nepoti meo Bertegisilo ichriario argenteo, & mancipia his nominebus, Sunnulfo, & sorore ejus Gibethrude, & filias Anthimio, & filio The ....-. nae juniore habere constituo. Nepti meae Deorovarae scutella argentea cruciolata, & mancipia his nominebus, Tanechildem, Immegunthem, Immegisilum; & lectaria ad lecto uno, qui melior fuerit; & puero nomine Gundofr.do, & ancilla nomine Theigundem, necnon & puella, nomine Audechildem, dari constituo. Dulcissimo nepoti meo Berterico, puero nomine Medigisilo habere jubeo.

Baselicis constitutis Parisius, id est baselicae sancti Petri, urcio argenteo, valente soledus duodece, & fibla aurea gemmata ad mento dari constituo. Baselicae domnae Mariae gavata argentea, valente sol. duodece, & cruce aurea valente sol. septe, dari jubeo. Baselicae domni Stefani anolo auteo nigellato, valente sol. quatuor, dari volo. Baselicae domni Gervasi anolo aureo, nomen meum in se habentem scribtum, dari praecipio. Baselicae sancti Sinsuriani, in qua bonae recordationis filius meus Deorovaldus requiescit, freno valente sol. duodece, & caballo strato, & carruca, in qua sedere consuevi, cum boves; & lectaria cum omni stratura sua, pro devotione mea & requiem Deorovaldi dari praecipio. Alia carruca cum boves vel omni stratura sua, ecclesiae vici Bonisiacinsis* dari jubeo. Similiter villarem, cui vocabulum est Volonno, cum adjacentia sua supra scribtae ecclesiae Bonisiacense, pro remedium animae meae habere praecipio. Sacrosanctae ecclesiae civitatis Parisiorum missorio argenteo, valente sol. quinquaginta, dari praecipio. Baselicae sanctae Cruces vel domni Vincenti cocliaria argentea dece dari jubeo. Lectaria par uno, & vestimenti mei pareclo uno fratribus ad minsa baselicae sancti Dionisi dari praecipio. Alia pareclo vestimenti ad vico Bonisiaca fratribus dari constituo. Tertio pariclo vestimenti Emilia ad vico dari jubeo. Item pro remedium anemae meae, vel ex demandacione bonae recordacionis fili mei Deorovaldi villam, cui vocabulum est Latiniaco, sita in territurio Meldiase, cum campis, colonecis ad eadem pertinentes, cum pratis, pascuis, silvis, vel in omni jure & termino suo, quia in portione supra memorati filii mei Deorovaldi obvenit, cum omni integritate baselicae sancti Sinsuriani, ubi sepultura habere dinuscitur, pro requiem ejus dari praecipio. Similiter porcario, nomine Gundilane, cum gregim porcorum, & Baudomere cum gregim ovium, & troppo jumentorum, qui sunt ad supra scripta villa Latiniaco, supradictae baselicae sancti Sinsuriani habere jubeo.*

Goderico & Gunderico in supra scriptam villam, quem baselicae domni Sinsuriani deligavi, ita jubeo ut laborent, unde ad ipsa basileca Oblata cotidiae ministretur. Leudulfo cum vinea, quem Sabucito colit, ad oraturio, qui est in villa Latiniaco, unde ibidem Oblata occurrat, dari volo. Baudulfus, Sumthaharius similiter cum boves ut laborent jubeo, unde Oblata ad baselica sci Sinsuriani pro requiem Deorovaldi offeretur. Simili modo vineae pedatura una, sita Tauriniaco, & quem Pinpo colit, baselicae domni ...... eorgi Cal ...... dari praecipio. Vineae pedatura una, sita in monte Buxata, quem Juvius colit, ecclesiae Boninsiacinse dari constituo. Vinea, quem Uvassio colit cum ipso Uvassione . . . . quem .... colere debeat, baselicae domni Sinsuriani ...... Oblata .... dari constituo. Vineae pedatura una, sita in monte Blixata, quem Leudefredo colit, baselicae sancti .... artini* ci perente dari jubeo .... libertorum meorum, nomena in ..... testamento abin ...... cti constituo Medibergane, Honorio, Gundileubane, Piane, Sumthulfo, Ciuccirane, Hicchicione, Maxa uxore, Chioberga, Sinderedo, Angilone, Leudefredo cum uxore Vuandilone, Chaideruna, Childeruna, Thrasteberga, Theodachario, Vigilio cum uxore Sunnine, Agione cum filio suo Garilulfo, Vincimalo cum uxore Maurella, Mellita filio cum suo juniore, Coccione cum filio suo Daigisilo, Mudlane cum filiis suis Munegisilo & Monechrude, Acchione, Bonane, Leubosaintho, Gibulfo filio Vigilio, Dommoruna, Childerimane, Basone, Childegiselo, Childegunthe, Chrodulfo ... Sindebergane, Monechilde, Aeterno, Bauderuna. Hos omnes cum omni peculiare eorum, tam areolas, hospitiola, hortellus, vel vineolas, & cum id quod in quibuslibet rebus habere videntur, liberos liberasque esse praecipio; & quidquid exinde facere voluerint, habeant liberam potestatem.*

Similiter Mumolane cum omni peculiare suo ingenuum esse praecipio: luminaria tantum in ecclesia Bonisiaca ministrare stodeat. Vualacharium cum omni peculiere suo, & cum boves quos bajolat, ingenuum ea condicione esse jubeo, ut ligna tantum ad Oblata faciendum ministrare procuret. Gundefredo cum boves duos laborare praecipio, unde cera ad baselica domni Sinsuriani conparetur. Martiniano, Theoderuna cum filio suo seniore, cum peculiare eorum, sicut supra scribti benemereti, ingenuos esse jubeo. Simili modo pro remedium animae meae, & ex demandatione fili mei Deorovaldi, Gygone, Septeredo cum uxore Goderuna, Theodonivia, Baudonivia, Carane, Patricio cum uxore Eusebia, Dagarico cum uxore Aurovesa, Ciuncileno, Blidemundo cum filia Blidechilde, Manileubo, Trasilane,

* sic.

* Bonzy.

* Georgii Cala.

* l. Martini.

DIPLOM. VARIA.

Eumundo, Imneredo cum uxore Torigia, Chadulfo, Aridia, Rocculane, Babiccono, Gunthivera. Hos omnes cum omni peculiare, tam areolas, quam hospiciola, vineolas, vel hortellus, cum id quod praesenti tempore habere videntur, ingenuus esse constituo. Baudulfo & Sumthahario, cum boves quos bajolant, laborare praecipio, unde Oblata ad baselica domni Sinsuriani jugiter ministretur. Ita do, ita ligo, ita testor, ita vos mihi, Quiritis, testimonium perhibetote; citeri, citeraeque proximi, proximaeque, exheredis mihi estote: proculque habetote. Si quae liturae vel caraxaturae in hoc testamento meo sunt, ego feci, fierique praecipi, dum mihi saepius volui recenseri. Addi etiam constitui, si quis contra hunc testamentum venire voluerit, aut voluntatem meam in aliquo corrumpere temptaverit, a communione omnium sanctorum & a limenebus ecclesiarum efficeatur extraneus, & insuper ante tribunal Christi anathimatus permaneat. Actum Parisius sub die & tempore supra scripto. Signum † Erminethrudiae testatricis. † Mummolus com. rogante & praesente Ermenthrude hunc testamentum subs. Scupilio spatarius rogante Erminethrudiae huic testamentum subs. no. die & anno quibus supra. Munegiselus rogante & praesente Ermminethrude hunc testamentum test . . . . no. die & anno quibus supra. Baudacharius Defensor subs. Eusebius rogatus ab Erminethrude hunc testamentum scripsi, relegi & subs.

VIII.

Charta Gammonis de constructione puellaris monasterii apud Lemausum.

Ex chartario Pratensi. ad c. 6. p. 25.

*IN nomine sanctae Trinitatis. Prosperum quidem & salubre consilium, immoque satis jocundum esse dinoscitur, ut de caduca quispiam saeculi facultate Deo conferat, quo peccata redimere sua valeat & abluere. Et quod prudentius consilium, quam ut homo de mundanis rebus comparet paradisum, & de terrena substantia transferat aliquid in caelestia? Igitur ego Gammo & conjux mea Adalgudis, cogitantes qualiter sarcinulam peccatorum nostrorum possimus abstergere, & ad aeterna gaudia pervenire; monasteriolum in loco proprietatis nostrae, nuncupante Lemauso *, in honore sancti Johannis & sanctae Crucis, vel ceterorum dominorum coepimus construere, ut ibidem puellas in honore sanctae Mariae institueremus, ut sub sancta norma regula ibidem conversare deberent. Quod ita & fecimus, & filiam nostram Bertam in ipso loco instituimus, ut diebus vitae suae, tam ipsa, quam & quae cum ipsa in ipso monasterio conversare videntur, sub ordine monastico, vel regula sancti Benedicti vivere & conversari debeant, & ipsam filiam nostram Bertam ibidem instituimus esse abbatissam; & ipsum locum Lemausum sibi delegavimus, una cum omnibus, quae ibidem aspicere videntur, cum omni integritate vel adjacentiis suis, in quibuscumque pagis vel territoriis, tam ultra Ligerim sitis, vel citra Ligerim. Loca vero nuncupantur ita: id est, Nova-villa, Vintoris, Britianiacus, Quintiacus, Bragozilo, Grimoaldo-villare, Prulliacus, Rovere, Maurovilla, Barbarione-villa, villa Milies, Galdonomaso, Ferrarias, item alias Ferrarias, Culmellas-montis, Alnao, Tricasinis, Felcariolas, Noiolio, Mundone-villa, Childeno-villa, Potiosus, Hadone-villa, Flaviago, Alvernis, Posthimiago, Cacerias, Busxerias. Similiter ultra Ligerim, Balbiago, Cervatiaco & Valle, ut diximus, tam ultra Ligerim, quam & citra, quicquid nostra possessio praesenti tempore esse videtur, vel inantea Deo auxiliante fuerit. Haec loca superius comprehensa ad ipsum monasteriolum, nuncupatum Lemausum, ibidem delegavimus atque firmavimus: ea vero ratione, ut dum nos pariter advixerimus, tam ego Gammo, quam & conjunx mea Adalgudis; sed & filiae nostrae Berta & Maria, hoc possidere vel dominare faciamus, tam ipsum monasteriolum Lemausum, quam etiam dictas villas, una cum terris, domibus, aedificiis, accolis, mancipiis, libertis, campis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus, farinariis, peculiis, praediis, mobilibus & immobilibus, cultis & incultis, omnia & ex omnibus ad omnia stipendia sanctimonialium, vel ad ipsum monasteriolum, quod nos pro amore Domini nostri Jesu-Christi in honore sancti Johannis & sanctae Crucis, & ceterorum sanctorum construximus, proficiat in augmentum. Sed & omnia, quae de praesidio meo in die depositionis meae inventum penes me aut repertum fuerit, hoc est, aurum, argentum, vestimenta, vel praedia, illa abbatissa, quae tunc temporis in ipso monasteriolo Lemauso praeesse videbitur, contra heredes meos ex omnibus tertiam partem recipere debeat: ea tamen ratione, ut perpetualiter in pauperibus & peregrinis, & Deum timentibus in eleemosyna pro animae nostrae remedio dare debeant. Et dum ipse sexus femineus per se minime aliquid valeat exercere, vel pro mercede nostra augenda, vel pro earum necessitatibus gubernandis, eis nullatenus est licitum foris egredi: propterea omnia jam dicta, ipsumque monasterium jam dictum Lemausum, una cum villis, vel omnibus adjacentiis suis, ut diximus, in quibuslibet pagis vel territoriis, tam ultra Ligerim, quam citra, ad monasterium sancti Vincentii & sanctae Crucis Parisius civitate, ubi sanctus Germanus in corpore quiescit, ubi Autharius abbas in Dei nomine una cum norma plurima monachorum praeesse videtur, donatum in perpetuo esse volumus, ut ibidem, sicut diximus, deinceps omni tempore permaneant, & per hanc epistolam contradimus: & ut nullus contradicere audeat, nec temerare ipsas res, quae hic sunt insertae; aut nos, vel heredes nostri, nec ullus quislibet alicui nec vendere, vel donare, neque alienare, nec per ullum strumentum cartarum minuere licentiam non habeat faciendi. Et si contigerit juxta divinam dispensationem, ut ipsa Berta de hac luce discesserit, cui ipsas monachas vel ipsum monasterium Lemausum delegavimus, vel ipsius rectores sancti Vincentii vel sancti Germani decreverint, in ipso loco abbatissam debeant instituere, & ipsa abbatissa alias monachas in jam dicto loco non audeat mittere, vel intus alium pastorem admittere non audeat, nisi ex monasterio sancti Vincentii sanctique Germani, aut ipsos, qui ibidem rectores esse videntur. Quod nos in hac donationis epistola praescribere rogavimus ego Gammo & conjunx mea Adalgudis, vel jam dictae filiae meae Berta & Maria, quamdiu*

* Limours.

DIPLOM. VARIA.

vixerint, ipſum monaſterium Lemauſum vel memoratas res tenere vel dominare debeamus. Et poſt noſtrum quoque diſceſſum, juxta quod ſuperius diximus, tam ipſum monaſterium & jam dictas villas cum adjacentiis, ipſe Autharius abbas aut ſucceſſores ſui, qui eo tempore in ipſo monaſterio ſancti Vincentii & ſanctae Crucis ſanctique Germani fuerint, poſſideant perpetualiter, ut habeant in dominationem. Si quis vero, ut aſſolet, & ut habet humana fragilitas, ſi noſmetipſi, aut aliquis de heredibus vel proheredibus noſtris, vel quaelibet oppoſita perſona contra praeſentem epiſtolam donationis iſtius, quam nos pro animae noſtrae ſalute fieri juſſimus, venire, aut aliqua calumpnia per quaſcumque perſonas infringere praeſumpſerit, in primis iram Dei incurrat, & cum Juda traditore igni perpetuo dampnetur, & ab omnibus eccleſiis, & ab omnibus pontificibus vel ſacerdotibus excommunicetur, & ante conſpectum ſancti Vincentii & ſancti Germani, quibus res iſtas delegavimus, in parte reproborum eſſe valeat, qui de rebus ad eccleſias vel pauperibus delegatas proferre voluerit; & nullatenus merces ſua convaleat, nec vitam mereatur habere aeternam, qui noſtram voluerit convellere eleemoſinam. Inſuper cogatur ſolvere fiſco regis auri libras XXX. *argenti pondo* LX. *& nec ſic quod repetit valeat aſſequi. Et ut epiſtola hujus donationis firma permaneat, Bituricas in conventu nobilium in praeſentia regis domini noſtri Childeberti relecta, & Pariſius civitate in monaſterio ſancti Vincentii die ſexto menſis Aprilis ſuper altare ſanctae Crucis poſita anno tertio ejuſdem domini noſtri Childeberti regis. Turnoaldus, acſi peccator, epiſcopus ſubſcripſi. Guntharius, & ipſe indignus diaconus ſubſcripſi. Madolandus indignus abbas ſubſcripſi. In Chriſti nomine Andeboldus abbas ſubſcripſi. Durandomarus gratia Dei abbas ſubſcripſi. Deſiderandus in Chriſti nomine abbas ſubſcripſi. Ego Gammo hanc donationis meae cartam relegendo ſubſcripſi. Adalgudis ſubſcripſi. Bertinus miles ſubſcripſi. Berdandus miles ſubſcripſi.*

IX.

Placitum Childeberti tertii de monaſterio Lemauſo in gratiam cœnobii S. Germani.

Ex authentico Pratenſi. ad c. 6. p. 25. & p. 69.

CHildeberthus rex Francorum, vir inluſter. Cum nos in Dei nomine Carraciaco villa Grimoaldo majorem domus noſtri una cum noſtris fedilebus reſederimus, ibique veniens venerabelis vir Chedelmarus abba adverſus miſſo Adalgude Deo ſagrata, nomine Aigatheo, ſuggerebat dum dicerit, eo quod monaſtheriolo in pago Stampinſe, noncobante Lemauſo, una cum adjacencias ſuas, in quibuſcumque pagis adquae terreturiis, villabus, domebus, aedificiis, accolabus, mancipiis, libertis, campis, viniis, ſilvis, pratis, paſcuis, aquis, aquarumve decurſebus, farinariis, gregis cum paſtorebus, praeſidiis, mobilebus & immobilebus, rem inexquaeſita, ad integrum, quicquid poſſeſſio Gammone condam & conjoge ſuae memorata Adalgude fuerunt, per eorum ſtrumenta ad monaſthyrio ſancti Vincenti vel domni Germani, ubi ipſi precioſus domnus in corpore quieſcit, quae eſt ſub opidum Pariſius civetate conſtructus, ubi Chedelmarus abba praeeſſe videtur, condonaverant, & ipſa ſtrumenta in praeſenti oſtendit ad relegenda. Relecta ipſa ſtrumenta ſollicetum fuit ipſi Aigatheo a nobis vel a proceribus noſtris interrogaſſe, ſe alequid contra ipſa ſtrumenta dicere aut obponere volebat, in praeſenti dicere debirit. Sed ipſi taliter adſeruit, quod ipſas donacionis, quem venerabelis vir Chedelmarus abba proferebat, veracis aderant, & eas recognovit, & nihil contra hoc dicere, nec proponere volebat. Qui & ipſi Aigatheus in praeſenti per ſua ſtrumenta, tam pro ſe, quam & pro ipſa Adalgude, ſe in omnibus de ipſo monaſthyriolo Lemauſo una cum adjacencias vel adpendiciis ſuis ſuperius intematum dixit eſſe exitum. Proinde nos taliter una cum noſtris procerebus conſtetit decriviſſe, ut dum inluſter vir Ghyſlemarus comes palatii noſter teſtimoniavit, & inter ipſis fuit judicatum; ut dum contra ipſa ſtrumenta nihil habebat quod dicere, nec quod obponeret, per ſua feſtuca ſe exinde in praeſenti dixit eſſe exitum; jobemus, ut ipſo monaſthyriolo, ſuperius nomenato Lemauſo, cum omni integritate ſua ad ſe pertenente vel aſpiciente, quem jam dictus Gammo condam vel conjux ſua Adalgudis per eorum ſtrumenta ad ipſo monaſthyrio ſancti Vincenti vel domni Germani condonarunt; vel quicquid ipſi Gammo moriens dereliquit, abſque repedicione jam dicta Adalgude aut heridebus ſuis omni tempore ad partem ipſius monaſthyriae ſancti Vincenti vel domni Germani, aut rectoris ſuos habiant evindecatum, adquae elidiatum, & ſic inter ipſis ex hac re inpoſtmodo ſubita cauſatio.

BEFFA *recog. ac ſubſ.*

Datum quod fecit menſis Februarius dies XXV. *anno* VIII. † *regni noſtri Carraciaco feliciter.*

† Sic legendum ſupra pag. 25. lin. 5. non VII. ut olim exiſtimavi, cum primum hanc numericam *G* in hoc Childeberti III. placito, cujus fragmentum ſuperius in ſpecimine primo expreſſum habes, olim deprehendi. Hac vero numerica nota ſenarium numerum denotari, oſtenſum eſt in lib. II. de re Diplomatica cap. XXVIII. num. 12. quo ex loco eruditiſſimus Fabrettus, amicus quondam meus, Reineſium refellit, qui hac ipſa nota, quæ in Romanis inſcriptionibus nonnumquam occurrit, quinarium numerum ſignificari perperam exiſtimavit. Ubi indubitatis argumentis hac de re meis quædam addit Fabrettus, nimirum Inſcriptionum cap. VII. pag. 540. obſervatque, ejuſmodi nota à ſæculo tertio vel quarto uſos fuiſſe Latinos ad ſenarium numerum deſignandum. Ego vero hanc notam poſt ſæculum octavum uſurpatam non fuiſſe perſuaſum habeo. Unde non modo præmiſſo Childeberto authentico conciliatur auctoritas, ſed etiam litteris Chrothildis matronæ, datis anno XVI. Chlotharii III. ubi numerus VI. ejuſmodi nota ſignificatur.

DIPLOM. VARIA.

X.

Hadriani papæ I. fragmentum epistolæ de rebus Beneventanis.

Ex authentico Dionysiano in phylira. adc. 12. & p. 70.

** Hildegarde.*

. . . . intentionem prudentissimi et . . . . seu gloriae vestrae deducimus, eo quod a Domino fuerunt aliquanti ex civibus Capuani, scilicet Gregorius presbyter sa . . . . Audenus, Ergulfus, Siculfus, Landemaris, Waldifridus, Andulfus & Corbulus de Quap . . . . issi & spiritalis compater noster inl. Carulus rex Francorum & Langubardorum atque patricius Romanorum . . . . beato Petro Apostolo fautori suo & cum sua praecell . . conj. H. regina, eorumque novilissimis suvoles, & cunctis . . . . novilissimi Franci petentes nobis beatissimi Petri & nostri essent subjecti, sicut per donationem praecellentissimi domini Regis agniti sunt . . . . vestrum petimus consilium, si eos in servitio beati Petri Apostoli recipere debeamus . . . . nobis quippe meliorem . . . . si eos recipimus, ut inter eis dissensio fiat, & divisis inveniantur . . . . partem atque effectum beati Petri Apostoli atque praecellentissimi filii nostri domini Regis sic expedit, ut dum divisi fuerint, melius . . . . sine nostro vestroque favore. Sed & hoc nobis praelati . . . . nostrum missum una cum indiculum Adelperga relict . . . . rechis, dirigere deberemus . . . . . pereuntes una cum omnes Benebentani . . . . auderent ipsi Benebentanis aut aliis ex illis partibus cives super eos . . . . aut qualibet in eis malitiam ingerere . . . . . isti consilio favere voluimus. Quapropter quaesumus vestrae re . . . . . . prudentiae, ut tam de recipiendi eos, quamque de nostro misso una cum nostrum indiculum apud saepe . . . . ictam Adelpergam seu Benebentum dirigendum nobis consilium praebere debeatis: & qualiter exinde congrua & recte pros . . . . nobis protinus per vestra scripta significare maturemini . . . . . . intercedente beato Petro Apostolo fautori vestro divina majestas per multorum . . . . . .*

XI.

Maginarii abbatis fragmentum epistolæ ad Carolum Magnum de rebus Beneventanis & Salernitanis.

Ex authentico Dionysiano in phylira. adc. 12. & p. 70.

. . . . . stat dominatio . . . . . inter ol. ut illi irent . . . . . Benevento; nos vero per Sangrum in fine Beneventana & si quis de nobis prior B. . . . isset, ibidem suos pares expectare debuisset, & quodcumque in ipso itinere . . . . inis de vestra fidelitate cognovissemus, illis significassemus, & illi simili . . . . atto & Goddramnus antea quam nos quatuor dies ad Benevento vene . . . . vero dum per vestros fideles cognovissemus, quod ipsi homines Beneventani . . . . . rectum fuerat, non erant, statim illis significavimus, & rogavimus ut . . . . putarent, ut antea ad Salerno non irent quam nos ad Benevento conjunct . . . . . Similiter dum in fine Beneventana intrassemus, nullam fidelitatem adve . . . . cognovimus. Iterum misso nostro cum epistula nostr . . . . ad Benevento expectarent, sicut domnus Apostolicus H. quicquid facere debuissemus communiter fecissemus; & postea si nobis . . . . secundum jussionem domni Apostolici nos ibi . . . . . Benevento fidelitatem eorum . . . . Salerno pergeremus. Si vero non ibi inter nos considerassemus ut ad i . . . . . nostrum missum & epistulam significassemus, ut ad nos venissent, & ibi de profect . . . . domni Apostolici seu & de vestra inter nos decertassemus, sicut vestra fue . . . . facere. Sed dictum est nobis quod ipsi nos expectare voluissent, & illi . . . . . um consilium eis facere voluerunt, antequam ad Salernum veniss . . . . dum nos per infideles vestros Deo sibi contrario usque ad Benevento venissemus . . . . nostros pares invenire et . . . . considerare qualiter vestram jussionem . . . . . ssemus, illi jam uno die anteaquam nos venissemus, iter ad Salernum . . . . . . vero de hac causa in magnam tribulationem devenimus, pro eo quod nostros . . . . . cum non habebamus, & nobis significatum erat a vestris fidelibus . . . . . quod illi nisi detenere voluissent usque dum certi fuissent . . . . Grimaldo vel de eorum missis facere voluissetis. Et hoc adferebant . . . . . firmitatem illis non fecissemus, quod Grimaldo illis ad Duce donare . . . . . . vel illas civitates quod sancto Petro vel domno Apostolico donastis, illis relax . . . . nullo modo vestram jussionem complere volunt, nec nos relaxare, sed firm . . . . nere vellent. si vero hoc promisissemus, tunc se adserebant de aliq . . . . . ram jussionem complere. Dum talia cognovimus ego Maginarius sim . . . . tudine detentum ita fortiter, ut ad Salerno ire non potuissem. Interim . . . insidias cognovissemus, propterea ut nostros pares de Salerno ad nos reci . . . . sa per nostram epistulam ad Albergae & ad alios primatos Beneventanos dir . . . . . ndo, quod ego Maginarius Joseph & Leudericum ibi transmittere voluissem, & ill . . . . . sine me ire non vellent, & nobis dirigerent Attone & Goddramno cum al . . . . . primatos Beneventanos duodecim vel quatuordecim, vel quantos illi voluiss . . . . . . postea nos illis significassemus, quod a vobis injunctum habuimus, & sic eos . . . tractassemus de profecto vestro vel de salute terrae illius postea . . . Maginarius potuissem cum illis ad Salerno pergerem. sin vero . . . . Atto, Joseph, Leudericus & Goddramnus . . . . ad Salerno haec omnia . . . um suorum primatos, sed ipsa Adalberga . . . . . primatos dirigere . . . . um Godramno ad nos in Benevento direxit. Sed dum per vestros fidelissimos . . . . nissemus, quod illi nos perdere voluerunt . . . . omnia Godramno de vestra in . . . . . . mus, & ille similiter nobis & Godramnus voluit ad Salerno . . . . . ximus, ut melius fuisset quod unus detentus fuisset quam duo . . . . & alia multa de vestra infidelitate cognovimus ad pullorum comtum postquam . . . . . detenti fuimus, & nihil de vestro profecto cognovimus sine illorum consensu, &c.

XII.

Ludovici Germaniæ regis diploma pro ecclesia Argentoratensi.

Ex authentico Argentorat.

IN nomine sanctae & individuae Trinitatis, Hludowicus divina favente gratia rex. Cum petitionibus servorum Dei justis & rationabilibus divini cultus amore favemus, superni muneris donum nobis a Domino impertiri minime diffidimus. Igitur omnium fidelium sanctae Dei Ecclesiae & nostrorum, praesentium videlicet & futurorum, comperiat industria, quia vir venerabilis Rataldus Strazburgensis urbis episcopus nostram adiit excellentiam, referens mansuetudini nostrae, qualiter ob incuriam ministrorum ipsius ecclesiae omnia munimina cartarum, quae inibi haberi videbantur, igne concrematae fuerint. Idcirco nostram deprecatus est pietatem, ut per nostrae auctoritatis praeceptum omnes res & familiam, quae tunc temporis eadem eclesia, quae constructa habetur in honore beatae Dei genitricis semperque Virginis Mariae, quae habuisse dinoscitur quando haec res accidit, denuo confirmaremus & corroboraremus. Sed ut Domino adjuvante & nobis opem ferente praefatam ecclesiam ad pristinum posset revocare statum, & a nemine pro hac re nullum de rebus vel familiis juste & legaliter ibi pertinentibus sentiat dispendium, hanc nostrae auctoritatis praeceptionem fieri decrevimus, per quam omnes res ac mancipia, quae a religiosis viris seu a praedecessoribus nostris, vel a quibuslibet hominibus eidem ecclesiae collatae fuisse noscuntur, sub immunitatis nostrae tuitione praefatus Rataldus, successoresque sui quiete teneant atque possideant. Et nullus hominum, vel judex puplicus, seu quislibet ex judiciaria potestate, in ecclesias baptismales vel oracula, curtes, villas, loca vel agros, seu reliquas possessiones memorati episcopii, quas moderno tempore in quibuslibet pagis ac territoriis infra dictionem imperii nostri juste & legaliter possidet, vel quae deinceps in jure ipsius sancti loci divina pietas augere voluerit, ad causas judiciario more audiendas, vel freda aut telonea exigenda, aut mansiones vel paratas faciendas, aut fidejussores tollendos, seu homines ipsius ecclesiae, tam liberos quam servos, fiscalinos & tabellarios, distringendos, nec ullas redibitiones aut inlicitas occasiones requirendas, ullo umquam tempore ingredi audeat, vel ea quae supra memorata sunt penitus exigere praesumat: sed liceat memorato venerabili vocato episcopo, suisque successoribus res praedictae ecclesiae cum omnibus sibi subjectis sub inmunitatis nostrae defensione quieto ordine possidere absque cujuspiam contrarietate: quatinus pro nostra incolomitate, conjugis & prolis, seu etiam totius imperii a Domino nobis collati jugiter Domini misericordiam exorare delectetur. Si quoque aliquae querimoniae adversus jam dictam ecclesiam, tam de rebus & hominibus liberis & servis ortae fuerint, quae absque gravi & iniquo dispendio diffinire nequiverint; jubemus ut per idoneos circavicinos & fideles nostros, fideliumque nostrorum homines, plenissime sub sacramento inquiratur, & ad finem rite usque deducatur. Si quis vero contra hanc nostram auctoritatem aliquid agere temptaverit, aut ex his quae praescripta sunt quippiam violare praesumpserit; sciat se XXX. libras auri optimi secundum veterem morem parti praefatae ecclesiae se esse persolviturum, nostram insuper offensionem incursurum. Concessimus quoque venerabili episcopo Ratoldo vel successoribus ejus, rectoribus scilicet jam dictae ecclesiae, ut in quacumque placuerit villa episcopii sui monetam statuat, quatinus pro mercedis nostrae augmento utilitati ipsius ecclesiae deserviat. Et ut hoc nostrae inmunitatis praeceptum inviolabilem atque inconvulsam obtineat firmitatem, manu propria subter illud firmavimus, & anuli nostri inpressione subter sigillare jussimus.*

Signum domni Hludowici serenissimi regis.

Hebarhardus cancellarius ad vicem Liutberti archicappellani recognovi, & subs.

Data II. idus Junii, anno Christo propitio XXXVI. regni domni Hludowici serenissimi regis in orientali Francia regnante, indictione VI. Actum Aquisgrani palatio regio in Dei nomine feliciter, Amen.

* *ditionem*

XIII.

Diploma Paldolfi & Johannis principum Capuanorum pro abbatissa & sanctimonialibus sanctæ Mariæ in Cencla, quæ absolvuntur à præstando in suis causis sacramento.

Ex authentico Casinensi.

† IN nomine Domini salvatoris nostri Jesu-Christi Dei aeterni Paldolfus & Johannes filius ejusdem, gloriosissimi principes, divina ordinante providentia Langovardorum gentis principes. Cum principalis excellentia petitione dilecti sui petenti clementer favet nunc & modo, & semper, & secla. Quapropter noverit omnium fidelium nostrorum, praesentium scilicet ac futurorum sagacitas, quia Landenolfus comes Calactianus dilectus noster, & filius quondam Landolfi, qui fuit comes, nostras exoravit excellencias, ut per nostrorum praeceptali paginam concedi ac confirmari juveremus in monasterio puellarum sanctae Dei genitricis & perpetue Virginis Mariae, sito in loco Cencla, in qua nunc in jam fato monasterio puellarum domna Sichelgayta abbatissa praeesse videtur, hoc est, ut si amodo, & quocumque tempore causationes haberet pars ejusdem monasterii puellarum cum quibuscumque hominibus, vel si homines habuissent causationes cum partem praefati monasterii puellarum, & sacramentum processerit, ut pars jam dicti monasterii sacramentum facere debuisset, & ad quempiam personae hominum pro quacumque causam, vel culpam, ut eadem domna abbatissa vel ejus successores, que post illam in ejus honorem accedere debuissent, neque ad quempiam de ancillis Dei, quas in sancto monasterio deservire videntur, quae

PHILOM. VARIA.

veſtem & habitum ſanctae religionis ibidem indutae ſunt, vel fuerint, ad ſacramentum invitari, nec quaerere non deverentur, ut illas ipſum ſacramentum deducere vel facere deverentur; ſet neque cuſtodibus, qui pro tempore fuerint in ipſo ſancto monaſterio puellarum, & ibidem deſervire viderentur, neque ſuis presbyteris vel clericis, qui in ipſo venerando monaſterio ſervitium Dei quotidie peragere viderentur, ut nec illis aliquando tempore ad ſacramentum invitarentur, ut illis ſacramentum perſolviſſent, ſi pars ejuſdem ſanctis locis, quae, ut diximus, ſacramentum perſolvi debuiſſent, ſet per ſcariones ejuſdem monaſterii in ipſa ſacramenta ſe defenſarentur, pars ejuſdem venerabilis locis, ſicut antiqua erat conſuetudo, in ratione, & ordine ut hic ſubter dicturi ſumus. De quibus petiit a noſtris excellentiis, ut noſtrae emunitatis apices inde in ipſo ſancto monaſterio fieri juveremus. Cujus precis benigniſſime exaudientibus, hos noſtre firmitatis apices inde ſancti ipſius monaſterii fieri juſſimus, per quos omnino ſancimus, & perpetualiter habendum noſtris & futuris temporibus, quam & pro animabus noſtris mercedem, ut ſalutem & remedium conſequi valeamus a piiſſima Matre Domini, & omnipotentis Dei ab omnibus noſtris delictis, per hoc noſtrum roboreum preceptum concedimus, & confirmamus in praefato monaſterio puellarum ſanctae Dei genitricis Mariae, ſito in loco Cencla, ubi ipſa domna Sichelgayta abbatiſſa praeeſſe videtur, ut ſi amodo, & quocumque adveniente tempore cauſationes habuerint partem jam fati monaſterii puellarum cum qualecumque hominem, vel ſi homines cauſationes habuerint cum ipſo ſancto monaſterio puellarum, vel cum parte . . . . ſacramentum procedit, ut partem praefati monaſterii ſacramentum deducere, vel facere deveat pro quacumque cauſam vel culpam ad quempiam hominem, ut eadem domna abbatiſſa, ejuſque ſucceſſores, que poſt illam in loco honoris in ipſo ſancto monaſterio puellarum accedere debuerint, atque ad quempiam de ancillis Dei, quas in ipſo ſancto monaſterio deſervire videntur, quae veſtem & habitum ſanctae religionis indutae ſunt, vel fuerint, ad ſacramentum invitare, nec quaerere non deveantur, ut illas ipſum ſacramentum perſolvant, vel faciant; ſet neque cuſtodibus, qui pro tempore fuerint in ipſo ſancto monaſterio puellarum, & ibidem deſervire videntur, per agentes cauſationes praedicti monaſterii, neque ſuis presbyteris, vel clericis, qui in ipſo venerando monaſterio, vel in ejus cellis ſervitium Dei quotidie paraguntur, ut nec illis aliquando tempore a quempiam hominem, ad ſacramentum invitentur, ut illis ſacramentum perſolvant pro ipſo ſancto monaſterio: ſet ſi evenerit, ut pars ejuſdem locis ſacramentum facere deveat, quatenus per ſuos ſcariones ſe defendat, & ipſi ſcariones ſacramentum deducant, vel faciant, ſicut antiqua fuit conſuetudo. Et non immerito ſet per regalem diffinitatem hoc conceſſimus, & confirmavimus per hoc noſtrum praeceptum in ipſo ſancto monaſterio: quia ſcimus cum monaſterias, vel reliqua loca venerabilia in defenſione ſacri palatii eſſe noſcuntur, & ideo cum noſtra eſt defenſio illorum vel noſtro palatio, ideo volumus, ut ſic ſe defendat in ipſo ſacramento per ſuos ſcariones, quemadmodum curtis regie ſcariones per ſacramentum defenditur, quando evenerit, ut pars curtis regiae ſacramentum deducere deveant, ut Aſtolfus rex inſtituit. Simulque & concedimus in ipſo ſancto monaſterio, ut aliquando tempore ſervis ejuſdem locis non dent in cuncto noſtro Capuano principatu nullum plateaticum, neque portaticum, neque pontanaticum: ſet ſit hec omnia conceſſum & confirmatum in ipſo ſancto monaſterio per hoc noſtrum praeceptum ad faciendum inde omnia quod ei placuerit abſque contrarietate comitis, caſtaldei, judicis, vel ſculdays, vel de quacumque perſonam hominis contradictionem vel inquietitudine, nemine ei inde in aliquo moleſtiam ingerenti. Quod ſi quiſpiam hanc noſtram conceſſionem, & confirmationem noſtri praecepti in quomodocumque violare praeſumpſerit, ſciat ſe eſſe compoſiturus in ipſo ſancto monaſterio puellarum auri puriſſimi libras centum; & hec noſtra conceſſio, de quibus continet, ſit firma ſemper. Ut autem haec noſtra conceſſio verius obſervetur, manu noſtra propria ſcripſimus, & ex anulo noſtro ſubter juſſimus ſigillari.

Signum ✝ domni Paldolſi excellentiſſimi Principis.

Petrus clericus & ſcriba ex juſſione praedictae ſereniſſimae poteſtatis ſcripſi. Datum III. *idus Julii anno* III. *principatus domni Paldolſi, quam & tertio anno principatus domni Johannis ejus filii, glorioſis principibus, indictione* VII. *Actum in cibitate Capuana.*

XIV.

Leonis papæ noni privilegium, quo canonicis ecclesiæ Virdunensis omnes eorum possessiones confirmantur.

Ex archetypo ecclesiæ Virdun.

† *LEo episcopus servus servorum Dei Rotmiro primicerio canonicae sanctae Mariae principalis ecclesiae Virdunensis, atque Warmundo Decano, & per eos ceteris canonicis, tam praesentibus quam futur.s, perpetuam in Domino salutem. Officii nostri est miseriis & calamitatibus condescendere, & auxilium quod valemus impendere: quia, si in nobis unde procedere debet exemplum pietatis, pietas non invenitur, in quo inveniri debeat nescitur. Redeuntibus igitur nobis à Remense synodo, contigit Virduni hospitari, & non laetari, sed potius lacrymari. Respeximus enim crudele urbis excidium, quale nullus possit non dolere hominum. Etenim tyrannorum ingressa civitatem saevitia, totam diruit per dira incendia, qui ignis nec ipsi ecclesiae sanctae Mariae pepercit, sed passim & ubique dominans conflagravit: ex qua conflagratione inopinato superveniente, instrumenta etiam cartarum vestrarum praebendarum consumpta sunt, ita ut nullum remaneret. Quapropter lacrymabiliter omnes ad vestigia nostra prostrati nostrae apostolicae auctoritatis privilegium vobis postulastis fieri de eisdem praebendis, usibus & salariis vestris, ab antiquis temporibus concessis. Igitur inclinati precibus vestris, per hoc nostrae apostolicae sanctionis privilegium confirmamus & corroboramus vobis vestrisque successoribus in perpetuum easdem praebendas, sub jure ipsius beatissimae Dei-genitricis a fidelibus constitutas ad cotidiana divinorum officiorum servitia. Rerum vero earumdem praebendarum nomina petistis etiam huic privilegio inseri, cum nullum privilegium antecessorum nostrorum vobis remanserit, ubi videantur haberi. Sunt autem ista cum bannis, & centanis: Lemnia cum ecclesia ad Oschera & duobus mansis & omnibus appenditiis suis; ecclesia ad Domnum-Agericum cum terris; Nuvilleniacum cum ecclesia, molendino & omnibus appenditiis; Usionis-curtem ad Pusionem quinque mansos & dimidium cum banno & silva; Superiacum-minorem cum ecclesia & silvis & omnibus appenditiis; Bella-villa cum banno, centana, molendinis & Malberti-monte; ad Ex. dimidius mansus cum molendino & prato; Mons cum banno, centana, ecclesia, molendinis & omnibus appenditiis; Agerici-villa cum banno centana; Berthinea-villa, Porario, Picta-villa; Profundo-rivo & ecclesiis, molendinis omnibusque appenditiis; Moaldi-villa cum banno, centana, ecclesia omnibusque appenditiis; ad Monaldi-villam mansus I. inter Haldi-curtem & Villare mansus IIII. ad Maroam mansi II. ad Apletium molendinum I. ad Grossum-rubrum medietas unius ecclesiae. Inter Erpeïam-curtem & Soli VII. mansi cum banno & centana. Ad Gislahadi-villam mansi II. cum banno, centana & molendino. Ad Frasnidum ecclesia I. ad Alnidum I. ad Domnum-Eligium I. Udesvillare mansus I. cum dimidio molend. ad Ramisvachum mansus I. cum banno, centana, & aliis terris, vineis & silvis; Laumerengie cum ecclesia & omnibus appenditiis; Aquae-ductus cum ecclesia, silvis & omnibus appenditiis; Stadonis * villa cum silvis & omnibus appenditiis; Miseriacum cum ecclesia, molendino, Sumomonte ac Losoni-curte; Arenceium cum silva & prato; Frumisiacum cum Warch & ecclesia, omnibusque appenditiis; Domnus-Lupus cum ecclesia & molendinis; ad Sasleium mans. I. ad Todennam IIII. partes unius ecclesiae cum terris, silva & prato; ad Wammam quartam partem unius ecclesiae cum tribus quartariis terrae & prato; ad Milleium septem quartarios terrae cum silva & prato; ad Salmoreium medietatem unius ecclesiae; Lineium cum ecclesia & dimidio molendino; Fontane cum ecclesia & molendino; Haraldi-mons cum ecclesia & omnibus appenditiis; Wandersaltis cum ecclesia & omnibus appenditiis; Merla cum ecclesia molendino & omnibus appenditiis; Superiacum-majus & Subterior-villa cum ecclesia, molendinis & omnibus appenditiis; Consauradum cum ecclesia, molendinis & omnibus appenditiis; ad Braibannum septem quartarios terrae cum vinea & silva; Moslavilla cum ecclesia, molendino & omnibus appenditiis; Flabasium cum ecclesia; Haudimons cum silvis; ad Junchereïum mans. I. cum banno & centana; Anselli-sartum cum ecclesia & omnibus appenditiis; Post-villare cum ecclesia, molend. & omnibus appenditiis; Moreïum cum ecclesia & omnibus appenditiis; ad Areium quantum ibi habet cum portu & piscariae; Beslaric cum duabus ecclesiis; ad Haudicurtem mansi III. ad Balareius mans. I. medietas silvae sancti Martini & praebendae fratrum, advocationes & altaria de ecclesiis nostris; molendinum super Braceolum in media civitate; Junchereïum ante castellum Ramerudis; ad Ars vero mansi IIII. cum I. quartario, silva, banno, centana, vineis & molendino: quae omnia Dado piae memoriae episcopus Virdunensis ecclesiae ea conditione cum communi consilio comitis Haganonis aliorumque suorum fidelium fratribus habenda dedit, ut quicumque homo sive mulier de omni Virdunensi episcopatu, cujuscumque beneficii vel de quacumque lege esset, qui in eadem potestate permanere vellet, fratribus perpetualiter esset, & de suo capite unum modium vini persolvisset. Si vero filii aut filiae ex eis procreati ad alias redire voluissent potestates, a villico ejusdem potestatis prosecuti semper persolvissent summam census praenotati. quod ut firmius in perpetuum stare possit, precati sunt eadem lege conditionis a nobis sibi privilegio firmari, sicut praedictus episcopus, quando dederat, facere studuit. Quae omnia superius seriatim notata non solum vobis confirmamus & corroboramus; sed etiam quaecumque a fidelibus Christianis vobis vestrisque successoribus amodo fuerint contributa: statuentes apostolica censura sub divini judicii obtestatione, ut nulla hominum persona, magna vel parva, cujuscumque sit dignitatis vel ordinis, cujuscumque sit sexus & aetatis, contra hoc nostri apostolici privilegium venire pertentet. Quod qui ausus fuerit, nostri anathematis gladio usque ad dignam satisfactionem sit percussus; qui vero illud observaverit, illaesus & in omni parte inconcussus, divinae benedictionis gratiam mereatur, & aeternae vitae particeps efficiatur.*

* *Eston*

LEO PAPA. GLORIA DOMINI PLENA EST TERRA. BENE VALETE.

† *Data* VII. *kal. Nov. per manus Petri diaconi bibliothecarii & cancellarii sanctae apostolicae sedis, anno domni Leonis noni papae I. indict. III.*

Appensa est plumbea bulla cum hac inscriptione, LEONIS PAPAE.

XV.

Friderici I. imperatoris diploma, quo Comitatus ecclesiæ Virdunensi confirmatur.

Ex authentico.

IN nomine sanctae & individuae Trinitatis, Fridericus divina favente clementia Romanorum imperator augustus, Alberto dilecto & fideli suo Virdunensi episcopo, suisque successoribus in perpetuum. Antecessores nostri reges & imperatores ecclesiarum rectoribus, archiepiscopis, episcopis, abbatibus & ceteris praelatis ob eorum devotionis & fidelitatis insigne meritum bona data dare consueverunt, & ab omni pravorum hominum incursione non tantum eos, sed & eorum possessiones imperiali protectione defensare. Recolentes igitur ex anteactis Virdunensium episcoporum ad antecessores nostros in diversis rerum & temporum varietatibus memoranda obsequia, tuam quoque personam constanter in nostra fidelitate perseverare cognoscentes, precibus tuis justis permoti, ad impetranda quae volueris inclinamur. Beneficium itaque comitatus & marchiae, quod recolendae memoriae Otto Romanorum imperator augustus Heymoni Virdunensi episcopo & successoribus ejus, & per eum Virdunensi ecclesiae quondam donavit; nos eodem spiritu & eadem firmitate constante, tibi, ecclesiaeque Virdunensi ac tuis posteris confirmamus, eodem etiam jure & forma donationis valiturum, prout a praefato imperatore Ottone jam dicto antecessori tuo Heymoni & ceteris episcopis in processu temporis nomen & dignitatem episcopalem subituris dinoscitur esse praestitutum: videlicet ut tu, & tui successores liberam in perpetuum habeatis potestatem eumdem comitatum in usus ecclesiae tenendi, comitem eligendi, absque ullo hereditario jure ponendi, habendi, seu quidquid libuerit faciendi, atque modis omnibus disponendi, bannum, teloneum, monetam, & districtum civitatis in omnibus causis criminalibus & civilibus pleno jure, tibi & successoribus tuis habenda concedimus. Valdentiam quoque castrum cum advocatia & banno, & curiam, quae Molendinum dicitur, cum suis pertinentiis; Wofferi-villare cum advocatia & banno & ceteris pertinentiis; Bemundulam cum banno & advocatia & suis pertinentiis; Curiam sancti Medardi cum banno & advocatia & suis pertinentiis; Curiam Juppiliae cum banno & advocatia & suis pertinentiis; fundum Juveniacensis abbatiae cum banno & advocatia & suis pertinentiis; castrum Deus-leuvart cum banno & advocatia; bannum & advocatiam de monte sancti Vitoni, fundum ecclesiae sancti Germani Montis-Falconis cum banno & advocatia & suis pertinentiis; castrum Wentronis-villae, Viennam castrum, Claromontem castrum, Dunum castrum cum foresto, Mireuvalt *castrum, Septiniacum, Hattonis castrum cum foresto, Sampiniacum castrum: & si quando tibi & terrae tuae necessarium fore perspexeris aliud praesidium, auctoritatis nostrae concessione construere liceat infra terminos tuos. Ut autem hujus nostrae confirmationis statutum omni aevo inviolabile permaneat, hanc inde cartam conscribi, & nostra aurea bulla insigniri jussimus, manuque propria corroborantes, idoneos testes qui praesentes aderant, subter notari fecimus. quorum nomina haec sunt: Burchardus Argentinensis episcopus, Ortlebus Basileensis episcopus, Stephanus Mettensis episcopus, Henricus Tullensis episcopus, Helolphus Marbaccensis abbas, Bertholfus dux, Matheus dux Lothoringinae, Otto palatinus comes, comes Rodulfus, comes Ulricus, Marchio Hermannus, comes Warnerus, comes Theodericus, Symon comes, Conradus comes, & multi nobiles.*

Signum domni Friderici Romanorum imperatoris augusti.

Ego cancellarius Reinaldus vice Arnaldi Maguntini archiepiscopi & archicancellarii recognovi.

Datum Columbariae XVI. *kal. Septembris, anno Dominicae incarnationis* M°. C°. L°. VI°. *indictione* IIII. *regnante domino Friderico Romanorum imperatore gloriosissimo augusto anno regni ejus* IIII°. *imperii vero* II°.

Appensa est huic præcepto bulla aurea, in cujus antica parte exhibetur Friderici effigies cum hac inscriptione: FRIDERIC' DEI GRA ROMANORUM IMPERATOR AUGS. & in postica urbs Roma cum hoc versu: ROMA CAPUT MUNDI REGIT ORBIS FRENA ROTUNDI. Horum duorum diplomatum copiam nobis pro sua in nos benignitate fecit illustrissimus DD. Hippolytus *de Bethune*, episcopus & comes Virdunensis. Opportune hoc loco subjicere lubet limites comitatus Virdunensis, quo nullus forte antiquior in Gallia penes ecclesiasticas dignitates.

XVI.

Virdunensis Comitatus limites.

Ex ms. cod. S. Vitoni.

VIrdunensis Comitatus ita in circuitu habetur. Incipit enim a Leone, Monte-falconis & usque ad Pertusam-petram tendit. De Pertusa-petra usque ad Subtriam-villam, & inde usque ad villam Falley. *Dehinc usque* Longuion, *ubi Cruna cadit in Caram fluvium, & sicut Cruna sursum decurrit usque ad Amanciam, quae usque Brieium tendit, & usque ad Bamvadum, ubi cadit in Ornam. Et in longitudine superius usque ad fontem apud Auncurtem, & inde usque ad Quercum* Saldey, *& inde sub Mocioni ad fontem Lupi-montis. Dehinc ad Marbodi-fontem, & inde Petus ad Vadum, & inde usque Cosanciae, ubi cadit in Mosam fluvium. Dehinc usque ad* Wanum-*curtem per Nuclearios juxta* Bilcei *&* Warnumcurt; *& inde contra vallem juxta Longum-campum, recta via usque Erisiam, & inde usque ad Fontem-Sarnidum ad Fontes-tres. Exhinc usque Summam-Asniae, & postea usque ad Ulmos;*

Ulmos: & inde usque ad locum, ubi Biumma fluit in Asniam, & inde per descensum Asaiae juxta Viasnam, & usque Viennam per Vereires, *& per Monblaimvillam, per* Concescurt, *per castrum juxta Quarnaium; & inde per superiorem partem villae, quae dicitur* Chaherei; *& inde recta via usque ad Jemas; & inde usque ad Spanulsi-villam; & inde recta via usque ad Montem-falconis & usque ad Leonem, a quo prius incepimus.* DIPLOM. VARIA.

XVII.

Epistola Innocentii IV. ad archiepiscopum Narbonensem de renovatione bullæ suæ plumbeæ.

*INnocentius episcopus servus servorum Dei venerabili fratri archiepiscopo Narbonensi salutem & apostolicam benedictionem. Inter corruptibiles corporum species nihil est omnino vel vivit, quod, præsertim dum usu exercetur & tempore, nesciat defectui subjacere: cum omne, quod diutina veteratur essentia, vel longa senescit ætate, ad interitum inevitabilem appropinquet. Nuper siquidem contigit alterum bullæ nostræ typarium, quo veneranda videlicet apostolorum Petri & Pauli capita exprimuntur, jam attritum innumeris malleationis diutinæ percussuris, extrema tandem ictus soliti passione confringi. Propter quod, ut bullæ defectus cotidianam non interrumperet apostolici ministerii servitutem, ea ipsius bullæ parte, quæ appellationem nostri nominis imprimit, non mutata, alíud typarium capitum prædictorum in bullandi usum fecimus subrogari. Verum, quia illud scultoris * manus priori non omnimoda similitudine figuravit; nos providere curantes, ne necessaria prædictæ bullæ mutatio ex dissimilitudinis nota quacumque difficultatem ingerat negotiis vel personis, aut falsitatis astutia ex novæ diversitatis ambiguo aliquod adminiculum surreptionis assumat; fraternitati tuæ per apostolica scripta mandamus, quatinus, si qua in tua provincia in litteris nostris de veritate bullæ dubitatio fortassis emerserit, tu per diligentem collationem bullæ præsentis ad illam, de qua contigerit, sine difficultate aliqua judiciarii ordinis, & onere vel dispendio quolibet, celerem dubitationi finem imponas, contradictores per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo, proposito tibi ante oculos divinæ & humanæ animadversionis judicio, provisurus, ne cui ex hoc malignandi vel fraudandi occasio præbeatur. Datum Perusii* III. *nonas Julii, pontificatus nostri anno decimo.*

Ex authentico, ad cap. 11. n. 1.

* *sic.*

Idem Abbati & conventui de Firmitate Cisterciensis ordinis, Cabilonensis diœcesis.

*QUia de quibusdam apostolicis privilegiis vobis concessis fila serica inferius à bulla dependentia sunt, ut asseritis, deputata *, ita quod modicum de ipsis dependeat, bulla illæsa & integra remanente; nos vestris supplicationibus inclinati, ne occasione hujusmodi monasterium vestrum suorum læsionem jurium pati possit, præsentium auctoritate decernimus eadem privilegia propter hoc, dummodo alias omnino suspicione careant, non debeant reputari suspecta, sed suum primum robur nihil ominus retinere. Nulli ergo, &c. nostræ constitutionis, &c. Datum Lugduni* II. *kal. Maii, anno sexto.*

Ex regesto Innoc. IV.

* *amputata.*

Idem Abbati & conventui de Boheriis Cisterciensis, ordinis Laudunensis diœcesis.

QUia de quibusdam apostolicis privilegiis vobis concessis fila serica inferius à bulla dependentia sunt, ut asseritis, amputata, ita quod modicum, &c. ut in alia. *Datum Lugduni* XV. *kal. Julii, anno sexto.*

APPENDICIS PARS TERTIA

In qua exhibentur chartæ authenticæ pro legitima origine regiæ Stuartorum stirpis in majori Britannia, ex editione Parisiensi.

PRÆFATIO PRIMI EDITORIS.

EXimiam & auctoritatis certissimæ chartam Roberti Seneschalli Scotorum Regis, in archivo Collegii nostri nuper inventam, ut ederemus, fecerunt virorum clarissimorum interpellationes, qui diutius illam publica luce carere non posse, nisi publico rei litterariæ regnique Scotiæ detrimento, existimaverunt. Hujus enim chartæ beneficio insignis de jure Regiæ Scotorum familiæ controversia dissolvitur, Roberti III. Scotorum Regis natales ab inusta labe vindicantur, Hectoris Boetii & quorumdam aliorum historiæ Scoticæ scriptorum hallucinatio detegitur; ac imprimis Georgii Buchanani, stirpis regiæ & Monarchici regiminis hostis infensissimi, qui infamiam natalibus illius Principis studiose ac veluti data opera aspergere conatus est, calumniæ depelluntur, & omnia contra Regum ex eadem stirpe legitimam successionem argumenta ex ejus testimonio ducta cumulate refelluntur. Quam iniquus erga Mariam Reginam ille fuerit, testatur virulentissima ejus historia; quam vero infensus Regum hostis extiterit, pestilentissimus ille dialogus, *De jure regni apud Scotos:* qui duo libri an. MDLXXXIV. sub Rege Jacobo VI. Comitiorum sententia proscripti sunt. Fraudem tamen fecit Buchananus plerisque, præsertim exteris; qui cum rerum Scoticarum non satis periti essent, in eo, cujus elegantiam & artem mirabantur, perfidiam suspicari vix poterant.

Cum vero in rerum suo tempore gestarum historia sæpe mendacii & calumniæ convictus fuerit, quia veritas aliunde perspici facile poterat, pauciores fefellit; at in remotiori antiquitate, cujus erat memoria obscurior, multo plures in errorem induxit, præsertim vero in iis quæ ad Roberti III. Regis natalia spectabant. Filius hic fuit Roberti II. cognomento Seneschalli sive STUART Scotorum Regis, qui primus ex ea familia regnum adeptus est, à quo Augustissimus Princeps Jacobus VII. Regum optimus ducit originem. Buchananus, qui Moraviæ Comiti notho impense favebat, viro ambitioso, qui non obscure regnum affectabat, tum etiam ut factiosis adularetur, qui Parlamenti auctoritatem in immensum extollebant, extare in historia sua voluit exemplum, quo nothi eadem auctoritate regnum obtinuissent. Eo consilio, quam Boetius cunctabundus protulerat fabulam de nato extra legitimum matrimonium Roberto III. eodemque omissis legitimis in Regem electo, ille tamquam rem certam suæ historiæ inseruit. Scribit enim Robertum Seneschallum, cum avunculo Davidi anno MCCCLXXI. successit, habuisse in matrimonio Euphemiam Hugonis Rossiæ Comitis filiam, eique paulo post defunctæ superinduxisse Elizabetham *More*, quam adolescens vehementer amarat, ex qua tres filios susceperat, quorum natu-maximus Joannes erat, qui mutato nomine Robertus III. appellatus est, atque obtinuisse tandem in comitiis ad Sconam indictis, ut, præteritis Euphemiæ liberis, in Rege creando gradus ætatis, non natalium jura observarentur. Itaque, si Buchanano credendum est, non jure successionis legitimæ, sed comitiorum auctoritate Roberto III. regnum delatum est. Hoc volebant rebelles, qui tot & tantas in Pseudo-Parlamento turbas Religionis reformandæ prætextu excitaverant, quibus & avita religio oppressa est, & jus regium eadem ruina extingui posse videbatur. Hæc Moravio ad Regnum affectandum via sternebatur; & eodem exemplo usus est Jacobus Dux Monumethensis, cum defuncto Carolo II. regnum invadere aggressus est. Debebat Buchananus, si patriæ, civium, & veritatis aliquam rationem habuisset, rem tanti momenti, quæ legem successionis hereditariæ perpetuo observatam penitus evertebat, certis documentis & auctorum testimoniis confirmare. Quod tamen non præstitit. Neque sane poterat, cum præter Hectorem Boetium, testem producere nullum posset; cujus auctoritas, cum chartis & instrumentis variis labefactaretur, nulla erat, præsertim cum ducentis fere annis post Roberti II. matrimonium historiam scripsisset. At qui Buchanani mores & ingenium noverit, satis intelligit quam alienus fuerit ab inculpata illa veri rectique tenacitate, quæ præcipua laus historici est, magis sollicitus ut verisimilia, quam ut vera scriberet. Quamvis vero eadem historia legibus proscripta, & ab ipso Rege Jacobo VI. sæpius falsi convicta fuerit; tamen vix ullus per annos ferme centum illam circa Roberti III. natalia imposturam refellere aggressus est; sed novarum rerum cupidis, rebellibus, parricidis semper in pretio fuit, dum esset nemo qui tantam in re adeo gravi ignorantiam actorum meliorumque auctorum luce depelleret. Primus id cum magna laude aggressus est Georgius MACKENZIUS regius in Scotia Advocatus, vir juris consultissimus, patriarum rerum peritia non vulgari, maximaque in Regem suum fide commendatissimus. Edidit MACKENZIUS dissertationem, cui titulus, *Jus Regium*, lingua vernacula anno MDCLXXXIV. cum adjuncta altera, *de legitimorum heredum successione.* In ea profert testimonium Ludovici *Stuart* celeberrimi Jurisconsulti. Acta etiam

diversa laudat & chartas varias; ex quibus nulla est, ut existimamus, quæ cum ea, quam modo ex archivo Collegii nostri edimus, possit comparari. Continet illa fundationem Capellaniæ in Ecclesia Glasguensi factam ob dispensationem *super matrimonio contrahendo* inter ipsum Robertum, nempe Seneschallum, *& quondam Elizabeth More dum ageret in humanis, non obstante impedimento consanguinitatis & affinitatis.* Data est XII. Januarii an. MCCCLXIV. subscribitque inter alios Joannes Seneschallus, Dominus de *Kyle* primogenitus ejus & heres, is qui mutato in ipsis regni auspiciis nomine Robertus III. appellatus est. Mortuus est secundum Buchanani calculos David Rex ultimus ex Brussiorum familia an. MCCCLXX. successoremque habuit Robertum Seneschallum seu STUART, suum ex sorore nepotem, qui tunc ex eodem Buchanano Euphemiam Hugonis Rossiæ Comitis filiam uxorem habebat. At si ante an. MCCCLXIV. Elizabetha *More* diem suum obiit, si Joannes primogenituræ titulo in actis publicis solemnibusque comitiis gaudebat, si denique mater tam solemni conjugio ducta fuit, ut auctoritate apostolica dispensationem consanguinitatis intervenire necesse foret; totam Buchanani fabulam corruere nemo non videt, præsertim cum nullo probo testimonio, nullis publicis actis confirmari huc usque potuerit; cum è contrario certis auctorum & veterum instrumentorum testimoniis refellatur, ut ex iis quæ à nobis infra subjicientur, fiet manifestum. Qua porro ratione ad nostrum Collegium charta hæc pervenerit, paucis est explicandum.

Jacobus à *Beatoun* seu *Bethune* Archiepiscopus Glasguensis, Davidis Cardinalis & Archiepiscopi sancti Andreæ, à Reformatis nefarie trucidati, nepos ex fratre, cum sub ementito reformationis titulo Ecclesias & monasteria vastari passim & destrui videret, optimum factu existimavit acta & instrumenta Ecclesiæ suæ in tuto collocare. Itaque solum vertere coactus anno MDLX. venit in Gallias, secumque ea asportavit. Obiit Lutetiæ octogenario major an. MDCIII. cum per annos quadraginta legationem Reginæ Mariæ & Jacobi VI. ejus filii nomine magna sua laude sustinuisset. Is charitate erga patriam, nostrum hoc Collegium à Davide quondam Episcopo Moraviensi fundatum an. MCCCXXV. heredem bonorum suorum testamento esse jussit. Unde merito ejusdem Collegii secundus fundator habetur. Acta varia & instrumenta Ecclesiæ Glasguensis partim hoc in Collegio, partim in Cartusia Parisiensi, (cujus Ven. PP. Prioribus suprema Collegii cura commissa est) deposita conservantur. Inter alia vero præcipua est ea, de qua superius diximus, charta Roberti II.

Hanc non prius edendam existimavimus, quam à viris doctissimis & antiquitatum ecclesiasticarum peritissimis discutienda proponeretur. Factum id anno superiori vigesima sexta mensis Maii, cum eo consilio convenissent in Regalem Abbatiam sancti Germani à Pratis viri illustres & rerum antiquarum peritia celeberrimi, præsentibus etiam ex Scotorum nobilitate primariis viris. Illi omnes, visa charta & attentius examinata, censuerunt ne levissimam quidem de ejus auctoritate & sinceritate suspicionem haberi posse. Agnoverunt vetustam manum, sigilla integra, literas, orationem illius sæculi, atque morem vulgatissimum, ut dispensationes non obtinerentur nisi impositis aliquot piis operibus, qualia erant altarium seu capellaniarum fundationes. Itaque visa charta omnium suffragiis approbata fuit; atque ea de re quinque ejusdem tenoris instrumenta authentica confecta sunt, & omnium syngraphis & sigillis munita; primum pro serenissimo Rege Magnæ Britanniæ, alterum pro Metropoli & Universitate Glasguensi in Scotia, ad cujus Ecclesiæ Metropolitanæ archivum charta hæc olim pertinebat; tertium pro Regali Abbatia sancti Germani à Pratis in suburbiis civitatis Parisiensis, ubi habitus est Virorum illustrium conventus pro charta discutienda; quartum pro collegio Scotorum Duaceno; quintum denique, una cum ipsa authentica charta, in archivo collegii nostri Parisiensis custodiendum depositum est. Hujus porro instrumenti exemplar his observationibus subjicietur; adjunctis etiam ex eodem collegii nostri archivo chartis aliis duabus, una Roberti II. post adeptum regnum, altera Joannis ejus filii primogeniti, de quo controversia est, quique, ut supra observavimus, Regnum consecutus, mutato nomine Robertus III. appellatus est.

Ita Francia Scotis antiquissimo fœdere conjuncta, regiæque familiæ hospitio non semel nobilis, ut spem & heredem centesimum & decimum regni Scotorum, ita etiam titulum indubitatæ auctoritatis, quo eadem familia ab omni deterioris originis suspicione vindicatur, feliciter conservavit.

DIPLOM. VARIA.

Chronologia Roberti II. Scotorum Regis, cognomento Seneschalli.

A. D.	*Secundum historiæ veritatem.*	A. D.	*Secundum Buchananum.*
MCCCXV.	Nascitur Robertus Seneschallus ex Waltero Magno Scotiæ Seneschallo & Marjoria Roberti I. cognomento *Brus* filia.	MCCCXV.	Idem Buchananus.
MCCCXXXVI.	Robertus Seneschallus eligitur Regni Custos.	MCCCXXXVI.	Idem Buchananus.
Circ. MCCCXL.	Robertus desponsat Elizabetham *More*, ex eaque Joannem (*postea Robertum R. III.*) Robertum Comitem de *Meneteth* & alios liberos suscipit.	Circ. MCCCXL.	Robertus ex Elizabeth *More* concubina Joannem, Robertum & alios liberos suscipit.
Circ. MCCCLX.	Defuncta prima uxore Elizabetha, Robertus ex Euphemia *Rosse* Walterum, Davidem & alios liberos suscipit.	Circ. MCCCLX.	Robertus desponsat Euphemiam *Rosse* in primam uxorem ex eaque Walterum, Davidem & alios liberos suscipit. Elizabetham *More* concubinam Giffardo cuidam in Matrimonio collocat.
MCCCLXXI.	Defuncto Davide II. avunculo suo Robertus in regnum succedit, ejus nominis secundus.	MCCCLXXI.	Idem Buchananus.
MCCCLXXIII. vel MCCCLXXIV.	Euphemia *Rosse* Regina secunda Roberti uxor coronatur.	MCCCLXXIV.	Euphemia *Rosse* Regina prima Roberti uxore defuncta, Robertus desponsat Elizabetham *More* quondam concubinam suam in secundam uxorem, & comitiis regni habitis, filios ex ea olim extra matrimonium genitos legitimos declarandos curat.
MCCCXC.	Obiit Robertus II. eique absque controversia succedit Joannes ejus filius ex Elizabetha *More*, & dictus est Robertus III.	MCCCXC.	Idem Buchananus.

CHARTA

DIPLOM. VARIA.

CHARTA
ROBERTI SENESCHALLI
SCOTIÆ.

Omnibus hanc cartam visuris vel audituris [a] *Robertus Senescallus Scociæ, Comes de* Stratherne, *salutem in Domino sempiternam. Cum dudum venerabili Patri Domino* [b] *Willelmo Dei gracia Episcopo Glasguensi fuerit per litteras apostolicas specialiter delegatum, ut* [c] *super matrimonio contrahendo inter nos & quondam Elyzabeth* More, *dum ageret in humanis, non obstante impedimento consanguinitatis & affinitatis contractui matrimoniali prædicto impedimentum præstante, auctoritate apostolica dispensaret, dummodo duas cappellas vel unam pro arbitrio ipsius Episcopi perpetuo fundaremus, ac dictus venerabilis Pater, consideratis in hac parte considerandis, nobiscum super impedimento prædicto auctoritate qua supra dispensans nobis injunxerit, ut una cappellania in Ecclesia Glasguensi ad unum certum altare ad pensionem decem marcarum sterling. annuatim percipiend. de certis redditibus nostris fundaretur perpetuo, nosque eandem cappellaniam sic fundare fideliter promiserimus infra certum tempus jam transactum, nobis tunc per dictum Episcopum limitatum; noverit universitas vestra nos ex causa præmissa dedisse, concessisse, & hac præsenti carta nostra confirmasse pro nobis & heredibus nostris perpetuo DEO, Beatæ Mariæ Virgini, Beato Kentegerno & uni cappellano celebranti & celebraturo perpetuo in Ecclesia Glasguensi predicta decem marcas sterling. ad sustentacionem ejusdem capellani annuatim percipiend. de annuo redditu quadraginta librarum sterling. exeunte de terra* del Cars *Abbatis infra vicecomitatum de* Stryvelyne, *& nobis & heredibus nostris debito per religiosos viros Abbatem & conventum monasterii sanctæ Crucis de* Edynburgh, *tenend. habend. & percipiend. annuatim in perpetuum eidem cappellano qui pro tempore fuerit per manus dictorum religiosorum ad terminos Pentecostes & sancti Martini in hyeme per porciones æquales in liberam, puram, & perpetuam elymosinam adeo libere, quiete, plenarie, & honorifice, sicut aliqua elymosina per totum regnum Scociæ liberius conceditur, percipitur, sive datur; & nichilominus totum jus nobis competens per cartam infeodacionis recolendæ memoriæ Domini Regis Roberti avi nostri, sive obligatorium dictorum Abbatis & conventus, seu quascunque alias evidencias ad compellendum dictos Abbatem & conventum ad solucionem dicti annui redditus decem marcarum in Episcopum Glasguensem qui pro tempore fuerit, & Capitulum Glasguense sede vacante, per hanc cartam nostram perpetuo transferimus, ipsosque & eorum alterum, quantum ad hoc, nostros & heredum nostrorum assignatos & assignatum facimus, constituimus, & eciam ordinamus. Et si forte contingat, quod absit, quod dictæ decem marcæ annuæ per dictum cappellanum qui pro tempore fuerit, percipi non potuerint, ut est dictum, vel ex eo quod dicti Abbas & conventus solvere noluerint, aut compelli non potuerint ad solucionem earumdem, vel ex eo quod nos aut aliquis heredum nostrorum, contra præsentem infeodacionem & concessionem nostram, solucionem dictarum decem marcarum impediverimus aut impediverit, aut per nos seu alium vel alios, clam vel palam, directe vel indirecte procuraverimus seu procuraverit impediri; obligamus nos & heredes nostros per omnia bona nostra mobilia & immobilia ad solvend. dictas decem marcas de aliis redditibus nostris, ubi Episcopus Glasguensis qui pro tempore fuerit, vel capitulum ejusdem sede vacante, duxerit eligend. toto tempore quo cessatum fuerit à solucione dictarum decem marcarum percipiend. de annuo redditu supradicto, subicientes nos & heredes nostros jurisdictioni & cohercioni Episcopi Glasguensis & ipsius Officialis qui pro tempore fuerint, ut ipsi per omnimodam censuram ecclesiasticam nos & heredes nostros compellere valeant ad perficienda omnia & singula supradicta, in casu quo defecerimus vel defecerint, quod absit, in aliquo præmissorum. Et ultra omnia prenotata nos & heredes nostri predict. donacionem & concessionem nostram de dictis decem marcis annuis percipiendis ut supra de annuo redditu supradicto predictis Episcopo, Ecclesiæ Glasguensi, & Cappellano qui pro tempore fuerint contra omnes homines & feminas warantizabimus, acquietabimus, & in perpetuum defendemus. In cujus rei testimonium sigillum nostrum una cum sigillo Johannis* [d] *Senescalli Domini de* Kyle *primogeniti & heredis nostri præsentibus est appensum. Hiis testibus, Venerabili Patre Domino Roberto Abbate monasterii de* Kylwynnyne, *& Dominis Johanne Senescallo fratre nostro, Hugone de* Egglyntonne *& Thoma de* Fauside *Militibus, Johanne* Mercer *burgensi de* Perth, *Johanne de* Rose *& de Johanne de* Tayt *Armigeris nostris, & aliis. Apud* Perth *duodecimo die mensis Januarii anno Domini millesimo tricentesimo sexagesimo quarto.*

DIPLOM.
VARIA.

Obſervationes hiſtoricæ in chartam Roberti Seneſchalli Scotiæ.

a [a] ROBERTUS SENESCALLUS SCOCIÆ] Erat is filius Walteri Seneſchalli Scotiæ. Matrem habuit Marioriam Roberti I. cognomento de *Brus* filiam natu maximam. Unde Davide unico ejuſdem Roberti I. filio abſque liberis defuncto anno Domini MCCCLXX. ſucceſſit in regnum Robertus hic Seneſchallus jure matris, & dictus fuit Robertus hujus nominis II. ex antiquiſſima & nobiliſſima Seneſchallorum familia primus. Erat autem magni Seneſchalli dignitas, quam STUART vocant lingua patria, præcipuæ apud Scotos auctoritatis, qualis olim inter Francos Majorum Palatii.

b [b] WILLELMO DEI GRACIA EPISCOPO GLASGUENSI] Is erat Willelmus IV. cognomento *Rae*, Epiſcopus Glaſguenſis, qui ſedere cœpit anno Domini MCCCXXXV. aut MCCCXXXVI. Extant inter inſtrumenta Eccleſiæ Glaſguenſis plures chartæ ſub ejus nomine; inter alias duæ quittanciæ authenticæ contributionis papalis infra ejus diœceſim, factæ anno Domini MCCCXL. & MCCCXLI. Obiit anno Domini MCCCLXVII.

c [c] SUPER MATRIMONIO CONTRAHENDO] Ex his verbis atque ex tota ſerie hujus chartæ certo colligitur Robertum Seneſchallum & Elizabetham *More* juſtis nuptiis ex diſpenſatione ſummi Pontificis conjunctos fuiſſe diu ante quam hæc charta conſcriberetur. Diſpenſatio porro in controverſiam venire non poteſt, cum ei teſtimonium indubiæ fidei perhibeat charta fundationis capellaniæ de qua iſthic agitur. Qua argumentatione facile refellitur temeritas Georgii Buchanani, qui ſcribere auſus eſt hunc Robertum Seneſchallum & Elizabetham *More* matrimonii fœdere junctos fuiſſe anno tantum MCCCLXXIV. id eſt decennio poſt datam chartam quæ teſtatur illos diu ante conjugium legitimum iniiſſe. Porro hinc quoque inſulſitas Buchanani convincitur quod, ut docent ſequentia chartæ iſtius verba, Elizabetha mortua erat anno MCCCLXIV. adeoque decennio poſt non potuit contrahere matrimonium cum Roberto Seneſchallo. Erat porro Elizabeth filia illuſtris viri Adami *More* Equitis & principis familiæ *More*, ſive *Moor*, potentiſſimæ Seneſchallorum genti affinitate & conſanguinitate conjunctæ, uti certiſſime conſtat ex hac charta.

d [d] JOHANNIS SENISCALLI DOMINI DE KYLE PRIMOGENITI ET HEREDIS] Ergo jam anno MCCCLXIV. Joannes legitimus Roberti filius & heres publice dicebatur. Nemini enim, qui ex legitimo matrimonio procreatus non ſit, tribui ſolere in publicis inſtrumentis titulum primogeniti & heredis palam eſt ex his quæ infra dicentur, neque indiget ampliori probatione. Falſo igitur ut cetera Buchananus tradit, illum in prima juventa ex illegitimo Elizabethæ complexu genitum à Roberto fuiſſe, ſed poſtea legitimum fuiſſe factum per ſubſequens parentum ſuorum matrimonium. Atque ut omnibus pateat quanta inſcitia ſeu verius impudentia auctor iſte Regum omniúm atque ipſius monarchici regiminis infenſiſſimus hoſtis infamiam natalibus iſtius principis aſpergere auſus ſit, rem totam paulo accuratius tractandam duximus.

Totum Buchanani commentum duobus his capitibus contineri videtur. 1°. Roberti Seneſchalli primam uxorem fuiſſe Euphemiam *Roſſe*, qua, poſtquam plures ei liberos pepererat, anno Domini MCCCLXXIV. defuncta, Robertum ſecundam uxorem duxiſſe Elizabetham *More*, ex qua Joannem, de quo agimus alioſque liberos olim ante matrimonium ſuſceperat. 2°. Non niſi mediante poſtremo hoc Roberti cum Elizabetha matrimonio & decreto trium regni ordinum in publicis comitiis Joannem Seneſchallum legitimum declaratum, ſive legitimatum & ſucceſſionis capacem redditum fuiſſe.

Prioris aſſertionis falſitas his argumentis demonſtratur. 1° Robertum & Elizabetham dudum ante annum Domini MCCCLXIV. matrimonio conjunctos fuiſſe ſupra oſtenſum eſt. Ergo non Euphemia, ſed Elizabetha fuit prima Roberti uxor. Deinde Elizabetham ante annum MCCCLXIV. defunctam fuiſſe ex dictis manifeſte conſtat. Ergo non potuit eſſe ſecunda uxor anno MCCCLXXIV. Demum V. Cl. Ludovicus *Stuart* advocatus regius ſub Carolo I. magnæ Britanniæ Rege in Schedula quadam manu ipſius propria ſcripta, quam libello ſuo cui titulus *Jus regium*, pag. 47. inſeruit V. Cl. Georgius Mackenzius advocatus item regius, teſtatur ſe *plures quam viginti chartas in archivis* Caſtri Edinburgenſis *inveniſſe, ex quibus ſole clarius eluceſcit Elizabetham Moram primam Roberti uxorem fuiſſe, & Euphemiam ſeu Euphaniam* Roſſe *ſecundam*. Et hæc ad primum caput narrationis à Buchanano inſtitutæ.

Haud minoris momenti argumentis refellitur alterum caput fabulæ, quo aſſerit Buchananus, mediante matrimonio Roberti & Elizabethæ anno Domini MCCCLXXIV. celebrato, & decreto trium regni ordinum in comitiis publicis eodem anno habitis, Joannem Seneſchallum legitimatum fuiſſe, ſive legitimum declaratum & ſucceſſionis capacem.

1°. Matrimonium iſtud Elizabethæ ante annos minimum decem defunctæ abſurdum eſt. Ergo fictitia legitimatio quæ eo nititur fundamento.

2°. Hujus comitiorum decreti in regni archivis, ubi ejuſmodi acta ſumma cura ſervantur, ne leviſſima quidem memoria occurrit; etſi tabulæ omnes publicæ à viris earum rerum peritiſſimis excuſſæ fuerint. Inter alios V. Cl. Joannes Haius Eques, archivi ſive, ut vocant, rotulorum aut regeſtorum cuſtos ſub Carolo I. Magnæ Britanniæ Rege, juſſus ab eodem Principe diligenter inſpicere acta comitiorum ſive Parlamentorum, contraria omnia reperit, idque Regi retulit. Quinetiam prædictus Ludovicus *Stuart* regius advocatus ſub eodem principe, laudatus à Georgio Mackenzio pag. 47. ſupra-memorati libelli, poſt diligenter inſpecta archiva regni, Buchanani narrationem manifeſtæ falſitatis convicit. Ipſius verba referimus, quoniam tanti viri teſtimonium maximi hac in re momenti eſt. *Buchananus*, ait ille, *libro ix. in vita Roberti II. affirmat Euphaniam*, Euphemiam Roſſe, *Comitis Roſſenſis filiam, primam Roberti ſecundi uxorem fuiſſe; & ea mortua ſuperinduxiſſe Elizabetham Moram, ex qua liberos ternos mares ſuſcepiſſet, & eam uxorem duxiſſe, ejuſque liberos regno deſtinaſſe, ut poſtea eorum natu maximus ſucceſſit. Quod quam falſum ſit apparet ex archivis in carcere Edinburgenſi reconditis; ubi extant ſeparata acta duorum Parlamentorum ſubſcripta manibus eccleſiaſticorum Præſulum, Nobilium, Baronum & aliorum ſtatuum parlamenti, & eorum ſigillis roborata, quibus Elizabetha Mora agnoſcitur prima uxor, & Euphania* Roſſe *ſecunda; & liberis ex Elizabetha Mora tanquam juſtis heredibus regni ſucceſſive regnum decernitur, & poſt eos liberis Euphaniæ* Roſſe. *Necnon ibidem chartæ extant plurimæ per Davidem II. eorum patruum magnum ex diverſis terris Joanni filio primogenito nepotis ejus Roberti dum Euphania* Roſſe *viveret, necnon Davidi filio natu maximo Euphaniæ* Roſſe, *quem ſolum filium indigitat Roberti nepotis; quod non feciſſet, ſi Elizabetha Mora non prius fuiſſet nupta Roberto ejus nepoti. Nam primogenitus nunquam attribuitur notho. Immo ego plures quam viginti chartas in archivis inveni, ubi etiam eas reliqui, ex quibus ſole clarius eluceſcit Elizabetham Moram primam fuiſſe uxorem, & Euphaniam* Roſſe *ſecundam. Nam extra controverſiam liberi Elizabethæ Moræ ætate grandiores erant liberis Euphaniæ Roſſe.* Hæc ille. Ex quibus fictitium eſſe decretum illud parlamenti à Buchanano citatum nemo non videt.

3°. Jam ante annum Domini MCCCLXXIV. quo Buchananus matrimonium Roberti & Elizabethæ, & legitimationem Joannis collocat, idem Joannes legitimus patris filius & ſucceſſionis capax habebatur. Illud conſtat

ex publicis inſtrumentis quibus ante regnum patris *primogenitus* & *heres* ejus deſignatur; & patre jam regnante iis titulis inſignitur, qui ſoli legitimo & indubitato regni heredi & ſucceſſori competunt.

Jam vidimus in charta Roberti, de qua hic agimus, Joannem à patre primogenitum & heredem deſignatum fuiſſe. Primogeniti autem, ut ſupra notavit juris Scotiæ conſultiſſimus Ludovicus *Stuart*, & heredis titulus nunquam attribuitur notho. Alia ejuſdem Roberti Seneſchalli charta, data anno Domini MCCCLXV. laudata à Georgio Mackenzio libelli *Jus regium* pag. 51. ſic habet. *Robertus Seneſcalus Scotiæ Comes de* Strathern, *& Johannes Seneſcallus primogenitus & heres ipſius Dominus Baroniæ de* Kyle, *&c.* In alia charta Davidis II. Roberti Seneſchalli avunculi & deceſſoris ab eodem Georgio Mackenzio laudata, teſtes ad finem more majorum hoc ordine recenſentur, *Robertus Seneſcallus Comes de* Strathern *nepos noſter*, *Johannes Seneſcallus Comes de* Carrick *filius ſuus primogenitus & heres*, *Thomas Comes de* Marr, *&c.* Hæ tres chartæ ſcriptæ ſunt ante initum à Roberto regnum. Eo vero regnante iis titulis deſignatur Joannes, qui ſoli & indubitato regni Scotiæ heredi tunc temporis competebant.

Erant hi tituli : *primogenitus Regis*, *Comes de* Carrick, & *Seneſchallus Scotiæ.* In charta Roberti primo regni anno, Chriſti vero MCCCLXXI. die quarta Decembris, quæ authentica ſervatur in archivo dicti collegii Scotorum Pariſienſis, appenſum habens magnum ſigillum Scotiæ, teſtes ad finem hoc ordine recenſentur. *Teſtibus venerabili patre Willelmo Epiſcopo ſancti Andreæ, Johanne primogenito noſtro Comite de* Carrick *& Seneſcallo Scotiæ*, *Roberto Comite de* Meneteth, *&c.* Erat hic Robertus frater Joannis ex eadem matre Elizabetha, quem Buchananus anno demum MCCCLXXIV. occaſione fictitiæ legitimationis Comitem de *Meneteth* ſive Taichiæ, & eumdem Joannem fratrem tunc tantum & eadem occaſione Comitem de *Carrick* creatum fabulatur.

Extat in ejuſdem collegii archivo alia charta ipſius Joannis data apud Dundonevald die XXVII. Decembris, hoc ipſo primo regni patris anno, Chriſti MCCCLXXI. Ea charta ſic incipit. *Univerſis ad quorum noticiam præſentes litteræ pervenerint Johannes primogenitus Roberti Dei gracia Regis Scottorum illuſtris Comes de* Carric *& Seneſcallus Scociæ, &c.* Huic chartæ appenſum eſt ſigillum ejuſdem Joannis integrum ex cera rubra ſuper viridi, impreſſam habens faſciam teſſellatam, & in apice ſive ſuperiori parte ſcuti leonem naſcentem. Porro ſigillum quo idem privatus utebatur, faſciam tantum refert teſſelatam, inſignia ſcilicet propria privatæ familiæ Seneſchallorum. Sigillum autem quo in hac charta, patre jam regnante, ipſoque regni herede, uſus eſt, faſciæ teſſellatæ privatis familiæ inſignibus leonem naſcentem adjunctum repræſentat. Hæc erant quippe inſignia quæ heredi regni competebant, nempe qui leonem, gentilitiam regni Scotiæ teſſeram, familiæ propriæ inſignibus adjungebat.

Habetur in publico regni archivo in caſtro Edinburgenſi inſtrumentum authenticum eodem anno MCCCLXXI. regni Roberti primo confectum ſuper juramento fidelitatis ab univerſis regni ordinibus in comitiis publicis præſtito eidem Roberto II. & Joanni (alias Roberto) ejus filio primogenito, regnique heredi legitimo, appenſa habens ſigilla trium regni ordinum. Quod inſtrumentum Georgius Mackenzius à ſe inſpectum teſtatur pag. 49. libelli memorati. Idem aſſerit vidiſſe ſe in iiſdem regni archivis plures alias chartas hoc eodem anno MCCCLXXI. datas, quibus Joannes eodem modo *primogenitus*, *Comes de* Carrick, *& Seneſchallus Scociæ* appellatur.

Falſiſſime ergo Buchananus Joannem hunc tertio demum anno paterni regni, Chriſti MCCCLXXIV. Comitem de *Carrick* à patre creatum, & legitimum filium, ſucceſſioniſque in regnum capacem in comitiis regni declaratum refert.

Denique de fictitia illa legitimatione & comitiorum decreto, aut toto denique hoc Buchanani & recentiorum commento ne verbum quidem apud auctorem hiſtoriæ Scotiæ MS. in bibliotheca collegii noſtri Pariſienſis. Quod ſane argumentum, etſi negativum, ut vocant, maximi tamen hac in materia momenti videtur, cum hic auctor natus fuerit, (ut ipſe teſtatur fol. 179.) anno Domini MCCCLXXXVI. aut MCCCLXXXVII. regnante Roberto II. reſque ipſas geſtas pene inſpexerit, & minimis quibuſque quæ ad Regum noſtrorum genealogiam ſpectant, ſæpius immorari ſoleat.

Præterea ex hoc ſcriptore conſtat Joannem, obeunte Roberto II. patre, abſque ullo tumultu Regem agnitum fuiſſe & coronatum. Ipſius verba referimus. Lib. XXXIII. cap. I. fol. 182. *In ſequenti vigilia Aſſumptionis noſtræ Dominæ, die videlicet Dominica anni Domini* MCCCXC. *Johannes primogenitus Roberti II. Regis defuncti Comes de* Carrick *apud Sconam regio more coronatus eſt ; ubi de conſenſu Statuum vocatus eſt ab-hinc Robertus III. In craſtino ſponſa ſua Domina Annabella de* Drummond (ejuſdem illuſtriſſimæ familiæ Princeps eſt Jacobus *Drummond* Comes de *Perth* magnus Scotiæ Cancellarius) *Domina præclariſſima diademate regio inſignita eſt. In die vero Martis proximo ſequenti Rex fidelitatem & hominium ſumpſit ſuorum liegiorum.* Ex quibus verbis ſatis manifeſtum eſt Joannem unanimi conſenſu loco patris Regem ſuffectum ; eique ab omnibus regni ordinibus, ac proinde ab ipſis ejus fratribus ex Euphemia altera patris uxore, eorumque propinquis juramentum fidelitatis præſtitum. Quod ſane abſque gravi tumultu futurum fuiſſe haud eſt credibile, ſi gravis aliqua ſuſpicio de Joannis natalibus ſuperfuiſſet ; præſertim cum ipſe lapſu ex equo aliiſque incommodis ad regnum minus idoneus eſſet, ejuſque ex matre propinqui non tantæ eſſent auctoritatis ac propinqui & cognati fratrum ejus ex Euphemia *Roſſe* genitorum.

Quinetiam, auctore ipſo Buchanano, ob debilitatem ejuſdem Roberti III. Roberto ejus fratri, & Murdaco nepoti ſucceſſive rerum adminiſtratio communi conſenſu commiſſa eſt, nulla penitus ratione habita filiorum Euphemiæ *Roſſe.*

Has obſervationes claudimus teſtimonio Joannis Majoris inſignis olim Sacræ Facultatis Pariſ. Doctoris. Is in hiſtoria ſua *De geſtis Scotorum*, ſcripta circa annum Domini MDXVIII. omnium ejus gentis hiſtoriarum quæ typis mandatæ ſunt antiquiſſima, hæc de Roberto Seneſchallo ſive Roberto II. ejuſque conjugiis & liberis habet lib. IV. cap. VI. fol. 121. *Ex Elizabetha filia Domini Adam Muræ tres filios Robertus II. Rex genuit, ſcilicet Johannem, qui poſtea fuit Rex* (Robertus III.) *& Robertum Albaniæ Ducem, & Alexandrum Buchaniæ Comitem. Poſtea ex Euphemia Roſſenſis Comitis filia Galterum Comitem Atholiæ & Dominum de* Brechin, *& David Comitem de* Straterven *genuit. Mortua enim Elizabetha Regina hanc Euphemiam in conjugem accepit, & matrimonii gratia proles legitimatæ ſunt.* Hæc ille ; qui cum noſtram & veram de obitu Elizabethæ ante matrimonium Roberti & Euphemiæ ſententiam confirmet, inſuper exiſtimaſſe videtur priores ſaltem liberos Roberti ex Euphemia *Roſſe* ex adulterio ante matrimonium, vivente prima uxore Elizabetha *More*, natos fuiſſe, nec niſi per ſubſequens matrimonium in legitimorum conditionem tranſiviſſe. Atque hinc fortaſſis Boetio errandi occaſio nata eſt, ut nempe quæ de Euphemia *Roſſe* ſecunda Roberti uxore ejuſque liberis antiquiores tradiderant hiſtorici, ipſe per errorem ad Elizabetham ejuſque liberos transferret.

CHARTA ROBERTI II.

SCOTORUM REGIS.

Hinc chartam Joannis *Kenedy*, cum autographo collatam edimus, una cum sigillo Capituli Ecclesiæ Glasguensis quod ei appensum est.

Robertus Dei gracia Rex Scottorum omnibus probis hominibus tocius terræ suæ clericis & laicis salutem. Sciatis nos quasdam litteras Joannis Kenedy *de* Donnonir *super fundacione & dotacione cujusdam capellæ & trium capellaniarum juxta cimeterium ecclesiæ Parochialis de* Mayboyl *in comitatu de* CarryK *confectas, de mandato nostro visas, lectas & diligenter inspectas, non abolitas, nec in aliquo viciatas intellexisse ad plenum in hæc verba. Universis ad quos præsentes litteræ pervenerint Johannes* Kenedy *Dominus de* Donnonir *parochiæ de* Mayboyl *diocesis Glasguensis salutem in omnium Salvatore. Quia inter alia per quæ fideles Christiani firmam tenent fiduciam remuneracionis æternæ, prosunt veraciter & maxime oracionum suffragia & opera caritatis; quorum utrumque quis exequitur & complet efficaciter, si ad divini cultus augmentum locum sacrum honorificum de bonis sibi à Deo collatis zelo fidei construit & ipsum habunde dotat redditibus pro servicio ministrorum. Hinc ergo universitati vestræ notum facio, quod ego Johannes* Kenedy *prædictus, de auctoritate venerabilis in Christo patris ac D. D.* Walteri *Dei gracia Episcopi Glasguensis, fundavi & incepi quamdam capellam in honore & sub nomine B. Mariæ Virginis juxta cimiterium Ecclesiæ parochialis de* Mayboyl *in comitatu de* CarryK. *Verum quia secundum canones, qui ædificare vult, ante perficiat quæ ad luminaria, quæ ad custodiam, & quæ ad stipendia ministrorum sufficiant; idcirco ego Johannes supradictus pro me & heredibus meis dono & concedo Deo, B. Mariæ virgini, omnibus sanctis, ac perpetuo tribus capellanis ibidem divina celebraturis pro salubri statu mei, Mariæ uxoris meæ, & liberorum meorum, quamdiu egerimus in humanis; & pro animabus nostris cum ab hac luce migraverimus, nec non pro animabus omnium antecessorum & successorum nostrorum, & omnium fidelium defunctorum, decem & octo marcatas terræ de terris meis vicinis, contiguis sive annexis Ecclesiæ de* Mayboyl *& capellæ prædictis, una cum octodecim bollis farinæ de sicca multura de dicta terra percipi consueta, ac decem marcas sterlingorum annuatim percipiendas de terra de* Balinclewhane *ad duos anni terminos consuetos, & quinque marcatas terræ de* Barreecleych*, & sex marcatas terræ de* Trenethane*, & quinque marcatas terræ de* Barrelach *ad sustentacionem ipsius ecclesiæ sive capellæ, unius clerici & trium capellanorum, ut præfertur, in liberam, puram & perpetuam elemosinam, & in dotem præfatæ capellæ, sine aliquo retinemento superioritatis secularis, exactionis, vel demandæ. Et si dictas terras, annuos redditus, vel eorum partem aliquam à dicta capella evinci contigerit, obligo me, heredes meos, & assignatos, & omnia bona mea mobilia & immobilia, & specialiter terras meas de* Donnonir, Tonergethe *& de* Kylmekelly, *ad dotandam dictam capellam, quatenus ab ea evictum fuerit & optentum. Volo etiam quod cujuslibet dictarum capellaniarum in perpetuum, cum vacaverit, præsentacio ad me & heredes meos spectet infra quatuor menses à tempore vacacionis Episcopo Glasguensi, & sede vacante, ejusdem capitulo facienda. Ex tunc enim ad eos devolvetur libera provisio illa vice tantum, salvo mihi & heredibus meis in perpetuum jure aliis in posterum vicibus præsentandi. Dictas etiam terras & redditus, si quæ onera ordinaria vel extraordinaria, aut consueta servicia ipsis emineant, ab hiis quibus debentur liberabo, alioquin aliæ terræ meæ de hujusmodi oneribus plenarie respondebunt. Blada vero dictorum capellanorum molentur in molendino meo* Ronnifre *post me ipsum & heredes meos & de multura ad vas vicesimum quartum. Insuper pro me & heredibus meis promitto, quod cartas confirmacionum hujus meæ donacionis dominorum meorum superiorum, videlicet illustris viri Domini Comitis de* CarryK, *& excellentissimi Principis Domini mei Regis Scociæ, ad finem quod jure alicujus eorum præsens mea fundacio in toto vel in parte retractari non possit, meis sumptibus procurabo. Si vero contingat, quod absit, me vel aliquem heredum meorum contra præsentem fundacionem ipsarum capellaniarum aliquo umquam tempore in aliquo venire; obligo me, heredes meos in viginti libris sterlingorum fabricæ Ecclesiæ Glasguensis, & in viginti libris sterlingorum ad ampliacionem & substentacionem dictæ capellæ applicandas nomine pœnæ, & in dampnis quæ dictos capellanos qui pro tempore fuerint sustinere contigerit juxta arbitrium superioris eorundem persolvend. tociens quociens contrariatum fuerit; fundacione capellæ, ejus dotacione, libertatibus, & pœnæ continuacione nihilominus in suo robore duraturis: subiciens me & heredes meos in præmissis omnibus & quolibet præmissorum jurisdictioni Episcopi Glasguensis, ut ego & heredes mei simpliciter de plano sine strepitu & figura judicii valeamus ad præmissa omnia & eorum quodlibet per censuram ecclesiasticam coherceri. Protestor insuper cum recolendæ memoriæ venerabilis pater* Willelmus *Episcopus Glasguensis, ultimo defunctus, auctoritate litterarum apostolicarum mihi ex causa injunxisset fundare unam capellaniam perpetuo duraturam, quod una istarum capellaniarum per me fundatarum sic cedat ad exoneracionem meam, quod ad aliam fundacionem eo prætextu non tenear in futurum. In cujus rei testimonium sigillum meum, una cum sigillo Domini Gilberti* Kenedy *militis filii mei & heredis, ac eciam cum sigillo venerabilis in Christo patris & D. D.* Walteri *Dei gracia Episcopi Glasguensis, una cum sigillo communi Capituli ejusdem, ad majorem securitatem, præsenti litteræ & uni alteri ejusdem tenoris est appensum. Quarum litterarum una apud Glasguense Capitulum perpetuo remanente, alia vero penes Capellanos dictæ capellæ, per eos in loco quem elegerint custodiend. Similiter duarum confirmacionum Domini Comitis de* CarryK, *& duarum Domini nostri Regis ejusdem tenoris quas impetrabo, una Comitis, & alia Regis, penes Glasguense Capitulum; aliæ vero duæ penes Capellanos, ut præfertur, perpetuo remanebunt. Datum apud* Donnonir *prædictum penultimo die mensis Novembris anno Domini millesimo tricentesimo septuagesimo primo.*

Quas

DIPLOM. VARIA.

Quas quidem fundacionem & dotacionem terrarum & redditum prædictorum in liberam, puram & perpetuam elemosinam, & in dotem ipsius capellæ sic factas, juxta formam & effectum earundem litterarum in omnibus & per omnia pro nobis & heredibus nostris ratificamus, approbamus, & tenore præsentis cartæ nostræ in perpetuum confirmamus. In cujus rei testimonium præsenti cartæ confirmacionis nostræ nostrum præcepimus apponi sigillum. Testibus venerabili in Christo patre Willelmo Episcopo sancti Andreæ, Johanne primogenito nostro Comite de Carryk *& Senescallo Scociæ, Roberto Comite de* Meneteth, *Willelmo Comite de* Douglas, *Johanne de* Carryk *Cancellario nostro, Willelmo de* Keth *Marescallo nostro, Jacobo de* Lyndesay, *Roberto de* Erskyne, *& Hugone de* Eglyntona *Militibus. Apud* Dundenovald *quarto die mensis Decembris, anno regni nostri primo.*

CHARTA
JOHANNIS COMITIS DE CARRIC
ET SENESCHALLI SCOTIÆ.

UNiversis ad quorum noticiam præsentes litteræ pervenerint Johannes primogenitus Roberti Dei gracia Regis Scottorum illustris, Comes de Carric, *& Senescallus Scociæ, salutem. Cum Dilectus & consanguineus noster Johannes* Kenedy *Dominus de* Donhonir *quamdam capellam in honore Beatæ Mariæ Virginis juxta cymiterium Ecclesiæ parochialis de* Maboylle *in comitatu nostro de* Carric *construxerit ad sustentacionem trium capellanorum & unius clerici ibidem perpetuo divina celebratur. necessariam, quam redditibus & possessionibus subscriptis dotavit, videlicet de decem & octo marcatis terræ contiguæ & vicinæ sive annexæ dictæ Ecclesiæ de* Maboylle *& capellæ prædictæ, una cum octodecim bollis farinæ de sicca multura de dicta terra percipi consueta, ac decem marcis sterlingorum annuatim percipiend. de terra de* Balinclenwhane *ad duos anni terminos consuetos, & quinque marcatas terræ de* Barrecleych, *& sex marcatas terræ de* Trenechane, *& quinque marcatas terræ de* Barrelach,

DIPLOM. VARIA.

in liberam, puram, & perpetuam elemosinam; noveritis nos dictas concessiones & donaciones sive indotaciones prædictis capellæ & capellanis ac clerico concessis ratificasse, approbasse, & pro nobis & heredibus nostris in perpetuum confirmasse in omnibus & per omnia forma pariter & effectu, adeo libere & quiete, integre, & honorifice, prout in cartis sive litteris dicti Johannis inde factis & concessis plenius continetur. In cujus rei t stimonium sigillum nostrum præsentib. fecimus apponi. Apud Dondonald *in festo beati Johannis Evangelistæ anno Domini millesimo tricentesimo septuagesimo primo. Hiis testibus, nobilibus viris Dominis Willelmo de* Conyngham *Domino de* Kilmauris, *Hugone de* Eglinton *Domino de* Ardressane, *Johanne de* Lyndesay *Domino de* Thuriston, *Johanne* Walays *Domino de* Ricardton, *Duncano* Walays *Militibus, Andrea de* Conyngham, *Andrea* More, *Joanne* Tayt, *& multis aliis.*

Instrumentum virorum illustrium & eruditissimorum super charta Roberti Seneschalli Scotiæ.

NOs infrascripti rogati à Cl. V. Ludovico *Innese* Reginæ Magnæ Britanniæ Eleemosynario & Primario collegii Scotorum in academia Parisiensi ut conveniremus in regale Monasterium sancti Germani à Pratis situm in hac urbe Parisiensi, illic inspecturi & diligenter examinaturi chartam Roberti Seneschalli Scotiæ, datam apud *Perth* anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo quarto, die duodecima mensis Januarii, quæ servatur authentica in archivo ejusdem collegii denuo instaurati per Reverendissimum in Christo Patrem Jacobum à *Bethun* Archiepiscopum Glasguensem in Scotia, qui secum vetera Ecclesiæ suæ monumenta in hanc urbem transtulit, & partim in eodem collegio ad perpetuam rei memoriam deposuit; convenientes anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo quarto, die vigesima sexta mensis Maii, chartam supra commemoratam nobis ab eodem Cl. V. Ludovico *Innese* exhibitam diligenter inspeximus, examinavimus, & ea cura qua major adhiberi non potuit excussimus, eamque testamur esse antiquam, genuinam, scriptam charactere illorum omnino temporum, nullam falsi aut suppositionis suspicionem facere posse, sigillis duobus sigillatam, quæ testamur etiam esse antiqua & integra. Ad majorem autem testimonii judiciique nostri fidem eandem chartam hic de verbo ad verbum describi curavimus, quæ talis est.

Omnibus hanc cartam visuris vel audituris Robertus Senescallus Scociæ, Comes de Stratherne, *salutem in Domino sempiternam. Cum dudum venerabili Patri Domino* Willelmo *Dei gracia Episcopo Glasguensi fuerit per litteras apostolicas specialiter delegatum, ut super matrimonio contrahendo inter nos & quondam Elyzabeth* More, *dum ageret in humanis, non obstante impedimento consanguinitatis & affinitatis contractui matrimoniali prædicto impedimentum præstante, auctoritate apostolica dispensaret, dummodo duas cappellas vel unam pro arbitrio ipsius Episcopi perpetuo fundaremus; ac dictus venerabilis Pater, consideratis in hac parte considerandis, nobiscum super impedimento prædicto auctoritate qua supra dispensans nobis injunxerit, ut una cappellania in Ecclesia Glasguensi ad unum certum altare ad pensionem decem marcarum sterling. annuatim percipiend. de certis redditibus nostris fundaretur perpetuo, nosque eandem cappellaniam sic fundare fideliter promiserimus infra certum tempus jam transactum nobis tunc per dictum Episcopum limitatum; noverit universitas vestra nos ex causa præmissa dedisse, concessisse, & hac præsenti carta nostra confirmasse pro nobis & heredibus nostris perpetuo DEO, Beatæ Mariæ Virgini, Beato Kentegerno, & uni cappellano celebranti & celebraturo perpetuo in ecclesia Glasguensi prædicta decem marcas sterling. ad sustentacionem ejusdem cappellani annuatim percipiend. de annuo redditu quadraginta librarum sterling. exeunte de terra* del Cars *Abbatis infra vicecomitatum de* Stryvelyne, *& nobis & heredibus nostris debito per religiosos viros Abbatem & conventum monasterii sanctæ Crucis de* Edynburgh, *tenend. habend. & percipiend. annuatim in perpetuum eidem cappellano qui pro tempore fuerit per manus dictorum religiosorum ad terminos Pentecostes & sancti Martini in hyeme per*

porciones æquales in liberam, puram, & perpetuam elymosinam adeo libere, quiete, plenarie & honorifice, sicut aliqua elymosina per totum regnum Scociæ liberius conceditur, percipitur, sive datur: & nichilominus totum jus nobis competens per cartam infeodacionis recolendæ memoriæ Domini Regis Roberti avi nostri, sive obligatorium dictorum Abbatis & conventus, seu quascunque alias evidencias ad compellendum dictos Abbatem & conventum ad solucionem dicti annui redditus decem marcarum in Episcopum Glasguensem qui pro tempore fuerit, & Capitulum Glasguense sede vacante, per hanc cartam nostram perpetuo transferimus, ipsosque & eorum alterum, quantum ad hoc, nostros & heredum nostrorum assignatos & assignatum facimus, constituimus, & eciam ordinamus. Et si forte contingat, quod absit, quod dictæ decem marcæ annuæ per dictum cappellanum qui pro tempore fuerit, percipi non potuerint, ut est dictum, vel ex eo quod dicti Abbas & conventus solvere noluerint, aut compelli non potuerint ad solucionem earumdem, vel ex eo quod nos aut aliquis heredum nostrorum contra præsentem infeodacionem & concessionem nostram solucionem dictarum decem marcarum impediverimus aut impediverit, aut per nos seu alium vel alios clam vel palam, directe vel indirecte procuraverimus seu procuraverit impediri; obligamus nos & heredes nostros per omnia bona nostra mobilia & immobilia ad solvend. dictas decem marcas de aliis redditibus nostris, ubi Episcopus Glasguensis qui pro tempore fuerit, vel capitulum ejusdem sede vacante, duxerit eligend. toto tempore quo cessatum fuerit à solucione dictarum decem marcarum percipiend. de annuo redditu supradicto, subicientes nos & heredes nostros jurisdictioni & cohercioni Episcopi Glasguensis & ipsius Officialis qui pro tempore fuerint, ut ipsi per omnimodam censuram ecclesiasticam nos & heredes nostros compellere valeant ad perficienda omnia & singula supradicta, in casu quo defecerimus vel defecerint, quod absit, in aliquo præmissorum. Et ultra omnia prenotata nos & heredes nostri predict. donacionem & concessionem nostram de dictis decem marcis annuis percipiendis ut supra de annuo redditu supradicto prædictis Episcopo, Ecclesiæ Glasguensi, & Cappellano qui pro tempore fuerint, contra omnes homines & feminas warantizabimus, acquietabimus, & in perpetuum defendemus. In cujus rei testimonium sigillum nostrum una cum sigillo Johannis Senescalli Domini de Kyle *primogeniti & heredis nostri præsentibus est appensum. Hiis testibus, Venerabili Patre Domino Roberto Abbate monasterii de* Kylwynnyne, *& Dominis Johanne Senescallo fratre nostro, Hugone de* Egglyntonne, *& Thoma de* Fauside *Militibus, Johanne* Mercer *burgensi de* Perth, *Johanne de* Rose *& Johanne de* Tayt *Armigeris nostris, & aliis. Apud* Perth *duodecimo die mensis Januarii, anno Domini millesimo tricentesimo sexagesimo quarto.*

Sigillabatur autem dicta charta duobus sigillis rotundis ex cera rubea super alba, quorum unum refert fasciam tessellatam, in circumferentia scriptum habens literis legibilibus, *Sigillum Roberti Senescalli Scociæ*; alterum item refert fasciam tessellatam duplario limbo liliis contrapositis consitam, in circumferentia scriptum habens literis legibilibus, *S. Johis Senescalli.* In quorum omnium fidem præsentes literas omnium nostrum manu subscriptas sigillo ejusdem regalis Monasterii insigniri voluimus. Datum in eodem Monasterio die & anno suprascriptis.

* CAMILLUS LE TELLIER ABBAS DE LOUVOIS.
EUSEBIUS RENAUDOT. F. JOHANNES MABILLON.
BALUZE F. THEODERICUS RUINART.
HONORE' CAILLE.
NICOLAUS CLEMENT.

Et nos Hilarius *Rouillé du Coudray* Regi à sanctioribus consiliis, regius in suprema Rationum curia Procurator, qui huic virorum eruditissimorum & rerum antiquarum peritissimorum conventui interfuimus, & chartam illam inspeximus & examinavimus, eorum sententiam suffragio nostro comprobandam duximus; censemusque nullo modo dubitari à quoquam posse, quin ea sit verissima, & omni prorsus suspicione carens. In quorum omnium fidem hic nos manu nostra propria subscripsimus, & sigillum nostrum apponi fecimus. Datum ut supra.

ROUILLE' DU COUDRAY.

Et nos Comites, Barones & alii Regis Magnæ Britanniæ subditi infrascripti præsentes fuimus, dum prædicta charta inspiceretur & examinaretur à suprascriptis viris eruditissimis & rerum antiquarum peritissimis; eandemque nos pariter vidimus, & integram reperimus. In quorum fidem has præsentes literas chirographis nostris & sigillis firmavimus. Datum ut supra.

MIDDLETON.[a] MILFORD.[b] DUNFERMLING.[c]
DRUMMOND.[d] DUNKELD.[e] W. MR. KENMOUR.[f]
CH. FLEMING.[g] ALEX. MAITLAND.[k]
CH. KINNAIRD.[i] ALL. MACDONALD.[h]
JAMES MONTGOMERIE.[l] WALTER JNNES.
JO. MENZIES. JAMES MALCOLM. DA. LINDSAY.
J. COCKBURN. CHARLES EDWARDS.
JO. LIVINGSTONE. JAMES MURRAY. N. DEANS.
ROB. ARBUTHNOT.

DIPLOM. VARIA.

* Camillus *le Tellier de Louvois* Abbas Burguliensis & Vallis-Lucentis, insignis Ecclesiæ Remensis Canonicus, Bibliothecarius Regius.

Eusebius *Renaudot* Historiographus Regius.

Stephanus *Baluzius* insignis Ecclesiæ Tutelensis Canonicus, Juris-canonici Professor Regius, Bibliothecæ Colbertinæ Præfectus.

Honoratus *Caille*, Dominus *du Fourny*, Regi Chistianissimo à sanctiorib. consiliis, & in suprema Curia Rationum Auditor.

Nicolaus *Clement* Bibliothecæ Reginæ Custos.

Domnus Johannes *Mabillon* Presbyter & Monachus Benedictinus Cong. sancti Mauri.

Domnus Theodericus *Ruinart* Presbyter & Monachus Benedictinus Cong. sancti Mauri.

[a] *Carolus de* Middleton *Regi Magnæ Britanniæ à sanctioribus & secretioribus consiliis in Regnis Scotiæ & Angliæ, &c.* [b] *Joannes* Drummond *Comes de* Milford *Regi Magnæ Britanniæ à sanctioribus & secretioribus consiliis ordinis Periscelidis Eques, &c.* [c] *Jacobus* Seatoun *Comes de* Dunfermling *Ordinis sancti Andreæ Eques, &c.* [d] *Jacobus Comes de* Drummond *filius primogenitus Jacobi Comitis de* Perth *Magni Scotiæ Cancellarii, &c.* [e] *Jacobus* Galloway *Vicecomes de Dunkeld.* [f] Willelmus *Gordon Dominus de* Kenmour *filius primogenitus Vicecomitis de* Kenmour. [g] *Carolus* Flegming *frater Joannis Comitis de* Wigtoune. [h] *Alexander* Maitland *frater Richardi Comitis de* Lauderdale. [i] *Carolus* Kinnaird *frater Baronis de* Kinnaird. [k] *Allanus* Macdonald *princeps Tribus de* Clanranald. [l] *Jacobus de* Montgommerie *Eques-auratus Dominus de* Skelmorlie. *Cæteri nobiles, Milites, & viri eruditi.*

F I N I S.

Erratata, sic corrige.

Pag. 25. *lig.* 5. septimo, *lege* octavo.
Pag. 54. *lig.* 13. idque Burgundofarus, *lege* Burgundofaro, vulgo Faro.
Pag. 68. *lig.* 19. protulerunt, *lege* sententiam protulerunt.

REGISTRUM

Singulæ litteræ singula folia denotant.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R

Sequuntur octo tabulæ æneæ, scilicet

S T V X Y Z Aa Bb

Appendix

Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll.

Nota quod Charta Plenariæ-securitatis constat quatuor formis, quarum prima & quarta, nempe, Y *&* Bb, *solitariæ sunt: secunda & tertia,* Z *&* Aa, *continuæ & simul compaginatæ esse debent.*

SUPPLEMENTI
ADDITAMENTUM.

Absoluta hujus Supplementi editione illustrissimus D D. Franciscus Blanchinus, Sanctissimi D. N. Camerarius honorarius, ex Urbe ad me misit sequentem inscriptionem, in Romano cœmeterio ante quatuor annos repertam, quæ *Urso & Polemio coss.* id est anno æræ christianæ CCC XXXVIII. exarata est. Hanc Operi jam affecto subjicere visum est, haud dubie viris litteratis pergratam futuram, utpote opportunam ad dignoscendos characteres sæculi quarti, tum majores seu unciales, tum minutiores, de quibus actum est in lib. I. de re Diplomatica cap. XI. Majorum quidem characterum forma non ita rara est, in vetustis saltem inscriptionibus: at minutiorum rarior, qualis est ea, quæ libris sancti Hilarii de Trinitate in codice veterrimo ecclesiæ Vaticanæ apposita est *anno quarto-decimo Transamundi regis*, à nobis expressa in tabella VI. libri V. de re Diplomatica: qualis etiam subinde occurrit in chronicis notis quorumdam conciliorum & nonnullarum decretalium in vetustissima collectione bibliothecæ nostræ Germanensis: in qua minores illi characteres ejusdem formæ sunt atque in Ravennensibus instrumentis, in charta scilicet Plenariæ-securitatis, & Vindobonensi, quarum alteram in hoc Supplemento, alteram in fine libri V. de re Diplomatica exhibuimus. Hanc inscriptionem in sua forma repræsentamus ad observandam majorum & minorum characterum proportionem. Utrorumque characterum hæc sententia est:

ANIME INNOCENTI
GAUDENTIAE
QUE VIXIT AN. V. M. VII. D. XXI. IN PACE.
Mercurius pater filiae ᗡ̄ VI. *id. Novembris, Urso & Polemio coss.*

ubi vides litteram *D.* inversam, id est *deposita.* quales litteræ inversæ nonnumquam in Romanis inscriptionibus occurrunt, ut apud eruditissimum Fabrettum [a] Inscript. cap. VIII.

[a] *Fabrett. p. 566.*

Hujus loci occasione visum est quoddam operæ pretium huc afferre antiquam veterum Gallorum nostrorum inscriptionem, Augustoriti-Pictonum nuperrime effossam, & cathedralis ecclesiæ interiori muro nunc insertam, in qua multæ ejusmodi inversæ litteræ insculptæ sunt. Hæc inscriptio facta est in honorem cujusdam prænobilis heroinæ Gallæ, scilicet Cluarenillæ, Cluareni consulis filiæ, quæ sive ob eruditionem, sive ob præclarum aliquod facinus, statuam & monimentum publicum promeruit. Hanc inscriptionem præcedenti superaddendam existimavi ad renovandam istius heroinæ memoriam, excitandamque sagacitatem litteratorum, maxime clarissimorum Regiæ inscriptionum & numismatum Academiæ Sociorum, qui forte celeberrimæ quondam feminæ obliteratam memoriam ab interitu revocabunt. Saltem hoc pignus erit meæ in illustrissimos & clarissimos Socios observantiæ, quorum academicis exercitationibus, honorifico quidem, sed gratuito omnino favore interesse mihi datum est.

His duabus inscriptionibus subjeci quatuor specimina totidem veterum instrumentorum, ex archivo sacri monasterii Casinensis ad me transmissa, à religiosissimo viro Domno Erasmo à Caïeta, ejusdem loci Priore & Archivista, qui propenso animo studiis nostris favere non cessat. Unum est Grimoaldi Beneventani ducis, cui Carolus Magnus provinciam illam regendam concessit post mortem Arichisi ejus patris, quæ

ANIMEINNOCEN
TIGAUDENTIAEQUEVI
XIT ET AN·V M·VII D XXI IN PACE
mes Cuprius pater filiae [illegible] idus novemb urso et polemio coss

---

CL. VARENILLAE·CL. VARENI· COS·FILIAE
CIVITAS PICTONUM·FUNUS·LOCUM·STATUAM·
MONUMENT·PUBLIC·M CENSOR·PAULUS·LEG·AUG PR PR PRO
VINC AQUITAN·COS·DESIG·MARITUS HONORE CONTENTUS SUA P·CR POND CURAVIT

Grimoaldi ducis Beneventani.

[illegible] ... Grimoald ... [illegible] ... fug ......

Guaimarii principis.

in nomine domini dei Salvatoris nostri Jhesu Christi Die vi cesi ma quinta men-sis octubri
Indictione octaba ---- Amalfi -- Nos Guaimarius --- domini gratia Princeps Salernita-
ne Civitatis - et Capue -- Seu Amalfi -- adque Sirrentu A pre sen ti namque die ......

Urbani II. papæ.

VRBANUS EPISCOPUS SERUUS SERUORUM DEI REUERENTISSIMO ET KARISSIMO ......

[illegible] in monasterio [illegible] BENEDICTO [illegible] p occidentalem [illegible] ....

Richardi principis Capuani.

Ego secundus Richardus capuanorum di gratia princeps. [illegible] & iusso [illegible] dn̄e [illegible] abbas casinensis monast. quod ab hac hora n̄ ero in consilio aut in facto aut in c̄sensu ut p̄dictu' monasteriu' aut [illegible] aut successores eau qui regulariter in eo fuerint.

anno DCC LXXXVIII. accidit, ut in Annalibus Eginhardi, aliiſque legitur. Et tamen hoc diploma datum eſt ejuſdem Grimoaldi *quinto anno, menſe Auguſto, tertia indictione,* quæ anno DCC XCV. reſpondet: forte quod Grimoaldus non ſtatim à morte patris ducatum obtinuerit. Hoc diplomate confirmantur omnes poſſeſſiones parthenonis B. Mariæ de Cingla, cui tunc Anſilenda abbatiſſa præerat.

Secundum ſpecimen eſt diplomatis Guaimarii ſeu Waimarii principis Salernitani, Richerio Caſinenſi abbati indulti de Amalfitana S. Nicolai eccleſia, *vicesimo-ſecundo principatus Salerni* ejuſdem Guaimarii, *& ſecundo anno principatus ejus Capuæ, & primo anno ducatus illius Amalſi atque Surrenti, menſe Octobri, octava indictione, quæ anno* M XL. *convenit.* His Guaimarii litteris ſubſcribit inter primos Leo Amalſitanus Archiepiſcopus, qui proinde ad illum annum pervenit contra Ughellum[a], qui decennio ejus obitum antevertit; iiſdemque litteris affixum eſt ſigillum cereum, exhibens in averſa parte contraſigillum, quod rarum eſt in ſigillis affixis, quale aliud ejuſdem Guaimarii ſigillum vidimus in archivo Cavenſi, ut in ſuperiori capite XI. num. v. dictum eſt.

[a] *Ital. ſac. to. 7. p. 251.*

Tertium ſpecimen eſt bullæ Urbani II, cui ſubjicitur breve ſpecimen Richardi ſecundi principis Capuani. Ceterum varia hæc ſpecimina protuli ad exhibendas varias pro variis temporibus formas ſcripturæ Langobardicæ, cujus nonnulla ſpecimina jam in lib. v. de re Diplomatica protulimus. Ad Urbani bullam quod attinet, obſervandum eſt, ſcripturam illam Langobardicam non ſemper in ejus diplomatibus obſervari, ſed aliquando Romanam. Quod etiam de aliorum pontificum litteris dicendum.

De Re Diplomatica. Libri VI.
In quibus quidquid ad veterum
instrumentorum antiquitatem,
materiam, Scripturam et Stilum;
quidquid ad Sigilla, monogrammata,
subscriptiones ac notas Chronologicas;
quidquid inde ad antiquariam,
historicam forensemque disciplinam
pertinet, explicatur et illustratur.
&c. Opera et Studio Domini Joannis
Mabillon, Presbyteri ac Monachi
ordinis S. Benedicti e Congregatione S.
Mauri. Editio 2.a ab ipso Auctore recognita,
emendata, et aucta. Grand in f.o Lutetiæ Parisiorum,
Sumptibus Caroli Robustel, via Jacobæa. 1709.